

Racio, nec Sapiencia, nec Scientia, erit  
apud inferos, quo tu properas.

Eadem & Petrus precipit. 2. Petrus  
dicens. Quapropter fratres magis  
gite, ut per bona opera, certam uocacionem  
faciatis, Hec enim facite, non peccabitis aliquando.

Quæ uniuersa id probat plenius  
non solam fidem sufficere homini  
Christiano, sed Ieiunia, Vigilias, Laborem  
abstinentiam, Denique uirtutem omnem  
exigi, quo certior reddat ipsa uocacione.  
Quæ subinde uirtutes, non tam nomine  
quæ re ipsa a dono fidei sunt disiectæ.

Adde his quod Paulus ubi Galatas  
fide iustificatos dixit, mox inculcat cap. 6.  
quid his maximopere incubat. Ita  
operemur bonum ad omnes, maxime  
autem ad Domesticos fidei. Hinc fructus  
quosdam ibidem exprimit, capit. 5.  
quibus se fides exercent oportet. Fructus  
autem inquit spiritus est, charitas, pax, gaudium,  
benignitas, fides, modestia, continentia,  
castitas.

28  
284  
En hic fidem ceterasque uirtutes, fructus  
affert spiritus.

Et ut hec omnia tandem concludamus,  
tota scriptura, & Veteris & Noui  
Testamenti nos omnibus uirtutibus ad bona  
opera hortatur, ut dicit Psal. Declina  
a malo & fac bonum.

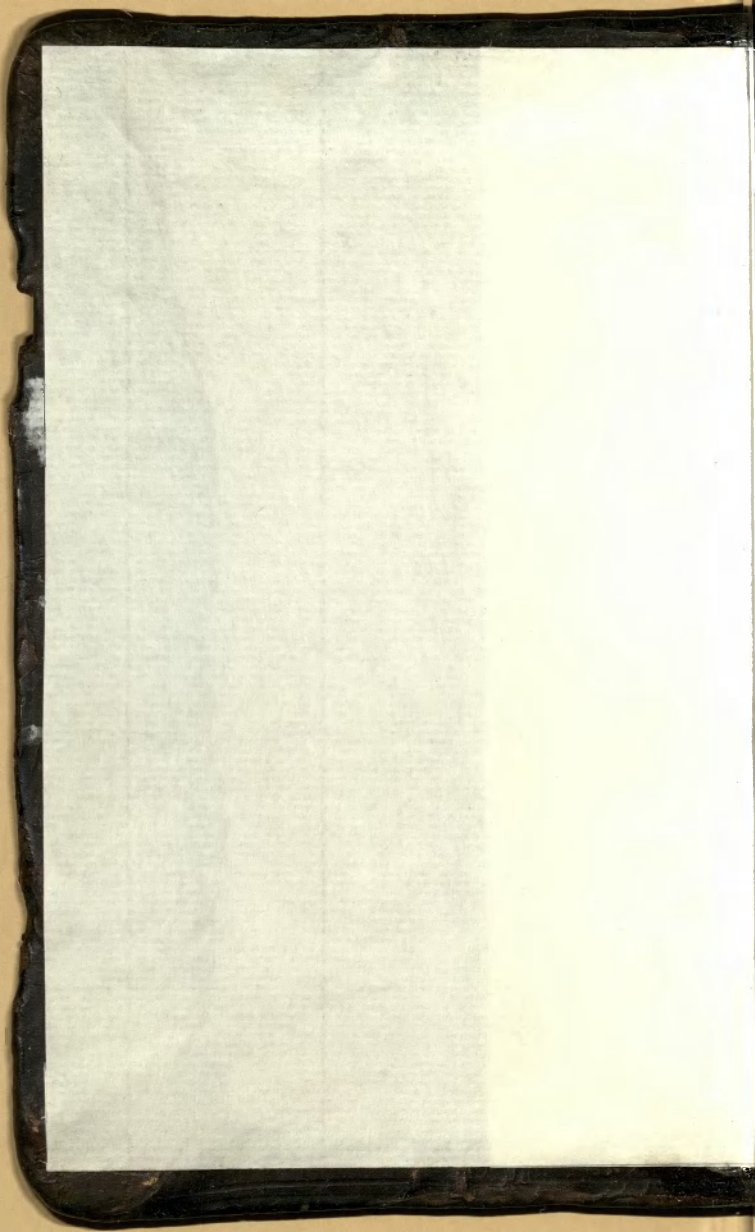
**Nā restat soluere ea quæ**  
aduersarij contra nos obiciunt.

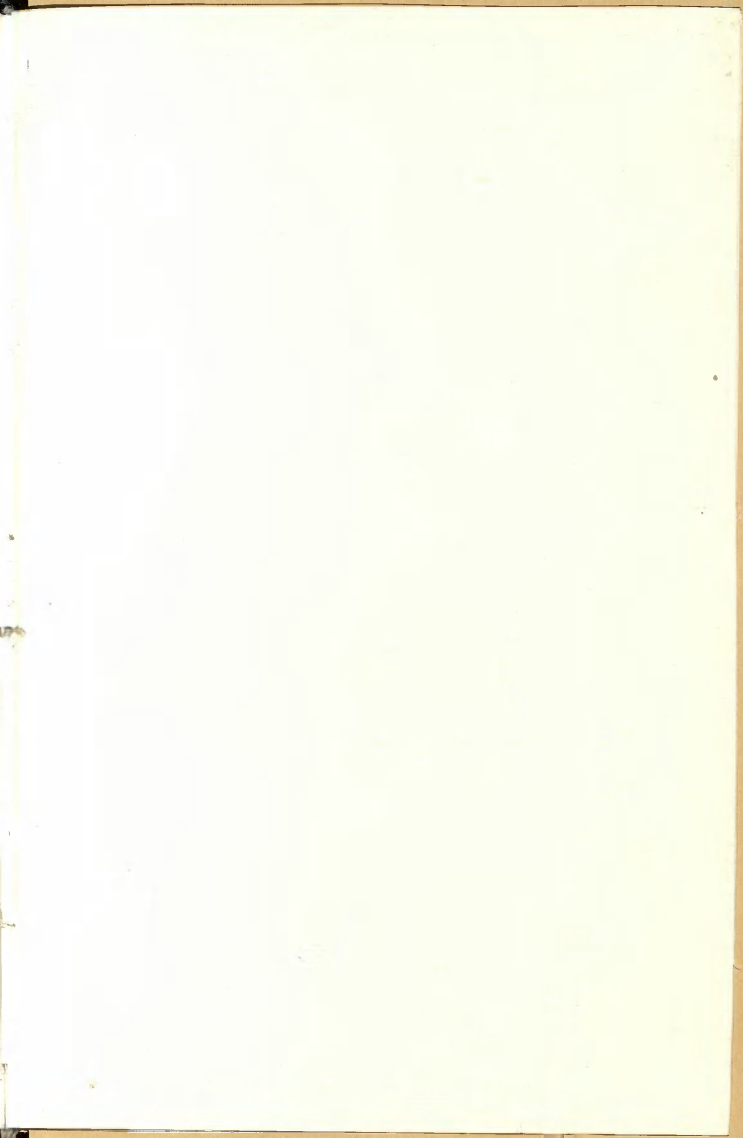
Arguunt primo contra nos. Ad Romanos  
3. Arbitramur iustificari hominem  
per fidem sine operibus Legis. Nam ex  
operibus Legis, non iustificabitur omnis  
caro coram illo.

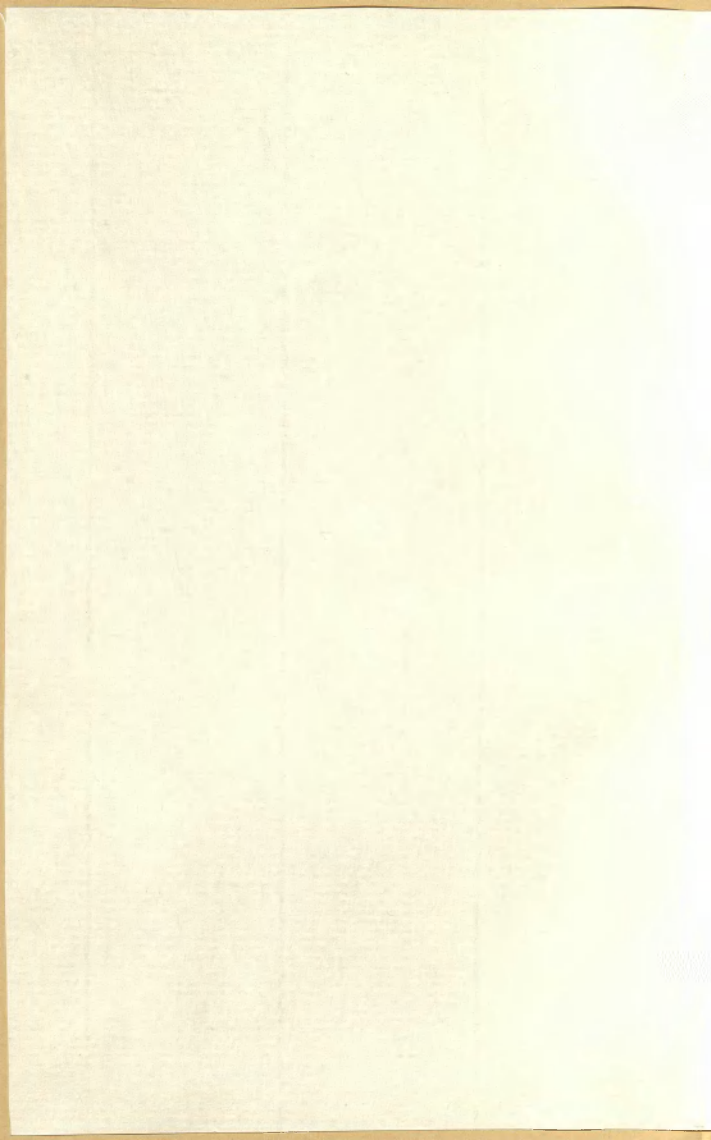
Respondet, per opera legis intelligit  
Apostolus sacra, & Cærimonias Legis  
Mosaice, & obseruationem institutorum  
Veteris Legis, quales erant circūcisio, obseruatio  
ciborum, Sabbathorum, Neomeniarum,  
sacrificiorum etc. quæ post  
Euangelicæ lucis conuersionem, non  
modo nihil contulerunt ad iustificacionem,  
sed & plurimum obfuerunt, qui  
spem salutis ac fiduciam in ipsis collocarunt.  
Quo circa aduersarij applicans  
G 2 tes



52-

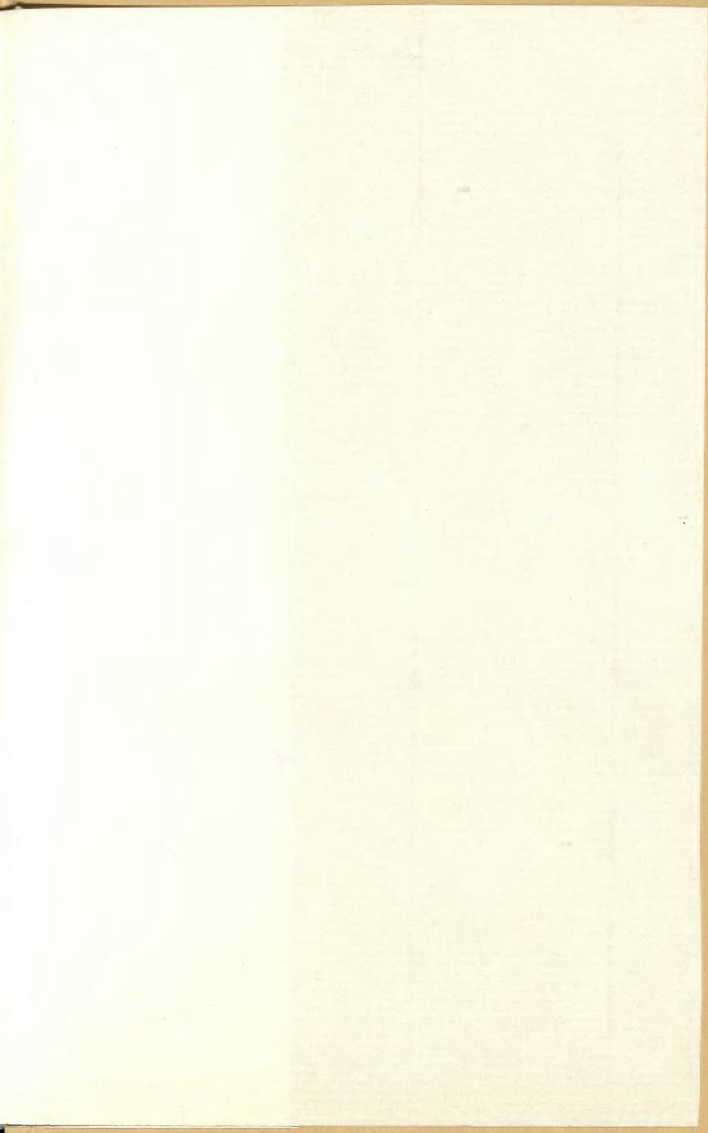




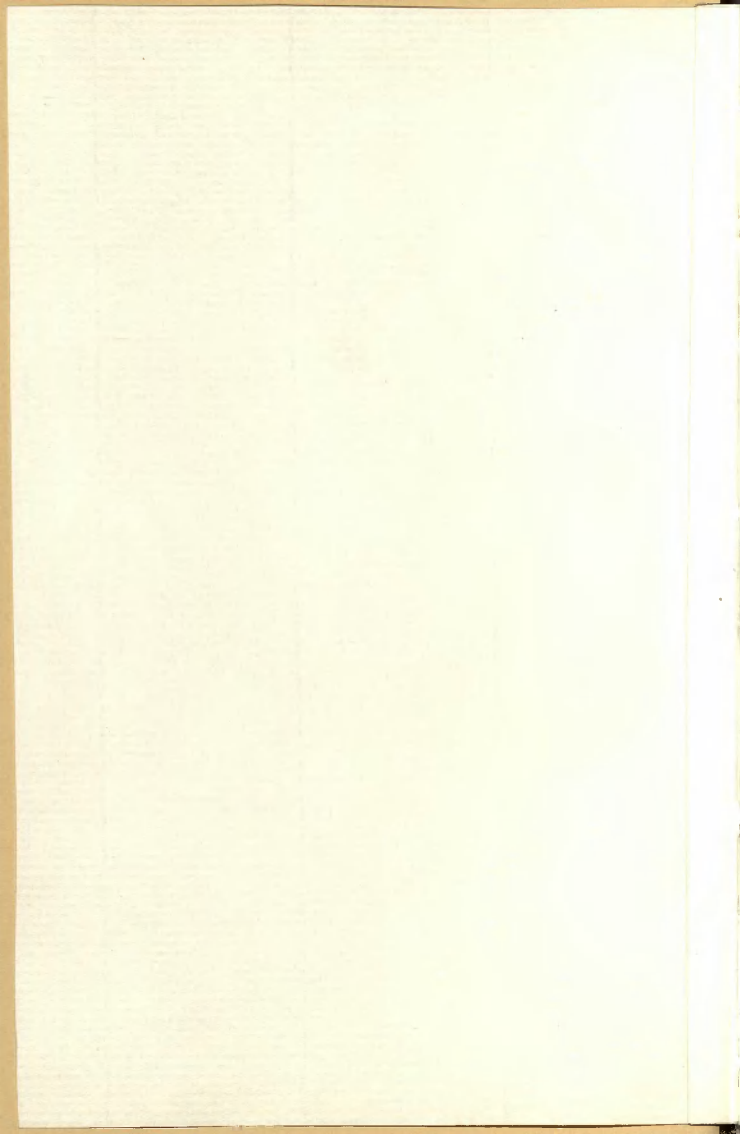




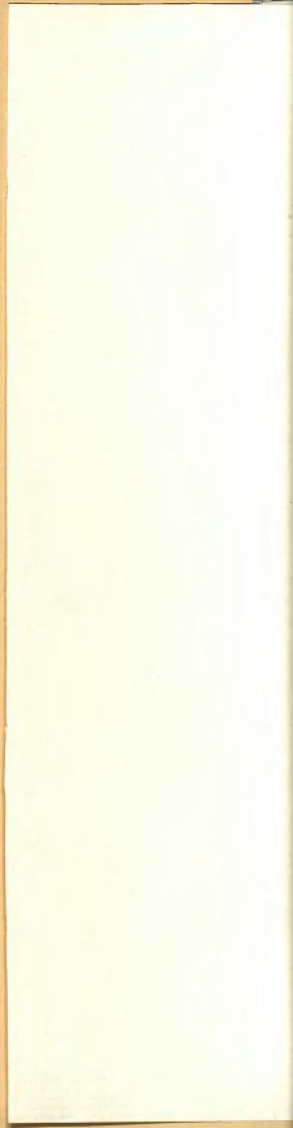
















Reuerēdissim  
sto patri / et C  
cipi Illustri  
Iohanni

Lithuanix, Dei g  
Posnaniensi. Valē  
nianus, felicit  
tat, atq; se pl  
mendatur



Reuer  
sime Præsul & an  
plissime Princeps.  
Notissimu est,  
quam non medio  
cri perfusa est gaus  
dio Polonia, quū  
Dei nutu ad Pose

naniensis Pontificatus fastigium, tuam  
Reuerendissimam dominationē eue  
stam

*J. Laurab. Stupici*

B. 802

Clerus quoq; nō mis  
ati, tum honori ducit,  
atum obtinuisse. Nec  
it enim, pietatem ani  
lissime dominationis,  
rem dexteritati cons  
it inq;, tuam. R. di  
tate, zelo, synceris  
n, ad gubernandam  
q; ueluti dilectissimā  
Posnaniensem Ecclesiā  
turimum posse. Quod  
eclaratum est ex Vyls  
imine. prudentissis

me  
e atq; non mediocri utilitate ip  
his, peractō. Hinc omnia nobis pollic  
tur, quæ ab optimo Pastore expecta  
ri possunt.

His ego permotus, confisus in hu  
manitate morumq; facilitate, tuæ Res  
uerendissime. D. Statui offerre atq; dis  
care eidem. Hoc breue opusculū quod  
nuper hortatu nonnullorum de pœnis  
tentia, de præceptis Dei, de oratione  
Dominica, atq; de explanatione Sym  
boli Apostolici collegi, & Calcogras  
phorum

phorum prælo commisi. His notissimum temporibus, quibus & Pœnitentia sacra inter homines refriguit, & præcepta sacrosancta Dei obliuioni tradita, & deuotio prope perijt, & Fides in plerisque admodum uacillat. Vbi tanta malorum labes, tantaque quotidie flagitia cumulantur, quæ si quis uelit considerare per singula, nunquam poterit a laethymis temperare. Sic enim omnia confusa, sic sunt cuncta resoluta, ut uix uestigium uirtutis unquam uideas, ut uerbis Chrysostomi de compunctione cordis, utar, Nequitia uero & luxuria repleta esse cuncta perspicias. Et quod est infelicius, perurgentium nos malorum iam nec ipsi sensum capimus, nec alios monemus. Et contingit nobis quod illis solet accidere, qui uel Phrenesim patiuntur, uel mente capti sunt, a quibus cum multa turpia & periculosa, uel dicantur, uel etiam gerantur, nec pudoris tamen aliquid, nec pœnitudinis capiunt, quinimmo & magnifici sibi ac sapietiores sanis uidentur. Ita & nos, quum omnia quæ sanitati contraria sunt geramus, Nec hoc ipsum quidem  
3 quod



quod deest nobis sanitatē nominam⁹.  
Et profecto, si quis extrinsecus unde  
cūq; adesset, & præceptorum Christi, ac  
nostræ conuersationis confusionem ac  
perturbationem uideret, nescio si alios  
magis ullos, quam nos inimicos esse  
& contrarios præceptorum Christi ius  
dicaret.

Et ne quis me inflammato animo  
hec dicat finxisse, dicam. Sed si peccas  
tis linguam immisero nemo ægreferat,  
non enim alios accusabo duntaxat, sed  
etiam memetipsum taxabo. Milites ip̄i  
per singulos dies uaria peccata perpe  
trant, contumeliam inferentes & cons  
uicium furentes, alienas negociantes  
erumnas, lupis similes, nunq̄ a crimine  
mundi, nisi quis & Mare sine fluctibus  
esse diceret. Quod enim uicium eos nō  
exagitat? Quis morbus eorum non ob  
sidet animam? In æquales inuidiā ex  
ercent, liuoremq; nutriunt, & inanem  
gloriam, In subiectos autem auaritiā.  
Quot illis rapinæ? quot usurpationes?  
quot calumniæ & adulterationes? quot  
seruiles assentationes? Christi lex dicit.  
Qui

3

Qui dixerit fratri Fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam. Nisi quis humiliauerit se, sicut paruulus, non intrabit in regnum cœlorum. Hi uero superbiam exercent in subditos, seq̃ tremètes ac formidantes, se feris exhibentes magis infestos, propter Christum quidem agentes nihil, omnia uero propter uentrem, propter pecunias, propter inanem gloriam. De auaritia eorum nihil dici potest. Sicut enim qui sunt in hæremo monachi, neq̃ quid sit auaritia norunt. Ita nec isti, sed ex contrario quam illi. Illi quidem, eo quod sint procul a uicio constituti, morbum ignorant. Hi uero quod nimis in eo sint ebrj. Neq̃ quântum sit mali sentiunt. Sic enim uirtutem hoc expulit uicium, atq̃ Tyrannice dominatur, ut nec graue crimen esse putetur.

Sed & ad alios ueniamus mansuetiores exquiramusq̃ artifices & Mechanicorum genus. Hi nanq̃ præsertim ex iustis laboribus, suisq̃ degere uidentur

sudoribus. Verum & isti cum sibi non cauerint, multa sibi inde mala congregant. Iustorum enim operationi laborum emptione & uenditione iniquitatem immiscent, & iuramenta frequenter & periuria, simul atq; mendacia auaritia coniungunt. sola curant secularia, & terrae permanent affixi, & modo lucrentur omnia faciunt, ut autem pauperibus communicent, nullam gerunt curam, sua semper uolentes augere. Quis referat super his conuicia, contumelias, foenora, usuras, contractus multae falsitatis plenas, turpia commercia.

Sed & hos relinquentes, ad alios qui uidentur esse iustiores, ueniamus. Qui sunt igitur isti? Agros possidentes, & ex terra colligentes diuitias. Et quid his quoque fuerit iniquius? Si quis enim discusserit, quomodo miseris & erumnis utuntur agricolis, ipsos uidebit barbaris crudeliores. Nam fame deficientibus, & per totam laborantibus uitam, continua insuper & intolerabilia iniungunt tributa, laboriosaque praefiniunt ministeria, & uelut Asinis, uel Mulis, imo

4  
mo uero quasi lapidibus illorum cor-  
poribus utuntur, nec minimum sinen-  
tes respirare, siue terra præbeat, siue non  
præbeat, similiter illos fatigant, nec ue-  
niæ quicquid illis indulgent. Quis dice-  
re possit quæstus, quos ab eis negocian-  
tur? Et circūuentiones, quibus eos de-  
fraudent ( Ex eorum laboribus atque sud-  
oribus horrea replentes, & lacus, ipsos  
autem neque minimam partem domum  
referre permittentes, cum hi & conius-  
ges habeant, & alant infantes, homi-  
nesque sint, & proprijs eorum aream la-  
boribus impleant, Sed honorum nihil  
ipsi cogitant. Propterea cum Prophe-  
ta dicendum est, obstupesce cælum, &  
perhorresce terra, in quantam ferita-  
tem ebacchatum est hominū genus.

Hæc autem dico, non artes; non  
agriculturam, aut militiam, non agros  
calumnians, sed nosmetipsos, quoni-  
am & Cornelius erat Centurio, & Pau-  
lus Sutor, ut ait Chrysostomus. & arte post præ-  
dicationem usus est, Et Dauid erat Rex, &  
Iob Agros possidebat, & hinc multos  
capiebat prouentus, & impedimenti

5 nihil

nihil erant hæc ad uirtutem alicui illo-  
rum .

Et ne de industria me quis Cleri sta-  
tum obmiffisse putet, & hos pro admos-  
nitione adcamus . Nam horum pleriq;  
adeo corrupti sunt, ut illud Isaie. 56  
eis conuenienter dici possit. Ipsi Pasto-  
res ignorauerunt intelligentiam. Ignos-  
rant enim intelligentiam suæ dignitas  
tis, quam habent in Sacramenti Altar-  
is administratione, quæ eis credita &  
commiffa est, ut consecrent, offerantq;  
digniffimam illam Deo Patri hostiam.

Quod quidem mysteriũ omnem trans-  
scendit humanam & angelicam digni-  
tatem. Huius tamen tantæ dignitatis  
immemores pleriq; Sacerdotes, omnẽ  
uitæ sanctimoniã abhorrent, & omni  
probrorum genere contaminati, Gulæ  
& Veneri indulgent . Eorum animus  
in patinis magis q̃ in sacris libris uersa-  
tur . In Dei Templo, perfunctoriæ, &  
in transcurso peragunt Ecclesiastica of-  
ficia, in mensis uero longiffimam trans-  
figunt partem temporis. Taceo inhos-  
nesta eorum contubernia, ne uidear in  
eos

5  
eos potius inuehi uelle, q̄ admonere.

Præterea ignorant ipsi Pastores plerique intelligentiã honestatis uitæ habendæ, ad dandum alijs bonitatis exemplum, quod imitentur, quum sint nonnulli subditis suis dissolutiores. Postremo ignorent intelligentiam diligentia præstada circa custodiam & curã gregis comissi, quum nullam de eo gerant sollicitudinem. Gregori<sup>9</sup> autem .40. Dist. Cap. Ephesy de his ita differit. Cum increpare delinquentes noluerit, eos proculdubio tacendo Pastor occidit.

Quum igitur in tantam corruptelam genus humanum delapsum sit, uti nam sint uel nonnulli qui hoc Opusculum, ueluti quoddam Enchiridion præ oculis habeant, atq; legant, si quid forte non nihil lucri pro reparandis consciencijs exhaurire possint.

Quod quidem Opusculum, ut tua Reuerendissima dominatio, pro paruo munusculo acceptare dignetur, etiam atq; etiam oro. Commendo me nec  
stræ

**ſtre Reuerēdiſſimæ dominationi Pres  
ſul digniſſime, quam Deus optimus  
maximus quam diutiſſime ſœliciter cō  
ſeruare dignetur. Ex Poſnania . 19.  
Decembris . Anno ſalutis Incarnatæ .  
Milleſimo quingentefimo  
tricesimo ſexto .**

L





Quadragesimale Epist  
sculum per Valentinū  
Posnanianū recollectū /  
omnibus .et potissimū in  
vinea domini laboranti  
bus perutile .

Cōuertimini ad me in toto cor  
de vestro. Iohelis .ij.

**S**icut Augu

stinus .ser. 41. ad fra  
tres in heremo . Ad  
uenerūt nobis dies  
pœnitētie fratres ch  
arissimi ad redimē  
da peccata. Dies me

dicinales animæ & corporis. Dies pœni  
tētiæ & lachrimarum. Dies letitiæ. quia  
flores uirtutū apparebunt in fr̄a nostra.

A dies

Dies utilitatis quibus facilius oratio ex-  
auditur, adiuuante uniuersali ecclesia sin-  
gulos in orationibus. Bernar. Tēpus  
militiæ Christianæ. Non nobis frēs sin-  
gularis est hec obseruatio, una omniū ē  
qui sunt in unitate fidei, hoc faciunt res  
ges, hoc clerus, hoc uniuersus populus.  
Et cur non sit cōmune ieiuniū Christi  
omnibus Christianis? Quare membra  
non sequatur caput suū? Si bona susce-  
pimus ab hoc capite Christo, mala autē  
quare nō sustineam? Christus, quicqd  
passus est, pro nobis est. Et id quoq; qd  
laboramus pro nobis erit.

Rogo fratres cū <sup>in oratione suscipi</sup>  
te hoc ieiuniū. Si alic  
nauim⁹, nunc deuoti  
studia uestra intepuer  
nunc in feruore spūs  
gula, oculus, auris, li  
cīs & ppria uolūtate.  
Audiant diuina offi  
sermo, Recolite uerbū  
Quid pdest homini si uniuersum mun-  
dum lucret, animæ uero suæ detrimen-  
tum patiatur? Illa transeūt, hec manēt.

Rus

8

Rupe. Abbas Tuiceñ Capiam<sup>9</sup> charissi-  
mi exempla a sanctis. Apostoli primi fi-  
lii illius sponsi, qui ablati erat. Math.  
9. tota uita sua, ieiuniū fletūq; amaueit,  
& renuit consolari anima eorū, tantūq;  
in eo delectati sunt, q; eius meiores erāt.  
At postq; multiplicari cepit numer<sup>9</sup> cre-  
dentiū, tanq; indiscretos pisces retia fis-  
dei cōtraxerunt, ut cū abstinētib<sup>9</sup>. multi-  
tudo quoq; intraret ebriosq;, subuenit  
ecclesiasticæ disciplinæ magisteriū, & tan-  
quā seuera mater, moderata est intēpe-  
rantia edatiū puerorū, quadragesimale  
ieiuniū instituendo, ut quia de toto co-  
gi non poterāt, uel partē obseruarēt, uis-  
taq; decimas abstinētiæ dedicarent, Nā  
totius anni hec est decima. ut dicemus.  
Ecce igitur nūc tempus acceptabile. die-  
es salutis. Ecce sacrū iniciū. Emēdemus  
in meli<sup>9</sup> quod ignoranter peccauim<sup>9</sup>.

## In die Cinerum.

A 2 Cor



# Conuertimini ni ad me in

toto corde uestro  
Dicemus primo de  
institutiōe quadra-  
gesimæ. Secūdo de  
his quæ in q̄dragesimali tēpore lauda-  
biliter fiunt ex ordinatione eccl̄iæ, p̄ter  
morem aliorū temporū anni. Tercio q̄s  
re per poenitentiā conuerti debeamus.

De primo. Quadagesimale tem-  
pus primo in ueteri lege multipliciter ē  
figuratū atq; p̄signatū, & quantū ad  
numerū dierū, & quantū ad officiū, ad  
quod est ordinatū scz ad purgationem  
peccatorū & poenitentiā faciendā simul  
& ad ieiuniū.

Nam q̄draginta diebus & noctib⁹  
pluit dñs super terrā tēpore diluuij sub  
Noe. per quod purgabaf mūdus a peccatis,  
quibus erat cōtaminatus.

Similiter, q̄draginta dies concessi  
sunt Niniuitis ad poenitentiā, scđm hāc  
p̄dicationē Ione p̄phetæ. ca. 3. Adhuc

40. dies, & Niniue subuertetur. Intra  
quos uiri Niniuitæ cū rege suo salutarē  
facientes pœnitentiā, in cinere, cilicio &  
ieiunio, placauerūt imminētē dei irā  
& euaserunt subuersionē prænunciatā.

Insuper Moyfes bis ieiunauit .40.  
diebus & noctib<sup>9</sup> in monte Sinay. ut le  
gem dñi mereret accipere. Primo qui  
dem āte primas tabulas legis acceptas.  
Exo.24. Et secūdo post primas illas tas  
bulas cōfractas, & ante secūdas tabulas  
legis a deo acceptas. Exo.34.

Item Helias ppheta, post māduca  
tionē panis subcinericū sibi ab angelo  
dñi delati, ambulauit in fortitudine cis  
bi illius 40. diebus & 40. noctibus, neq;  
manducās neq; bibens usq; ad mōtem  
dei Oreb. 3. Reg. 19.

Secundo q̄dragesimale tempus in  
principio noui testamenti a Christo est  
consecratū, per hoc quod suscepto Bas  
ptismo a Ioanne Baptista secessit in de  
sertū, & ieiunauit illic 40. diebus & nos  
tibus nihil māducās & bibens, Matth.

A 3 4. pca

4. per quod opus suū. dedit nobis exē-  
plum, ut sequamur uestigia eius. 1. Petri  
2. pro captu nostre fragilitatis.

Nos itaq; si boni sumus filij, debē<sup>9</sup>  
patrē nostrū in hoc sequi, si boni sumus  
milites, debemus nostrū ducem & prin-  
cipem militiæ, contra mundū & carnē,  
in hoc bello imitari. Delicatus enim est  
miles, & ignauus, qui suū regē & capita-  
neū uexilliferū, in prelio strenue pugnā-  
tem, sequi recusat.

Tercio q̄dragesimale tēpus est post  
ascēsiōnē dñi in cælos, ab Apostolis, ex  
ordinatione Christi, & magisterio Spi-  
ritus sancti, institutū, ad exemplū & imi-  
tationē Christi. Nam scđm sacrorū aus-  
thorū sententiā, beatus Petrus, cum Ro-  
mæ sedis Apostolicæ locū delegisset ac  
cōstituisset, ut princeps & pastor uniuersalis  
ecclesiæ a Christo cōstitutus, insti-  
tuit quot annis q̄dragesimale ieiuniū,  
a tota ecclesia obseruandum.

Nempe beatus Ignacius Epūs Anti-  
ochenus, qui tēpore Ap̄lorum floruit, &  
marc

10  
martirio coronat<sup>9</sup> est, sub Traiano Imperatore, in quarta sua<sup>e</sup> epistolarum, q<sup>ae</sup> est ad Philipenses, ita scribit ad fideles. Quadragesimā uero nolite p<sup>ro</sup> nihilo habere imitationē enim continet dei conuersationis. Hoc autē nō scripsisset, nisi eo tēpore fuisset iā quadragesima in ecclia uniuersali & catholica instituta.

Btūs etiā Hieronimus ad Marcellā scribens p<sup>ro</sup>tra insanos Montani heretici sectatores, ait. Nos. scz catholici, unā q<sup>ae</sup> dragesimā secundū traditionē apostolor<sup>um</sup>, toto āno, tēpore nobis p<sup>ro</sup>gruo ieiunamus.

Cui consonat & Theophilus episcopus Alexādrinus dicēs, Habemus q<sup>ae</sup> dragesimā ab apostolis institutam & ordinatā.

Ex quibus dictis p<sup>ro</sup>futatur infania & oblatratio heretico<sup>rum</sup> huius tēporis. obgarrientiū q<sup>ae</sup>dragesimalē obseruationē solum esse ex humana adinuentiōe recenter introductā, eo q<sup>od</sup> non cōtineat<sup>ur</sup> in Euāgelio expresse descripta. & q<sup>od</sup> homines iure diuino non obligentur ad eius ieiuniū. & abstinentiā ciborū in ea



decretā scz ad abstinētiā a carnib⁹ atq;  
lacticinijs. Ipsi enī Lutherani talia spars  
gentēs in populo, ad captandā eius bes  
neuolētiā, & ad loquendū ei placētia  
sunt organum & os satanæ. per eos uo;  
lentis seducere populū dei ab obediētia  
ecclesiæ catholicæ.

*Quo  
Ab  
quid  
uero  
a*  
Audiatur potius ab omnib⁹ scētis  
maxim⁹ in sermone de quadragesima  
dicens. hec autē p̄cepta ( quib⁹ .s. insti  
tutū est quotannis quadragesimæ ieiun  
niū ) non tam sacerdotū precepta sunt  
q̄ dei, atq; ideo qui ea spernit, nō sacer  
dotem spernit, sed Christū qui in suo lo  
quitur sacerdote. hec ille.

Ex quib⁹ constat, ipsā quadragesimā ex  
dei esse cōstitutione .

Sed diceret quis, Quare quadragin  
ta dieꝝ & nō pauitorū, neq; plurimorū  
est in q̄dragesima institutum a Christo  
ieiunium? respondet beatus Gregorius  
assignans hanc rationē in homilia euā  
gelij primæ dominicæ q̄dragesimæ, &  
adducuntur eius verba in libro decreto  
rum. de conse. dist. v. ca. q̄dragesima.  
in hanc sententiā. Iubemur inquit, deo  
rerū omnium decimas soluere ex lege.

Ergo

Ergo & Dierū anni decimas deo debemus. Atqui trecētorū & sexagita quinque dierū (qui totum cōplēt annū) decima pars cōtinet q̄dragita duos dies, qui decurrunt a prima dominica quadragesimæ usque ad pascha. A quib⁹ si subtrahatur sex dies dominici in quib⁹ nō est ieiunandum ex institutione ecclesiæ, supersunt solum triginta sex ieiuniorum. Ad cōplēdum vero numerū q̄dragenarium dierum ieiunij, quē dominus nosster suo ieiunio p̄secrauit, ne māeret imperfectus ille sacer nūerus & incōpletus ecclesia sancta superaddidit q̄tuor dies ieiuniorū. proxime precedētium primā dominicā q̄dragesimæ, scz feriā q̄rtam in capite ieiunij & tres reliquos dies cōtinuo sequentes. Et ita cōplentur 40. dies integri cū magna deuotiōe obseruandi. etiā diligētius q̄ alio quouis anni tēpore, qm̄ (ut dicit Leo Papa in ser. de q̄dragesima) parū religiosus alio tēpore monstrať. q̄ his dieb⁹ nō religiosior inueniť.

Pro secūda particula huius sermonis absoluēda. Inter cætera q̄ in hoc die & q̄dragesima fiunt & non in alijs anni

A 5 tems

79  
Decimas  
Deo offe  
ex dēb.  
70 et  
p̄cepto

114  
tēporibus. Primo in ipso ingressu Ier  
iunū q̄dragesimalis. & hoc die benedis  
cūtur cineres a sacerdote, & imponūtur  
capiti aut fronti singulorum in formā  
crucis. cū his uerbis. memēto homo q̄a  
cinis es, & in cinerem reuerteris. Quod  
ex laudabili constitutione ordinatū est  
presertim ppter duo.

Primo ad inculcādā nobis memo  
riā mortis, p quā in cinerē cōuertet̄ cor  
pus nostrū, sicut ex terra formatum est,  
hec autē assidua mortis memoria, max  
ime nobis est utilis.

Tum, quia nostrā retūdit supbiam  
Eccli. 10. Quid superbis terra & cinis ē

Tum etiam, quia contemptū mūs  
di inducit, teste hieron. facile contem  
nit oia, qui se semp cogitat moriturum

∞  
L  
Tum deniq, quia iugis memoria  
mortis, & a peccato retrahit hominē, &  
ad bene operandum quotidie sollicitat,  
Eccli. vii. Memorare nouissima tua, &  
in eternū non peccabis.

Secūdo dantur hodie cineres bened  
dicti

ES 11  
N 8

12  
dicti a sacerdote fidelib⁹. ad significan-  
dum statū & qualitatē pœnitentiæ. hoc  
sacro tēpore peragende quæ quidē pœ-  
nitentia per cinerem apte designat, un-  
de in ueteri lege, qui per pœnitentiam  
se uoluerunt humiliare corā deo. legun-  
tur, sedisse in cinere, & posuisse cinerem  
super capita sua, ut legitur de Achab. 3.  
reg. 21. & de niniuitis Ione ca. 3. Et de Iu-  
deis tempore opressiōis holofernīs Iu-  
dith 4. Et in multis alijs scripturæ locis  
Et in euāgelio Matth. xi dicit dominus  
Si in Tyro & Sidōe factæ fuissent uirtu-  
tes, quæ in te factæ sūt olim in cinere &  
cilitio fecissent pœnitentiā.

Beatus etiam hieronim⁹ dicit. q̄ cinis &  
cilitiū. arma sunt pœnitentiū. Sicut em̄  
cinis lixiuū reddit amarum, & tamen  
quascūque a lineis pānis & lintheis ab-  
stergit maculas. Ita pœnitētia amara qui-  
dem est subeunti eam, ad obolendam  
delectatiōem peccati, sed omnes diluit  
animæ sordes & maculas tanq̄ spiritua-  
le lixiuū, & animā reddit candidam &  
purā.

Secundo in hoc die & principio q̄  
drae

dragesimæ pœnitētes publici, ab Episco-  
po, aut eius uicario enūciunt̄ extra eccle-  
siam & educunt̄. phibeturq; ipsis per to-  
tam q̄dragesimā ingressi in ecclesiā. ut  
in luctu & merore agant pœnitentiā. Et  
feria quinta postremæ hebdomadæ q̄-  
dragesimalis, iterū tanquā peracta pœ-  
nitentia recōciliati deo inducuntur ab  
episcopo in ecclesiā. Quod quidē fit, ad  
significādum eiectiōnē primorū parens-  
tū e paradiso terrestri, propter suā p̄uas-  
ricationē, & exclusionē totius suæ poste-  
ritatis ac totius humani generis a regno  
cœlorū propter eandē culpā, Reductio  
uero pœnitentiū feria quinta ante pascha.  
significat mystice reductiōem primorū  
parētū, & totius humani generis in reg-  
nū cœleste p̄ uirtutē passionis & mortis  
Christi, que circa ea tempora facta est &  
cuius specialem memoriā tunc ecclesiā  
quotannis recolit .

Tertio in p̄cipio q̄dragesimæ ue-  
lantur imagines sacre in ecclesijs reposi-  
tæ, & obducunt̄ lintheis per totā q̄drages-  
simā. & in fine q̄dragesimæ iterū dete-  
guntur ac reddunt̄ cōspiciendæ. Ad de-  
signandū, q̄ in peccatis constituti, non  
sunt

sunt digni conspiciere sanctos in cœlo  
per imagines sacras representatos. Sed tunc  
solum admittentur ad illorum conspectum  
quando per dignam penitentiam fuerint ab  
omnibus peccatis emundati.

Cum igitur fideles intrant ecclesiam,  
& uident sanctam crucem, & imaginem sacre  
uirginis, ac reliquorum sanctorum uelatas.  
ingemiscere debent apud se. & recognoscere  
se esse peccatores. indignosque sanctorum  
in cœlo aspectum. ob quod excitare se  
ipsum debent ad faciendum dignos fructus  
penitentiam. & ad abradenda peccata. ut  
tandem digni habeantur in pascha, id est  
in transitu ex hoc mundo ad conspiciendum  
clare in regno cœlorum apertam dei &  
sanctorum faciem.

Tertia pars sermonis, que per penitentiam  
conuerti debeamus.

Quam necessarium sit sacramentum  
penitentiam. patet, quia quum post adeptam  
innocentiam in baptismo homo recidit  
in aliquod peccatum, rursus relabitur in  
iram & inimiticiam Dei, summi utique boni,  
&

& ira odio habetur. p peccatū enim ho-  
mo se auertit ab æterno & summo bo-  
no foelicitatem æternā amittit, & dānas  
tionem acquirit, usq; adeo, ut āplius ins-  
dignus sit pane quo uestitur.

Talis homo non potest a seipso res-  
urgere Iohā. 8 Nemo uenit ad me. nisi  
pater traxerit eū. Necessarium est ergo.  
ut homo peccator habeat peculiare quā-  
dam motionem a deo. ut seipsū inspiti-  
ens & excuciens totū, sua cōsideret pctā.  
& super his penitētiā agat assistente dei  
gratia. Ipse enim dñs astat ad ostiū cor-  
dis. pullans p instinctū græ suæ Apo. 3.

Et quāuis peccator egre peccata deserit.  
subinde se hinc inde circūuoluens instar  
aspidis, quoniā molestū est illi a peccatis  
desistere, misericors dñs eū impellit  
per timorē & humilitatē ad agendum  
pœnitentiam.

Quūq; incertus adhuc esset peccas-  
tor de peccati remissiōe, mitissimus do-  
min<sup>9</sup> instituit sacramentū pœnitentiæ  
scz absolutionē sacerdotalē q̄ certior est  
fig

19  
fitiatur peccator penes hoc signū exteri-  
num de diuina gratia sibi collata, & de  
peccatis remissis, Non quidē ex merito  
suo, sed uirtute passionis & mortis Chri-  
sti. sicut omnia sacramēta inde habent  
efficaciam suam,

Atq; hoc ipsum est sacramentū pœ-  
nitentiæ, ecclīæ a Christo traditū supra  
ueteris testamētī pœnitentiā.

~~DAVID~~  
Non operat̄ autem pœnitētia sacra-  
mentalī nisi in corde cōtrito, iamq; pa-  
rato absolutionē sacerdotis & gratiā dei  
recipere,

Eaq; ratio est, cur Ioānes & Christus  
& Petrus p̄dicationē suam exorsi sint a  
pœnitētia, ut patet Matth. 3. Matth. 4.  
Acto. 2.

Causæ nos mouētes ad p̄niam sūt;  
Prima. æterne damnationis timor. Pa-  
ratus est enim ignis gehennæ dyabolo,  
& omnib⁹ qui in peccatis moriunt̄, nō  
agentes super his pœnitētiā. Sicut ad  
Iudeos dixit dñs. Ioan. 7. In peccatis ue-  
stris moriemini. Et Iuce, 13. Nisi pœnitē-  
tiam egeritis, omnes in unum peribitis

Ite



iterum quoq; Matth 16. Quid prodest  
homini si uniuersū mundum lucretur.  
animæ uero suæ detrimētū patiat? Aut  
quam commutationē dabit homo p  
anima suā? filius hominis ueniet in glos  
ria patris sui cū angelis suis & tunc reds  
det unicuiq; secundū opera sua. Ecce ses  
cundū opera. ubi quā male habebunt  
Lutherani cum sua nuda fide. omnib<sup>9</sup>  
operibus destituta.

Ad euitādā igitur dānationē æternā,  
pœnā istā ineffabilē, quilibet hō studeat  
peccata sua delere, & redimere per opa  
pœnitentiæ. ne uideat amplius ista de<sup>9</sup>  
ad puniendū ea, sed dimittat.

~~Ab eodem~~  
Exemplū capiāus in Niniuitis, ad quos  
missus Ionas cum p̄dicasset, adhuc .40.  
dies et Niniue subuertet, illi conuersi fe  
cerunt pœnitentiā, a maximo usq; ad mi  
nimū, a rege usq; ad seruū. Ione. 3. capi.  
& nō intulit eis deus malū quod cōmis  
natus erat. hos niniuitos domin<sup>9</sup> exp̄  
brauit Iudeis ipœnitētib<sup>9</sup> Math. 12. Vis  
ri Niniuite surgent in iudicio cū genera  
tiōe ista, & cōdēnabunt eā quia pœnitēs  
tiā egerūt in predicationē Ionæ, Et ecce  
plus

plus q̄ Jonas hic. Et non solū contra Iu-  
deos illi surgent. uenū etiā contra illos.  
qui ipsis secundū opera sunt similes, &  
maxime nobis formidādū est, q̄ cōtra  
nos surgent. Nam gens illa bābarā dei  
prorsus ignara, ad unicā prædicationē  
Prophetæ reuocauerūt se ab impietatibus  
suis, & per dignā pœnitentiā redierunt  
ad deū Nos autē qui Christi nomē por-  
tamus, qui in principio regenerationis  
nostræ. polliciti sumus semper ei seruire  
nō solum semel sed sepissime, & per ins-  
teriora & per exteriora a deo mōiti obs-  
surdescimus. & negligimus pœnitentiā  
facere.

*Iohāb*

Scdā causa est, spes æternæ beatitudi-  
nis consequendæ, ad quam creatus est  
homo, ad imaginē & similitudinē dei,  
Ideoque in nulla creatura super terram  
saturari & refici potest nobilissima ani-  
ma hominis, nisi in deo dicente David  
Saciabor cum aparuerit gloria tua O q̄  
immensum gaudiū in cœlestib⁹

Hāc rationem Chrūs & Iohānes ex-  
presserūt diceñ. Pœnitentiā agite, apros-  
pinquabit enim regnum cœlorū. id est  
regnū beatitudinis æternæ. ut exponit  
Chrisost.

B Pœnit

Pœnitētia ergo pducit ad regnum  
cœlorū. Quādiu homo manet in pecca  
tō, ipse est astrictus cathenis dyaboli, &  
in eius carcere cōpeditus, neq; est sui ius  
tis, sicut neq; auicula, quæ alligata funis  
culo. tenet ab aucupe in manu. Qui em̄  
facit peccatum. seruus est peccati. Ioh. 8  
uincula tamen illa rūpuntur per pœnis  
tentiam. per quā homo fit liber. & regni  
cœli p̄iceps. Quod liquido patet exem  
plo latronis, qui p̄ pœniā paradisi igref  
sus est. Aliud exēplum, Qui cum confes  
sus fuisset suam iniquitatē. & quod pro  
illa iuste erat addictus cruci, cum etiam  
domini nostri innocentiam predicasset  
& ipsius iplorasset misericordiam factus  
est paradisi incola Thais meretrix insignis,  
quæ a panutio sancto uiro cōuersa  
adūstis omnibus uanitatibus in platea  
publica, paruulæ cellæ iclusa, quolibet  
die paululū panis & aquæ. ad sustētatio  
nem sui accepit, & sic trib⁹ annis permā  
sit. Deinde perrexit pannutius ad beatū  
Antoniū hāremitā percelebrē, cui multa  
a deo reuelabantur, ut sciret ab eo an  
peccata essent ipsi Thaidi a deo dimissa  
fuit tunc sanctus Anthonius discipulus  
lis

16  
lis suis ut pro illa nocte omnes orarent  
Tunc paulus antonij discipulus. uidit ea  
nocte in coelis lectū preciosis uestib<sup>9</sup> ore  
natū, quem tres uirgines sacræ custodie  
bāt, Cumq; paulus diceret illā esse glori  
ā Antonij, audiuit uocē dicentē sibi, nō  
est antonij, sed Thaidis meretricis. Qd  
cū mane audisset panuci<sup>9</sup> cū gaudio dis  
cescit, Et cū illā eduxisset de cella, quis  
decim dies ipsa superuixit & deide quis  
euit in dño, Ecce utilitas poenitētiæ.

Tertia causa agenda poenitētiæ est  
ut sic homo amissam baptismi & cōfir  
mationis gratiā rursus acqrat, In his em̄  
duob<sup>9</sup> sacramētis, atq; p̄cipue in baptis  
mo quisq; consepeliuit ueterē hominē  
& resurrexit in nouitatem uitæ. induit  
quoq; dominū Ihesum & uestē innocen  
ciæ. & ita factus filius lucis & foelicitatis  
Hanc autē gratiā & innocētiā per sequē  
tia perdidit peccata, factus iā filius dan  
nationis. Inde rursus per poenitētiā, res  
conciliatur deo & fit filius dei & coheres  
Christi Ideo Chrysost. ser. de poenitentia  
dicit sic; O poenitentia quæ peccata deo  
miserate remittit. paradisu referat. cōtri  
tū omnē sanat. & tristem exhilarat. uitā

# 2  
penit  
cia ubi  
liberis

de interitu reuocat. fiduciam reformat,  
gratiamq; abundantiorē refundit. O pœs  
nitētia quid de te noui dicās. Omnia lig  
gata tu soluis. Omnia soluta tu seruas.  
Omnia aduersa tu mitigas, Omnia cōs  
trita tu sanas, Omnia cōfusa tu lucidas  
Omnia desperata tu animas. O pœnitē  
tia misericordiæ mater & uirtutū magis  
tra, magna ubera tua, quib⁹ reparas des  
linquentes. lapsas releuas. recreas despes  
ratas. Per te nobis regnū cœlorū adesse  
Iohannes baptista clamat, dicens, facite  
ergo dignos fructus pœnitētiæ, quoniā  
ecce adest regnū cœlorū. Per te subito la  
tronē rapuit Christ⁹ ad regnū cœlorum  
Per te Dauid post flagitiū foelix recepit  
spiritū sanctū. Per te Manasses post crue  
ta facinora, ecce meruit fieri receptabilis.  
Per te Petrus apostolus, postquā ter  
dominū negauit. data est ei indulgētiæ  
dextera. Per te filius prodigus regressus  
ad patrē, non solū osculū amplexūq; pa  
ternū, sed etiam epulum uituli saginati  
uestemq; insignē meruit adipisci. Per te  
mulier fornicaria uberes stillauit lachri  
mas, fonteq; sui baptismi. ptinus lauit  
pedes Christi, crineq; deterisit, Per te Nis  
niue

niue ciuitas magna populusq; integer  
barbarorū, subito deū sapuit.

Quarta ratio hec est, quia per pœni-  
tentiā omnia prius trāsacta opera bona  
in gratia & charitate dei reuocantur. &  
homo pœnitentiā agens iterū particeps  
efficitur omniū operū bonorū quæ fiūt  
in mundo.

Prius illud sic intellige. Si quis mē-  
tum gratiæ & meriti acquisierit, per ora-  
tiones, ieiunia, eleamosynas, & similia.  
Id om̄e per unū peccatū mortale amit-  
titur. quia p̄tīm nō tantū peremit aīam  
sed etiā opera bona. Iuxta illud dñi di-  
cētis. Ezech. 18. Si auerterit se iustus a ius-  
stitia sua, & fecerit iniquitatē, om̄es ius-  
stitiæ eius quas fecerat, nō recordabunt̄

Sicut autē p̄tīm mortale tollit oīa  
opera bona ut ea ampli⁹ non respiciat  
deus ad remūerationē aternā. Ita uicis-  
sim ex misericordia pœnitentiā reuivisce-  
re facit opa a p̄tīs mortificata, quæ ta-  
men antea in gr̄a dei facta fuerāt, sicut  
ibidem dicit dñs. Ezech. 18. Cum auerte-  
rit se impius ab impietate sua quā opera-  
tus est, & egerit pœnitentiā, custodieritq;

omnia precepta mea. uita uiuet & non  
moriatur omnium iniquitatum eius quas  
operatus est, non recordabor, in iustitia  
sua, quam operatus est uiuet.

O sane magna hec utilitas poenitentiae, quod per eam homo recuperat omnia  
bona quae ante plurimos annos fecerat

Alter quoque non mediocris est fructus poenitentiae, quod hominem poenitentem, omnium operum bonorum quaecumque fiunt in mundo, facit participem, Nam hoc bene ponderandum est omnibus, quod ubi primum gratia Dei sunt consecuti, participes fiunt omnium Missarum, orationum eleemosinarum, et similiarum quae fiunt in mundo, teste Psalmista: Particeps ego sum omnium timensium te, & custodientium mandata tua.

Ea nimirum sanctorum est in hoc mundo communio, in qua corpus spirituale huic carnali comparatur. Sicut enim manducante aliquo, omnia eius membra salubria fouentur. Ita hic cum quis reficit, proficit hoc omnibus membris, hoc est, fidelibus cunctis, sicut Paulus praclare confirmat, ad Roma. 12.

Sermo

# Sermo secundus de

## Pœnitentia.

Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, Matth. 3. & 4.

Quemadmodum corpus humanum, multis in hac uita morbis obnoxium, cum a sanitate deciderit in languorem, indiget medicina instaurante eius sanitate, alioqui interiret, & morte hinc sustolleret. Ita & anima nra, postquam regenerata est & corroborata, atque enutrita, sæpius a bona sua dispositione decedit in peccatum, quod est morbus, & plerumque mors animæ. Idcirco indiget ipsa aliquo spiritali medicamento, per quod & uita illi restitatur, & pristina sanitas, aliter æternæ morti subiaceret.

Itaque Deus, humanæ fragilitatis conscius, & non uolens mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat, Ezech. 18. ordinauit sacramentum pœnitentiæ, tanquam salutiferam medelam, per quam anima mortua reuocetur ad uitam, & ægrota reducatur ad sanitatem.

## Dicemus primo de

fructibus pœnitentiæ.

B 4 De



De primo, preter ea quæ de pœnitentia dicta sunt, adhuc latius de fructibus pœnitentiæ dicendum est.

## Fructus seu utilitates

pœnitentiæ sunt uariæ.

Prima utilitas est q̄ peccatorē gratiæ Dei restituit, quā deperdiderat per culpam, Quod nobis aperte constat. 2. Re. 12. in ipso rege Dauid, qui quum a Nathan Propheta reprehensus de commisso adulterio & homicidio, humiliter suā culpam recognouisset, dicens, Peccaui dño, Audiuit ab eodem hoc uerbū consolatoriū, Dñs transtulit pctm̄ tuū, non morieris.

Cum etiam idem offendisset Deum grauitè in numeratione populi totius sui regni, & cum humilitate se peccasse fateret, & Dei plagam in se conuerti petiisset, non in suū popl̄m innocentem iussus est per Gad Prophetā offerre holocaustum Dño, cuius oblatione facta in arca areuna Hebrusæ, mitigatus est Dñs, sup pctō Dauid, & recepit eū Dominus Deus in grām, ut dicit. 2. Re. 24.

Secunda pœnitentiæ utilitas est, q̄ a capti-

20  
captiuitate Sathanæ liberat hominem  
& restituit in libertatem pristinā gratiæ  
Dei. Quod nobis aperto Exemplo. 2.  
Para. 33. demonstrauit, Manasses rex Iu-  
da filius Hezechia Regis, qui ob idolas-  
triam, & effusionem sanguinis Prophe-  
tæ corripientiū ipsum de malitia sua,  
Deo permittente, captus fuit ab exerci-  
tu Assiriorū, & ductus in Babilonē cap-  
tiuus ubi coniectus in carcerem & com-  
peditus, redijt ad cor, & egit salutarem  
pœnitentiā Deo acceptam, liberatusq;  
de carcere Babilonico, redijt incolumis  
in regnū suum, & uitam suam in meli-  
9 cōmutauit, destruxit em̄ omnia ido-  
la, quæ prius fabricauerat, & aras eorū  
subuertit, totūq; sui regni poplū iduxit  
ad seruiendum Deo uero, & in bono sta-  
tu ac pace uitam suam finiuit ut. 2. Pa-  
ralip. 33. dicitur.

Tertia pœnitentiæ utilitas est, q̄ mitigat  
iram Dei nobis infensi propter peccas-  
ta nostra, & a plaga nobis inferenda  
manū Dei retardat. Quod aperte nobis  
ostensum est in Niniuitis, quibus cum  
Jonas post. 40. dies subuersionem mie-  
naretur, conuersi sunt ad penitentiam  
C a maxis

a maximo usq; ad minimū. **Quintia**  
rex ipse proposuit edictū publicum per  
totum suū regnum, q; omnes sacris in-  
duerentur & ieiunarent, & id ipsum pri-  
mus fecit, ut monstraret alijs exemplū.  
Et hoc remedio placatus est Dñs, neq;  
intulit subuersionē illi populo, ut scri-  
bitur Ione .3.

Ecce exēpla preclara penitentiæ, oculis  
nostris proposita in sacra scriptura, ut  
illa imitemur, & ardentius incitemur  
ad pœnitentiam.

Quarta utilitas pœnitētix est, q; ope-  
ratur remissionē peccatorū, & ea diluit.  
Quod patet ex Lucae cap. 7. Exēplo be-  
ate Marie Magdalenæ, quæ quū prius  
fuisset in ciuitate peccatrix, & ad pedes  
Christi in domo Simonis Pharisei pro-  
uoluta, lachrymis uberrimis eos lauis-  
set, extersissetq; suis capillis, & unguens  
to perunxisset, meruit hanc a Dño uocē  
consolatoriā audire. Dimissa sunt ei  
peccata multa, quoniam dilexit multū  
& iterum. Remittunt tibi peccata tua.

Similiter beatus Petrus, Matth. 26.  
cū trinam illam negationē, qua Chris-  
tum

21  
stum abnegauerat, amaris deplorasset  
lachrymis, in signū remissi iam peccati  
ab Angelo specialiter nominatus est  
mulieribus sanctis, ut illi resurrectionē  
Christi nunciarent. Mar. 16. & a Chris-  
sto speciali apparitione uisitatus est  
post Resurrectionē Luce. 24. pascendas  
rūq; eius ouium curā accepit Iohan. 21.

Quis igitur quantūuis grauis peccas-  
tor, iam desperet de uenia?

Quinta poenitentiae utilitas est q; gra-  
tiam Dei prius habitam, & per pecca-  
tum deperditā recuperat atq; restituit.  
Imo ut dictum est supra uiuificat om-  
nia bona opera ante peccatū facta, & p  
peccatū mortificata. Quod aperte des-  
ignat Luce 17. in parabola de filio pro-  
digo, qui cū om̄ibus bonis suis cōsum-  
ptis, nudus & miserabilis rediisset ad pa-  
trem suū, & misericordiā ipsius per ues-  
tam poenitentiā suppliciter implorasset,  
amplexans illum pater, cum admirans  
da benignitate, & recipiens in sinū pas-  
ternæ pietatis, iussit ipsi filio suo pro-  
ferri stolam primā .i. candidā innocē-  
tiæ uestē. quā in baptismo susceperat, &  
annulos in manibus, ac calciamenta in  
C 2 pedib;

pedibus . Per quod designat , ipsam  
pœnitentē , quādo ad Dñm conuertit ,  
recuperare gratiā innocētix , & alia do-  
na Dei , collata illi post baptismū , ut fi-  
at amicus Dei , qui prius per peccatum  
fuerat inimicus , quia istud est sacramē-  
tum reconciliationis .

Secūdo dicamus , quomodo pœnitē-  
tia est sacramentum quasi iudiciale , &  
quomodo peccator debet per pœniten-  
tiam ulcisci in se peccatū , si uult ut sibi  
remittatur .

Pro quo intelligendo notandū est ,  
q̄ uocabulo pœnitentiæ duplici modo  
utimur . Pœnitentia em̄ sacramentalis  
tantū est absolutio sacerdotis , quæ fit  
potestate clauium sibi a Deo tradita .  
Deinde secūdo , Pœnitentia , internam  
quoq̄ significat contritionē in animo  
peccatoris super peccatis commissis , &  
opera pœnalia externa ad declinanda  
peccata .

Vt ergo pœnitens digne suscipiat sa-  
cerdotalē absolutionem , oportet ha-  
beat prius pœnitentiā , hoc est , contri-  
tionē internam in corde , eam deinde  
exhibebit ore & opere .

Hec

Hæc oia ut plenius intelligant sciens  
 dumq; ubi primū peccator uenerit ad  
 peccati cognitionem, tunc ille sane de-  
 bebant p̄tm̄ suum arguere & accusare, Si-  
 quidem inique egit, Deūq; in se cōmo-  
 uit, ideo est q̄ ipse illud puniat & iudic-  
 et. Iuxta illd̄ Pauli. 1. Corin. 11. Si nos  
 iudicaremus, non utiq; iudicaremur a  
 Domino.

Estq; hoc ipsum iam opus iustitiæ, uel  
 le malum in seip̄o ulcisci & punire, atq;  
 ideo hoc sacramentum est q̄si iudiciale.  
 Imo (remuneratiōe dempta) est hæc lōs  
 ge nobilissima operatio iustitiæ, excels  
 lentior q̄ q; magistratus uindictam sus-  
 munt de alijs.

Quomodo aut̄ debeat quis peccatū  
 in seip̄o ulcisci, ostendunt hoc Doctos  
 res, q̄ttuor modis fieri.

Primo, ut uoluntatem habeat p̄tm̄  
 uindicandi & iudicandi. Et hoc fit, quū  
 uoluntas sibi & alijs imperās, ut ait Aug  
 gust. imperat etiam intellectui, ut recog-  
 nitet q̄ntum offenderit p̄tm̄ istud diui-  
 nam maiestatem & bonitatem, quæ sus-  
 per oia erat diligenda. Inde iam concis-  
 pis odium p̄ti.

C 3 Secū

Secundo, atq; hinc rursus emergit, tanta displicentia peccati, ut cupiat se nunq̄ peccasse, tantuq; possunt sibi in uniuersum displicere omnia peccata ut uelit nunq̄ se irritasse & comouisse aduersus se Deum eiusq; precepta nunq̄ esse transgressum dicit Bonauentu.

Tertio. Ex illis hoc tertiū prouenit, ut uolens poenam suscipiat peccati, operaturus in hoc iusticia, siue oret, siue ieiunet, siue templa uisitet, siue elemosinam largiat, siue abstineat, a uino, cibo, somno, & quicquid huiusmodi afflictionū siue penarum sustineat, ad emendationem peccatorū, omnia aut̄ hec ultro paciat, & quasi cum gaudio. Nam iuxta Aug. lib. de Poenit. quilibet peccator de peccato doleat, & de dolore gaudeat.

Quarto, Postremo operatur quis poenitentiam, si uoluntariae sustinet aduersitatem sibi obuenientem, neq; remurmuret, Et quis tertia illa operatio magis Deo placet, qua quis ultro sibi pro peccatis suis poenam assumit, q̄ ut poenam inuitabilis necessitatis paciat, attamen & hoc placet Deo, si uoluntati diuinae suam

suam etiā quis cōformet, dicens in omni tribulatione & angustia, corde & ore fiat dñe uoluntas tua.

Sequit̃ ex hoc doctrina salubris, & plebeis hominibus sæpius inculcanda, ut quilibet Christianus studiose assuefaciat animū suum, ad quascūq; tribulationes & aduersitates quas patit̃ suscipiendas pro pœnis peccatorū, sicut preclare ait Chrysostomus. Si de copia rerum in penuriam cadis Deo permittente. Si ignis ingruens tuam substantiam absumpsit & totam domum tuam popularus est, & agis gratias Deo, qui prohibere potuit, & non prohibuit, tantā accipies mercedem, quāntam si omnia illa in pauperum manus erogasses. Doctrina hec pulchra sane, & desolatorū mentes multū confirmans, ideoq; bene obseruanda.

Preterea ex hoc disces, non tantum quotidianas tribulationes, sed & ipsam quāntūuis inæuitabilem mortem suscipere patienter, eāq; Deo pro peccatis tuis offerre. Illa em̃ sic uolūtariē accepta, est pœna sufficiens p pœna cuiuscūq; peccati uenialis. Et forte pro magna parte pœnæ debitæ pro mortalibus dimissis,

C 4 Nec



Nec obstat q̄ est p̄na necessaria, quia  
aliquis potest necessariū uoluntarie ac  
ceptare. Hæc Sco. dist. 21. q̄rti, uide &  
Gersonem.

## De tribus partibus

p̄nitentiæ.

Iuxta sententiā ecclesiasticā, & patrū  
sctōꝝ dicta, tres sunt partes p̄niæ. Con-  
tritio in corde, Confessio in ore, & Sas-  
tisfactio in opere. Ratio. Quū em̄ p̄niæ  
iudiciario foro sit similima. Ideo pri-  
mo conuenit fieri denuntiatiōem ad  
iudiciū, & hæc conficiē contritione, in  
qua peccator admonet sui cōmissi, quo  
creatorem suū grauiter offendit. Deins  
de coram Iudice culpa p̄fitenda est. Hoc  
fit in confessione. Postremo satisfaciens  
dum est & p̄tīm declinandū, iuxta des-  
cretum iudicis. Hoc fit. Quando quis sa-  
tisfactionē sibi a confessore iniunctam  
opere complet.

Alia ratio cur tres sint partes p̄nis  
tentiæ. Quia tripliciter offendim⁹ deū.  
In corde per malas cogitatiōes. Ore per  
turpia, falsa, & peruersa uerba. In opere.  
quando cogitationes prauas ip̄o facto  
implemus.

Ean⁹

Eandem rationē habere debet Phari  
macū pñiæ, ut ait Chriſoſt. Perfecta in  
quit pñia, cogit peccatorē omnia libens  
ter ſufferre ſuperiori ſupplex eſt, inferiori  
ſubiacet, In corde ei⁹ contritio eſt, in  
ore eius confefſio, in opere tota humi  
litas, Hæc eſt fructifera & perfecta peni  
tudo.

Dices, quid fides? negas fidem eſſe in  
pñia neceſſariã? Rñdē non negamus  
id tamenſi Luttherus menciãt tanq̃ ne  
garem⁹ fidem in pñia eſſe neceſſariam.  
Nouimus em̃ q̃ ſine fide impoſſibile ſic  
placere Deo. Oportet em̃ accedentem  
ad Deum credere quia eſt Hebr. 11. & q̃  
remunerator eſt bonorē & querentiū ſe.  
Scimus quoq̃ illd̃ Iacobi. 1. q̃ poſtulare  
uolens aliquid a Deo, poſtulet id in fi  
de, nihil heſitans.

Fidem ergo dicim⁹ eſſe neceſſariam,  
quæ eſt ſubſtantia id eſt fundamentum  
tocius ædificij Chriſtiani.

Iterum dices. Quid ad Melanchtonem,  
qui duas ponit partes pœnitentiæ  
contritionem & fidem, probans per illd̃  
Marci. 1. Pœnitentiã agite & credite E  
uangelio. Rñdē, hæc omnia errore ples

D na

na sunt, eo modo quo ipse confessionē  
& satisfactionē excludere conat̄, nudāq;  
fidem astruere, quū tamē fides nihil mi-  
nus sit q̄ pars p̄niæ, quia fidem habent  
etiam mali, nullā agentes p̄niam. Est au-  
tem fides quiddā p̄uium, omnem præ-  
cedens pœnitentiam.

Catege q̄ isti aduersarij ueritatis tan-  
tope extollunt fidem, non faciūt hoc in  
eius laudem & honorem, sed ut sic op̄s  
pugnent Ecclesiam & eius sacramenta,  
quo homines sic ex istis errorib⁹ persuas-  
si, adigant̄ in p̄sumptionē & temeritatē.

Dicūt isti, aliquē puta esse absolutum  
modo credat, etiam si nullā contritiōm  
de peccatis habeat.

Aliter nos docuit Christi p̄cursor Io-  
annes dicens, Matth. 3. Agite p̄niam, &  
facite dignos fructus pœniæ, Sic ille ho-  
mines ad opa bona urgebat. Isti autem  
a bonis operibus dehortantur.

Beatus Iacobus tam uehementer est  
infensus eis qui sapiunt fidem sine opes-  
rib⁹ ualere ad salutē, ut etiam illos des-  
monibus cōparet, dicens, Tu credis quā  
unus est De⁹, bene facis, & demones crea-  
dūt & contremiscunt Iacobi. 2.

Amo

**Ambrosi<sup>9</sup>, de Pœni.** Audiant inquit  
qui agūt penitentiā, quō agere debeāt,  
quo studio, quo affectu, qua mentis ins  
tentione, qua intimoꝝ concussione uis  
scerū, qua cordis conuersione.

Ecce docet q̄nto labore agēda sit p̄nia.

Fides ergo non est pars pœnitentiæ,  
sed fundamentū est, & uniuersam eccles  
siasticam structuram antecedens.

## De initio Contritio

nis, & quomodo paratur contritio.

Contritio ut dictum est, est p̄ma pars  
p̄niæ, & uocat̄ pœnitentia interior, seu  
cordis, quam a nobis Dñs exigit p̄ Pro  
phetā Iohelē. 2. quū ait. Scindite cor  
da ūsa. Hoc autem fit per contritionē.

Dices, quō Contritio fieri debeat? Res  
pondit August. Pœnitentia timore cōs  
cipit, Psal. Initiū sapientiæ timor Dñi.

Quo autē modo ille timor concipitur?  
Respondent Doctores.

Pctōr, meminit sui, & commemorat  
multitudinē pctōꝝ, quib<sup>9</sup> grauit̄ Deū  
offendit, recogitat oēs annos in amaria  
tudine animæ suæ Isa. 38. Reuocat ad  
memoriam, q̄ p̄ pctā gratiā Dei amisce

D e t i t o

rit, recolit iram Dei immensam, considerat poenā gehennæ quā sit intolerabilis ubi cogit priuat<sup>9</sup> esse gaudio foelicitatis æterne, nisi a peccatis suis desistat.

Et quū ita huic cogitationi est intentus, p̄memorat q̄ntū incōmodi ex p̄tō sit cōsecutus, uolens ea porro uitare, iā iam ip̄m p̄nitet commissi, & querit remedium p̄nitentiæ.

Vbi p̄mum illi occurrit passio Christi, & immēsa charitas in redimendo genere humano.

Tūc & Deus largit<sup>r</sup> ei grām, qua ad iustus cōcipiat odiū peccati, nō tantum ex timore damni qđ incutit p̄tīm, sed ex amore Christi atq; iustitiæ.

Poenia ergo incipit a motione diuina cum timore.

Est autē duplex timor. Vnus est seruilis, cū quis facere aliquid mali omittit tantū metu penæ, uel aliquid boni facit qđ non faceret nisi metueret p̄nam. Alter est qui uocatur filialis, qñ aliquis quippiā facit aut omittit, non timore penæ, sed quia timet, ne illū offendat.

Exemplum, seruus timet aut uerbera, aut missionē, filius timet patrem ne offendat. Ita

Ita si quis a peccatis abstinet formidā  
ne pœne, hic timor seruilis est. Si autē  
quis abstinet, metuens ne Deū quē dilis  
git offendat & grām eius amittat. Hic  
timor est filialis.

Exemplū August. sup. Canon. Iohan.  
Ponit duas uxores quæ adulteriū timēt  
Altera quidē timens uerbera & indigna  
tionē Mariti, alias futura p̄mptissima.  
Altera uero amore castitatis & pudici  
ciæ erga Maritū, abstinet, uolens ea tan  
tū facere quæ illi placeant.

Prior illa, nollet Maritū diu esse pres  
entem, absentem quoq; metuit, ne uen  
iat ex improviso. Hæc autē quæ maris  
tū caste diligit & cū amore reueres, cupe  
ret eum semper adesse, metuens ne quo  
abeat.

Utraq; hæc uxor, timorem habet, sed  
inæqualiter, Quia prior timet ne uenis  
ens Maritus ipsam uerberet, Posterior  
timet, ne abiens Maritus ipsam deserat,  
Ita res se habet in timentibus Deum.

De utroq; isto timore dicit scriptura;  
De timore seruili dicit. i. Ioā. 4. Timor  
non est in charitate, eo q̄ perfecta char  
ritas expellit timorem. De timore filiali

D 3 dicit

**dicit Psal. Timor Domini sc̄tus permanens in seculum seculi.**

Quisquis p̄niam agit, utrumq; habet istum timorē, Primo seruile, deinde per gr̄am Dei acquirit filialem.

Et quū dictum est, q̄ p̄fecta charitas expellit timorē. s. seruilem. Non est hoc intelligendum, sicut Neochristiani intelligunt, q̄si timor penę nō possit stare cū charitate, uix em̄ paucos ex multis milibus reperias, qui nō metuant penā, adeo ut eos hęc retrahat a peccatis, Vbi quis forsan cogitare possit, q̄ q̄diu in se sentiat huiusmodi timorem, nō habere se gr̄am & charitatem dei. Respondit Aug. affirmās quia timor locū pręparat charitati, quū autē incipit charitas, expellitur timor.

Ita q̄ ubicūq; est minus charitatis, ibi plus sit timoris. Quāto enim amplius charitas crescit, tanto plus timor decrescit. Ergo nō semel charitas expellit omnem timorem, sed per successum temporis.

Timor ergo seruilis est iniciū p̄nitię. Quāuis em̄ timor non ipsa p̄nitię est, est tamē bonū & magnum iniciū eius.

Quis

Quicūq; autē hic fixo pede nollet ulterius p̄gredi ad charitatē, is sane mansurus est in p̄nia Iudæ, qui seipm̄ laqueo suspendit. Quicūq; autē ad charitatem usq; p̄uenit, huic timor iniciū efficitur suæ poenitentia.

August. hunc timorem cōparat setæ suillæ, qua Sutores consuunt, nisi enim ea prius transmittat, filo null⁹ patebit ingressus. Ita hic, nisi prius timor peruenit in animū hominis, charitas non sequetur.

Bonus est iste timor licet insufficientis Ap̄tus. 1. Timo, 1. Iubet p̄ctōres increpandas corā omnib⁹ ut cæteri timorem habeant, & sic timore p̄næ minus peccēt.

Ita Baptista. genimina uiperæ etc.

Hæc autē Contritio, quæ fit ex amore filiali, debet habere tria, Primo sufficientem discussionē p̄ctōrum & p̄pria conscientia. Bonū est autē consilium, omni uespere se recolligere & discutere quō illo die uixerit, & si inuenit se peccasse, conteri de peccatis illis & dicere has tres p̄positiones, in quibus consistit tota uirtus contritionis, ut ei peccat

*Coltra  
f. 7. al. ma  
habet at*



ta dimittant. Prima, Dñe doleo q̄ peccauerim. Sc̄da, Domine a modo uolo abstinere. Tercia, Domine habeo p̄positum confitendi. Si hæc ex corde dixerit, remittent̄ ei p̄tā, nec dānabit̄ si inconfessus morit̄, damnaret̄ tamen, si p̄ loco & tempore ab Ecclesia instituto non cōfiteret̄, maxime pro illa negligentia.

Dices, Quid agendum est pro obliuio p̄tō mortali? Responde, In generali pro eo dolendū, & in speciali de obliuione, quæ suæ negligentia est imputanda.

Secūdo, Contritio debet habere dolorem cordis. Multi sunt autem qui, de nonnullis p̄sertim peccatis non contēntur, ut quorū peccata fuerūt lucratiua, ut usurariorū, furum, Aleis ludentium, Lucrum turpe & iniustum cōsequentium, Similiter de stupris, de uindicta in hoste. De conuiujs immodici sumptū. De ira etc. Et interdū de his se iactitant, Hi non uere cōtēntur. Debet em̄ esse detestatio omniū p̄tōrū, quia penitens debet punire in se p̄tā, dolendo, uel nolēdo peccasse. Nec unum p̄tā mortale sine alio remittitur.

Vtrum

Vtrūq; semp homo tenet de peccatis  
suis dolere? Rñdetur, Non semp, sed p  
loco & tempore, quia est pceptū affirma  
tium.

Tercio, Contritio debet habere ppoz  
situm triplex. Primo ppositū cessandi  
a peccatis. Scdo, ppositū ea confitendi.  
Tercio ppositū satisfaciendi p eis.

Multa autē ab his uarios retrahunt,  
Primo cura temporalium, quæ causat in  
quietudinem mentis. Sicut in aqua tur  
bida, non potest se homo conspicerē.  
Scdo, ignorantia damni peccati, quia  
quod oculus non uidet, cor non dolet.  
Tercio, longa cōsuetudo peccandi, Bern  
nard. plaga uetus dolorem non sentit.  
Quarto cōmunicatio cū malis, Grego.  
Necesse est ut eorū imiteris uitam, quorū  
diligis conuersationem.

## De Confessione.

Iam de Contritiōe dictū est, quomō  
necessariū sit, ut quis conteras animo,  
dolens de offensa Dei, pponatq; se dein  
ceps illa cū auxilio gratiæ diuinæ pro  
uicibus euitaturum.

D 5 Altera

Altera ergo pars pñiæ, est Confessio, hanc semp̄ exegit Deus ab homine, quã do etiam si more mūdano de hac re loquamur, nullus Princeps cuiq̄ remittit noxam, uel gr̄am donat, nisi confitens ti delictum, iuxta illud Prouer. 28. Qui abscondit scelera sua non diriget̄. Qui autē confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam cōsequet̄ & inueniet gr̄am.

Vt autem materiam Confessionis ex ipsa radice excuciãus, consultũ est ostendere, a prima p̄mi peccati origine p̄petuum confessionis concursum, quãuis non eodem semper modo.

Principio itaq̄ constat, q̄ omni tempore p̄t̄or, eo q̄ peccatis suis Deũ offenderit, huiusmodi p̄t̄m coactus fuit confiteri, seq̄ reũ accusare, maxime per internam cordis confessionem, Quũq̄ a primeua origine, mund⁹ uniuersus usq̄ ad finem, triplici lege regat̄. Vbiq̄ hic confessionem suo quodãmodo in usu fuisse ostendemus.

Primo in lege naturæ, ip̄a ratio dictat et urget conscientia, ut quisq̄ se coram deo profiteatur p̄t̄orem. Sic Paulus ad Roma. 2. dicit, q̄ gentes quæ legem nõ habent

habent, ipsi sibi, sunt lex, Opus legis est scriptū in cordibus eorū testimonium reddente illis conscientia ipsoꝝ, & inter se inuicem cogitationum accusantium.

Sed uideamus scripturam, quæ hoc clarius monstrabit, Statim post peccatum Adæ, quū ille se occultasset una cū Eua, dixit ei Dñs, Geñ. 3. Adam ubi es? restat ibi Glo. hæc uerba esse increpantis, & ad confessionem urgentis. Non q̄ Dñs nesciret, ubi nam esset Adam. In primo ergo illo p̄tōre, dare uoluit omnibus p̄tōribus formulam confitendi seipso p̄tōres, neq; imitandi ueterem istum Adam, qui nulla ratione uolebat cōfiteri delictum, sed meditabatur excusationem & translationē criminis in Mulierem, ideo cum Dñs cum tota posteritate grauiter afflixit.

Idem fecit De⁹ in altero p̄tōre Cain quem post patratū fratricidium etiam Dñs ad huiusmodi confessionē alliciebat, dicens, Vbi est Abel frater tuus? sed ille noluit confiteri delictum, negans etiā, atq; ibi iniquius fecit p̄re suo. Ideo increpauit eū Dñs acriter, q̄ cōfiteri resnueret.

Sens

Semp̄ itaq; fuit necessaria hæc inters  
na cōfessio eaq; sæpe uti debet quilibet  
homo, præcipue uero Dominicis festisq;  
dieb9, recolendo quib9 in rebus offensa  
derit Deū, habeatq; tunc ppositum etiã  
sacramentalem confessionem faciendi  
tempore ab Ecclesia constituto.

Sed in lege Mosaica nō parū accessit  
confessio, quia præter illam internam cō  
fessionem cordis quæ fuit in lege natus  
ræ, triplex adhuc erat confessio in lege  
scripta seu Moyse. Prima erat generalis,  
quæ Sacerdos faciebat pro omnib9 pec  
catis totius populi Israel. Hanc precepit  
Dñs, Leui. 16. Postq̄ emūdauerit sanctua  
rium, & tabernaculū & Altare, tūc offe  
rat Hircum uiuentem, & posita utraq;  
manu sup caput eius, cōfiteat om̄s ini  
quitates filiorū Israel & uniuersa delis  
cta atq; peccata eorū, quæ impcans capis  
ti eius, emittet illum per hominē paras  
tum in desertum.

Hanc confessionem fecit Neemias in  
ciuitate Susis. Neemie. 1. dicens. Quæso  
dñe Deus cœli fortis, magne atq; terri  
bilis, qui custodis pactū. atq; misericors  
diam is qui te diligunt & custodiūt mā  
das

data tua, fiant aures tuæ auscultantes, & oculi tui aperti, ut audias oratiõem serui tui, quã ego oro coram te hodie, die ac nocte pro filiis Israel seruis tuis, & cõfiteor p̄ peccatis eorũ, quib⁹ peccauerũt tibi Et ego, & domus patris mei peccaui mus etc.

Altera confessio Mosaica non uerbis fiebat, sed ip̄o facto exhibebat. Instituerat em̄ Dñs sacrificia distincta pro diuersis generibus peccatorum. Leui. 4. 7. 6. Ut si quis peccasset ex ignorãtia, si quis periurium, furtum, rapinam aut simile quid designasset, iam quũ aliquis sacrificium faceret & offerret, statim deprehendebat Sacerdos (Leui. 13. & 14.) cui generi peccatõis esset obnoxius. Tercia Confessio erat Typica, & fiebat in Leprosis, qui quatuor signa Lepre habebant, in capillis, in cute, uestitu & in domo, quæ figuræ erant huius Lepre, quam ex peccatis contrahit anima. Fit autẽ & peccatõ 4. modis, Cogitatione, Ore, Facto & cõsuetudine.

In tertia uero Lege Euangelica, quæ est lex gratiæ instituit nobis Dominus Iesus confessionem sacramentalẽ oris,  
quæ

quæ fieri debet Sacerdoti, cum enumeratione omnium peccatorum.

Euit autē, ut, nūc quidem apparet, cōfessio in lege naturæ in corde, Sub lege Mosaica in corde & opere, Nūc uero in lege Euangelica, in corde, ore, & opere, Ita nimirū uerissimū est q̄ Dei perfecta sint opera in ordine. Nam diuina sapientia in opere ordinate p̄cedit a minori ad maius, ab imperfectioribus ad perfectiora, hoc etiam satis patet in sacrificio genere. Ecce enim in lege naturæ admodū leue erat sacrificiū, quoniam quod cuiq̄ inspirabat Deus, hoc offerebat, ut Abel ex agnis, Cayn de fructibus terræ, Gen. 4. Sed in lege Mosaica multo exactius ritus sacrificioꝝ sunt ex̄p̄si. Vnde scz fierent, & quibus temporibus & qua forma. Nunc uero in lege gratiæ supuenit oblatio longe p̄fectissima sacratissimi corporis Christi. Vsq̄ adeo creuit sacrificium a fructib⁹ Cayn, & agnis Abel, usq̄ ad filium Dei.

Similiter est de Baptismo, multis em̄ baptismatibus utebant̄ Iudei in ueteri lege Leuit. 13. 17. sicut Paulus testat̄ ad Hebre. 9. Sed his omnib⁹ accessit Baptismus

tismus Iohannis, non Paulo pfectior,  
Tandem pfectissim<sup>9</sup> omnium datus est  
Baptism<sup>9</sup> Christi, in quo renascimur spi  
ritualiter ex aqua & spiritu, efficimurq<sup>3</sup>  
filij Dei.

Nemini igit mirum fieri debet, eodē  
etiam modo creuisse confessionē, ita ut  
in pfectissima lege sit & cōfessio pfectis  
sima. Decebat em, ut in regno ueritatis,  
pctm perfecte manifestaret, Nam in nul  
la alia lege lux ueritatis fuit splendidis  
or, q̄ in hac Euangelica, Rationē huius  
uidere facillimū est. Prius enim q̄ ueni  
ret Messyas Christ<sup>9</sup> mediator, nulla ad  
huc pfecta erat reconciliatio pctōꝝ cum  
Deo, unde neq<sup>3</sup> mirū est, non fuisse tūc  
aliquam pfectam confessionem.

Ideoq<sup>3</sup> sicut Iohannes Baptista uiam  
Dño pparauit in Baptismo & doctrina  
ita etiā in pœnia, quoniā hoc est quod  
Iohannes perhibet Matth. 3. Homines  
Baptifatos esse in Iordane a Iohanne &  
confessos pctā sua. Ea enim confessio,  
non tantū fuit in corde, quia sic quid p  
fuiſſet exire in desertum ad Iohannem?  
Sctūs quoq<sup>3</sup> Anthoni<sup>9</sup> refert quosdam  
ex Iudeis Doctores afferere, quia si inue  
nerint



merint aliquando Sacerdotem de tribu  
Leui, tunc etiam oris confessionem faciunt  
ante mortem.

Cæterum propter scripta Doctorum, ut ea  
melius intelligantur, sciendum est, quod in pri-  
mitiua Ecclesia triplex fuit poenitentia  
in usu, solennis, publica & priuata.

Solennis poenitentia imponebatur in grauis-  
simis & manifestis delictis, hanc coges-  
satur homo facere longo admodum tem-  
pore in summa abstinentia, Et durabat  
interdum ad tres annos uel ultra. 12. q.  
2. de uiro. Et a solo Episcopo poterat  
absolui.

In Concilio quoque Agathensi ad lon-  
gum declaratur quomodo in hac poenis-  
tentia debeant omnia seruari. 33. q. 2. La-  
torem, hæc refrigescente hominum charis-  
tate simul elanguit.

Hæc poenitentia non erat reiterabilis sicut  
docet Origenes Homil. xv. Leuit. Et Au-  
gust. ad Macedonium, Deinde nulli im-  
ponebatur presbitero. Immo si quis hæc as-  
sequendo fecerat, iam idoneus non erat  
ad sacerdotium, ut Siricius Papa, Leo quos-  
que & nonnulla Concilia statuerunt.

O quantus tunc rigor.

Vide

Vide teporem nostrū, nihil pro peccatis uolumus sustinere ideo quia in nos nullā suscipim⁹ pœniam tot nobis undiq; plagas & infirmitates Deus immittit, ut sit uerum. 1. Corin. 11. Si nos ius dicaremus non iudicaremur.

Scdm genus pœniæ dicebat publicū fiebatq; in conspectu totius Ecclesiæ, ppter aliqd enorme p̄tm̄, Sicut etiam nūc homines peccatores, in grauib; causis detenti, ut homicide, incendio & auctores, meretrices etc, ad pœnitentiarum remittūt, & in Ecclesijs Cathedralibus cogunt agere pœniam in die cenæ Domini, ubi puidere decet confessorē, ne p peccatis occultis alicui pœnitentiam iniungat publicam, sed publicis tantum delictis & grauitati illorum.

Tertia pœnia est priuata, quæ priuatim fit Sacerdoti a quo & pœnitens absoluetur.

## Quod Confessio sacer-

doti facienda sit de iure diuino.

Confessio Sacerdoti, est de iure diuino a Christo Dño instituta, in die Paschæ, quādo apparens discipulis, ex sus-

E flando

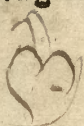
*ois me  
ohus et  
peniti*

stando dixit, Accipite Spiritū sc̄m, quos  
rū remiseritis p̄tā, remittūt̄ eis, & quos  
rū retinueritis, retenta sunt.

Ecce hic Christus Dñs, Apostolis &  
eorum successorib⁹, dedit p̄tatem remit  
tendi p̄tā atq; retinendi. Neutrū autem  
potest facere Sacerdos, si nesciat ante, ra  
tionem delicti. Nisi em̄ confitens ipse  
singula ostendit p̄tā, quō discernere po  
terit Sacerdos inter ea, quæ remittenda  
sunt aut reseruanda ⁊

Ideo Augusti. C. de p̄c̄nia dist. 1. di  
cit. Agite p̄c̄niam qualis agit in Eccle  
sia, ut oret p̄ uobis Ecc̄lia, Nemo dicat  
sibi, in occulto ago, apud Deū ago, nos  
uit Deus qui mihi ignoscit, quæ in cor  
de ago. Ergo sine causa dictum est, Quæ  
solueris in terra, erūt soluta & in cœlo ⁊  
Ergo sine causa clauē datae sunt Ecc̄liae  
Dei ⁊ Frustram⁹ Euangeliū Dei, frustra  
mus uerbum Christi ⁊

Et ideo uideam⁹, quā p̄clare a Chris  
to p̄misse sint clauē, & cū quāta maie  
state traditæ. Primū em̄ eas Dñs p̄misit  
Petro, Matth. 16. dicens, Tibi dabo clas  
nes regni cœlorū, quæcūq; ligaueris sup  
terram, erunt ligata & in cœlis, Et quæ  
cumq;



cumq; solueris sup terram, erunt soluta  
 & in cœlis. Et quis tam exacte Dñs clas  
 ues pmiserit Petro, denuo tamen oms  
 nibus Apostolis est eas pollicit⁹, Math.  
 18. Quæcūq; solueritis sup terram erūt  
 soluta & in cœlo etc. Deinde id quod  
 pmisit, exhibuit, quando in die resurre  
 ctionis insufflauit dicens, Accipite sp̄s  
 ritū sctm̄, quorū remiseritis etc. Ex qua  
 insufflatione, & datione Spiritus sancti,  
 ex qua etiam tocies promissioe clauium  
 apparet q̄ hęc potestas clauū magnus  
 & preciosissimus sit thesaurus Ecclesie.

Et ne quis dicat, Soli Deo confitebor  
 Ecce etiam & bt̄s Iacobus cap. v. suæ ca  
 nonicæ, concordans cū Christo Domis  
 no dicit. Confitemini alterutrū peccas  
 ta uestra, q̄si dicat, Non soli Deo, non  
 Angelis, sed homo homini confiteatur.  
 Ecce Iacobus promulgauit confessionē  
 quā Christus instituit. Et quis idem As  
 postolus non exp̄mat exacte p̄sonā Sac  
 cerdotalem cui sit confitendum, tamen  
 ex Euangelio satis constat Iohan. xx. cui  
 nam tradiderit Domin⁹ pt̄atem clauis  
 um, quia Sacerdotibus.

Et licet Hæretici dicant hęc uerba Iac  
 E a cobi

cobi debere referri ad confessionem fraternaliam, quum alter alteri mutua fretus amicitia, peccatum suum manifestat, consilium ab eo petens & consolationem tam in laicis, quam in Sacerdotibus, hoc tamen fingunt ex proprio capite, citra scripturarum testimonium, & preter rationem.

Hac Confessio etiam tempore Apostolorum iam fuit, sicut Actor. 19. dicit, quod predicante Paulo Ephesius, multi uenerunt confitentes & annunciantes facta sua. Confessionem hanc Ciprianus & Gregorius non aliam intelligunt, nisi hanc ipsam qua utitur Ecclesia, Habuerunt hijs qui ita confessi sunt Exemplum primum a Iohanne Baptista cui homines confitebantur peccata sua Mar. 1.

De hac confessione Doctores sancti pro meae Ecclesiae in scriptis suis sapissime differuerunt, unde Chrysostomus. Homil. x. super Matth. Tempus confessionis incumbit his quoque qui Baptisma consecuti sunt. Alijs quidem, ut post patentia criminum uulnera poenitentia interueniente curentur, & ad sacra mysteria redire mereantur. Alijs uero ut eam quam post lauacrum caeleste conceperunt maculam diluentes, ad Dominicam mensam, munda iam conscientia securaque conueniant. Aug.

344  
August. de pœnia. Qui confiteri uult  
peccata, ut inueniat grām, querat Sacer  
dotem scientē ligare & soluere, ne quū  
negligens circa se extiterit, negligat ab  
illo, qui eū misericorditer monet & pes  
tit.

August. li. 2. de uisitatione infirmoꝝ,  
Sunt q̄dam qui sufficere sibi ad salutē  
autumant, si soli Deo, cui nihil est occul  
tum, quem nullius conscientia latet, sua  
crimina confiteant, Nolunt em̄ aut eru  
bescunt, siue dedignant se ostendere sa  
cerdotib⁹, quos tamen inter Leporam &  
non Leporam discernere per legislatorē  
constituit Domin⁹. Sed nolo ut illa des  
cipiari opinionē q̄tenus confundaris  
confiteri coram Dñi uicario tabescens  
pre rubore, uel ceruicosus pre indignas  
tione, Nam ipsi⁹ humiliter subeundum  
est iuditiū, quē Dñs non dedignat sibi  
uicarium, Ergo ad te uenire roges Sacer  
dotem, & fac ipsum conscientiarum tus  
arum penitus participē, Non te seducat  
supbientium illa supstitio quæ in uisitā  
do confirmat, quia saluat Sacerdote in  
cōsulto ad Deū pctōꝝ cōfessio. Hæc ille.

Ecce, quō antiqui Doctores ubiq; hui⁹  
ius cōfessiōis meminerūt. E 3 Dis

Dices. Quare Christus Dominus sacrā  
confessionē instituit? Respondet. pro  
pter utilitatem maximam quæ animas  
bus ex confessione obuenit.

## Utilitates Cōfessionis.

Prima utilitas Confessionis est, cog  
nitio peccati. Sunt em̄ qui per etatem,  
uel p̄ imperitiam, non intelligunt mor  
bum, errore iudicantes, nullū esse p̄c̄m̄  
quod est capitale. Econtra, putant cris  
men esse, quod non est. Aut si intelligūt  
sic inuoluti sunt, ut nesciant se explicas  
re, mox Sacerdos succurrit, uelut perit⁹  
medicus, docet esse p̄c̄m̄, ubi esse nō cre  
debat, confirmat frustra trepidantem,  
p̄plexis dat doctrinam, qua possit mors  
bus excuti.

Sc̄da utilitas Confessionis est, Cons  
fessio medet̄ p̄c̄tōri, ne habeat securitas  
tem, aut gloriationē de peccatis, aut des  
perationem de diuina clemētia. Nam  
sunt quedā p̄c̄tā, quæ habent gloriā taci  
tam ut stupratio formosæ, Alea, uin⁹  
dicta in hoste, conuiuū immodici sum  
ptus, Lucr̄ turpe & iniustum Ira etc. De  
his plerūq; solent gloriari, Econtra sunt  
talia

talia peccata, quæ natura & sensus odit, ut  
 parricidium, infanticidium, libido contra  
 naturam, furtum, ueneficia, blasphemia,  
 etc. In his plerumque desperant, quod malum  
 omnibus malis est maximum quia qui de  
 sperat, negat Deum esse bonum, & clemens  
 tem, negat ueracem, omnipotentem.  
 Hic ergo Sacerdos in confessione erigit  
 ad spem ueniam. Illum autem qui securus  
 est, & gloriatur, non existimans esse peccatum  
 ubi est, deprimit, & inducit in timorem  
 & dolorem.

Tertia utilitas, quia confessio ad humi-  
 litatem inducit peccatorem, quia nullo  
 alio melius frangitur superbia, quam confessio-  
 ne, quæ quidem superbia totum inficit,  
 & destruit, Hæc luciferum cum infœlici  
 grege e cœlo deiecit. Hæc Adamum qui  
 affectauit equari Deo paradiso detruxit.

Hæc nunc quoque multos prosternit,  
 Tunc sic, Sicut primus gradus ad impietatem,  
 est superbia, animus in se fidens.  
 Ita primus gradus ad recuperandam pietatem,  
 est animus sibi prorsus displicens,  
 & Deo se submittens. Nulla autem potest  
 esse maior submissio, quam ut homo se sponte  
 submittat ad pedes hominis eiusque pro-

E 4 dat,



dat, non solum facta, sed & cogitatiões  
suas, summo pudore. Et cum frangitur  
supbia mox & inobedientia frangitur,  
& sic omnia pctā. Et isto modo facile se  
homo pudore cohibet in posterū, ne fa-  
cile recidiuet in pctā. Sicut pueri uerbes-  
ribus & pudore docent̄ cauere, ne quod  
semel deliquerunt repetant.

Quarta confessionis utilitas, quia fa-  
cit quietam conscientiam. Sunt tales,  
qui non habent requietam conscientia,̄  
adeo imbecilles & infirmi, ut nec in leui-  
oribus pctis ausint sibi ueniam pollice-  
ri nisi p̄ sacerdotem cū dat̄ absolutio.

Quinta, q̄ confessio facit cognosces-  
se seipm. Precipua pars sapientiā est, ut  
homo noscat seipm. Hoc nulla res ma-  
gis p̄stat, q̄ confessio, quæ totū hominē  
sibi p̄ ante oculos ponit, excusis omni-  
bus latebris conscientiā suæ, dum consi-  
derat, quotiens Deum offendit, q̄nta  
mala p̄petrauit, quō sit ad malū propēs-  
sus, & tunc cōponit se ad eum statum,  
in quo se cuperet esse in agone, Ecce uti-  
litates confessionis.

**Qualis debeat esse**

Confessio.

Hæ

Hæ sunt q̄litates confessionis seu cō-  
ditōnes. Primo, decet ut confessio sit  
ponderata & recogitata frequenti & di-  
ligenti deliberatione, Quilibet em̄ ante  
confessionē suam, accurate euoluere de-  
bet librum suæ conscientiaē, atq; in eo  
p̄tā suā recolere, ut possit illa corā Sa-  
cerdote facili⁹ commemorare, Nam cō-  
fiteri nihil aliud est, q̄ Deo rationem ui-  
tæ suæ reddere.

Videmus autē q̄ curiose Mercatores  
& negociatores oēs, omnia ad calculū  
uocent, quociens supputent, ne alicubi  
fallant. Quāto diligentius oportet pec-  
catorem debitorum suorū Catalogum  
euoluere, ut sic plenam faciat rationem  
de peccatis. Hoc docet Dauid in Psalm.  
iniquitatem meam annuncio, & cogi-  
tabo pro peccato meo.

Nam si quisq; tanto studio meminit  
eorū, quæ alicui credidit, temporalis lu-  
cri gracia, q̄nto studiosius ad salutem a-  
nimæ suæ elaborare debebit, quæ ex cō-  
fessione pendet, dicente Dño Matth. 16  
Quid p̄dest homini si uniuersum mun-  
dum lucret, animæ uero suæ detrimens  
tum paciatur?

E 5 Dices

Dices, Quātam oportet esse hanc diligentiam? Rñdef. Talis debet esse diligentia, quālem quis adhiberet in re maxime seria, ne sit ignava & negligens, quālis est Thrasonū quorūdam quos piget etiam horulā unicam ad hoc collocare.

Non ludicra enim est res Confessio, quae peccata abijciunt, & animae salus acquiritur, quoniam haec sunt tanta, Ob quae Dei filius factus est homo, descendens de caelo, crucifixus & mortuus. Quod si haec res est tanta, quis non summā impendat diligentiam? Quis non imitet Ezechieiam dicentē, Esaie. 38. Recogitabo omnes annos meos etc.

Dices. Impossibile est mihi, ut omnia peccata confitear, Nam aliquos sum oblitus, ita ut non possim ea recogitare amplius. Rñdef. Peccata oblita & occulta de quibus non constat, nemo tenet confiteri, nisi in communi, quando in fine dicit confitens. Confiteor me reum omnium peccatorum, obliutorum & occultorum, quaecumque admisi opere, uel obmissione. Quilibet tamen diligentiam omnem sedulo debet impendere, ut peccata oblita possit ad memoriam reuocare.

Quos

Quomō autē id fieri debeat & possit, docent Doctores, Primo ut penes tempus aliquis p̄tā recogitet, ut quid egerit post festa Paschæ, Pentecostes, Ioannis Baptiste etc. Et sic ab uno festo ad aliud hoc modo facile reducet ad memoriā peccata latentia & oblita.

Secūdo p̄ponat ante oculos sibi statū uitæ suæ omnesq; occupationes & negotia sua, artificij uel stat⁹, an ibi quoq; cōmiserit aliquid quod sit confessione dignū. Tertio ponat ante oculos, loca in quibus sit conuersat⁹, quid ubiq; fecerit. Quarto cōmemoret p̄sonas cum quibus sedulo uersatus est, inde meminerit quid cum singulis gesserit. Quinto ponderet illa peccata diligent⁹ quibus se sentit magis obnoxiiū, puta, luxuriam, ebrietatem, fraudem, calumniā, superbiam etc. Sexto. Sic autē apud se instituat confessionem, p̄cedat in recogitatione p̄tōꝝ per ordinem decem p̄ceptōꝝ, deinde septem mortaliū peccatōꝝ, Item quinq; sensuum, eodem plane ordine confiteat etiam singula, sicut ante secum ipse commemorauit. Septimo, facilis esset p̄tōꝝ recogitatio, si  
 erit

erit crebra confessio, ut si quis confiteatur  
singulis festiuitatibus maioribus Christi  
& beate uirginis. Frequens enim Confessio  
animam purgat, auget gratiam, prebet  
homini distinctam peccatorum cognitionem,  
Amara quidem res uidetur esse confessio  
propter superbiam nostram, & quia non libenter  
ipsi nos reos scelerum nostrorum profiteri  
sed tamen utilis.

Duo tamen hic sunt obseruanda secundum  
doctrinam Gersonis, Vnum est, quod in  
recogitatione peccatorum homo non debet  
nimis diu immorari, maxime in cogitatione  
peccati carnalis, ire, aut odij, quia sic  
facile noua possit exoriri tentatio, qua  
quis seipsum denuo prouocaret ad turpem  
uoluptatem, aut iram, Secundum, ut  
confessus sibi proponat in animo, se  
omnia peccata uelle per uiribus profiteri.

Secunda conditio confessionis est, ut fiat  
cum dolore & amaritudine cordis, sic ut  
homo recolat omnia peccata sua, quibus  
uelut uno fasce colligatis doleat, se tot  
tantisque peccatis grauiter offendisse Deum,  
Aduersarij ueritatis dicunt poenitentiam  
esse debere iucundam & gaudio plenam,  
quod & sacris litteris, & rationi aduersatur,  
deinde

deinde naturæ & uocabulo pœnitentiæ  
contrarium est.

Ezechias aliter loquitur Isa. 38. Recogi-  
tabo tibi omnes annos meos in amarit-  
tudine animæ meæ. Et Dauid. Poculū  
meum cum fletu miscebam.

Item omnes Psalmi pœnitenciales ple-  
nissimi sunt amaritudine & fletu, ut cū  
dicit, Lauabo per singulas noctes lectū  
meum, lachrimis meis stratum meum  
rigabo.

Idem docet Hieremias pœnitentem, ut  
cum dolore pœnitentiam agat, Hier. 6.  
fac tibi planctum q̄si sup unigenitū.

Et Iohelis. 2. Conuertimini ad me in  
ieiunio & fletu & planctu.

Preterea, Petrus post negatū Dñm fle-  
uit amare & obtinuit ueniam.

Vocabulū quoq; idem ostendit, Nā  
pœnitere dicitur q̄si pœnam tenere, ut dis-  
cit Augusti. Quicquid autem penale est,  
dolorem incutit & amaritudinē, Non  
tū necesse est habere lachrimas sensibi-  
les, licet bone sunt.

Tertia conditio cōfessionis est, ut sit  
humilis. Quādo em̄ peccator iam om-  
nia delicta sua recogitauit quæcūq; cō-  
miserit,

misit, & seipso toto excusso, iam dolor  
rem sibi concipit ex animo suo, tunc cum  
omni humilitate abeat ad Sacerdotem,  
exhibeat se ei humilem, peccata sua pu-  
dice & uerecunde commemoret, non tes-  
merarie precipitando effuciat, quasi parui-  
faciens, Ea humilitas cum uerecundia con-  
iuncta in confessione, optima est, quia  
partem poenae aufert pro peccatis debi-  
ta, sicut satisfactio, Pudor tamen ille non  
sit nimius, ne pro eius magnitudine tas-  
ceat, quod dicendum erat.

Quarta conditio, ut sit integra, ut ne  
quis aliquid sciens occultet ex uerecun-  
dia, uel quocumque alia causa, Iuxta illud Au-  
gustini, ponat se poenitens omnino in  
potestate Iudicis, in iudicio Sacerdotis,  
nihil reseruans sui, Quicquid enim celabit  
id omne simul reuelabunt Angeli in die  
iudicij. Si ergo occultat, ipse damnatio-  
nem sibi asciscit.

Demon huiusmodi homini qui ces-  
sat pudorem ingerit, ut uereat ipse sua  
prodere culpam, quonia ille in peccato  
eximit homini uerecundiam, ut citra pu-  
dorem peccet, in confessione autem uere-  
cundiam ei restituit, ut peccatum non confite-  
atur.

Nam

Nam Demones hominem infestantes, triplices sunt, Alij occludunt cor, ne contritionem habeat, alij obstruunt os ne confiteatur, alij peram, ut bona iniuste parta non restituat.

August. sup. Psalm. O homo quid times confiteri? Illud quod per confessionem scio, minus scio, quam quod nescio. Confiteri homo peccator homini peccatori. Eligere quod vis, si confessus lateris, non confessus damnaberis.

Cur igitur celas? Iudicium hoc est occultissimum quod fit in terra, ex iure naturalis, diuino & humano. Tam occulta est confessio, ut requisitus confessor ad iuramentum libere possit iurare, sibi nihil de eo constare. Aliud est enim iudicium Dei, aliud hominum, Neque is interim iurat inique, quia coram externo iudice, & in illo foro sibi non constat, sed quicquid super hoc scit, hoc ipsum scit loco dei,

Ergo celanda est summope confessio nec uerbo, nec signo reuelanda. Etiam si confitens libere permittat confessori aliquid dicere uel prodere, non faciat confessor. Quicquid dicat Innoc. Panor. Tho.



Tho. Petrus de Palu. Si autē confitens  
urgeat ut reuelet, moneat confessor ut  
extra confessionem idem ei dicat, & tūc  
reuelabit.

Sit ergo Confessio integra, alioquin  
oportet reiterare Confessionem, Nam  
quattuor sunt casus in quibus necesse est  
reiterare confessionem.

Primus casus, Cum quis ex proposito  
celat aliquod delictum mortale, aut dis-  
uidit confessionem, tunc nec de ceteris  
absoluit. Nisi statim rediret ad confes-  
sionem, & ille adhuc in recenti memoria  
haberet peccata sibi ab eo confessa, tunc non  
est necesse peccata confessa reiterare, sed con-  
fiteatur tantum propositum malum.

Secundus casus, si homo fecte confitetur,  
habens propositum peccandi, uel si saltē  
non atterit de peccatis, quia non omnia  
preterita sibi displicent, immo aliquid  
quod placet commisisse, ut quia tenet  
alienum, quod non uult pro posse restitu-  
ere, Aut habet inimicitias uel rancorem  
ad proximum, nec uult dimittere. Aut ha-  
bet propositum in futuro committendi aliquod  
peccatum mortale.

Tertius casus secundum aliquos, contemp-  
tus

40  
tus satisfactionis sibi iniunctæ, & ab ipso susceptæ.

Quartus, si confiteſ Sacerdori nõ habenti potestatem absoluendi, uel si scit confessorẽ rudem & indoctum, & habet peccata magna intricata, quia Matthe. 15. dicit. Cecũ cecum ducens, ambo in foueam cadent.

Hic quæstio, Quid agendum Catholicis hoc tempore quũ hæreses insurgunt in his locis, ubi non permittit eis, ut more Ecclesiastico confiteantur & communent, An Hæreticis sacrificiis debeant confiteri, & sacramentum ab eis accipere, aut potius sine sacramento mori?

Respondet. Baptismũ in casu necessitatis potest accipi ab Hæretico, si uidelicet non est aliquis Catholicus, qui baptizaret. Et potius Laicus Catholicus, si est, baptizaret, quã Sacerdos Hæreticus.

Sacramentũ Eucharistiæ, nullo modo suscipiat ab Hæretico.

Pœnitentia autẽ, Si incumbit periculum seductionis, uel magni scandali, quia scilicet inde possint gloriari hæretici coram simplicibus, suæ sectæ aliquid accessionis esse factũ, nemo Christianus des-

F bet

bet suscipere sacramentum poenitentiae  
sed se potius committere diuinæ misericordiae, cum tali fiducia, quod summus ille pontifex, & Sacerdos Christus ipsum fit absoluturus. Sicut beatus Gregorius commentat Ermigildum. 24. q. 1. c. cepit. Filium Leogilli Regis Gotthor in Toletio Hispaniae, quem pater captiuum ceperat & detinebat, eo quod consentire nollet in Haeresim Arrianis. Tempore autem Paschali, miserat ei in carcerem Episcopum Arrianum, a quo sacramentum susciperet, sicque reconciliaret patri. Ille autem renuit & exprobrauit Episcopo impietatem erroris sui unde pater precepit eum occidi.

Extra periculum autem scandali, potest homo imminente morte, & deficiente Sacerdote Catholico confiteri etiam Haeretico, & absolui, quia potestas clauis, licet in tali sit ligata, tamen in tali casu necessitatis, non credo, quia necessitas non subiacet legi positivae, uide Angelum in summa. confess. 3. Sermo. 2.

Et quia confessio debet esse integra ut dictum est, ideo sunt etiam confitentis de circumstantiis, quae trahunt peccatum in aliam speciem, ut si quis furat in templo,

91  
plo, iam est sacrilegium, Si quis luxuriã  
committit cū Maritata aliena, iam est  
adulterium.

Similiter cōfitende sunt circūstantiæ  
aggrauantes. Aggrauantes autē circum  
stantiæ sunt istæ.

## Aggrauat.

Primo, Ordo, quia peccare cū p̄sona  
sacra grauius est, q̄ non sacra.

Secundo tempus, Nam quo Temp⁹  
sanctius, eo maius peccatum.

Tertio, Locus. Nam peccare in loco  
sacro, grauius est, q̄ non sacro.

Quarto, Numer⁹, quotiens scz, debet  
hoc in confessione indicare, si certo scit  
deploret tociens repetitū esse p̄t̄m, ut  
numerus effugerit memoriam eius.

Quinto Magnitudo. Nam sicut te  
nes confiteri furtum, ita tenes ostende  
re, quantum damni per hoc fecerit p̄xi  
mo.

Sexto, Si offendit Viduam, pupillū,  
inopem, uel aliquem in potestate posi  
tum, hæc aggrauant.

Septimo, Si citra tentationem exte  
riorem propria malitia se ad peccan  
dum prouocat.

F a Octas

Octauo, Si longo tempore in peccatis mansit.

Hæc aggrauatiões, multum sunt considerande quas licet non perinde rudes possint p̄scrutari, qui tamen intellectu ualent, debent pro sua capacitate hæc euoluere & confiteri, Vide August. li. de Pœnia. cap. 14. Dicit ibi. Omnis hæc uarietas confitenda est.

Quinta conditio confessionis est, ut sit accelerata. Nō em̄ differenda est pœnitentia & confessio. Sunt autem qui p̄trahunt pœniam, uel animo peruerso & more Hæretico, uel ex ignauia, paruipendentes omnia diuina, uel ex nimia sollicitudine circa temporalia. Hij se multum decipiunt dupliciter. Primo, quia sperant se longe uicturos. Secūdo, quia non considerant, q̄ pœnia sera raro uera, immo periculosa, Nemo quidē desperand⁹ est dum uiuit, non caret tñ periculo dum differt. Et hoc propter multa.

Primo, Quis em̄ certus est, ne subita morte preueniat? quod absit. Secūdo, Quis scit, si non opprimeat huiusmodi ægritudine, qua amittat usum rationis,  
&

42  
& sic non sit capax pœnitentiæ? Tertio potest homo incidere tale periculū, ubi aliud ei non sit meditandum, nisi quō mortem effugiat, ut in aquis, incendio, ruina seu lapsus in conflictu.

Quarto. Interdum dolor egritudinis potest esse tant⁹, ut non multum homo cogitare possit de pœniā, Vnicū em̄ cor homini est, & urgente dolore, undiq; in omnibus membris, non multum uacat meditari pœniā & confessionem.

Quinto, circa mortem, varia fiunt impedimenta apud diuites presertim, urgent Testamentarij. Instant Hæredes de bonis temporalibus. Medici laborant circa sanitatē corporis, Vxor & Liberi pollicent̄ sanitatem. Et si quis uelit mone- re infirmū, dicens. Ecce per totam uitā pressus es multis negocijs, multa in pos- testate tua fuerūt, de quibus nunc restat ratio coram iusto iudice, cōciliare deo. Mox adultores dicēt, Quid tu tibi uis? Non sufficit dolor corporis? Cur addis afflictionem afflicto?

Properemus ergo fratres ad pœniā, ad confessionē dum dat̄ hora & temp⁹. Damnati in inferno faciunt confessio-

nem, dicentes, Sapien. 5. Quid nobis pro  
fuit superbia? Aut diuitiarum iactantia quid  
contulit nobis? Sed hæc confessio nihil  
confert eis, quia dicit Psalm. In inferno  
autem quis confitebitur tibi? Nunc igitur  
properandum est ad confessionem, Alioquin  
Zacha. 7. complebitur uerbum, ubi  
dicitur, Sicut locutus sum & non audierunt,  
sic clamabunt & non exaudiam.

## De tertia parte Poenitentia

quæ est satisfactio.

De Satisfactione tractaturi. Primo  
mouetur dubium, Vtrum homo possit sa-  
tisfacere Deo pro peccatis suis? Respondetur.  
Communiter loquendo, nullus peccator  
a seipso, & ex suis propriis operibus potest  
pro peccatis satisfacere, quia talis offendit  
summum bonum, & meruit poenam æternam.  
Et quicquid boni homo facit, tenetur  
illud, preter satisfactionem hanc, facere,  
ob immensa beneficia. Unde dicit  
Bernhardus de diligendo Deum, super illud  
Psalmi. Quid retribuam Domino. Nam quantum  
mihi illi totum debeam, quod me plasmavit,  
quid retribuere poterō ei quod me redemit?  
Et si milies me ei totum impenderem,  
quid hoc erit collatum Deo? Pos

Potest tamē homo satisfacere p̄ p̄tō,  
 si aspiciamus non nudum p̄tōrem, sed  
 etiam auxiliū Dei gratiæ meritū Chris-  
 ti, bonitatem & clementiam diuinam.  
 Non q̄ opera nostra in se sint tanti p̄s-  
 deris, sed quia uoluntas Dei est tam mis-  
 ericors, ut opus p̄ se indignum, tale ues-  
 lit acceptare, q̄si sit equatū & remisiōi  
 p̄tōr, & merito uitæ æternæ. Ideo cum  
 dicit Apostol⁹, Non sunt cōdigne pass-  
 siones huius temporis ad futuram glo-  
 riam etc. Verū est in se, sed quū firman-  
 t̄ p̄ uoluntatem Dei, cum merito Christi  
 efficiunt̄ dignæ ille passiones. Et sic ho-  
 mo satisfaciens pro peccatis suis, reddit  
 æquiualens Deo, non per essentiam, sed  
 per diuinam acceptationem.

Hæc ergo satisfactio homini p̄nitenti est necessaria, nisi forte p̄nitens tantam haberet contritiōē, ut hic dolor p̄nā una cū culpa tolleret, Qualis contritio fuit in Maria Magdalena, sed rara est talis contritio, maxime nūc quādo refrixit charitas.

Nunc Hæretici clamant, Christus sa-  
 tisfecit p̄ nobis omnib⁹, Ideo nos nulle  
 la egemus satisfactione. Placent ista pie



gris & ignavis hominib<sup>9</sup>. Amant hoc dictū summo ope, dū audiūt in lusum uerti. Immo nihili fieri Ieiunium, orationem & omnia bona opera.

Ita em̄ & nos dicerem<sup>9</sup>. Christ<sup>9</sup> pass<sup>9</sup> est p nobis, ergo nobis nihil est paciendum. Christus mortuus est pro nobis, ergo nobis non est moriendū. Christus orauit pro nobis, ergo nobis non est orandum.

**O**stendamus ergo quō

Christus satisfecit pro pētis nostris. Et ad hoc intelligendum ponuntur tres doctrinæ.

Prima doctrina. Christus passus est p nobis. Ita q̄ passio sua sit sufficiens pro omnibus peccatis toti<sup>9</sup> mundi, ut dixit Isaias. 73. uere languores n̄ros ipse tulit Et. 1. Pet. 2. Pētā nostra ptulit in corpore suo super lignum, Ergo si etiā essent mille mundi, satisfecit Christ<sup>9</sup> p eis.

Secunda doctrina, Quāuis meritum Christi sufficiens est p omnibus peccatis toti<sup>9</sup> mundi, non tamen in omnib<sup>9</sup> opaf̄ efficaciter, sed his tantū quib<sup>9</sup> applicaf̄ & communicaf̄. Obstacleum est inde,

inde, quia nolūt se participes facere huius  
 meriti, Nā si simpliciter intelligas.  
 Tunc instet sic. Si pro omnib⁹ Christus  
 satisfecit, quare Iudas, Pilat⁹, Nero, Ar-  
 rius etc. sunt damnati? Cur non & pro  
 illis satisfecit si satisfecit p omnibus?  
 Ergo nō plane est sufficiens passio Chri-  
 sti, nisi illius participem se quis faciat  
 per fidem formatam.

Tertia doctrina. Dices. Quomodo  
 efficimur participes meriti Christi? Re-  
 spondeſ, Alij capaces fiūt illius ex me-  
 ra grā preueniente, sicut Paul⁹ Aposto-  
 lus. Et qui in utero matris sunt sanctifis-  
 cati. Alij per Sacramenta a Christo res-  
 liſta Ecclesiæ, quæ habent uirtutem ex  
 merito passionis & mortis Christi. Nec  
 tamen cōliter Sacramenta operantur.  
 Baptismus tollit culpam & pœnā, quia  
 est regeneratio spūalis. Pœnia non mox  
 tollit pœnā. Si autē id fieret in pœnia  
 quod fit in Baptismo, ut scz & culpa &  
 pœna tolleretur. O quā essem⁹ ignaui &  
 tepidi, & impij? Item participes quoq;  
 efficimur meriti Christi per bona opa,  
 presupposita sp in omnibus fide, quæ  
 quidem opera, licet in se nihil sunt sed

F 5 gras

gratia] Dei facit ut sint aliquid & meritoria.

Solum ergo meritum Christi potest poenam aeternam commutare in temporalem. Sed in uirtute huius meriti, potest homo, auxiliante gratia Christi pro peccatis suis satisfacere, sicut Apostolus ait, nos in sanguine suo esse iustificatos ad Heb. 10. Ergo licet Christus satisfecit pro nobis tamen nobis quoque reliquit non nihil faciendum, puta laborandum in uinea Domini.

## De necessitate satisfactionis.

Sed iam probemus ex scripturis satisfactionem pro peccatis esse ad salutem necessariam.

Pro quo nota, quod plerumque culpa perpetrata, a Deo homini remittitur, poena tamen temporaria pro illa infligenda, in futuro tempus reseruatur, & ita exigit Deus satisfactionem. Patet primo ex scriptura ueteris Testamenti, Dicitur. 2. Reg. 12. quod Dauid post perpetratum adulterium & homicidium a Nathan Propheta increpatus, quum humiliter cognouisset suum peccatum, dicens

dicens, Peccavi Domino. Audiuit & il-  
 lius peccati remissionem, Dñs transtus  
 lit pctm̄ tuum, non morieris. Attamen  
 postea grauisimas passus est molestias  
 a filijs suis, Amnon in uiolatione soros  
 ris suæ Thamar. Absalon in cæde, doloꝝ  
 sa fratris sui. In rebellionē contra p̄m.  
 In uxorum stupratione. In ignominioꝝ  
 sa morte ipsi⁹ Absalon. Et hæc omnia  
 passus est Dauid in expiationē utriusq̄  
 criminis, sicut Nathan ei predixerat.

Ecce post deletam culpam, adhuc deus  
 in Dauid exigebat pœnam.

Item. 2. Reg. 24. dicif, q̄ Dauid pecc  
 cauit numerando populum. Pœnituit  
 pro pctō, Nam ibi dicif. Percussit autē  
 cor Dauid, & dixit peccavi ualde in hoc  
 facto, sed precor Dñe, ut transferas iniq̄  
 quitatē serui tui, quia stulte nimis egi.  
 Postquā per hanc pœniam Dauid ipsæ  
 culpam tersisset, exegit tamen Deus ad  
 huc pœnam & satisfactionē ab eo, Ideo  
 dixit ei Propheta. Trium optio tibi das  
 rur, Aut septem annis fames erit in ter  
 ra tua. Aut trib⁹ mensibus fugies aduers  
 sarios tuos. Aut tribus diebus erit pestis  
 in terra tua, Elegit pestem, uno die mor  
 tul

tui sunt septuaginta milia uirorum.

Alia scriptura de hoc, Exod. 32. Moyses precatus est Dñm pro culpa populi. Remissa culpa, dixit dñs ad Moysen. Va de duc populum istum, Angelus meus precedet te. Ego autē in die ultionis uisitabo & hoc pctm̄ eorum. Ecce dimissa culpa, minas pœnam.

Ex nouo Testamento idem pbatur, q̄ dimissa culpa, adhuc pœna exigitur pro satisfactione pcti.

Christus Dñs dixit Matthe. 4. Pœniã agite. Agite dixit, non credite solū, non solum cogitate. Clarius id explanat Iohannes Baptista, Matthei. 3. Facite ergo dignos fructus pœniã. Digni fructus pœniã sunt, prioris in meliorē frugem commutatio, & bonorū operū, ad abolenda preterita pctā. Et hoc patet. Nam mox subdit. Omnis arbor quæ non facit fructū excidet, Ecce requirit fructus bonorum operum.

Et Ap̄lus ad Roma. 6. dicit, Sicut exhibuistis membra uŕa seruire immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem. Ita exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem, Ecce monet, ut corpo  
ra

ra sua per satisfactionem condignā exhibeant instrumenta bonorū operum, sicut prius exhibuerant organa scelerū.

August. lib. de medicina poenitiae dicit Non sufficit mores in melius cōmutare, & a factis malis recedere, nisi etiā de his quæ facta sunt, satisfiat Deo, per poenitentiae dolorē, per humilitatis gemitum, p̄ contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosinis.

## De operibus satisfactorijs.

factorijs.

Iam dictum est, q̄ satisfactio p̄ peccatis sit necessaria, Nunc dicendum, quæ sint opera per quæ satisfacere debemus pro peccatis?

Rñdeē ergo, q̄ loquendo in generali de satisfactione, tunc satisfactio est, omne opus bonum cedens ad honorem Dei, poenale & laboriosum, siue sit opus interius siue exterius, uoluntarie ab homine assumptum, ad puniendū in se p̄ peccatū p̄pter placandā diuinam offensam, & q̄ sit opus alias indebitum.

Et isto modo, opa satisfactoria sunt, Contritio, Confessio, uerecundia in cōfessione

sessione, maceratio corporis. Oratio,  
Subuentio necessitatibus aliorum, & sic  
de alijs.

Sed loquendo de opere satisfactorio  
strictius scz prout est opus extrinsecum,  
pœnale etc ut supra. Tunc triplicia sunt  
talia opera, Ieiunium, Oratio, Eleemos  
sina. Per ieiuniũ, intelligit, omnis afflis  
ctio corporis, ut uigilia, perigrinatõnes  
asperitates, uestiũ durities, labor corpora  
lis, fatigans. Item, flagella quibus hic pu  
nimur, quæ licet nobis non infligamus  
tamẽ ea acceptam⁹, & patienter ferimus  
propter Deum & in purgationẽ pctõr.

Per orationem inttelligit, omne op⁹  
exterius, ad cultũ patriæ ptinens, p quod  
homo ascendit in Deũ contemplatiue,  
ut oratio uocalis, psalmodia, sacrificia,  
oblaciones etc.

Per Eleemosinam intelligit omne  
opus bonũ quo necessitatibus proximi  
subuenitur.

Ratio autẽ, quare ista tria sunt opera  
satisfactoria? Quia triplicia sunt pctã,  
Quedam complent in delectatione uel  
turbatione spūs, ut Supbia, Inuidia, &  
multa alia quæ ex supbia oriunt. Et con  
tra

tra

tra hæc, est oratio humilis & deuota, **A**lia pctã sunt carnalia, ut sunt gula, luxuria, Et contra hæc sunt ieiunia, **Q**uedam uero q̄si media inter hæc, quia complẽtur in his quæ ad carnem ordinantur, q̄uis non in delectatione carnali, sed in delectatione animæ pficiant, ut auaritia, furta, rapinæ etc. Et contra hæc est eleæmosina, pprie loquẽdo, Nam communiter loquendo, contra singula pctã sunt hæc tria opera.

Circa materiã satisfactionis, possunt dari q̄ttuor consilia, diligenter obseruãda ab omnibus, quia uere uolentib⁹ ad Deum conuerti, sunt multum utilia, ad satisfaciendũ de preteritis peccatis. Et maxime ad preseruatiõnem a futuris, qđ in satisfactione est semper intendendũ.

Primum consilium, ut homines uere pœnitentes, considerent, ad quæ peccata sint forcius inclinati, & in quibus cõmunius delinquunt, & ad quæ eis est facilius recidiua. Hoc em̄ possunt in seipsis cercius noscere per quottidianã experientiam, quã Sacerdos per solam auditionem. Quo cognito, satisfaciat Deo per illud opus satisfactoriũ, quod maxime



me correspondet peccato, & sibi plus repugnat. Et hoc ideo ut homo puniatur in eo, in quo deliquit. Vt si peccauit peccatis carnalibus, puniatur ieiunio, & alijs carne affligentibus, & sic de alijs. Et etiam ideo hoc expedit, ut a recidiua preseruetur.

Similiter aliud Exemplum, Si quis peccauit gula, aut sentit se ad eam fortiter inclinatum, fugiat conuiuia, assumat sibi abstinentiam ciborum & potuum, Caueat sibi a nimium delicate preparatis, quae ultra naturalem indigentiam incitant appetitum, ut sic se habendo satisfaciat de presentibus, & contra futurum lapsum, discat uiuere temperate.

Si sentiat se inclinatum ad lubricum carnis, fugiat corde & loco illius uicij occasiones. Ieiunet, affligat corpus, rationabiliter tamen, ut natura non destruat, sed passionum impetus moderentur, ut rarius tentent, & cum tentant, eis facilius resistatur. Si uero sentit se homo inclinatum ad iniustam concupiscentiam alienorum, assumat sibi largam erogationem elemosinarum, ut cum elargitur propria, assuescat non cupere aliena.

Et si eis non imponuntur a confessoribus

48

bus pœne, talibus suis pœtis & illorum  
sanationi appropriatæ, assumant per se  
huiusmodi pœnas satisfactorias, uel pes  
tant a confessoribus, ut eis imponant,  
ut per huiusmodi pœniam, nō solū sole  
uat pœna pro pœtō debita, sed etiam ra  
dix peccati abscindatur.

Secūdum consilium, q̄ si homo sens  
tit se inclinatum ad pœt̄m graue, q̄ desis  
derat in se sanari, & ab eo p̄seruari, status  
at sibi & firmiter obseruet, aut etiam ad  
temp⁹ uoueat, q̄ pro qualibet uice qua  
cōtingeret ip̄m in huiusmōi pœt̄m labi,  
aliqua de subsequentib⁹ adimpleret ses  
cundū tres partes satisfactionis. Primo,  
q̄ uno die ieiunet in pane & aqua, uel  
alio modo cōpetenti. Et hoc infra tres  
dies talem lapsum immediate sequens  
tes.

Scdo, q̄ diceret certum numerū Psal  
morū aut aliarum orationū. Tertio q̄  
infra tres dies daret aliquod sibi charū,  
aut certam summam pecuniæ, secūdum  
exigentiam diuitiæ ad pia opa.

Quarto, quotiens contingeret eū res  
cidiuare in tale pœt̄m, totiens infra tris  
dium teneret de eo cōfiteri, Hoc est utis

G le

le consilium uolenti uere cōuerti, & ue  
re emēcari. Videmus em̄ q̄ sic in foro  
publico per timorem pœnarū con-  
pescant homines ab illicitis. Quot enim  
sunt, qui uellent furari, rapere etc, nisi  
timerent ?

Tertiū consilium est, q̄ si homo sens  
toret se multum inclinatum ad aliquod  
graue p̄ctm̄, a quo p̄seruari desideraret.  
Ita q̄ uideret uehementem tentationē,  
q̄ firmiter statueret, uel uoto se astringe  
ret, q̄ uellet dicere septem Psalmos p̄  
nitentiales, aut flectere genua corā cruci  
fixo, priusq̄ p̄petraret illud malum. Sic  
em̄ orando, aut taliter se humiliando,  
forsitan miserebit̄ sui Deus, & quietabit  
impetum passionis & p̄seruabit eum.

Quartum consilium, q̄ homo firmis  
ter in animo statuatur & sic diligenter ob  
seruet atq̄ se ad hoc fortiter assuefaciat,  
q̄ quando sentiat se ad tale uel tale pec  
catū acriter tentari, mox animū suum  
transferat ad cogitandum aliquod terri  
bile sibi futurum per tale p̄ctm̄, ut dās  
nationem æternam, graue iudiciū Dei  
contra p̄ctōres, mortem imminentem,  
amissionem uirtutum per p̄ctm̄, & gras  
tix

49  
ria Dei. Et hoc ideo faciat, ut sic excites  
ad non consentiendum.

Hæc sine dubio, cum auxilio diuinæ  
gratiæ, sunt efficacissima ad p̄seruandū  
a futuris peccatis, qui uult bona fide &  
non fiste conuerti, Sed est timendū, q̄  
multi hoc q̄dragesimali tempore cons  
fiteant̄, qui non ex toto corde conuers  
tant̄ a peccatis suis, sed confitent̄ ut tēs  
pori satisfaciant, & ne ut Ethnici habes  
ant̄. Pauci em̄ curant tantam diligentis  
am facere de nō recidiuando q̄lem dixi  
mus, Et ideo tam pauci uere sanantur a  
peccatis, & tam multi p̄ni sunt ad reci  
diuam in priora peccata.

Circa satisfactionem, mouentur duo  
dubia, Primum, Vtrū quis possit in pec  
cato mortali satisfacere de peccatis?  
Exempli gratia, Heri confessus, hodie re  
ciduet in p̄ctm̄ mortale, Tunc queritur  
an in isto p̄ctō mortali manens, & in eo  
p̄cniam sibi iniunctam implens, satis  
faciat per hoc Deo de peccatis prius dis  
missis?

Respondent Doctores, per duas pro  
positiones. Prima, Talis qui recidiuat  
in mortale p̄ctm̄, nondum expleta p̄cni

nitentia iniuncta, debet nihilomin⁹ cōs  
tinuare & implere illam pœniam. Quia  
si hoc fecerit, talis liberat se per hoc ab  
iniunctione Sacerdotis, nec incurrit in  
obedientiam, quā incurreret, si iniunctā  
sibi pœniam, & a Sacerdote receptam  
uoluntarie ex se, sine causa necessaria ab  
iiceret, nolens adimplere. Quæ inobe  
dientia, scđm Scotum, est p̄tīm mortua  
le, quia est transgressio p̄cepti Ecclesie,  
& uicarij Dei in casu isto. scz quando si  
bi a Sacerdote imposita est, & ipsa in  
eam consensit.

Propter illud periculū, est sanum cōs  
siliū, q̄ confessor non iniungat p̄tōri  
pœniam, nisi de consensu suo. Nec alia  
quā, nisi de qua sperat q̄ eam impleat.  
Imo a confessore admonendus est pœ  
nitens, ne quācūq; acceptet, nisi quā pos  
sit & firmiter proponat implere.

Scđa p̄positio, Thomas. Bonauen. &  
alii multi dicūt q̄ talia opera extra cha  
ritatem facta, non satisfaciunt Deo pro  
peccatis, nec liberant hominē a pœnis,  
quia sicut huiusmodi opera, non sunt  
Deo accepta, nec grata ad uitam æternā  
nam. Ita non sunt pro peccatis satisfac  
toria

storia nisi ex gratia pcedant, quæ non  
stat cum peccato mortali. Excipit tamē  
S. Tho. Eleæmosinam & ieiunium quæ  
derelinquūt effectum pœnalem post. s.  
diminutionem in bonis fortunæ, & des  
bilitatem ex ieiunio in corpore.

Scotus autē in quarto. dist. xv. dicit  
q̄ qui uere semel pœnitet, & recipit pœ  
nitentiam condignam impositam sibi  
ab Ecc̄sia, clauē non errante, q̄ntūcūq;  
postea recidiuet, nō tenebit̄ pro illis pec  
catis, p̄ quibus illam pœniam suscepit,  
nisi ad illā pœniam sibi impositam, Et  
si illam implet in charitate, non tantū  
soluit pœnam, sed & meret̄ gratiam, Si  
autē implet extra charitatem uoluntas  
rie, soluit pœnam, sed non meret̄ gr̄am.  
Ergo non est necesse talem pœniam ite  
rare, sed duntaxat de p̄ctō postea comis  
sio. Ponit Exemplū de eo qui cōmis  
sit crimen. p̄ quo p̄cise meret̄ manus ab  
scisione, Vnde si isti inuito abscindatur  
manus, satisfacit, & satisfit Regi sufficis  
enter, nec sc̄dm iustitiam coget̄ ad ulter  
riorem pœnam, q̄uis non recipiatur in  
gratiā. Sic multo magis ubi quis pœniā  
sibi infligit.

olunt hic Doctores q̄ confessus ali  
quis p̄ctā, p̄cēnia desup̄ & satisfactione  
suscepta, si recidat in p̄ctm̄ mortale, in  
quo moriat̄ & damnet̄, q̄ tamen nō in  
æternū torquebit̄ pro p̄ctō, a quo est ab  
solut⁹. Vide quam salutaris sit p̄cēnia,  
in qua quisquis p̄seuerat, saluabit̄. Sin  
excidat & in peccatis suis moriat̄, min⁹  
tamē affliget̄ in cruciatibus gehennæ q̄  
si nūq̄ fuisse confessus, quia sententiam  
semel latam sup̄ peccatis remisissis seruas  
bit Deus, Et quia absoluto p̄cena æters  
na cōmutata est in temporalē, id quoq̄  
p̄mittit Deus, neq̄ retractat sententiam,  
uide Glo. in c. quod quidam, de p̄ceni.  
& remiss.

Sc̄da quæstio, utrum un⁹ homo pos  
sit pro alio p̄cenam satisfactoriam ex  
plere, & sic pro eo satisfacere? Respon  
det Angelus in summa. c. Satisfactio,  
unus homo potest pro alio satisfacere  
Deo, si modo ille qui commisit p̄ctm̄ sit  
cōrritus de eo, alias non, Pro p̄cēnia uer  
o iniuncta, non potest unus pro alio sa  
tisfacere, nisi interueniat autoritas cons  
fessoris, qui in illa potest dispensare, uel  
nisi interueniat casus q̄ ille cui imposi  
ta

ta est, nūq̄ eam poterit in hoc mundo  
implere, quia posset tunc p̄ alium fieri.  
Hæc Rich. & Bona. in q̄rto dist. xx.

Tantum de tribus partibus Pœnitentiæ,  
& de Pœnitentia ipsa.

## De Decem Precep-

tis Dei.

Quadruplita sunt Præcepta Legis;  
Prima sunt Precepta Legis Naturæ, ut  
sunt illa, Omne bonū est faciendū, Nul-  
lum malum est faciendum, Non facias  
alteri, quod tibi non uis fieri, hoc facias  
alteri, quod tibi uis fieri, Et cætera hus-  
iusmodi ex se euidencia, eo q̄ cuilibet  
homini sunt nota in lumine naturali.  
Alia sunt p̄cepta illa duo principalia, &  
maxime precepta. s. de diligendo Deo  
sup̄ omnia, & de diligendo proximo p̄-  
pter Deum.

3. Alia sunt p̄cepta Decalogi, quæ De-  
us in monte Sinay dedit in duabus Ta-  
bulis Moyfi, Exod. xx.

4. Adhuc multa sunt p̄cepta diuina  
sparsim in Sacra scriptura posita. ut de  
honoratione Senum, de obedientia Eccle-  
siæ, & Superiore etc. C 4 Nūc



Nunc autem dicere uolumus de p̄ceptis Decalogi, Nam ex istoz̄ intellectu, patebit intellect⁹ omniū aliorum diuinorum p̄ceptorum, sparsim in scriptura positorū, eo q̄ omnia ad ista Decem reducunt̄, & in eis includuntur.

Nunc autē tria dicemus de decem p̄ceptis. Primo quæ sunt quæ nos inducere debent ad seruanda p̄cepta Dei. Sc̄do, q̄liter sunt seruanda. Tertio quæ utilitas ex hoc ē

De primo, multa sunt quæ nos inducunt ad hoc ut Dei p̄cepta seruemus.

Primū, summa authoritas Dei p̄cipientis, qui habet authoritatem nobis p̄cipiendi, eo q̄ est noster sup̄m⁹ Domin⁹ ratione Creationis, gubernationis & redemptionis. Habet in nos uniuersale & plenū dominiū. Et nos sumus eius naturales serui. Ideo merito debem⁹ obedire, Ideo Exod. xx. uolens Dñs p̄cepta tradere, dixit. Ego sum Dñs Deus tuus, q̄si dicat, Dñs sum, ideo conuenit mihi p̄cepta instituere.

Secūdum est. Infinita dignitas, maiestasq̄ p̄cipientis quā dignissimū est reuereri, ei obediendo. Quanto em̄ p̄sona  
super

superior nobis ꝑcipiens dignior est, tan  
to magis debitum est ei obedire, Deus  
auté est infinitæ dignitatis, ergo maxi  
me obligamur ei obedire, & cauere irre  
uerentiam & contemptum infinitæ dig  
nitatis. Qui em̄ contemnit Dei manda  
ta, contemnit ipsum.

Tertium est, rationabilitas mandator  
um. De<sup>9</sup> em̄ quum sit infinite sapiens, nihil  
ꝑcipit, nisi quod sit rationabilissimum  
sicut ad Roma. 7. dicitur. Mandatum fans  
ctum, iustum & bonum, Immo institus  
endo Decalogum, aut dando alia mo  
ralia ꝑcepta, non ꝑcepit, nisi ad quæ a  
lias obligati fuimus de Lege naturæ, &  
ex dictamine recte rationis naturalis,  
dictantis talia facienda esse. Et quis tas  
lia ꝑcepta, sunt naturaliter inscripta cor  
dibus hominum, expediebat tamen ea a  
Dño populo mandare, & in scripto per  
modum ꝑceptorum redigere, ut quilibet ea  
facile nosceret, & nullus se posset aliqua  
liter excusare, saltem aduitus. Et etiam  
ut ea cognoscentes, non solum natura in  
clinaret ad bonum, sed etiam impelleret  
coactio Legis, & alliceret reuerentia di  
uini imperij.

G 5 Quarz

Quartum est. Recta ratio dicitur & ius naturale quod filius debet obedire Patri, & eius precepta custodire. Inobediens enim filius & rebellis in Patrem, est secundum sanctionem iuris exheredandus. Nos autem omnes sumus filii Dei, iam non solum per Creationem, sed etiam per adoptionem, quia per filium Dei redempti sumus, & ab aeterna damnatione liberati. Ideo semper dicimus. Pater noster. Ergo mandata tanti patris servare nos oportet, alioquin, ut degeneres filii & infideles, eiciemur domo paterna, & privabimur hereditate obedientibus filiis parata.

Quintum est, rigor diuinae iustitiae, quae nos strictissime obligauit ad mandatorum suorum obseruantiam, sicut patet ex Psalmo. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, Patet etiam ex hoc quod transgressores mandatorum suorum grauissime punit, ut patet per plura Exempla scripturae, ubi nec propter ignorantiam aliquo modo probabilem, nec propter causas apparens quas habebant homines, pepercit eis Deus transgressionem preceptorum, sed eos dure punit. Exempla de hoc.

Primum

**Primū Exemplum. 1. Reg. 15. de Saul Rege,** qui præceptū absolutum recepit a Dño, hoc modo, Vade percutite Amaslech & demolire uniuersa ei⁹ etc. Vide ibi Historiam, Attamen, contra hoc præceptum, adduxit secum oues, boues ad immolandū Domino primicias, & sic transgressus est pceptum Dñi. Et q̄ntūscūq; per bonum opus quod intendebat crederet se excusatū, tamē sic stricte uult Dñs mandata sua custodiri, q̄ sibi non ideo pepercit, sed ipsum & totam suam posteritatem regno priuauit, ad quod ipsum prius elegerat, qui & paulo post in bello mortuus est occisus.

**Secundū Exemplum. 2. Reg. 6. David uolens reducere Arcam Dñi,** posuit illā super plaustrū. Oza quidā extendit manum ad Arcam Dei & tenuit eam ne de plaustro caderet, quoniā boues calcitrauerant, & inclinauerant eā. Iratusq; Dominus Ozæ percussit eum, & mortuus est iuxta Arcam Domini.

Ecce, quā stricte, uult Dñs seruari mādata sua, Nam licet ille Oza, causam urgentem haberet, ut tāgeret Arcam, quia declinauerat ad casum, non tamen sibi  
pepers

pepercit Dominus, sed cum occidit pro  
temeritate sua, qua soluit p̄ceptū de nō  
tangenda Arca Domini, nisi a Sacerdotib⁹.  
Non ergo confingamus causas excusando  
peccata & desideria.

Tertiū Exemplū. 3. Reg. 13. Quidam  
Propheta Domini missus de Iudea in  
Bethel ad Regem Hieroboam, habens  
p̄ceptū Dñi, ne comederet aut biberet  
in loco illo. Qui cum reuersus fuisset,  
impleto negotio pro quo missus erat,  
equitauit post eum alius Propheta loci  
ilius, inuitans eū ut rediret secū in domum  
suam & comederet & biberet. Qui  
ei respondit, q̄ non posset id facere, eo  
quod haberet a Dño contrariū p̄ceptū.  
Qui dixit illi. Et ego Propheta sum si-  
milis tui, & Angel⁹ Dñi locut⁹ est mihi  
in sermone Domini dicens. Reduc eū  
in domum tuam ut comedat & bibat.  
Et sic eum fefellit, & reduxit ipsum. Cū  
autem sederent in mensa, factum est uer-  
bum Dñi ad Prophetam qui reduxit eū  
& exclamauit ad uirum Dei qui uenes-  
rat de Iudea, dicens. Hęc dicit Domin⁹  
quia non fuisti obediens uoci Domini,  
sed comedisti in terra hac, nō inferetur  
cada

cadauer tuum in sepulchrū patrum tuorum. Et sic factū est. Nam quū abiisset, inuenit eum Leo in uia, & occidit, Ecce quam striete Deus uult mandata sua custodiri. Licet em̄ peccauit istæ nō ignorantia affectata, aut crassa nec ex leuicredulitate, nō tamen excusabatur per ignorantiam.

Vides igit̄ rigorem diuinæ ultionis in eos qui transgrediunt̄ precepta ipsius Dei. Preter hoc autem adhuc maior rigor inde apparet, q̄ transgressores p̄ceptorū suorū priuat sua amicitia & charitate, sine qua, opa q̄ntūcūq; bona, sunt mortua, & nō sunt Deo accepta, & meritoria uitæ æternæ. Et sic morientes sine poen̄ia, damnat̄ p̄petuo. Quod significat̄ Dauid in Psalmo, dicens. Maledicti qui declinant a mandatis tuis.

Secūdo uidebim⁹, quo modo decem Precepta Dei custodire & facere debeamus.

R̄ndet̄, q̄ debemus primo custodire Dei Precepta corde & animo, scz bono affectu illa amplectendo & grata atq; accepta habendo, quia a Deo totius bonitatis fonte & conditore nostro sunt tradita

data, a quo nihil nisi bonū pcedit. Ideo illa debemus existimare nobis esse uals de bona, salutaria, utilia, & ad nostrā salutem & utilitatem data. Cū em̄ de sanctis Dei pceptis habet talis existimatio atq; opinio apud nos, tunc uehementi⁹ afficimur & alacrius ad illa implenda.

Cōtra hoc agunt illi, qui ob murmurant contra Dei precepta, quia ipsa contradicunt & obsistunt prauis eorū desiderijs. Exempli gratia. Propētus ad libidinem & illecebras carnis, dicit apud se & interdum apud alios. Vellem q̄ De⁹ non phibuisset fornicationē & adulterium, quia tunc possem impune, & sine pētō fornicari, & adulterium committere. Similiter inhians alienis bonis rapiendis, hęc secum animo uoluit. Utinā Deus furtū non phibuisset, & rapinam, quia tunc possem pro meo nutu rapere bona aliorū, ac aliena usurpare, & ita de siderio meo satisfacere. Verum hi, p tales affect⁹ sinistros, grauiter peccāt, quia plane ostendunt illud eis displicere, qđ diuinæ placet maiestati, & quod pro ipsorū salute est recte ordinatum. Dolent itidem, q̄ per diuina precepta tanq̄ quædam

dam repagula, cohibent a suis pravis cōsiderijs.

Secūdo debem⁹ mandata Dei custodire ore, non solum illa iugiter habendo in memoria mentis nostræ, sed etiã uerbo alijs p̄ferendo, ut a nobis discant Dei mandata, qui nostræ directōni sunt cōmissi. Quēadmodū parentes debent filios suos instruere in Dei mādati, prælati suos subditos, & Dñi suos seruos & ancillas, & magistri Scoliarū suos scolasticos, Et si in hoc fuerint negligentēs hi qui superiores sunt authoritate, & nō curauerint suos subditos docere mādata Dei, inde reddēt rationem corā Deo, & rei tenebunt coram Tribunali Christi, quoniam ex negligentia ipsorū, sunt causa illorum malorum, quæ filij, Serui subditi, & Scolastici cōmittunt ex ignorantia mandatorum Dei.

Vnde Deutero. 6. Moyſes de præceptis Dei loquens ad populū Israel dicit. Erunt uerba hæc quæ ego p̄cipio tibi hodie, in corde tuo, & narraſis ea filijs tuis & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atq; conſurgens. Et ligabis ea q̄ſi ſignum in ma-

nu



nu tua, eruntq; & mouebunt inter oculos tuos, scribesq; ea in limine & ostijs domus tuæ.

Ecce quã diligenter admonuit q; assiduã debeam⁹ habere memoriam mândatorũ Dei, eaq; docere filios nostros secundũ carnem aut spiritũ.

Tertio debent omnes mândata Dei custodire, ope atq; effectu, ea pro uirib⁹ exequendo, & operi mancipado. Non enim sufficit ad salutem, tenere memoria dei mandata, aut illa ore pferre, sed oportet ea, opere exequi. Nam scientia & notitia mândatorũ Dei sine opibus, aggrauat pctm̄ hominis, & magis peccat ea sciens & non faciens, quã illa ignorans & non faciens, cũ dicat Bt̄s Iacob⁹. ca. 4. q; scienti bonum facere, & nõ facienti, pctm̄ est illi, Et Luc. 12. Seruus qui cognouit uoluntatem dñi sui, & nõ se præparauit, & non fecit scdm̄ uoluntatem eius, plagis uapulabit multis. Qui autẽ nõ cognouit & non fecit digna, plagis uapulabit paucis. Tales etiã rephendit Christus apd̄ Lucam ca. 6. dicens. Quid uocatis me Dñe, Dñe, & non facitis quæ dico? Nam ut ait Bt̄s Greg. Probatio dilectionis est exhibitio opis. **Quar**

Quarto debemus mandata Dei facere prompte & hilariter atq; uoluntarie, & non inuito animo. Hilarem em̄ datorum diligit Deus. 2. Corint. 9. & non exoptat a nobis obsequia coacta, aut inuoluntarie & q̄si reclamante corde nostro & resiliente facta. Quis em̄ est Dominus in mundo, qui uelit sibi exhiberi seruitium a famulo inuito animo, & ore obmurmurante?

Quinto debemus mandata Dei facere diligenter & cū ingenti cura & sollicitudine atq; uigilantia, non oscitanter, nec pigre, nec ignauiter. Sicut em̄ homines odio habent seruos pigros, & stertentes in diei tempore, & diligunt impigros famulos, uigiles & alacres. Ita sane & Deus ipsæ inertes & socordes animos hominū odio psequitur, qui in Parabola Euangelica Matth. 25. 27. Seruum inutilem & pigrū denunciauit psciendum in tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentiū, uigilantes uero ad opus bonū, & ad sui talenti multiplicationē, p̄hibuit esse inuitandos humanissime, ad aternæ gloriæ perceptionem & possessionem.

H Sexto

Sexto debemus facere mandata Dei integræ & pseueranter. Non enim ad salutem pdest, aliq̄ facere mandata Dei, & aliqua transgredi, sed oportet quemq̄ omnia decem præcepta Dei simul facere, cū dicat Bt̄s Iacob⁹, ca. 2. suæ Ep̄læ. Quicūq̄ totam Legem seruauerit, offendat autē in uno, factus est omniū reus. Qui enim dixit, Non Mechaberis, dixit. Non occides. Quod si non mechaberis occides autē, fact⁹ es transgressor Legis. Non etiā sufficit p̄ aliquo tempore uitæ mandata Dei seruare, & p̄ reliquo tempore eadem p̄uaricari, sed oportet ea p̄ toto tempore uitæ custodire inuiolata. Nam dicit Dñs Matth. 10. & 24. Qui p̄seuerauerit in finem. Hic saluus erit.

Tertio dicam⁹ utilitatem preceptorū Dei. Pro quo notandū q̄ multæ p̄ueniunt utilitates illis, qui studiose mandata Dei custodiunt.

Quarē prima est, q̄ per adimpletionē eorū consequunt̄ salutem animæ, & sanant̄ a morbis sp̄ialibus. s. prauis concupiscentijs & actibus, qui reddunt animam morbidam. Ipsa enim p̄cepta Dei sunt tanq̄ quædam malagmata, emplastras

stra, & cataplasmata, quæ supponuntur  
 ulcerib⁹ animæ, ad eor⁹ curationē, quos  
 niam sunt quædam retinacula, quibus  
 coerceant⁹ prauæ concupiscentiæ nostræ  
 & passiones immoderatae, ne sine freno  
 precipitent⁹, & corruant in omne scelus &  
 nefas. Quare sicut ægrot⁹ debet credere  
 Medico & obedire, Immo & sequi eius  
 præcepta, alioquin exponitur periculo  
 mortis. Ita & omnis homo ut languid⁹  
 ex corruptione naturæ, inducta p̄ Adæ  
 p̄uaricationē, debet obedire Deo, ut ani  
 marū medico, qui sanxit ista decem p̄s  
 cepta, tanq̄ decem medicamēta contra  
 languores animæ. Exemplum. Vt præ  
 ceptū, Nō occides, contra impetuosum  
 iracundiæ tumultū. Istud præceptum  
 Non Mechaberis, contra effrenes libidi  
 nis impet⁹. Illud uero præceptū, Non  
 Furtū facies, contra omnem cœstū auas  
 ritiae, Et ita de cæteris Dei mandatis sen  
 ciendū, quod sunt medicinæ quædam  
 animarum.

Secunda utilitas est, q̄ ex obseruatōe  
 præceptor⁹ Dei homo consequit⁹ in ha  
 bitationē Dei in animo suo p̄ gratiam  
 atq; immansionē, Quod magnum est

H 2 homie

homini beneficium, habere scz Dei amorem, & tantū hospitem in corde suo habitatorem, Quod autē per hoc Deus inhabitet corda hominū. Patet ex illis uerbis Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum & ad eum ueniemus & mansionem apud eum faciemus. Certe Rex terrenus magnū exhiberet alicui amoris & familiaritatis bñficiū, si dignaretur uenire ad hospiciū alicui⁹ uiri pauperis & plebei, & mansionē facere in domo ipsi⁹. Quanto maius est beneficiū, si Deus ipse Rex regū dignetur intrare cordis nostri cubiculū, & suam maiestatem ad tantam submissionē inclinare. Hoc autē bonū consequitur homo, per mandatoꝝ Dei custodiam.

Tertia utilitas homini pueniens ex adimplentione præceptoꝝ Dei, est, quod ex inde singularem habet cū Deo amicitiam, & amicus Dei efficitur. Iuxta illud Iohan. 15. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego precipio uobis. Quod autem dixit discipulis, dixit & nobis si mandata ei⁹ custodierim⁹. Atqui non paruum est id mun⁹, & donum, esse Dei amicū.

Quans

Quádoquidē apud homines id magni muneris habet loco, si quis Regi terre no sit amicus & familiaris, & gratiam apud Principem huius mundi sit consecutus. Cum tamē gratia & amicitia principis mundani, possit facile mutari. Ipsius autē Dei amicitia, nūq̄ depditur ab homine nisi p̄ suam culpam & ignauia, & quoniā illam prius a se abiecit.

Quarta utilitas pficiscens ex obseruatione preceptoꝝ Dei est, quod per eam consequit̄ ingressum in uitam æternā, quisquis studuerit per uiam mandatoꝝ Dei ambulare. Scđm illud Matth. 19. Si uis ad uitā ingredi, serua mandata, Magnus itaq̄ est fruct⁹, ex Dei mandatis plene obseruatis, pgrediens, ingredi scz ad uitam, non quidem temporariam, aut certoꝝ aliquot annorū, sed æternam. Elaborem⁹ itaq̄ omnes, sollicite, uigilanter, & accurate, mandata Dei sic custodire ac facere, ut demū hac uia ad æternæ uitæ participationē possim⁹ puenire.

## De Primo precepto.

Anteq̄ dicemus declarationē primi

H 3 p̄cep̄

precepti, duo sunt dicenda. Primo quid sit pceptum, Secdo, quod sint.

De primo, Præceptū Decalogi diffinit sic, Est imperium Dei, obligans nos homines ad faciendū ea quæ præcipit, & ad euitandum ea quæ phibet.

Ex qua diffinitione dinoscunt esse duplicis generis & modi præcepta, Quædam affirmatiua, quæ pceptiunt aliquid esse agendum, & p affirmationē explicatur, ut unum Deum esse colendum, sabbatum esse sanctificandum, & parentes honorandos. Alia sunt pcepta negatiua quæ phibent aliquid ut malum, & negatiue enunciant, ut non esse assumendū nomen Dei inuani, Non committi debere homicidiū, nec Furtum, nec fornicationem, & ita de cæteris subsequens tibus. Et tam hæc q̄ illa sunt diligenter obseruanda, tanq̄ leges quædam a Deo institutæ, pro Republica fidelium in hac uita rite gubernanda, Nempe uidemus in omni Republi. ciuili certas constitui leges, ad tranquillam illius gubernationem, immo & in arte militari, & nautica, & literaria, & Agricuitura, certas haberi Leges. Quid ni igit in Republica Ecclesi

clesiastica & fidelium Deo militantium  
certæ erunt Leges ac constitutiones, ad  
honeste uiuendum ?

Secúdo dicendú, quot sunt Dei pres  
cepta ? Præcepta Decalogi sunt decem,  
in his uersib<sup>9</sup> comphensa.

Vnú crede Deū nec iures uane p ipsum  
Sabbatha sanctifices habeas in honore  
parentes

Nō sis occisor, fur, mech<sup>9</sup> testis iniquus  
Alteri<sup>9</sup> nuptam nec rem cupias alienā.

Ratio autē qre sunt ista decem ? quia  
ad hoc q homo bene cōmoref in cōmu  
nitate particulari & humana sub prin  
cipe terreno, requirunt<sup>r</sup> duo. Primo q  
bene se habeat ad suum principem illi<sup>9</sup>  
cōmunitatis. Scđm, q etiam bene se ha  
beat ad consotios & comparticipes ci  
uitatis. Sic etiam ad hoc q homo bene  
cōmoref in cōmunitate uniuersali to  
cius humani generis sub summo princi  
pe Deo, duo requirūt. Primo q homo  
bene se habeat ad Deum, Scđo q bene  
se habeat ad proximū, Et ergo duplicia  
posuit pcepta, Prima ordinantia homi  
nem in bene se habendo ad Deum prin  
cipem, Et sunt tria prima, Alia, ordinan

H 4 tia



tia hominem ad proximū, ut bene se ha-  
beat ad consotios, Et sunt septem ultis-  
ma. Et ita sunt decem.

## Primum ergo Precep- tum est Exodi. 20.

Ego sum Dñs Deus tuus, qui eduxi te  
de terra Aegipti de domo seruitutis. Nō  
habebis deos alienos coram me. Non  
facies tibi Sculptile, neq; omnem simili-  
tudinem, quæ est in cœlo desup, & quæ  
in terra deorsum, nec eorū quæ sunt in  
aquis sub terra. Nō adorabis ea neq; coe-  
les. Ego sum Dñs Deus tuus fortis zelos-  
tes, uisitans iniquitatem patrum in filio-  
s in tertiam & q̄rtam generationē eos-  
rum, qui oderunt me, & faciens misericor-  
diam in milia, his qui diligūt me &  
custodiunt præcepta mea.

Circa hoc p̄ceptū duo dicemus. Pri-  
mo declarabimus hoc primū p̄ceptū, &  
quō a nobis est obseruandum. Secūdo,  
manifestabim⁹ in generali, qui sunt ip-  
si⁹ primi p̄cepti transgressores, & de-  
inde in speciali.

Quantū ad primū, Notandum q̄ in  
hoc

hoc primo p̄cepto Dñs de⁹ obligat nos  
ut ei seruiam⁹, tripliciter, scđm tria bo-  
na quæ ab ipso habemus, scz bona ani-  
mæ, bona corpis, & bona exteriora.

Primo debemus ei seruire per bona  
animæ siue per bona spiritualia scđm  
tres uirtutes Theologicas, scili. Fidem,  
Spem & Charitatem, quæ sunt bona a-  
nimæ.

Primo nos arte astringit ad credens-  
dum unum Deum & ueꝛe, omnium au-  
thorem & saluatorem hominũ. Contra  
idolatragæ errorem, ponentium plures  
deos, ac diuersos, & existimantium, lapi-  
dibus & lignis inesse deitatis uirtutem,  
Qui error toto orbe fuit explos⁹ p̄ præ-  
dicationem Apostolorum, & uirorum  
Apostolicorum.

Neq; id solum credere debem⁹ p̄ istd̄  
primũ p̄ceptũ, sed & omnia reliqua de  
Deo, in Symbolo Apłor̄ contenta, scz  
12. Articulos fidei, ut sinceram & inte-  
gram de Deo fidem habeamus p̄ quam  
salui efficiamur. Quinimo & reliqua  
omnia, etiam in Symbolo non contens-  
ta, quæ Ecclesia nobis p̄ponit credenda  
ut omnino conformemur fidei Eccles-

H 5 siæ,

fiæ, & credamus quicquid ipsa credit, & ad quod credendum ipsa nos obligat & obstringit. Et generatim quicquid in sacra scriptura continetur debemus credere uerum esse & Deo reuelante atque authore primario compositum.

Est enim fides ipsa in anima tanquam carum & quidam & signaculum, quo distinguuntur milites, & filii Dei ab infidelibus a Deo alienis, quemadmodum Milites alicuius Principis, portant eius insignia in uestibus & armis suis, per quæ insignia cognoscunt ad illum Principem pertinere, & distinguuntur ab aliorum Principum Militibus.

Porro, ut hæc credulitas in Deum & fides, quæ per hoc primum Dei mandatum precipitur, integra obseruetur & sincera a quolibet, oportet summoque deuitare omnes Hæreses, & dogmata praua atque erronea, sacrae scripturae & sanctae matris Ecclesiae contraria, quemadmodum admonet Beatus Paulus ad Hebraeos. 13. dicens, Doctrinis uariis & peregrinis nolite abduci.

Oportet etiam non patefacere aures nouitatibus Sectarum, & nouis adinventionibus pestiferorum dogmatum inducentium

in

in perniciosos errores. Neq; etiam moe  
 ueri nimium leui & uana credulitate in  
 res supstitiosas, ut. Exempli gratia, q; nō  
 sit bonū signum, si quis calceum pedis  
 sinistri posuerit in pede dextro, Aut qd  
 quis mane per uiam obuiauerit lepori  
 aut Vetulæ, Aut qd exeundo domum  
 offenderit pedem suū ad limen domus.  
 Aut quod coruus crocitauerit sup testū  
 domus, Aut quod Mus roserit nocte cal  
 ceos alicuius, & cætera omnia ad genti  
 litatem ptinentia, Hæc em̄ omnia & si  
 milia corrumpunt ueram fidem, & sup  
 stitionem inducunt, quoniā adhibetur  
 illis fides, quibus nō est adhibenda. Pro  
 uenitq; huiusmodi supstitio ex defectu  
 uere fidei in Deum, & uano quodam ti  
 more, quo putant homines sub esse per  
 riculum, ubi tamen nullum est.

Secundo obligat nos primū pceptū,  
 ad spem nostram totam in Deum col  
 locandam, & ad habendū in eo plenas  
 riam fidutiam & cōfidentiam in bonita  
 te & magna misericordia ei⁹, quod pos  
 sit & uelit saluare nos, Et ad hoc tradat  
 nobis media apta & presidia necessaria  
 ac utilia, sicut dicit Psalm. Deus noster  
 deus

Deus saluos faciendi, id est, habet potestatem nos saluandi. Et Dñi domini exitus mortis id est, in potestate eius est constitutum nos liberare a morte æterna.

Similiter sperare debemus & cōfide re, nos posse obtinere & etiam expectare remissionem p̄tōr, & collationem gratiæ, & postea uitam æternam, quia est infinita largus qui solus potest talia largiri p̄pria uirtute, quibus sancti possint impetrare.

Preterea, In omni tribulatione & necessitate, debem⁹ p̄ spem firmam ad ipsum recurrere, & adiutorium dei requirere, ponentes in eo hanc animi fidutiã, quod nō derelinquet nos sine auxilio, quoniam ut dicit Ecclesiast. 2. Nullus sperauit in Deo & derelictus est. Clamemus itaq; ad Dñm in angustia positi, cū Propheta, Da nobis auxilium de tribulatione, quia uana salus hominis Psal. 79.

Summope autem hic cauendū est, ne quis præcipuam suam fidutiam reponat in hominib⁹ & Principib⁹ hui⁹ mūdi, sed audiat illud Psalmi, Nolite confidere in Principib⁹, nec in filiis hominum, in quib⁹ non est salus. Et Hier. 17.

Ma

**Maledictus homo qui confidit in homi-  
ne, Nec etiam confidendum est in diui-  
cijs huius mundi, quoniã caducæ sunt  
& fallaces, ut dicit Sapien. 11. Qui con-  
fidit in diuicijs suis, corruet. Et Marci  
10. Filioli, quam difficile est confiden-  
tes in pecunijs, in regnũ dei introire.**

Tertio obligat nos hoc primum præ-  
ceptũ ad charitatem in Deum habendã  
eũq; sup omnia diligendum. Quod sa-  
tis explicat, Matth. 22. ubi dicit. Diliges  
dñm Deum tuum. Ex toto corde tuo. i.  
affectu animi, ut ad Deũ habeamus præ-  
cipuũ affectum nrm, non ad diuitias,  
honores mundi, ac delicias carnis. Et ex  
tota anima tua. i. uoluntate, quæ in reg-  
no animæ q̄si Regina p̄sudet, ut totam  
uoluntatem nostram conuertamus ad  
placendum ei & ad faciendum suũ be-  
neplacitum. Et ex tota mente, id est, in-  
tellectu, ut cogitationes nostras, & ser-  
mones, & quicquid mente cõphendim⁹  
conuertam⁹ ad laudem & honorẽ Dei,  
omne itidem scientiã nostram & doctri-  
nam, industriãq; mentis & peritiã, re-  
feramus ad nominis ei⁹ glorificatiõẽ,

Iam ergo diximus, quõ per hoc pri-  
mum

mum p̄ceptum ex anima per bona sp̄s  
ritualia debeamus dño Deo seruire.

Secunda, bona quæ habemus a Deo,  
sunt bona corp̄is. Ideo per corp̄alia bos  
na ei debemus seruire, illa scz applicans  
do ad seruitium Dei, per aliquas reuerē  
tiales exhibitiones & corp̄is humilias  
tiones, ut p̄ orationem oris, per cantum  
& laudem uocalem, per genuflexionem  
per manuū iunctionem, aut eleuationē  
per capitis inclinationem, & sic de alijs  
corporalibus reuerentialibus exhibitio  
nibus.

Diceret quis, Quū Deus corda uideat  
tunc sufficit interior cuitus, & superfluit  
cuitus exterior, per reuerentiales exhibi  
tiones & cærimonias exteriores. Respō  
dent ad hoc Doctores dist. 9. tercijs, qđ  
Deus a nobis colendus est latria, nō so  
lum per interiores actus, sed etiam secū  
dum exteriores ritus corporales. Sic em̄  
seruat Ecclesia, & innuit etiam Ps̄m. di  
cens. Cor meū & caro mea exultauerūt  
in Deum uiuū, Cor, id est anima, & car  
o ritus corporis.

Fit autem cuitus ille exterior propter  
tres rationes. Prima ratio, quia a Deo  
habes

habemus animam & corpus & exteriora bona, ergo de omnibus istis debemus sibi obsequium prestare, ad recognitionem pleni domini sui, super totum hominem, & omnia bona sua, Et sic Deum adorare per actus exteriores debemus, non solum de congruitate, sed etiam de necessitate, loco & tempore opportuno.

Secunda ratio. Fit cultus ille exterior, propter aedificationem proximorum, ut uidentes a nobis talia fieri ad honorem Dei, incitentur ad similia, Nam huiusmodi exteriores ritus reuerentiales, sunt quaedam fidei protestationes quibus scilicet ostendimus Deum esse nimirum summum Dominum, Et istam fidem nos habere, proximi iudicare non possunt nisi per huiusmodi exteriora signa.

Tertia ratio, ut per exteriores gestus corporales excitemus in nobis interiores animae actus reuerentiales. Sicut enim corpus est propter animam, Ita exterior cultus per opera corporalia ordinatur in principaliorem illum cultum interiorem, Non ergo debemus stare in illis exterioribus caerimonijs, sed per istas excitari ad interiores bonas animae actiones, Ita ut per  
 exte



exteriora signa humilitatis, quibus cultus corporaliter exhibetur, excitef affectus ad subiiciendum se Deo, & ad alias intentiones p̄dictas & affectiōcs bonas, tunc erit exterior cultus Deo acceptus.

Tertia bona quæ habem⁹ a Deo, sunt bona exteriora, Et de istis quoq; debem⁹ Deo seruire, ut per oblationes, sacrificia, per decimarū solutiones, per eleamofinas, p̄ candelarū incensiones, & per similia in Dei reuerentiam fieri p̄suetā.

Iterū hīc diceret quis. Dictū est, quod istis uerbis, Ego sum dñs Deus tuus etc, p̄cipit nobis, ut diuinū honorem exhibeamus soli Deo, Et nunc dictum est qđ debeamus Deū etiam honorare p̄ exteriora, ut per genuflexiones etc, Et quia illa etiam sanctis exhibem⁹, Immo & alijs hominibus, facimus ne per hoc contra diuinū p̄ceptum, cū talem exteriorē reuerentiam exhibemus non solū Deo, sed Creaturæ quoq; quia sanctis, alijsq; hominibus ē

Respondet, Diuinus honor soli Deo exhibendus est tanq̄ sup̄mo Dño n̄o Cum hoc ergo stat qđ honorem huiusmodi exteriorē possumus etiam exhibere

bere creaturæ, sed sub alia intentione.

Licet ergo exteriores honores, quos deo exhibemus, etiam aliqui scdm speciem exhibeant Creaturis, quia queadmodum Deo inclinamur, aut genibus pcurbim⁹ etc, ita & hominibus, hoc tamen alia intentione fieri debet, Nam quum Deo flestimus genua, hoc facim⁹ hac intentione quod recognoscim⁹ infirmitate nram respectu Dei, & quod non possemus stare in uirtute, aut bono, sed mox caderemus, nisi ipsa nos manu teneret. Et quum nos Deo psterminimus, tali intentione id faciendum est, ut recognoscamus nos nihil esse ex nobis, & qd ab eo ex nihilo sumus creati, & qd in nihilum uerteremur, nisi sua infinita potentia & bonitate cõseruaremur, Et quando nos Deo inclinamus, hac intentione facimus, qd recognoscimus nos paruos esse & impotentes atq; defectibus plenos, respectu immensitatis uniuersalis suæ pfectionis. Et sic de alijs quoq; intelligendum.

Quando uero talia creaturæ exhibem⁹, tali intentione id agimus, quod quasdam superioritatem recognoscimus in eo cui talia exhibemus, p quam nos ius

I uare

uare potest, nō tanq̄ principalis author;  
Et sic solemus ea exhibere sanctis, qui  
sunt nobis superiores, & sunt amici D<sup>i</sup>  
& qui ideo nos suis p̄cib<sup>9</sup> & iuuare poss<sup>unt</sup>  
sunt intercessione, & a Deo principali  
autore bona m̄tipleitia impetrare. Ta-  
lia quoq̄ exhibere solemus hominibus  
superiorib<sup>9</sup> nobis, qui nobis nunc poss<sup>unt</sup>  
sunt in aliquib<sup>9</sup> necessitatibus subuenis-  
re.

Esset autē decens & iustū, ut id fieret  
moderate, ut nō modo in cultu interiori,  
sed etiā exteriori esset differentia in-  
prestandis honoribus Deo & creaturæ.  
Quod tamen non semp̄ pro dolor ser-  
uaf. Nam ut ait August. 10. de ciui. dei,  
Multa de cultu diuino usurpata sunt,  
quæ honoribus deferunt humanis, siue  
humilitate nimia, siue adulatione pe-  
stifera.

Adhuc instabit aliquis, Dicif in pri-  
mo p̄cepto, Nō facies tibi sculptile, neq̄  
omnem similitudinem etc. Christiani  
autē faciūt sibi sculptilia, imagines etc,  
ergo uideaf q̄ transgrediantur hoc præ-  
ceptum primum.

Ad hoc respōdendū notandū, q̄ olim  
quia

quia dñs Deus erat inuisibilis, ideo figurari non potuit. Et hæc est una causa, q̄s rē in ueteri Lege rariores erant imagines. Sed postq̄ Deus factus est homo, inuisibilis fact⁹ est uisibilis, nat⁹ est, cum hominibus conuersat⁹ est, in Cruce passus est, ideo scđm eam formam humanam iam potest figurari. Et ita licitum est habere imagines.

Præterea, Christ⁹ dñs p̄sciens futuros Hæreticos qui imaginibus detrahere debuerunt, ipsæ primus usum imaginum exhibuit. Nam, ut refert Damascen⁹ li. çrt. Theologiæ suæ, Christus dominus Abagaro Edisenorū Ciuitatis Regi, qui Pictorem miserat, ut dñi similem pingere ret imaginem, Non ualente autē Pictore, ob resplendentem faciei suæ claritatem, ipsæ uestimentum suæ faciei diuinae & uiuificæ applicās, in uestimēto sui ipsi⁹ imaginē absterfit, & sic desideranti dicit⁹ misisse Abagaro.

Hanc Historiam pluribus p̄sequitur Eusebius Cæsariēn, libro primo Ecclesiasticæ Historiæ, p̄ tria capita uitima, affirmans se ista habuisse ex Archiuis publicis Edissenæ ciuitatis, in qua tunc Aba

l : garos

garus regnauit, ubi etiam repperit, quō  
mitissimus dñs Iesus Abagaro rescripsit  
Se in p̄sentia ad eum uenire non posse,  
expleto autem opere, ad quod a patre  
destinat⁹ erat, post ascensionem suam,  
se missurū unum discipulorū, qui eum a  
morbi molestia leuaret, Misit autē sct⁹  
Thomas illuc S. Thadeum unum ex sep  
tuaginta discipulis, qui Abagare & sani  
tari restituit, & in recta fide Christiana  
formauit.

Hic ergo habemus authorem imagi  
num, ipsum Christum saluatorem n̄m  
quo principe & ductore tutissima est ec  
clesia imaginū usu. Adseruat hodie hæc  
imago Genuæ, in Ecclesia. S. Barthol  
mei de Eremincis.

Insup, cantatissima est Historia Verō  
nicæ, quæ cum Dño nostro, in amariss  
ma passione laboranti in exitu, sudariū  
exhibuisset, quo sudores doloris abster  
geret, saluator iam de hoc mundo exi  
turus, uisibilē sui imaginem, charis suis  
reliquere uoluit, & faciei suæ sacræ ima  
ginem sudario imp̄psit, ac Veronicæ res  
stituit, sicut hodie in urbe Roma adser  
uat & peregrinis aduentantibus, statis  
diebus

diebus religiosissime monstraſ. Sicut  
autem imagines ab ipſo ſaluatore nro  
coepta ſunt in Eccleſia, ita imaginum  
ueneratio, Crucifixi beate uirginis, & res  
liquoꝝ ſanctoꝝ ac famuloꝝ Chriſti ab  
Apſtis credit eſſe pfecta, Quæ ſancta A  
poſtoloꝝ traditio, etiam ſi ſcripta non  
inueniat, non tamen p̄tinus neganda  
eſt, cum multa talia habeat Eccleſia per  
receptionem.

Roboranſ hæc omnia ex eo, quod S.  
Lucas diſcipulus Domini, & Euangelis  
ta, diuæ uirginis effigiem efformauit,  
ac in Tabellis depinxit, ſicut una religi  
oſe adſeruatur Romæ in Ara cœli.

Vetus quoq; Teſtamentū non omni  
no fuiſſe ſine imaginibus, luculentisſi  
me nobis p̄ceptū dominicum indicat,  
Exod. 27. Vbi ad Moysen inquit Dñs.  
Duos Cherubin aureos, & pductiles fa  
cies ex utraq; parte oraculi. Cherub un  
ſit in latere uno, & alter in altero.

Vide quā ſignatæ deſcribit ſacra ſcri  
ptura has duas imagines afformandas.  
Ita & Salomon plures imagines in tem  
plo poſuiſſe dicitur.

Quam antiquus autē ſit imaginū In  
I 3 Eccleſ

**Ecclesia usus.** Paret, ex hoc primo, q̄ Cō  
stantino primo Christianissimo Impa  
tori imago Crucis cœlitus est ostensa &  
dictum est ei. Constantine in hoc signo  
uinces.

Sec̄do, q̄ August. lib. 2. de uisitacione  
infirmorū testat, ut morituris, & Crucis  
& crucifixi imago exhibeat, quē morem  
omnes adhuc obseruant ueri Christiani  
in hunc diem.

Verba August. sunt. Habent Christiani  
notum arcana illius dominicæ Crucis,  
q̄si quoddā uenerabile monumentum  
quod de Crucis ipsius imagine, Crucem  
cognominant, quod & nos omni uener  
atione dignissimū fatemur. Adiscit̄ em̄  
supra Crucem, patientis hominis imas  
go, per quod salutifera Iesu Christi nos  
bis passio renouat. Hanc complectere  
humiliter, & dic. Tu bone Iesu, qui p̄ me  
pendens ita passus es, misereri mihi dig  
neris, & p̄sta, ut qui mihi mortuus es, &  
ad hoc mortuus es, mundo moriens tibi  
uiuam.

Tertio, Sct̄us Hiero. suadet Eustochio  
ad omnem gressum, pingere Crucis fig  
num. Et sct̄us Ambro. in oratiōe de crus  
ce

67  
ce hortatur nos, ut in Iesum qui nos a  
morte liberavit, semp aspiciamus.

Præterea longum esset enarrare, quō  
Deus mirabili sua potentia, uiolatores  
sacrarū imaginum ultus est. Notissima  
est Historia in comitatu Zolrensi. Con  
stantien̄ Diocesis, quando sagittarius a  
diabolo psuasus, sagittam imagini salu  
uatoris infixit, unde cruor sanguinis  
mox effluxit.

Quod si Deus irat⁹, hoc tempore nō  
ulciscit imaginū erasores, cogitent ho  
mines makuoli id quod ueteri usurpa  
tum est puerbio. Deos lanatos habere  
pedes. Et qd̄ Valerius Maximus inquit.  
Lento gradu ad uindictā diuina pcedit  
ira, grauitatemq; supplicij tarditate cō  
pensat.

Est autē rationabilis usus imaginum  
in Ecclesia & rationi consentaneum est  
utile & ferme necessarium habere ima  
gines, propter has rationes.

Prima ratio, quia non omnes literas  
norunt, neq; lectioni incumbunt. Ideo  
patres nostri consenserunt, ueluti quæ  
dam trophea hæc in imaginibus repres  
sentare ad p̄mptam memoriam, Et hoc



est quod uulgo dicit, pictura est Laicorum  
scriptura, quia in ipsa ignorantes uident  
quid sequi debeant, Nec scio quomodo rudes  
in tanta multitudine, de sacris fidei  
nostrae mysteriis, informari possent melius  
& recordari tenacius, quam per huius  
modi imaginum usum.

Secunda ratio quam Damascenus ex Basilio  
adfert, quia imaginis honor ad Exemplaris  
transferretur honorem, Quare cultus  
ac obsequia imaginibus exhibita, cum san-  
ctorum, tum crucifixi, ad ipsum crucifixum,  
& sanctos, uelut ad prothotypum  
imaginis per ueritatem, transferuntur.

Huius rei gratia Mosaycus populus  
tabernaculum in circuitu adorabat, im-  
aginem & formam gerens caelestium.  
Quare ista imaginis in imaginatum facta  
relatio, usum imaginum purum reddit  
& sincerum.

Quia ergo imaginum usus memoriam  
Christi ac sanctorum frequentius suggerit  
ut dictum est. Ideo in Ecclesiis, in publicis  
stratis, signum triumphale Crucis. Imago  
uirginis Mariae. aut alterius sancti erigitur  
ut dum fidelis imaginem aspexerit, illico  
mens eius ad recordandum redemptionis  
mysterii

mysterium excitetur. Ergo qui imagines auferre molit, nil aliud laborat, quam ut memoria passionis Christi, & sctōrū suorū minuat, quod est opus diaboli.

Tertia ratio, quia imagines puocant homines ad castā, piā ac uere Christiane uiuendum, Quēadmodū em̄ prisci, in republica bene constituta Heroū ac fortium uirorum præclara facinora, statuis, colūnis, picturis & carminibus referebant, ne ingrati uiderent, & posterī a culeo illo instigati facta eorū imitarent. Ita in amplissima Christi republica, sctā Ecclesia, inquit Damasc. statuas sanctis erigimus, & uisibiles imagines, ut nos ipsi animatæ statuæ & imagines, ipsorum uirtutum imitatores efficiamur.

Præterea. Imagines, deuotionem excitant, Quis eloqui potest tantam animi deuotionē, quā sanctus Bernhardus ante imaginem Christi in Cruce sepissime concepit? Quis cogitabit ardorem in sancto Francisco dum Christi imaginem, tam forti imaginatione cōplexus est, ut ab illo stigmatis suæ passionis instar donatus fuerit? Mille sunt huius rei Exempla.

I s Sed

Sed iam soluenda Argumenta, quib⁹  
aduersarij imaginū aduersus nos utūf.

Arguunt primo sic, Exod. 20. phiben-  
tur fieri imagines. Nam ibi dicit⁹, Non  
facies tibi sculptile neq; omnem similis-  
tudinem, quæ est in cœlo desup, & quæ  
in terra deorsum, neq; eorū quæ sunt in  
aquis sub terra.

Respondet, abusus imaginū, nō ima-  
gines phibent⁹. Patet ibidem ex Exod.  
Vbi non simpliciter phibet fieri sculp-  
tile seu imagines, sed tale phibet, cui di-  
uinus cultus, more idolatrarū exhibea-  
tur. Nam subdit ibi. Non adorabis ea  
neq; coles. Et q; hoc sit uerum, patet, Nā  
mox sequenti capitulo uidelicet. 25. 27.  
iubet fieri imagines Cherubin. Itaq; no-  
luit Deus, ut populus ad idolatriam p-  
nus, frequentē usum imaginū haberet,  
ne in uaniratem Ethnicorū, sicut alias  
sæpe euenit, laberet⁹. Nunc autē non sub-  
est tantum periculū in lege gratiæ, ubi  
non sunt homines tam ppenfi ad idos-  
lorum cultum.

Differentes sunt Ethnicorū, & Christi-  
anorū imagines. Imagines Ethnicorum  
erant demoniorū habitacula, in quibus  
Pagani

Pagani diuinitatem latere sunt arbitra-  
 ti. Christianorum autem imagines, sunt  
 Christi Dñi, gloriosæ uirginis Mariæ &  
 sanctorum Dei representationes, quibus imas-  
 ginibus non seruimus ut dijs, ut enim neque  
 materiam ex qua scriptum est Euanges-  
 lium, sic nec Crucis materiam adoramus  
 sed quæ typo figuraque exprimitur.

Secundo arguit. 4. Reg. 18. Ezechias Rex  
 laudatus est quod non fuerit post eum simi-  
 lis Rex in Iuda, hic tamen dissipauit ex-  
 celsa, & contriuit statuas, confregitque ser-  
 pentem æneum quem fecerat Moyses.

Runde, quod de Serpente obijcitur, adeo  
 usum imaginum non reijcit, ut quam  
 maxime confirmet. Nam Numeri. 21.  
 dicitur, quod locutus est Dominus ad Moysen, fac  
 Serpentem æneum, & pone eum pro sig-  
 no, qui percussus aspexerit eum, uiuet. Ex-  
 pende Deum hic iussisse fieri sculptile,  
 sed pro signo id haberi uoluit, ut clare  
 uerba explicant. Quod cum populus in  
 idolatriam propensissimus postea Serpen-  
 tem non pro signo teneret, sed pro Deo  
 coleret, iuste Ezechias id destruxit, quod  
 iubente Deo fuerat factum. Ecclesia autem,  
 in primo perseuerat instituto, imagines  
 pro

pro signo, non pro Deo habens. Alioquin si alicubi plebecula, imagiuem nō pro signo, sed pro Deo habere niteretur destruenda esset imago.

Tercio arguunt, Saluator Iohan. 4. Mulieri dixit. Mulier crede mihi, quia uenit hora & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate, Nam & pater tales querit etc.

Rñdet, hoc uerbum saluatoris, imagines non excludit. Veri em̄ adoratores per imagines uel moniti, uel instructi, adhuc adorant in spiritu & ueritate, si orationes ad prototypum iuxta diui Basilij institutum, referunt. Vbicūq; enim oret homo, spiritu oret & ueritate, maxime in lege gratiæ exclusis figuris Mosaycis, & dispulsis tenebris ac falsitatibus gentilibus.

Quarto Arguunt, Multa incōmoda & graua pericula uident̄ oriri ex imaginibus, ut periculum idolatriæ, si quis diutius cogitando imagini crucifixi inhereat, uel deuenire possit ad cogitatus impuros & obscenos, & a spiritualibus ad corporalia & carnalia. Ita & in turpi ac indecenti sanctarum uirginum pictura contingere potest.

Rñdet

**Rhdef.** Non imaginis usus uel intuitus hoc opatur. s. impuros cogitatus, sed nimia inhaesio meditantis, p qua & cor orantis impedit, ne sursum ferat, quasi funibus circūligatum, aut deorsum per impuros cogitatus trahit. Quare pro signo tantum debet uti fidelis imagibus, ut per has instruat, moneat & excitetur, per quas mox euehat in spiritu ad Deum & sanctos cogitandos. Alioquin si morosior circa signū extiterit, ut arguendo assumit, non mirum si signatum amittatur.

Si autem sit aliqua imodestia pictorum, non probamus.

Tantum de prima parte huius primi precepti.

## Secundo dicamus / qui

sunt ipsi primi precepti transgressores. Multi sunt transgressores tales.

Primo peccant contra hoc primum preceptum, qui consulunt incantatores, inuocatores demonū, sortilegos & Magicos, siue uiros, siue mulieres, ad inueniendum rem pditam, uel ad sciendū  
**furem**

fitem qui furatus est bona eorū, uel ad sciendum aliquid occultum, Quoniam huiusmodi uenefici, Phitonici & habentes spiritus familiares, habent pacta cū Demonibus atq; commertium, & p̄ eos dant sua responsa, abnegaueruntq; fidē, Non debet autē Christian⁹ recurrere ad ministeria demonum, qui sunt fallacissimi. Ideo hoc strictissime phibet Dñs, Leuit. 19. Vbi dicit. Non declinetis ad Magos, nec ab Hariolis quicq; sciscitemini, Et Leuit, 20. Anima quæ declinauerit ad Magos & Hariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiā illam de medio populi mei.

Similiter qui consulunt Astrologos ad sciendum futura ex iudicio siderum, qui Astrologi ex praxi natiuitatum predicunt uitam imp̄bam uel probam, uis de contra hos Chrysostomū sup̄ Matth. capit. 26.

Similiter qui obseruant dies & horas ad aliquid faciendū tanq; faustos, uel in faustos, faciunt contra istud præceptū, quia curiosi sunt & superstitiosi, tendentes ad quandam infidelitatem, quia cre  
dunt

dunt quæ non debent credere. Credunt  
 em̄ quadam tempora esse fortunata uel  
 infortunata rebus aggrediendis, uel ins  
 choandis. Credunt em̄, q̄ si certa hora ex  
 eat ad bellum, ad mercandum, aut nas  
 uigandum etc. q̄ tunc p̄spera sint euen  
 tura, & si alia hora, tunc aduersa. Ac si ui  
 ctoria belli, aut tuta nauigatio, & cætera  
 huiusmōi, sint a uirtute temporis, & nō  
 a Deo, qd̄ est apta idolatria. illd̄ scz aufe  
 rre Deo, & attribuere tempori infimo  
 accidenti, cuius esse consistit in cōtinuo  
 fluxu & defectione.

Ad hanc supstitionem pertinet error  
 ille de dieb⁹ Aegiptiacis, quos multi in  
 faustos seu infortunatos dicunt, p̄pter  
 plagas, quibus credunt illis dieb⁹ flagel  
 latā fuisse Aegiptū, & Aegiptios, quod  
 est euidens error & summa stultitia. Si  
 em̄ diebus illis Aegiptus plagata fuit, ta  
 men aliæ terræ non sunt plagatæ. Si ergo  
 dies isti ex hoc essent infausti, hoc es  
 set respectu Aegiptiorū, & non respectu  
 aliorum.

Scdo contra hoc p̄ceptum peccant,  
 illi qui urgente infirmitate, aut neces  
 sitate aliqua, ex consilio diuinatorū aut  
 fortis



Sortilegorum utuntur pomis inscriptis  
aut breuibus indifcrete latis Chartulis  
siue schedulis collo suspensis, aut charac  
teribus, aut alijs quibuslibet uanis cre  
dulitatibus, q̄si ipsæ Deus non esset usq̄  
quequaq̄ bon⁹, potens & sapiens ad eis  
succurrendū, quātū sit eorum necessita  
tibus expediens. Nempe tales Deo deres  
lito, ad quē primū deberent recurrere,  
confugiunt ad uana quædam & superstiti  
ciosa, ad inuentione Demonū excogitas  
ta, quib⁹ adhibent fidem firmam, & ex  
inde alligant se pctō infidelitatis. Ceter  
rum debent fideles, in necessitate aliq̄,  
aut infirmitate cōstituti, naturali indus  
tria, & uia, remediū sibi querere, quo li  
berent ab angustia opprimēte, reliquū  
uero diuinæ p̄uidentiæ debent cōmits  
tere, quia ipsi cura est indeficiens de no  
bis, scđm hoc beati Petri uerbum. Om  
nem sollicitudinem sitis, p̄sicientes in  
Deum, quoniam ipsi cura est de uobis.  
Et secūdam illud dictum Prophete. **I**as  
ta in Dño curam tuam, & ipsæ te enus  
triet, & non dabit in æternū fluctuatio  
nem iusto. Quod si fecerit, derelictus nō  
remanebit.

Tertia

Tertio, peccant contra primū p̄ceptū  
 Diuinatores, qui usurpant sibi cognitio-  
 nem & p̄nūctiationē futuroꝝ effectū  
 saltem illorum qui a uolūtate humana  
 non dependent, aut qui non habent de-  
 terminatas causas naturales, ad quas isti  
 effectus de necessitate aut in plurib⁹ se-  
 quunt̄, & qui ab humana ratione non  
 possunt determinate p̄nosti, huiusmo-  
 di em̄ Diuinatores usurpant sibi quod  
 Dei est p̄prium, qui solus in sua æternis-  
 tate uidet futura sicut p̄sentia. Ideo di-  
 cit̄ Esa. 41. Anunciate quæ futura sunt  
 in futuro, scientes quoniā dii estis uos.  
 Et huiusmodi dicuntur diuini.

Est autem huiusmodi diuinitio una  
 species sup̄stitionis, & sic prohibita hoc p̄-  
 cepto, quia ut dicit Tho. 2. secūda ses-  
 cūde. q. 92. Omnis diuinitio operatio-  
 ne demonū p̄uenit, sc̄ilicet quia demo-  
 nes expresse inuocant̄ ad futura mani-  
 festanda, uel quia Demones se ingerunt  
 uanis huiusmodi inquisitionibus futu-  
 roꝝ, ut mentes hominū implicent uas-  
 nitate. Si em̄ aliquñ uerum dicunt, inten-  
 dunt per hoc homines assuefacere ut eis  
 credant, & ut tandem possint eos in fas-

K luti

ius detrimentum pducere. Et ideo su  
per illo uerbo Luc. 10. Increpauit illum  
Dñs dicens, Obmutefce, dicit Anselm⁹.  
Quāuis uera fateret demon, cōpescebat  
tamen Christus eius sermonē, ne simul  
cum ueritate suam iniquitatem pmul  
garet, Etiam ut nos affuefaciat, ne talia  
curem⁹, & si uera loqui uideat, nefas em̄  
est ut quū asit nobis diuina scriptura, a  
Diabolo instruamur.

Et huiusmōi diuinatiōis species sunt  
innumerabiles, ut patet per Isido. 8. Es  
thimo. Aliqui em̄ pnunciare uolunt huius  
iusmodi futura ex garritu auium, & uo  
latu, & alijs gestibus earū, & dicunt au  
gures. Alij ex quibusdam dispositionib⁹  
& habitudinibus corpore mortuorum,  
in coloribus, figuris & membroꝝ posi  
tionibus, & dicunt Necromantici, Alij  
ex sternutatione, aut ex membroꝝ saltu  
aliquid futuri pdicere conant, & dicun  
tur Salifatores, Dum em̄ eis membroru  
quæcūq; pars salierit, aliquid exinde p  
speꝝ seu triste significare pdicunt. Alij  
ex sortib⁹, ut cum aliquid sit ppter hoc,  
ut eius euentu considerato, aliquod fut  
urū innotescat. Et dicuntur sortilegi, ut  
quū

73  
quum liber aperit, & ex illo quod primo occurrit, futura cognosci credunt. Alij ex lineamentis manus, Et dicuntur Chiromantici, Alij sonitu ignis, aut ex figura ignis, & dicunt Pyromantici, Alij ex inspectione speculi, aut spate, uel unguis, inuentionem futuroꝝ, & alia quædam occulta prædicere uolunt. In quibus diabolicorꝝ sacrificorꝝ impietas semper cõmixta est. Et sic de alijs fere innumeris uanis & stultis speciebus superstitionũ, quas Demon homines docuit.

Ad hoc p̄tinent illi qui obseruationes quasdam casualiter & impuise hominibus euenientes attendunt, siue ut causas, siue ut signa quædam futuroꝝ euentuum bonorꝝ aut malorꝝ. Vt q̄ male eueniat si in uia Lepus occurrat, & bene si Lupus aut coluber, q̄ domum redeat, si procedens se offenderit, et cætera huiusmodi. Quæ omnia uel sunt aperta idolatria, uel p̄tinent ad pacta cum demonibus inita ut uult August. in secundo de doctrina Christiana.

Quarto transgrediunt hoc primum p̄ceptum, qui irretiti laqueo Sathanæ, cadunt in Baratrum desperationis, res

K z putans

putantes diuinam misericordiam esse  
min⁹ sufficientem, ad remittendū peccā  
sua, quorū mole & enormitate deterrens  
tur. Tales em̄ p̄similes sunt ipsi Cain dis  
centi ad Dñm, Gen. 4. Maior est iniqui  
tas mea, quā ut ueniam mercar. Similes  
etiā sunt infœlici Iudæ pditori Matth.  
27, qui pœniā cōmissæ traditiōis duct⁹,  
post redditos. 30. argenteos abiens, la  
queo se suspendit, Qui si recurrisset ad  
fontem misericordiæ Christum, impe  
traffet haud dubie sui peccati ueniam.

Peccant etiam & illi contra hoc præ  
ceptum, qui tanq̄ diffidentes de diuina  
p̄uidentiā, q̄si minus esset sufficiens ad  
subministranda eis uitæ p̄sentis necessa  
ria, anxiam gerunt sollicitudinem & ni  
miam pro acquirendis huius mundi bo  
nis. Quos Christus Matth. 6. rephendit,  
pariter & docet Exemplo liliorū agri &  
fœni, & uolatiliū cœli, abiiciendam esse  
nimiam illam curam necessarioꝝ corp  
poris, diffidentia in Deum conjunctam.  
Similiter & illi peccant contra hoc præ  
ceptum, qui per impatientiā murmurāt  
contra Deum, contradicē iudicijs dei  
& regimini erga se aut suos, uel alias cre  
aturas,

aturas, quia hic precipit Deum reuereri tanq̄ supremum Dñm infinitæ iustum, bonum, & uniuersaliter p̄fectum. Ipsi auté murmurant, tanq̄ De⁹ non sit omnino iustus bonus & misericors.

Quinto contra istud præceptum faciunt, qui nimium habent amoris affectum ad homines, uolentes potius deū offendere q̄ hominibus displicere, Contra quos clamat Propheta Psalmo. 71. Quoniam Deus dissipauit ossa eorum qui hominib⁹ placent, cōfusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Et Adam prim⁹ parens noster q̄re cecidit, & totam posteritatem pertraxit in ruinam Gen. 3. 5.

Quia obediuit uoci uxoris suæ plus q̄ uoci Dei, qui phibuerat ei esum fructus de arbore scientiæ boni & mali. Hinc Dñs Matth. 10. dicit. Qui amat patrem suum & matrem suam plus q̄ me, non est me dignus. Et in uniuersum, qui cūq; inordinato amore p̄fert creaturam creatori, est p̄uicator huius præcepti.

Et ut breuib⁹ in speciali referamus huius præcepti transgressores, hæc notentur.

Qui aliquid facit, uel fieri p̄curauit  
K 3 per

per artem Nigromantiæ. 26. q. 7. nec mirum.

Si uoluit per Demoné certior reddi, de futuris, ut de bello, de uxore ducenda etc. Vide Bonauen. in. scdo dist. 7.

Si retinuit apud se, libros incantationum, maxime intentiõe experiendi, sp̄ est in peccato mortali.

Si rem pditam, uel aliam rem occultam scire uoluit, faciendo inspicere in Cristallo, uel in Phil. ala p̄ puerũ, uirginem. Bonauen. in scdo. dist. 7. q. ultima.

Si p̄ somnia sua uoluit de occultis diuinare, uel de futuris. Tho. ij. scdæ. q. 97 Ar. 6. Tametsi somnia q̄ndoq̄ fieri possint a Deo.

Si ex garritu auium, uel uolatu, uel aliquo motu Bruti, p̄dicere uoluit bonũ uel malum, quod ex libero arbitrio hominis dependeat, uel a Diuino nutu. Thom. eadem quæstione.

Si Astrolog⁹ ex consideratione astrorum, uel diei natiuitatis p̄ certitudinem pnunciat uitæ cursum, mores, & euentus hominum, sup̄stitiosum est. 26. q. 5. Non liceat.

Si docuit fortilegium, Lex tales capitali pœna iubet puniri. Si

Si usus est sortibus ad aliqua scienda uel ad alia quaecumq; fecit imagines cæreas.

Si fecit, uel fieri iussit maleficiū Deu. 18. Maleficiū alio maleficio destrui seu tolli non debet, Bonauen. in. 4. dist. 34. Arti. secundo. q. 2.

Si fecit prestigium, scilicet ut oculi p̄stringant. Si ppter amorē libidinosum propinauit poculum maleficiatum, ne mulier posset concipere, aut ut conceptum abortiret. ca. Si aliquis extra de homicidio. ff. de pœnis. L. Si aliquid. §. Si abortiones.

Si ppter infirmitatem curandam, p̄curauit sibi uel alteri incantatiōes, maxime cū sacramentis uel sacramentalibus ut est oleū sanctū, uel aqua baptismi etc

Si breuia portauit ad collū, fidem adhibens ad expellendam febrem, ubi characteres fiunt nō intellecti, uel q̄ sic portans ea, perire non posset.

Si dubitauit in fide.

Si credidit hominem in qualibet Seta posse saluari.

# Tantum de Primo

Præcepto.

K 4 De



# De Secundo Præcepto.

## Secundum Præceptum est.

Non assumes nomen Dñi Dei tui in uanum, Neq; em̄ habebit insonem Dominus eum qui assumpserit nomen domini Dei sui frustra.

Hoc Præcepto omnes inducit Dominus ad honorificentiam nominis sui, in eo ipso, q̄ per iuramentū non assumat in testimoniū pro re leui & futili, quia huiusmōi testificatio facta in re uana & inutili per nomen Dei uergit ad irreuerentiam nominis ipsius Dei.

Et ideo in sacra scriptura, tam ueteris quam noui Testamēti, uana deieratio, siue iuramentū per nomen Dei, & p̄ creaturas sepius prohibet, etiam cū adiectio: ne & expressione pœne, quam incurrūt leuiter & uane iurantes. Siquidem Exo. 20. dicit, Nec em̄ habebit insonem, id est, innocentem & a pœna absolutum, Dñs eum qui assumpserit nomen Dñi Dei tui frustra, id est, inuanū & p̄ nihilo siue

siue pro re nullius ponderis, Similiter  
 Deuter. 5. cap. dicit, Non usurpabis nomen  
 domini Dei tui frustra, quia non  
 erit impunitus qui super re uana nomen  
 eius assumpserit, Et Ecclesias. 23. dicitur  
 Iurationi non assuescat os tuum, multi  
 enim casus in illa. Ecce damnat assuefac-  
 tionem iurandi, quæ apud multos tan-  
 tum inualuit ut uix unam proferant sen-  
 tentiam sine iuramento & nominatiõne  
 Dei aut alicuius sanctorum, Qui in excusa-  
 tionem sui peccati, dicunt se non posse  
 abstinere a tali genere & modo loquen-  
 di. Sed id dicendo, se ipsos potius accus-  
 sant per hoc, quod propter assuefactionem,  
 conuerterunt prauam consuetudinem  
 quodammodo in naturam. Et talis con-  
 suetudo non excusat aut alleuiat malum,  
 sed potius aggrauat & adauget, ob fre-  
 quentem ipsius iterationem.

Alij uero uolentes iustificare suam cau-  
 sam, id allegant, quod sic iurando uolunt  
 exornare suum sermonem, putantes ius-  
 rationem esse elegantiam & ornatum lo-  
 cutionis humanæ. Sed a Sathana ad id  
 dicendum sunt persuasi, quia frequens ius-  
 ratio est elegantia diabolica. Vnde dicitur  
 K 5 citur

citur Ecclesiast. 23. Vir multum iurans,  
implebitur iniquitate & non discedit a  
domo eius plaga.

Apud Ethnicos infamiae notabantur,  
qui per Deos prophanos, aut Iouem, la-  
pidem iurassent, apud eosdem quoque erat  
consuetudo, ut pueri qui uellent iurare  
per Herculem, non sinerent id facere sub  
tecto, sed iubebant ire sub dium, ut uel  
hac mora discerent iurare parcius & circ-  
cumspectius, & apud quosdam Christia-  
nos iurare sine causa iocus est.

In nouo uero Testamento, Christus  
iurationem indiscretam & leuem atque irre-  
uerentiae plenam prohibet districte,  
Matth. 5. Ego autem inquit dico uobis,  
non iurare omnino, neque per caelum quia  
thronus Dei est, neque per terram, quia est  
scabellum pedum eius, neque per Hieroso-  
limam, quia ciuitas est magni Regis.

Neque per caput tuum, quia non potes  
unum capillum album facere aut nigrum,  
Sit autem sermo uester, est, aut non, Quod  
autem his abundantius est, a malo est.  
Haec ibi.

Dicemus de hoc precepto, pro clariori  
intelligentia duo, Primo quo intelligens  
dum

dum sit hoc præceptum. Secundo qui sunt qui transgrediunt hoc præceptum.

De primo nota, q̄ circa mareriam iuramenti concernentem hoc sc̄dm̄ p̄ceptum duo sunt errores inter se oppositi.

Primus eorū qui dicunt, quod in nullo casu licitum sit iurare, & quod omne iuramentum, quacūq; ex causa fiat, sit illicitum. Et hijs plane Hæretici innitunt verbis Christi p̄dictis, Matth. 5. Ego autem dico uobis nō iurare omnino, Sed male intellectis. Ibi em̄ non prohibetur simpliciter omne iuramentum, sed solum iuramentum sine causa debita factum, Nam sicut in præcepto. Non occides, prohibet̄ occisio hominis nuda, sed non uestita circumstancijs iustitiæ. Ita præceptum Christi prohibens iurare refertur ad iurare nudum, & non ad iurare uestitum circumstancijs.

Bonauétura dicit, hūc errorem fuisse Manicheorū q̄ in nullo casu licitū esset iurare, eo q̄ Dñs uniuersaliter iuramentum prohibuerit per Textum iam allegatum. Et ille error uenit eis ex manifesta ignorantia. Non em̄ intellexerunt q̄ alium sensum facit negatio p̄posita signo

signo uniuersali, aliū postposita eidem,  
præposita enim facit equipollere parti-  
culari negatiuæ, ut nō omnis homo cur-  
rit, ualet istā, Aliquis homo currit. Sed  
postposita, facit equipollere suo p̄trario  
scilicet uniuersali negatiuæ, ut omnis  
homo non currit, equiualeat huic, nulli  
homo currit. Ita in proposito, Dñs cau-  
te loquit̄, p̄ponēdo negationem signo,  
dicit enim. Ego autem dico uobis, non  
iurare omnino. Et sic est sensus, q̄ non  
omnimodo, id est, non in omni casu est  
iurandum. Et hoc est uerum, quia non  
leuiter, non sine rationabili causa etc.

Vnde August. lib. de mendatio dicit.  
Non est uniuersale p̄ceptum Dñi, cum  
dicit, Ego autem dico uobis, Non iuras  
re omnino, quia p̄pterea diuinæ scrip-  
turæ, non solum p̄cepta continent Dei,  
sed & uitam, moresq; iustorū, ut si forte  
occultum est quō intelligendum sit quōd  
p̄cipit̄, in factis iustorū intelligat̄. Iura-  
uit em̄ Apostol⁹ in Epistolis suis dicens  
2. ad Corint. Ego testem Deum inuoco  
in animam meam. Et ad Rom. 1. Testis  
est mihi Deus, cui seruiō in spiritu meo  
etc. Et Ioseph iurauit per salutem Pha-  
raonis

raonis. Ex quorū factis ostendit, quomō accipiendum sit dictum Dñi præceptū, scz ne iurando ad facilitatem iurandi p ueniat, & ex facilitate ad consuetudinē atq; ita ex consuetudine in periurium decidat. Hæc Aug.

Et ideo hæc Hæresis, etiam hodie pul lulans est sæpius damnata in Concilijs generalibus Ecclesiæ & p̄sertim in Cons cilio Constantiensi contra Iohannem Vickleph. Et merito, Nam iuramentū etiam ipsi Deo attribuit sæpe in sacris scripturis, ut Geñ. 22. Per memetipsum iuravi dixit Dñs ad Abraham, Et Psal. Iuravit Dñs & non pœnitebit eū. Et iteꝝ. Iuravit Dñs David ueritatē. Nullū autem pctm̄ Deo attribuit. Igit̄ iura mentum de se & simpliciter, non est illis citum.

Præterea, p̄cepit Deus filijs Israel q̄ exigente causa legitima iurarent p̄ no men eius, & non per nomina idolorū, Et iuramenta sibi facta p̄cepit seruari, Deutero, 6. cū dicit, Dñm Deū tuum ti mebis & per nomen eius iurabis. Et rur sum, Nume. 30. Reddes autem Domi no iuramenta tua, Nullū autem actum peccas

peccati ꝑcipit Deus, sed ꝑhibet omnino  
Non omne igitur iuramentum est ꝑctm.

Insupꝑ per Hieremiam ca. 4. declaras  
Dñs quid popul⁹ Israel facere debeat,  
inter cætera ad eum loquens dicit, Et iu-  
rabis, uiuit Dñs, in ueritate, & in iudicio  
& in iustitia.

Vbi tres exprimuntur conditiones ob-  
seruande ad hoc, quod iuramentum sit licitum  
& rectum. Primo quod fiat in ueritate, & non  
cum falsitate aut fallacia. Scđo quod fiat in  
iudicio, id est cum discretione & ꝑmedita-  
tione per rationem ante facta. Tertia quod  
fiat in iustitia, id est in æquitate & non  
iniquæ.

Postremo, ad confirmationem fœderis  
inici aut pacis inter disidentes. Præ-  
stat licite iuramentum ab utraque parte, de  
conseruanda integre pace facta.

Etiã Iudex, licite exigit iuramentum  
in iudicio ab his qui ei ꝑsentantur, quod  
dicent ueritatem de his supꝑ quibus in-  
terrogabunt. Et tales etiã licite iurant  
quod uere ad interrogata respondebunt.

Similiter qui de nouo ascribuntur  
alicui communitati, ut in uniuersitate,  
aut Ecclesia Collegiali, aut Cathedrali,  
licite

Insup notandū, q̄ non solum est iuramentum q̄n homo in confirmationē dicti sui, Deum adducit in testem corā iudice eleuatis digitis, aut tactis Euangelijs, & sic de alijs. Sed est uere iuramentum, quādo homo in cōmuni sermone Deum adducit ex intentione in testem dicti sui, Nec putandū est paruum esse iuramentum cū fit extra iudicium, aut sine solēnitate, immo iuramentum per Deum, est maximum iuramentum, ut dicit Chrysost. & magister in tertio dist. 39. Quāto em̄ est maius illud per quod iurat̄, tanto maius est iuramentum saltē scđm se consideratum, ut dicit Augusti. ad publicolam. Sed Deus est maximus, q̄re quando per ipsum iurat̄, est maximum iuramentum, Nec est etiam mai9 iurare sup̄ Euangelium, aut sup̄ corpus Christi, aut sup̄ crucem, q̄ solū p̄ Deum.

Sed dices. Quare ergo facit ista Ecclesia, & q̄re iuramenta publica & talibus cæremonijs solēnifata magis reputant̄. Respondet̄, q̄ talia fiunt, p̄pter plura. Primo ut iurans timeat magis falsitatē dicere, ex hoc q̄ sibi ad memoriam res  
L      ducit



ducit beneficium redemptionis nostræ  
factum per Christū, ppter q̄ nullo mo-  
do debet offendere Deū, Scđo ut ma-  
gis expressius recorder se iurasse, & sciat  
pluribus constare, ut sic facile nō trans-  
grediat̄.

Tertio, ut ex hoc appareat q̄ omni-  
no deliberate iurauit, ne postea se excu-  
sare possit, tanq̄ inopinate & surreptiue  
iurauerit.

Iterū notandum, q̄ triplex est iuramē-  
tum. Primum uocat̄ assertoriū, quando  
homo inducit diuinum testimoniū ad  
cōfirmationem, p̄sentium aut p̄teriorū.  
Ut quū homo dicit, Testis est mihi de⁹  
q̄ ita est, uel q̄ ita fuit, Aut, per Deū ita  
fuit, per creatorem meum ita fuit etc.  
Vel quū dicit, Deus scit q̄ uerū loquar,  
& sic de alijs similibus loquutionibus.

Scđm iuramentum uocat̄ p̄missori-  
um, quū quis diuinū testimoniū indu-  
cit ad confirmandū aliquod futurū, ut  
quū homo dicit, Per Deum ita faciam,  
uel testis est mihi Deus, q̄ cras uolo solu-  
mere etc.

Tertium iuramentum uocat̄ execra-  
torium,

torium, quū quis se, aut aliquem sui, uel ad se ptinens, obligat Deo, ut iudicium suum in illud exerceat si non sit uerum quod dicit, aut si non faciat quod promittit etc. Execratorium ergo uocatur, quando homo creaturam aliquam uel magis pprie bonū quod ex creatura percipit, Deo obligat & impignorat, ut scz in illo puniat nisi eueniat illud, p quo iurat, aut ita sit sicut iurat, ut quū dicit. Ita uiuat filius meus. Est sensus. Nisi ita sit ut dico, aut nisi impleuero quod promitto, non uiuat filius meus. Aut quū dicit, Sic me De9 adiuuet, Est sensus, Nisi ita sit sicut dico, aut faciam quod promitto, non adiuuet me Deus. Aut quū dicit, per salutem meam, Est sensus, Nisi ita sit etc, non sim saluus. Et ita iurauit Ioseph Gen. 20. Per salutē Pharaonis.

Ultra notandum, q in quolibet iuramento per nomen Dei, siue fiat in iudicio, siue extra iuditiū, adducit in testem Deus, & ideo quodlibet iuramentū debet cum maxima reuerentia fieri, ppter singularissimū honorem quem homo tenet tanto Dño, Inde fit ut pueri ante pubertatis annos non cogant corā iudi

et iurare, quoniam nondū habent per-  
fectum rationis usum, quo cum debita  
reuerentia possint iuramenta p̄stare.

Etiam isti qui semel aut pluries peierāt,  
non admittunt ad iurandum, quia ex  
prioribus ip̄orū actibus p̄sumit q̄ non  
exhibebunt iuramento debitam reuerēs-  
tiam. Et iterum ut iuramenta cum mag-  
iori p̄stent reuerentia, dicitur. 2. q. 5. Ho-  
nestum est ut qui in sanctis audet iura-  
re, hoc iuramentum faciat cum omni honestate & timore Dei.

Postea notandū, q̄ tripliciter potissis-  
imum nomen Dei assumitur in uanum.

Primo quando assumitur in iuramēto  
uere, & pro re licita, sed superflue, & sine  
necessitate, atq; p̄ re modica, & indig-  
na testificatione diuini nominis. Et hoc  
cōmuniter fit ab his, qui habent prauā  
consuetudinem in unaquaq; loquutiōe  
sua iurandi, quod est abominabile uis-  
cium.

Secūdo assumit nomen Dei in uanum  
quando fit iuramentū de re falsa, & quā  
iurans scit esse falsam, & tamen asserit  
scienter eam esse ueram. Et tunc non est  
solum simplex iuramentum, sed etiam  
per-

periurium, quod longe grauius est simplici iuramento, quoniam in periurio, assumit nomen Dei (qui summa est ueritas) in testimonium falsitatis. Et ergo recte ponit periuriū, inter casus reseruatos ad Episcopum, quando fit coram Iudice, uel in scandalū publicum, & cōtra psonam publicam.

Tertio assumit nomen Dei in uanū, quando quis iurat se facturū aliquid, quod de se malum est & illicitū, ut quod suū proximū occidet, aut ei nocebit in corpore, bonis, aut fama. Aut quod nunquā dimittet proximo iniuriam qua eū offendit, Talia enim iuramenta, fiunt instigante Sathana, & inducente ad illa. Idcirco nullo modo sunt tenenda, sed agenda est pœnitentia de emissionē talium iuramentorū, unde laudat̃ Dauid. 1. Reg. 25. quod ad pces Abigail uxoris Nabal non occidit Nabal, sicut in iracundia se facturū iurauerat. Et merito uituperatur Herodes, Matth. 14. quod concessit caput sancti Iohannis Baptistæ puellæ saltatrici, quia iurauerat se ei daturum quicquid ipsa peteret. Quare tenenda est hæc regula Isidori. In male pmissis rescindit

L 3 de

de fidem, in turpi uoto muta decretū.

Secūdo Dicamus, qui sunt qui hoc secundum p̄ceptum transgrediunt̄, Sunt autem tales uarij.

Primo hoc p̄ctū transgrediunt̄, qui ex certa scientia iurant falsum, & hoc iuramentū est uere periurium, & semp̄ peccatum mortale, ac p̄pria per hoc p̄ceptum p̄hibitum, Et est ualde graue peccatum, quia de sui ratione importat contemptū Dei, & sic irreuerentiam Dei, ipsum inducendo in testem falsitatis. Nā per hoc significat̄, uel q̄ Deus ueritatē nō cognoscat, & sic testificat̄ falsum ex ignorantia, Aut significatur q̄ testificari falsitatem uelit, quorū utrūq̄ est magna irreuerentia, immo iniuria diuinæ sapientia, quam nihil latere potest.

Est autem periurium grauius adulterio. Ratio quia p̄ctū dicit̄ grauius q̄ corrumpit ordinem digniorem. Certū est autem, q̄ ille ordo est dignior, qui debet esse hominis ad Deū immediate & directe, q̄ ille qui debet esse hominis ad Deū & ad p̄ximum mediante p̄ximo. Primus autē ordo corrūpit̄ per piuriū, sedus per adulterium.

Est

Est etiam periurium, ut dicit Angelus  
 in summa. cap. de piurio grauisimum  
 post homicidiū, licet quidā dicant gra-  
 uius homicidio, Et ideo pro periurio  
 imponit grauis pœnitentia, q̄ ieiunet  
 xl. dies in pane & aqua, & .7. sequentes  
 annos pœniteat, & nūq̄ sit sine pœnitē-  
 tia. 6. q. 1. quicūq̄ & .22. q. 5. si quis piura  
 uerit, Et nunq̄ in testimonium recipiat.

Et quāq̄ tam graue sit p̄t̄m piurium,  
 plena tamē sunt omnia piurioꝝ, Reuol-  
 ue priscoꝝ Annales, quando inuenies  
 tantum fuisse iurifurandi q̄ntum nūc  
 est inter Christianos, & ubi plus piurioꝝ  
 rum ē Iurat princeps inaugurandus, ius-  
 rant Magistratus, iurat populus, excute  
 iuratos articulos, uidebis quot erunt p̄  
 iuria. Iurant Principi Ciues, iurant Epi-  
 scopo qui sacris inicianē. Pontifici ius-  
 rant Notarij, iurant Monachi suis Ab-  
 batibus. Excute facta, inuenies piurioꝝ  
 plena omnia, Miramur in Petro q̄ ter  
 Dñm abnegauerit, quē humano tantū  
 affectu diligebat, cuius spiritū nondum  
 senserat, quē nondū uiderat resurrexisse  
 aut ad cœlos ascendisse. Nonnullis au-

tem Christianis Iud<sup>9</sup> uideat peierare, q̄si  
aliud sit peierare per nomen Dei quam  
illum abiurare. Ex Tripartita Histo. Bes  
arus Narcissus quū contra eum tres ius  
ramento falsum testimoniū confirmas  
sent, & un<sup>9</sup> diceret, Si non uerum est qd̄  
dico igne consumar. Alter quū diceret.  
Ego regio morbo peream. Tercius, Ego  
pruer uiminibus. Omnibus euenit ita  
ut sibi imprecabantur.

Secūdo contra hoc Præceptū peccat,  
qui iurat uerum quod tamen credit esse  
falsum, quoniam talis uoluit Deum in  
ducere ad testificandum falsum, & uult  
per Dei nomen dolose confirmare falsi  
tatem, licet autem ille qui iurat ecōuers  
so falsum quod credit esse uerum, non  
tam grauius peccet ut p̄cedens, ipsæ ta  
men peccat, eo q̄ nō deberet iurare nisi  
de quo certus esset, esse uerum, cuius cō  
trarium facit.

Tertio peccat contra hoc mandatū,  
qui etiam ioco iurat falsum scienter.  
Immo graui<sup>9</sup> peccat, q̄ ille qui iurat fal  
sum ex necessitate aliqua, quia maiorē  
Deo irreuerentiam facit q̄ alter.

Quarto peccat, qui ex quacūq; coactio  
ne

one iurat falsum scienter iuramento as-  
sertorio. Et si quis non impletet quod  
coactus iuravit iuramento pmissorio,  
sim iter peierat, & mortaliter peccat.  
Nisi talis sit coactus per metum cadens  
tem in constantem uirum, & nisi fuerit  
per habentem potestatem absolutus ab  
obligatione, ut dicit, S. Tho. 2. 2. q. 98.

Cum ergo queris, qui coactus periur-  
rat, peccat ne, uel excusat per coactionem?  
Rñdet scdm Bonauen. dist. 39. tercijs. q.  
uoluntas cogi non potest, & periurium  
est de se malū. Ideo qntuncūq; quis ad  
hoc compellat, non excusat a peccato.  
Immo tali a Canone pœna imponitur,  
Dicit em̄ Canon. 22. q. 5. Si quis coact⁹.  
q; si quis periurat p uita corpali seruans  
da, quia magis dilexit corpus q̄ animā,  
ieiunet tres q̄dragenas, Nulla enim ne-  
cessitas tollit periurijs deformitatem.

Quinto peccat contra hoc mandatū,  
qui pmissione iurat aliquid se facturū,  
quod scit se non posse implere, Secus si  
potuit cum iuravit, & ex aliquo euentu  
factū est sibi impossibile, ut cum quis iu-  
rauit se pecuniam soluturę, quę ei pos-

L 5 stea



stea ui uel furto subtrahit, tunc uidetur excusatus. Tenet tamen facere quod in se est, ut iuramentum impleat p posse.

Sexto peccat, qui pmissorie iurat aliquid de se malū & pētū, & maxime peccatum mortale, ut quod uelit fornicari, aut homicidium cōmittere, aut furari aut de aliquo ppria autoritate uindictam sumere. Tale em̄ iuramentum, est de se periurium, & non est seruandum. Nam qui seruaret, scđm pētū cōmitteret.

Similiter peccat qui iurat se nō facturum quæcūq; opa uirtuosa, ut qui iurat se non daturū eleemosinam, aut iurat se nūq; ieiunaturū, aut aliquid facturum contra dilectionem pximi, aut iurat se non ingressurū religionem etc. Talis nū sic iurando incurrit piurium, & graue pētū, & non tenet iuramentum seruare. Immo in casu tenet non seruare, ut in casu, in quo aliquod obiuratorum est in p̄cepto.

Septimo peccant contra hoc p̄ceptū, qui ex mala consuetudine aut inclinatione frequenter iurant in familiari & uulgari ad alios locutione, etiam pro re modica

modica & nulli<sup>9</sup> ꝑcis, quoniam illi no-  
men Dei, & sanctor<sup>9</sup>, semp habet in ore  
pro nihilo. Et ita frequentissime affus-  
munt nomen Dei in uanū.

Octauo, qui absorpti passione iracū-  
dia aut ebrietate, in ludis inhonestis &  
phibitis, ut Chartar<sup>9</sup> aut Taxillorum,  
enormiter iurant ex impatientia quan-  
do perdunt, aut in contentione contra  
colludentes, contra istud ꝑceptū faciūt,  
& grauiter Deum inhonorant. Propter  
quā causam inter ceteras, debet uiri ho-  
nesti & timorati fugere tales ludos a iu-  
re ꝑhibitos, ne illoꝝ occasione laxent  
suas linguas ad talia iuramenta execra-  
bilia. Chrysostomus. Homil. 27. ad pplm, Ve-  
nobis quia Deū contempsim<sup>9</sup>, sanctum  
odimus nomen, conculcauim<sup>9</sup> Christū,  
pudorem soluim<sup>9</sup>. Diuini nominis cū  
reuerentia meminit nemo. Quod si alii  
quem nominas etiam ad nomen exure-  
gis. Deū uero tam continue tanq̄ nihil  
uocas.

Nono hoc ꝑceptū ꝑuaricant<sup>r</sup>, qui de-  
iurationib<sup>9</sup> suis addūt execrandas blas-  
phemias cōtra Dei maiestatem, & Chri-  
sti humanitatem, & sanctam ei<sup>9</sup> passio-  
nem,

nem, & interdū contra sctōs Dei, Quod  
mauū usq; adeo est graue, ut in ueteri Le  
ge Leuit. 24. Dñs responderit Moyfi scis  
scitanti quid pœnæ irrogandū esset cui  
dam ex filijs Israel, qui blasphemauerat  
nomen Dñi, Educ inquit blasphemū ex  
tra castra & lapidet eū omnis populus.  
Et rursum. Qui blasphemauerit nomē  
Domini, moriet̃, Quod & tunc factū est  
Fit autem blasphemia tripliciter. Pri  
mo si remouit a Deo quod ei conuenit  
Secdo si attribuit Deo qđ ei non conue  
nit. Tertio si attribuit creaturæ qđ Deo  
conuenit. Si blasphem⁹ est publicus ita  
qđ multos scandalizat, solus Episcopus  
absoluit..

Et sanctus Ludouic⁹ Rex Francorū  
eximi⁹, constituit suo tempore Legem,  
qđ quicūq; inuent⁹ fuisset & conuictus  
blasphemasse nomen Domini, cauterio  
labia ei⁹ signarent̃ ac inurerent̃, & fer  
ro cadente lingua ei⁹ pforaret̃. Et alij  
Reges Francoꝝ & Principes Christiani  
aliorū regnorū, consimiles Leges ordi  
narūt multū utiles, ad extirpandū hoc  
horrendū uiciū blasphemix. Quæ qđē  
Leges si exacte & ad unguem seruarent̃,  
**non**

non ita multiplicareſ hoc detestabile  
 crimen, neq; tam frequenter inferrentur  
 plagæ toti regioni in qua regnat hoc ui  
 ciû, aliqñ per pestes, aliqñ per famem, al  
 liqñ per bella, quia talibus plagis magis  
 nis, Deus seuerè punit illud enorme pec  
 catum blasphemix.

Decimo peccant contra hoc pceptû,  
 qui ira commoti aut ex praua consuetu  
 dine, deuouent se Sathanæ dicentes.

Demon asportet me, Vel ego dono me  
 Sathanæ, aut sibiſis aliquod aliud ma  
 lû impcans, ut febrem, uel subitam mor  
 tem, aut q; strangulentur ex morſu quẽ  
 manducant, aut mala morte pereant, si  
 non sit uerû illud de quo loquunt. Lis  
 cet em̄ illa dicant ad quandã assertio  
 nem ueritatis, tamen malo medio & il  
 licito sic asserit ueritas, Quoniam sicut  
 non licet scdm Dei Legem alicui, q; pxi  
 mo suo inferat malû, aut exoptet uoto,  
 ita neq; cuiq; licet, q; sibiſi sponte nocer  
 at, aut impcet malum. Et ideo istæ impc  
 cationes sunt contra Legem charitatis  
 in seipsum.

Vndecimo transgrediunt hoc pceptu  
 sum Mercatores & Mercatrices, qui cau  
 sa lux

sa lucri saepe committit p̄iuriū, quans  
do iurant rem illam uenale se tanti es  
misse, aut tanti constitisse, cū tamen in  
conscientia sua sciunt oppositū, & pro  
lucro pecuniario scienter damnant ani  
mam suam. Vnde illis contingit, quod  
dicit Bt̄us Aug. ad tales, Lucraris pecus  
niam & p̄dis animam, Lucræ in Arca &  
damnū in conscientia, Sed quid p̄dest  
homini si uniuersum mūdum lucretur,  
animæ uero suæ detrimentū paciat̄.

Duodecimo transgredit̄ hoc p̄ceptū  
& mortaliter peccat, qui ut priuata per  
sona exigit iuramentū ab eo quē scit per  
ieraturę, uel ab eo quē sciebat fecisse con  
trarium ei⁹ de quo iurabat, Quia talis  
est proximo suo scienter causa mortalis  
p̄ctē, & sic spiritualiter homicida, quia  
iurans suo p̄iurio se occidit, & ipsa iu  
ramentū exigens, manum interficiendī  
impresit. Vide Tho. 2. 2. q. 98. Arti. 4. ¶

Tredecimo transgrediunt̄ hoc p̄cē  
ceptū, qui uota facta Deo frangunt.

## De Votis notandum.

Votum est p̄missio deliberatione fir  
mata

mata, qua quis ad aliquid faciendū uel non faciendū se Deo obligat, de re que spectat ad honorem Dei uel ad animæ salutem, alias propter bonū finem.

Potest autē fieri per solutū actum locutionis interioris, id est sufficit si fiat pmissio in corde quo ad Deū & p̄scientiam, licet quandoq; exprimat̄ actu exteriori, ut dicit Tho. Non sufficit tamē locutio exterior, nisi sic loquens hoc p̄ferat animo se obligandi. Extra de Voto, & uoti redemptione, Literarū. Vbi dicit̄ de quodam mortis pauore p̄territo, qui dixit, Non diu hic morabor. Proponens in animo q̄ Religionis habitū esset aliquando susceptur⁹. Quod si pl⁹ in uoto nō est p̄cessum, transgressor iudicari non poterit, si nō impleat quod dixit, quia ut dicit ibi Glo. Hoc nō dixit animo se obligandi.

Vtrū in forma uoti intelligat̄ firmatio deliberata ē Rñdēf̄ scđm Rich. Votū dicit̄ a uolendo. In nobis autem est duplex uelle, scz plenum, quod est uelle deliberatiuum, & semiplenum, quod est uelle ex surreptione. Ita etiam duplex est uotum, scz, uotum ex deliberatione factū

factum, quod habet plenam rationem uoti. Et tale necessario obligat, Et uotū factū ex surreptione, quod nō habet plenam rationem uoti, & ideo nō obligat de necessitate, sed tantū ex q̄dam cōgruitate. Et sic uenire contra tale uotum p̄ propria autoritate, non est p̄t̄m mortale, Nam sicut multa asserit homo iuramento sine deliberatione. Ita multa potest firmare uota sine deliberatione.

Ex p̄dictis patet, q̄ mulieres in partu uouentes uel quicūq; alij in angustia cōstituti, si habeant deliberatam intentionem obligandi se, obligati sunt, secus si subito motu & indeliberate. Est autem deliberatio in huiusmodi uotis secundum Rod. quando homines sane mentis habent intentionem se obligandi, cogitantes de causa, uel periculo mouente eos ad uouendum.

Dices, Quæ est ratio, quare uotum ex deliberatione factū, obliget hominem ad p̄ficiendum illud?

R̄ndetur, quia uotū, est quidam contractus p̄missionis inter Deū & hominem. Cumq; contract⁹ bonæ fidei inter homines factus sit firm⁹, ad obseruationem  
nem

nem necessario obliget, Multo magis uotū Deo factum in his quæ uere cadūt sub uoto, obligat. Ideo fractio uoti est p̄ctm̄ mortale, quoniam fidem cū Deo initam uiolat. P̄sal. uouete & reddite.

Et si obijciat, quia interdum impossibile est uotum implere, ut si uirgo uirginitatem professa corrupat. R̄ndetur, q̄ illud quod uotum fiendum impedisret ne fieret, si præsens esset, etiam uoto facto obligationē aufert. Cūq; de impossibili non sit uotū, si quid fiat impossibile post uoti emissionē quod ante fuit possibile, obligatio uoti quantū ad illd̄ aufert. Exemplū, Si diues ædificare uouerit Ecclesiam, & postea depaupertatus nequeat adimplere. Non tenet illd̄ uotum implere.

Veruntamen circa hoc est duplex distinctio. Prima q̄ uel omnino impotēs factus est ad hoc talis diues olim, uel in parte, Si omnino impotens? Penit⁹ nō tenet. Si in parte, tenet implere. p̄ parte Scda distinctio, quia uel ex culpa sua impotens factus est, & tūc per p̄cēniam recuperare tenet, uel absq; culpa, & sic ad nullam recompensam obligat.

M Ad



Ad ppositū, Illa ergo quæ uirginitatem uouit, si corrupta est, quæ uirginitatem reddere non possit, tamen continentiam reddere potest, & ad eam tenetur, & ultra ad pœniæ lamenta, quæ uirginitatem amisit, & ita satisfacit p posse.

Vtrū uotū uel iuramentū seruandū est, si uergat in exitum deteriorem? Respondetur, nullo modo seruandū quum dicat Isidorus. In turpi uoto muta decretum, quoniā nec ad illicita, nec ad minus bona, nec ad mala extendit se uotū ut si quis uouit se propria autoritate uindicare de iniuria sibi illata, uel quippiam aliud quod est de genere mortalium peccatorum. Similiter si quis uouit rem uanam uel inutilem, ut non peccare, uel non lauare caput Sabbatho etc. Similiter uota quæ fiunt, ppter malū finē, sunt irrita, ut cū quis uouet se ieiunaturū ut possit interficere inimicū & huiusmodi. Et grauius peccant talia uouentes. Hic tamen queritur, utrum uotū de feriando in Sabbatho sit irritandū uel necessario commutandū. Respondetur secundum Rodricum, quod non, quū tale uotū sit licitum, nisi

nisi uouens suspectus sit, q̄ uelit Iudaizare.

Vtrū is qui non est sui iuris, possit uouere? Rñdēf, q̄ uotū non potest emitti ab aliquo nisi de his quæ suæ subiacent uoluntati ideo qui sub alterius potestate est constitutus, non potest uouere, q̄ntum ad illa in quibus illi est subiectus, immo quo ad illa, subest uolūtati illi⁹.

Hoc p̄habito, querit̄, utrū fili⁹ familias postq̄ puenerit ad pubertatem uouere possit? Rñdēf scđm Tho. Ille qui uenit ad annos pubertatis, si sit libere conditionis, est quidem suæ potestatis q̄ntū ad ea quæ pertinent ad suam p̄sonā, puta, q̄ obliget se religioni per uotum, uel q̄ matrimoniū contrahat, Non est autem suæ potestatis q̄ntum ad dispensationē domesticam, Vnde circa hoc nō potest aliquid uouere, quod sit ratum sine consensu patris. Dicit̄ autē fœmina impubes usq̄ ad annū duodecimum completū, Masculus uero usq̄ ad decimum q̄rtum, uotū etiam terræ sanctæ facere potest, & similiter omne uotū quo nihil derogat̄ regimini rei familiaris.

M 2 Ante

Ante autem annos pubertatis pueri  
uouere non possunt scđm Hosti. Tum  
propter ratiois defectū, Tum quia sunt  
in potestate parentū & tutorū. Si tamen  
ante annos huiusmodi haberent plenū  
usum rationis, qđ cōmuniter non acci-  
dit, obligarent uoto uel iuramento per  
iplos factō quo ad Deū, non quo ad Ec-  
clesiam, nisi per parentes tolleret ut diz-  
cit Tho. in ij. ij. Ante etiam illud tem-  
pus nō possunt propria auctoritate in-  
gredi Religionē, nec sufficit si malitia  
suppleat etatem, ut dicit Io. An. extra de  
Regularib⁹, eos. li. 7. Vnde annus quin-  
decimus est annus probationis quo ad  
Masculos. Tredecimus uero quo ad foē-  
minas.

Vtrū uir possit uouere sine licentia  
uxoris, uel uxor sine licentia uiri. Rñdes-  
tur scđm Rich. quod neuter illorū pos-  
test uouere, de non reddendo debitum  
sine licentia alterius, quū in hoc sint si-  
bi mutuo debitores. De pertinentibus  
tamen ad regimen domus uel familiae,  
potest uir facere uotū sine consensu ux-  
oris quia est sui iuris quo ad hoc, & nō  
econuerso. 33. q. 5. Noluit. Hęc Rich. un-  
de

de si uxor uouerit ieiunare, peregrinari  
 uel huiusmodi, non debet uiro phiben  
 te adimplere. Si etiam mulier de licentia  
 uiri talia uota emiserit, debet obedi  
 re uiro phibenti, licet uir peccet prohi  
 bendo ibidem ca. Manifestum. Notas  
 uit tamen Hugo. 33. q. 5. q si mulier uos  
 ueret aliquas oratiões dicere, uel aliquid  
 facere, quod sine scandalo & p̄iuditio  
 uiri posset obseruare, uir eius non uales  
 ret talia reuocare. Si etiam ante matris  
 moniū obligauit se mulier alicui homi  
 num, non posset uir ei⁹ eam absoluere  
 a tali obligatione. Item si uxor habet  
 preter dotem, potest facere uotū de ipsis  
 dandis in eleæmosinam, Nisi sit in scā  
 dalum uiri qd̄ tamen non sit scandalū  
 Pharizeorum.

Itege querit, Vtrū Religiosus possit a  
 liquid uouere sine licentia sui Prelati &  
 Rñdet Rich. q non. 20. q. 4. Monacho  
 non licet uouere sine licentia Abbatis,  
 aut si uouerit, frangendum erit. Cuius  
 una ratio assignat, quia tantæ altitudi  
 nis est Religionis uotum q omnia alia  
 in ipsum cōmutari possunt. Et ideo Ec  
 clesia considerans huius uoti altitudinē

& humanae naturae infirmitate, uoluit  
auctoritate Dei uoto Religionis nul-  
lum posse uotum supaddi, ppter pericu-  
lum transgressionis uitandum.

Nota, qd si Abbas dat subdito suo uo-  
uendi licentiam, & eam reuocat, anteq̃  
ille subditus faciat illud uotum, & post  
illam reuocatione uoueat, uotum est ir-  
ritum. Si autem uotum fecerit ante re-  
uocationem licentiae, uotum tenet, quo  
usq̃ cum eo fuerit dispensatũ. Et si talis  
uotũ facerit de licentia inferioris, potes-  
rit ab illo uoto a superiori absolui.

Vtrũ Episcopus potest uouere quic-  
quid uelit? Rñdet Rich. qd Episcopo p-  
hibet facere uotũ sine licentia domini  
Papae, quo uinculum inter ipsum & su-  
am Ecclesiam dissoluaf. Extra de renũ-  
ciatione. Nisi cum pridem. Non potest  
etiam sine licentia domini Papae gene-  
rali uel speciali uotũ peregrinationis es-  
mittere, per quam oportet ipsum diu a  
sua Ecclesia absentari. Extra de uoto &  
uoti redemptione. Magna.

Quid de Clerico seculari? Rñdetur.  
Clericus secularis sub Episcopo aliquo  
habens

90  
habens beneficiū debens residentiam,  
non potest sine licentia Episcopi uotū  
longe peregrinationis emittere, eodem  
Ti. ubi prius. Potest tamen emittere uo-  
tum de intrando Religionē sine licen-  
tia Episcopi. 19. q. 2. Duæ. Nec est ei⁹ be-  
nificiū ante professionem alicui confes-  
rendum lib. 6. de regularib⁹. Bñficiū.

Quid de seruis? Rñdef. Seruus non  
potest uouere aliquid eorū, quæ ipsum  
impediant a seruitio dñi sui sine ei⁹ uo-  
luntate. dist. 54. Ex antiquis etc.

Vtrū uotū cōtinentiæ impediatur ma-  
trimoniū? Respondet. Differentia est  
inter uotū publicū & solēne, quia quod  
libet uotū coram multis, uel in publico  
factum. Potest dici publicū, quod etiā  
dicitur simplex, sed nō quodlibet tale  
potest dici solenne. Non enim dicitur  
solenne, nisi quod in se habet aliquid  
annexum, ut in publicum debeat des-  
uenire, & per quod uouens ponitur sub  
alterius potestate, ut est uotum susce-  
ptionis sacri ordinis, ubi suscipiens po-  
nitur sub potestate Episcopi. Similis-  
ter solēnizatur uotum per professionē  
religionis expressam uel presumptā.

M 4 His

His premissis dico ad questionē q̄ li-  
cet uotū simplex, quod scilicet nō solē  
nizatur aliquo predictorū modorū, im-  
pediat matrimoniū cōtrahendū, nō ta-  
men dirimit postea cōtractū. Votū autē  
solenne impedit & dirimit, extra qui  
clerici uel uouētes cōtrahere possunt.  
Insinuante. Ratio huius assignat̄ a Sco-  
to, quia ecclesia illegitimauit sic uouen-  
tem ad matrimoniū cōtrahendū. Et hoc  
fuit rationabile, quia posuit se in potes-  
tate ecclesiæ, quantū ad oppositū ei⁹  
ad quod est cōtractus matrimoni. Vou-  
entem autē uoto simplici nō sic illegi-  
timauit, quia nō sic se posuit in eius po-  
testate. Sed quia talis se posuit in manu  
dei ad oppositū seruandum, mortaliter  
peccat cōtrahendo cū intentione cōsum-  
mandi, quando etiā cōsumat, mortaliter  
peccat, quia cōtra uotū suum agit.  
Post primū tamen actū nō peccat mor-  
taliter reddendo, quia est obligatus uin-  
culo fortiori, peccat tamen mortaliter  
petendo, ratione uoti, debetq; sepe do-  
lere de culpa commissa, in transgressio-  
ne uoti sui, & uxore mortua tenet̄ con-  
tinere, ut dicit Bonauen. non ergo pos-  
test

91  
test debitū petere ab uxore, quia ex mas-  
trimonio nō tenetur ad petendū sed ad  
reddendum .

Et si queras, quare, talē non illegiti-  
mauit ecclesia, quū peccer mortaliter?  
Respondet q̄ non om̄ia mala punit ec-  
clesia, & forte propter uitationē maios-  
ris mali in actu carnali, si tales cōtines-  
re nollent, qui tamen matrimonio cō-  
tracto licite utantur, & si nō petendo,  
tamen reddendo .

Preterea, ut sciatur quādo uotū obligat  
ut exempli gratia, si quis uouit ingredi  
religionē, uel seruare castitatē etc, Nota  
q̄ uotū habet diuersos stat⁹, scđm quos  
diuersa sortitur uocabula. Primus stat⁹  
est in origine, scilicet cum quis disponit  
aliquid boni facere. Et tunc dicitur des-  
liberatio. Et hoc cōfringere, non est pec-  
catū. Secūdus status est processus, quū  
procedendo proponit firmiter se factū-  
rum. Et tunc dicitur proposirū. Et sic  
non obligat ad mortale, sed ueniale, ut  
patet in .C. liatura, de uoto. Tertius sta-  
tus est cōsumationis. scilicet quū quod  
firmiter proposuit promittit animo ob-  
ligandi se, siue fiat promissio corde siue

M 5 ore



ore, hoc obligat sub mortali. Quartus status uoti est solennisatiōis, scilicet qđ fit ore alicui homini, uel solēnizatur p aliquē institutū ab ecclesia, ut est ordo sacer, & religiōis professio. Sic etiā multo magis obligat, uide in summa angeli. Cap. uotum .i.

Vtrum ille qui uouit religionem aliam quam intrare, quæ eum nō uult recipere, sit absolutus? Respondetur scđm Richard. in. 4. dis. 38. qđ si intentio sua erat determinata solū ad unam religionē, sic non tenetur aliam intrare, si illa eū non uult recipere, quia factum est ei impossibile uotum suum. Si uero intentio sua erat indeterminata. Sic tenet se tot religionibus offerre qđ unā inueniat, si potest, quæ eum recipiat. Nisi sit talis religio, de qua pbabiliter credit, qđ si de ea cogitasset, nullo modo intrare cōsensisset. Nec credo qđ teneat per mundū discurrere, ut unam inueniat quæ eum recipiat, quia nec hoc cogitauit, nec ad hoc uoluit se uersimiliter obligare.

Vtrum omne uotum est dispensabile. Respondet Tho. qđ in uoto solēnizato per professionē religionis nō potest per

per ecclesiam dispensari, quia ut dicitur  
 extra de statu monachorū. Cū ad mos-  
 nasterium, Abdicatio pprietatis sicut &  
 custodia castitatis, adeo est annexa res  
 gulæ monachali, q̄ nec in ea ualet sum-  
 mus Pontifex dispensare. Hic sunt Do-  
 ctore opinioniones. Quidā dicunt, q̄ in so-  
 lēni uoto continentiaē aut de uoto Res-  
 religionis, nec Papa potest dispensare. Al-  
 ij dicūt. Si communis utilitas tocuis  
 Ecclesie aut Regni seu Prouinciaē id de-  
 poscat, posset in his dispensari, ut dicit  
 Thomas in scripto, qui tamē aliter sens-  
 tit in sc̄da sc̄de. q. 88. dicens q̄ nec Pa-  
 pa potest dispensare in uoto cōtinentiaē  
 solēnizato, ppter commune bonū. Al-  
 bertus idem tenet q̄ scz non potest ad  
 quod allegat illud q̄ sanct⁹ Mattheus  
 Euangelista noluit sanctam Ephigeniā  
 uirginem Deo consecratam ac uelatam  
 tradere Regi Pagano uxorem, cū tamē  
 Rex ille una cū Regno suo pmitteret se  
 fidem Christi accepturē. In alijs autem  
 uotis, Prelatis cōmittit dispensatio, in  
 uotis inq̄, quæ cōmuniter sunt & indis-  
 gent frequenti dispensatione, ut habeāt  
 de facili homines ad quem recurrant,  
 sicut

sicut sunt uota peregrinationū, & ieiuniorū, & aliorū huiusmodi. Vota uero maiora continentia & peregrinationis terræ sanctæ reseruāt summo Pontifici. Hæc Thomas. Sic etiam dicit obseruare curia Romana de uoto uisitandi limina Apłorū Petri & Pauli, & Beati Iacobī.

Utrum quis possit obligare alium ex uoto suo? Rñdetur q̄ non, nisi alter consentiat, unde mater licet uoueat q̄ filius ieiunabit, & huiusmodi, nisi ipsæ consentierit, non obligabit. Sed quo ad res temporales bene posset obligare hæredem suū, sed non ad aliquid personale, si ipsæ non consentit.

Utrū ille qui non potest p̄ficere uotū per se, teneat per aliū p̄ficere. Rñdetur q̄ non, quia in omni uoto intelligitur illa conditio generalis, si Deo placuerit Si potero, & huiusmodi, Etiam si non exprimat. Innocen. dicit, q̄ si quis uouit uisitare terram sanctam pro subsidio impendendo, q̄ licet tunc uisitare non possit, tamen subsidium tenetur impendere meliori modo quo potest. Similiter de eo qui fecit uotum uisitandi. S.

Iacobī

Jacobum, & aliquid dandi, & huiusmodi. Si uero solū uouit uisitare ob deuotionem non tenetur per alium exequi impedimento superueniente.

Vtrū hæres teneat implere uota sibi imposita ab illo cuius est hæres? Rñdē q̄ aut expresse assensit, sic tenetur, dum modo accēptet hæreditatem, si sub spe habendi hæreditatem solū consensit, alias si simpliciter p̄misit, sic tenet. Si uero non assensit hæres, tūc si est uotum personale, scz obligans p̄sonam suam, non tenet, Si uero est p̄sonale ad incertam p̄sonam, puta mittere aliquem ad sc̄m̄ Iacobū, sic tenet. Similiter si est reale solū, ut facere Monasteriū, uestire pauperem etc, sic etiam tenet. Alia uide lacius in Summa Angeli.

Quid de illo qui defuncto promisit implere uotū ab eo emissum. Rñdē q̄ si in omni casu p̄mittendo intellexit p̄sonam suam obligare, sic tenet implere ob p̄missionem factā. Sed si promittebat tanq̄ hæres sperans hæreditatē adire, a qua mutato Consilio postea abstiuit, non tenet. Art. c. uenerabilem. §. si. de Elec.

Tantū de uotis, & p̄consequens de sc̄do p̄cepto, De

# De Tercio Praecepto.

## Tertium Praeceptum.

Memento ut diem Sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die Sabbathum Dñi Dei tui est. Non facies omne op<sup>9</sup> in eo, Tu & filius tuus & filia tua Seruus tuus & ancilla tua, iumentū tuū & aduena, qui est intra portas tuas. Sex em̄ diebus fecit Deus cœlum & terram & Mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die Septimo. Idcirco benedixit dominus diei Sabbathi & sanctificauit eum.

Ex his uerbis constat celebrationem diei Sabbathi per singulas Hebdomadas faciendam. Primū esse institutam a Deo, in cōmemorationē beneficij creationis mundi, & gubernatiōis eiusdem. Quoniā sex diebus Deus cōdidit & formauit diuersa creaturæ genera Gen. i. Septimo autem die requieuit, Non quidem tanq̄ lassus, sed cessauit a noua creaturarū formatione. Nonnūq̄ em̄ requiescere, pro cessare sumit̄ in scriptura, & requies pro cessatione, ut Apo. 4. dicit̄. Quate

Quattuor animalia, requiem non habebant die ac nocte, dicentia. Sanctus. sanctus. sanctus. Dominus, Deus omnipotens. Requiem id est cessationem a Divina laude.

Vnde Augustinus, lib. 4. super Genesim, dicit. Sic requieuit deus, ut novam creaturam ulterius conderet nullam. Non ut quae condiderat continere & gubernare cessaret. Operatur adhuc deus quotidie, creaturas conservando conditas, & gubernando, ut ipse Christus testatur Iohannes 5. Dicens. Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Et huic intelligentiae, respondet interpretatio huius nominis sabbatum, quod tantum valet sicut requies, siue cessatio.

Veruntamen ille crescente legis Evangelicae splendore, circa novi scilicet Testamenti & primitivae ecclesiae exordium, magisterio sancti spiritus, Dies sabbati in diem dominicum est commutatus, sicut lex vetus in legem novam, atque umbra siue figura, in lucem & veritatem. Ne, si idem per mansisset observatio sabbati, videremur Iudaizare, & sequi ritus & observationes Iudeorum, post promulgatam legem

gem; Euangelicā, tanq̄ necessarias ad salutem .

Hanc autē cōmutationē sabbati in diē dominicā fuisse factam tēpore Apostolorū cōuincitur ex hoc quod beat⁹ Iohānes apostolus & euangelista scribit Apocalip. i. Ego Iohānes fui in spiritu, in dominica die. Vbi diem dominicam nominans, satis insinuat, eam tunc fuisse institutam .

De hoc tertio præcepto tria dicemus. Primo q̄ celebratio sabbati hebraici siue legalis cessare debuit per Christi aduentum & dies dominica celebrari. Secūdo, quomodo obseruandū & intelligendum est hoc tertium præceptū, Tertio quo modo cōtingat hoc præceptum uiolari per transgressionem .

Primo ergo dicamus cōtra perfidos Iudeos, q̄ per aduentum Christi sabbatum legale cessare debuerit .

De hoc dicemus trēs articulos. In primo inquiret̄ an præceptū de sabbato, sit mere morale. In secūdo, uidebit̄, quomodo debuit cessare per aduentū Christi. In tertio uidebit̄, quomodo sola religio Christiana uerum sabbatū, & rite,  
& des

& debito modo obseruat, cum alijs festiuitatibus.

Quantū ad primum, Nota primo q̄ Sabbathum idem est qd̄ dies quieris, ut dictū est. Et sic non dicit diem in septimana determinatā, quia quælibet dies septimanæ, ad requiem & festiuitatem dedicata, dicebat̄ Sabbathum in Lege, ut patet Leui. 23. Vbi dicit Dñs, Mense septimo prima die mēsis erit uobis sabbatum memorialē etc. Omne opus seruile non facietis in eo. Et sæpe ibi similia uerba ad idem p̄positum. Ita q̄ quislibet festus dies dicebatur Sabbathum.

Secdo, Nota q̄ Sabbathum ad duo p̄ceptum est obseruari, scz ad requiem hominis, ut homo cessaret ab omni opere seruii, Et ad sanctificationem, ut sanctificaret Sabbathum. i. opera sancta in eo faceret, soli patriæ Deo exhibendæ intendendo, ab omni opere alio cessando, ut patet Exo. 20. & 21. Ergo Sabbathū duo importat, cessationem, & sanctificationem, id est sancta opera facere. Sed quia nemo potest opa facere sancta, nec diē sanctificare, peccando, & male agendo,

N ideo



ideo necesse est prius a peccatis abstinere, & ab omni malo declinare, Hoc est uerum Sabbathizare.

Ex quibus patet, quod quilibet dies, & quodlibet tempus ad diuinum cultum, & opera misericordiae dedicatum, dicitur uerum Sabbathum, Et per consequens, totum tempus Legis Euangelicae, est uerum Sabbathum, ut patebit.

Tertio nota, Quod Deus propter duo praecipit sabbatum celebrari in die septimo, scilicet propter duplicem memoriam propter memoriam creationis, quia septimo die cessauit Deus, & quieuit ab omni opere. Et in memoriam exitus Israel de Aegypto, sicut patet ex Deuteronomio. ca. 5. Vbi dicitur. Obserua diem Sabbathi etc. Et memento quod serueris in Aegypto, & Dominus Deus tuus eduxit te inde in manu forti etc. Idcirco praecipit tibi Dominus ut obserues diem Sabbathi. Ex quibus uerbis arguitur quod in die Sabbathi desero exiit Israel de Aegypto. Ecce propter illam duplicem memoriam fuit praecipitum obseruari Sabbathum.

Secundo fuit praecipitum propter signum, & in signum. Vnde dicitur Exodus. 31. Vide te ut Sabbathum meum custodiatis quia signum

96  
signum est inter me & uos in generatio-  
nibus uestris. Item Ezech. 20. Dedi eis  
Sabbatha mea ut essent eis in signum,  
Nam Sabbathum datum fuit in qua-  
druplex signum, Primo in signū distins-  
ctiuum, ut per talem Religionē, ille po-  
pul⁹ distingueret a populo gentili. Ses-  
cundo in signum figuratiuum alicuius  
futuræ quietis, in quō tali die scz Saba-  
batho Christus debebat quiescere & ias-  
cere in sepulchro per totam diem, ut dis-  
ces. Tertio in signū seruitutis & tributis.  
Quarto in signum foederis & fidei Chri-  
sti futuri, ut patebit.

Quarto, Nota q̄ non solū Sabbathū  
usuale, sed etiam omnia alia Sabbatha  
Annualia Deus præcepit celebrari in fi-  
ne semp̄ alicui⁹ septenarij. Nam Saba-  
thum usuale præcepit celebrari in septimo  
die cuiuslibet hebdomade, ut patet Ex-  
od. 20. & 31. Festum nouarū frugum. i.  
Pentec. Præcepit celebrari in fine septi-  
mæ Hebdomadæ post Pascha Leuit.  
23. Et Nume. 29. Festum Tubarū & expia-  
tionis & tabernaculoꝝ præcepit celebra-  
ri in septimo mense, ut patet ibidem. Et  
Sabbathum terræ præcepit celebrari in  
N 2 septis

septimo anno, Leuit. 27. Et Iubileum  
p̄cepit celebrari in fine septimæ septima  
næ annoꝝ qui est annus quinꝑgesimus  
& Sabbathum generalis remissionis, ut  
patet ibidem. Ecce patet q̄ omnia Sab  
batha Legalia p̄cepit Deus celebrari in  
fine alicuius septenarij. Quod non est  
factum sine maximo misterio. Quæ er  
go causa huius? Ista, Nam dictum est q̄  
omnia Sabbata dedit Deus in signum  
figuratiuum, & in signū fidei & fœderis  
Ergo figurabant aliquam requiem in a  
liquo septenario futuro. Sed septenari⁹  
futurus, quem ille populus expectabat,  
erat totum tempus Messia. Ergo sequit̄  
q̄ omnia illa Sabbatha significabāt ali  
quam requiem in tempore Christi Mes  
sia in lege promissi.

Maior p̄batur q̄ scilicet significabāt  
illa sabbatha aliquā requiē. Nam quū  
sabbatū nil aliud est, nisi requies, & da  
tum ad sanctificationē, & datū non p̄  
pter se, sed propter aliquod signum fi  
guratiuū, & semper fuit preceptū in ali  
quo septenario. Ergo sequitur q̄ figura  
bat aliquā requiem futuram in aliquo  
futuro septenario.

Minor

Minor pbatur, q̄ scilicet septenarius  
 que Iudei expectabant; erat tempus Mes-  
 sia. Nam scdm omnes Hebraeos tot⁹ di-  
 scursus mundi, diuidit̄ in septē dies, si-  
 ue status & ætates. Vnde prima dies si-  
 ue ætas fuit ab Adam usq; ad diluuiū,  
 siue ad Noe, quem uocāt diē primi mū-  
 di. Secūda dies siue ætas fuit a diluio  
 usq; ad Abraam, quem uocant diē secū-  
 di mundi, in quo homo sicut & in pri-  
 mo ambulabat in lege naturæ cū aliqui-  
 bus sacrificijs, & maxime cum oblatiōe  
 panis & uini. In qua ætate fuit Melchis-  
 zedech sacerdos dei excelsi, qui obtulit  
 panē & uinū pro Abraam Gen. 14. Et sic  
 credit̄ q̄ ille fuit ritus patriæ in illa ætas-  
 te. Tertia dies fuit ab Abraam usq; ad  
 exitum Israel de Aegypto, siue ad Moys-  
 sen, quem uocant diē circūcisionis, eo q̄  
 homo ambulabat per circūcisionē in le-  
 ge naturæ. Quarta dies fuit ab exitu  
 Aegypti, usq; ad Salomonē qui ædifica-  
 uit primū templū, quem diem uocant  
 Tabernaculi, eo q̄ per totam illā ætatē  
 ille populus exhibebat deo cultū in Ta-  
 bernaculo. Quinta dies fuit a cōstru-  
 ctione primi templi, usq; ad scdm tem-

N 3 plum

plum ædificatū per Zorobabel, quem  
diem Iudæi appellant diem & tempus  
primi templi. Sexta dies fuit totū tēp  
pus a relaxatiōe captiuitatis Babilonis  
cæ usq; ad destructionē scđi tēpli factā  
per Titum, quod appellant tempus &  
diem secūdi tēpli. Septimā diem mūs  
di appellant totum tēpus post destruc  
tionē secūdi templi usq; ad finem mūs  
di, quem appellant diē & tēp<sup>9</sup> Messix.

Ex his sequit<sup>r</sup> q; sabbatū usuale quod  
Deus præcepit celebrari in septimo die,  
figurabat requiē futurā in septimo die  
mundi, scilicet qualiter homo debebat  
cessare ab operib<sup>9</sup> & iugo legis, & ab om  
ni opere seruili peccati per totum tēp  
pus Messix, quod est sabbatum mundi  
figuratum per sabbatū legale. De quo  
tēpore locuti sunt Prophetæ. In quo tēp  
pore erant declaranda omnia secreta &  
ænigmata legis. ut ait Rabi Salomō su  
per Zachariam. Quorum cerimonialis  
um intelligentia, non poterat declara  
ri nisi per regem Messiam, ut dicunt hæ  
brei. Vnde dicunt q; nullus debet presu  
mere talia secreta uelle detegere, quia  
hoc

hoc pertinet ad solū Messia in suo ad-  
uentu, Quæ quidē secreta cerimoniarū  
uocant Ticu. id est silentiū relinquendū  
declarandū pro rege Messia .

Ad propositum, Ex his patet q̄ om̄ia il-  
la sabbata figurabant & significabāt fus-  
turā requiē in septimo die mundi , qđ  
est tēpus Messia. Sed sabbatū usuale, ul-  
tra hoc figurabat futuram requiē Chris-  
ti in sepulchro in die sabbati , in quo  
Christus iacuit per totam diē sabbati.

Subinferamus. Et quia iam hec ueritas  
impleta est , iam em̄ Christus requieuit  
in sepulchro . Ergo ueniente ueritate ,  
figura cessare debuit id est sabbatum les-  
gale, & loco eius dies dñica celebrari .

Et confirmant̄ hec omnia per hoc . Nā  
si quæras, quomodo præcepit deus sabs-  
batum cælebrādū in ueteri lege? Respō-  
detur , q̄ deus primo precepit q̄ homo  
nullum opus seruite faceret in eo . Et q̄  
nullus accenderet ignē in suis habitacu-  
lis per totam diē sabbati a uespera usq̄  
ad uesperam. Exodi. 35 . Per quod figus-  
rabatur q̄ Christus sol iustitiæ & lumen

N 4 mans

mūdi,debebat iacere in sepulchro mor-  
tuus & extinctus,ibi clausus & sigillat⁹.

Et ideo est quædam secta Iudeorū, qui  
dicunt Charraim in Grecia & in partis  
bus orientalibus, qui per totam diē sabb-  
bati, a uespera usq; ad uesperā nullū lu-  
mé accendunt in domibus, nec habent  
in tota domo sua, sed per totū illud tē-  
pus manent in tenebris in uno angulo  
domus. Unde dicunt, q̄ isti Iudei qui  
habitant inter nos apud Latinos, sunt ꝑ  
uauicadores legis, eo q̄ contra preceptū  
domini habent lumen in domibus suis  
in die sabbati.

Ex quo patet q̄ illi magis ꝑꝑrie seruant  
sabbatū quo ad figurā & ad literam, q̄  
isti apud nos Iudei.

Secūdo deus precipiebat sanctificari &  
celebrari diem sabbati, offerendo speci-  
aliter certa sacrificia, ut patet per totū  
Leuit. Quæ omnia significabant unum  
solū sacrificiū mediatoris, quod in crus-  
ce immolātū est, ut inquit Aug. contra  
aduersarium legis & Prophetarum.

Ex his quæ dicta sunt iam patet, q̄ sabb-  
batum Iudaicū cessare debuit adueniē-  
te ueritate. Sed

Sed contra hoc instabit aliquis Iudæus  
Sabbatum præceptū est celebrari sub fœ-  
dere sempiterno, sicut & pascha, & pens-  
tec. & alia festa legalia, sicut patet Les-  
uit. 23. & Numeri. 29. Ergo sabbatū nō  
debet cessare. Similiter Exod. 31.

Respondet, q̄ & circūcisio, & festiui-  
tates & tota lex, data fuit sub fœdere  
sempiterno, in signū fidei Christi futu-  
ri. Et ideo sempiternitas signi erat duras-  
tura, usq̄ ad ueritatē sui significati, quia  
æternū idem est quod simul per totam  
aliquam ætatē. Ideo sabbatum quo ad  
signū fuit æternum cū tota lege simul  
cū illa ætate. Sed quoad suū significatū  
est æternū per totum sabbatum & tem-  
pus Messæ.

His habitis ponit prima Conclusio,  
q̄ præceptū de Sabbatho celebrando,  
est partim Morale, Nam fuit p̄ceptum  
ad requiem hominis & sanctificationē  
Dei, ut scz homo cessaret ab omni nego-  
tio mundano, ut facilius Deo possit ser-  
uire & patriam exhibere. Et hoc pertinet  
ad iustitiam, Iustū est em̄ ut Deo patriæ  
seruitus exhibeat. Et sic est præceptum  
partim Morale.

N 5 Scda



**Sc̄da Conclusio,** q̄ p̄ceptū de Sabbas  
tho celebrando magis est Cærimoniale  
q̄ Morale. Probat, quia multa figurat.

Nam primo est Cærimoniale, inq̄n-  
tū fuit datum in memoriam creatiōis,  
eo q̄ illa creatio mundi materialis, fuit  
figura Recreationis siue redemptionis  
generis humani. Et hoc sic, Nam sicut  
sex diebus creauit Deus cœlū & terram,  
& in septimo requieuit ab omni opere  
quod patrarat.

Ita pariter Christus incipiens a die do-  
minico quo intrauit Hierusalem in die  
Palmarū, per sex dies operat⁹ est nostrā  
redemptionem. Quia feria sc̄da & ter-  
tia disputauit cum Scribis & Pharizeis  
in Templo. Vnde conceperūt maius q̄  
ante odium contra eum, Feria q̄rta fuit  
uenditus. Feria quinta nocte fuit captus  
Feria sexta Crucifixus. Et in die septimo  
.i. Sabbatho per totā diem quieuit mor-  
tuus in sepulchro. Et sic patet q̄ quo ad  
illam memoriam creationis Sabbathū  
est Cærimoniale, & figuratiuū, & sic ces-  
sare debuit postq̄ ueritas uenit.

Item, fuit p̄ceptū in memoriam exit⁹  
Israel de Aegypto, eo q̄ ille figurabat exi-  
tum

tum sanctorū patrū de limbo inferni.  
 Item hoc præceptū fuit Cærimoniale,  
 inq̄ntum datum est in signum foederis  
 & fidei, quia ut sic non fuit p̄ceptū gra-  
 tia sui, sed gratia significati futuri, inq̄ns-  
 tum figurabat futuram quietem Christi  
 in sepulchro, aut inq̄ntū figurabat Sab-  
 bathum mūdi in septima etate, ut dictū  
 est. Item fuit Cærimoniale, inq̄ntū fuit  
 præceptū obseruari in die septimo des-  
 terminate, eo q̄ significabat, qualiter in  
 septimo die mundi, scz in septimo sæcu-  
 lo, & in tempore Mesſiæ, omnia Cæri-  
 monialia debebant cessare, & omnis uis-  
 ſio & Prophetia erat finienda, & p̄tīm &  
 iniquitas debebat accipere finem. Dani-  
 elis. 9. Et per eandem rationem omnia  
 festa Annualia erant Cærimonialia, eo  
 q̄ omnia data sunt & præcepta in fine  
 alicuius septenarij, eo q̄ figurabant res  
 quietem in septima ætate mundi, tempo-  
 re Christi. Nam festum Pentecostes, qd̄  
 fuit præceptū celebrari in fine septimæ  
 septimanæ a Pascha in memoriam das-  
 tionis Legis. Figurabat q̄ quinq̄gesimo  
 die post Resurrectionem Christus debe-  
 bat mittere spiritūsc̄tīm in discipulos ad  
 intels

intelligendam ueritatem Legis & Prophetarum. Et ita pariter in mente septimo præcepit illa tria Festa celebrari, Prout figurabant, qualiter in septimo die. s. in tempore Christi debebat fieri generalis expiatio & purgatio & redemptio per Christum, & quæliter debebam⁹ quiescere in tabernaculis istius Ecclesiæ per gratiã & in futura Ecclesia per gloriam.

## Secundus Articulus.

Iam ergo ex omnibus prædictis sit hæc Conclusio.

Adueniente Christo, puta, postquam resurrexit Christ⁹ debuit cessare præceptum de celebrando Sabbatho. Probat⁹. Nam illud præceptum fuit Cærimoniale, ergo debuit cessare in aduentu Christi. Antecedens patet per ea quæ dicta sunt. Consequentia etiam patet, Nam dictum est per Iudeos, quod secreta cærimoniarum non sunt detegenda usque ad tempus Messie, qui omnia ænigmata & secreta Legis debet declarare. Sed omnia illa signa & ænigmata, fuerunt in Christo completa, & per ipsum declarata ut dictum est, ergo ad  
ueni

ueniente Christo debuerunt omnia ces-  
 sare. Et hoc est qd dicit Augu. in primo  
 de Doctrina Christiana, & contra Fau-  
 stum, qd hæc est differentia inter rem &  
 signū. Nam res, est gratia sui, sed signū  
 non est gratia sui, sed gratia ueritatis rei  
 p ipsum signum significatæ & figuratæ.  
 Sed quia Lex uetus non fuit data abso-  
 lute in rem, sed in signū, ideo non fuit  
 data gratia sui, sed gratia rei & ueritatis  
 p ipsam significatæ. Et quia iam res &  
 ueritas uenit scz Christus, ergo omnes fi-  
 guræ cessarunt, & ita & Sabbathū. Ita qd  
 postq̄ Christ⁹ crucifixus est, tunc Pascha  
 Iudeorū fuit crucifixum cū Christo, & p  
 consequens cū eo fuit etiam sepultū cū  
 omnib⁹ Cærimonijs, Et sic etiam Sab-  
 bathum cum eo sepultum.

Sed postq̄ Christ⁹ resurrexit. Non sur-  
 rexit cum eo Pascha, nec Sabbathū, quia  
 in sepulchro manserūt, sed sola dies do-  
 minica surrexit cum Christo.

Hanc Conclusionem probat Aposto-  
 lus ad Colo. 2. Vbi dicit, Vos cum mors  
 tui essetis in delictis & p̄putio carnis uos-  
 træ, conuiuificauit, cū illo donans uos  
 bis omnia delicta, delens, qd aduersus  
 nos

nos erat Chirographum decreti, quod  
erat contrarium nobis, & ipsum tulit de  
medio affigens illud Cruci & expolians  
principatus & potestates etc. Nemo ergo  
uos seducat aut iudicet in cibo, aut  
in potu, aut in parte diei festi, aut Neome-  
niæ, aut sabbathoꝝ, quæ sunt umbra  
futuroꝝ. Corpus autem Christi.

Ex his uerbis intendit Apostol<sup>9</sup> dice-  
re, q̄ sabbathum & cætera legalia erant  
quædam figuræ, & quoddam Chirogra-  
phum debitorium, ideo omnia fuerunt  
morta cū Christo, & sic null<sup>9</sup> amplius  
obligat ad ea seruanda. Idem reperies  
ad Roma. 9.

Quod si dixerit Iudeus. Ostende ex  
scripturis Prophetarū q̄ hæc omnia ces-  
sare debuerint. Rñdēf. Multa sunt testi-  
monia hoꝝ ueteris Legis. Exēpli gratia.

Isaie. 1. Ostendens post aduentū Mes-  
siæ sabbathū & cætera legalia abolenda  
& non acceptabilia Deo, dicit Domin<sup>9</sup>  
Non offeratis ultra sacrificiū frustra, in-  
censum abominatio mihi est, Neomes-  
niam & sabbathū, & festiuitates alias nō  
feram, iniqui sunt cœtus uestri, calēdas  
& solēnitates uſas odiuit anima mea.

Ex

Ex his uerbis patet q̄ post aduentum Christi sabbatha & cetera legalia, non solum sunt cassa, sed etiam Deo abominabilia.

Item Esa. 66. dicit domin⁹. Mittā ex eis qui saluati fuerint, & annuciabunt gen- tibus gloriam meā, & assumam ex eis sacerdotes & leuitas dicit dñs, quia sicut cœli noui & terra noua quæ ego stare fa- tio coram me, sic stabit nomen uestrum & semen uestrū, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato etc.

Reuolue hec uerba. Videbis qualiter Christus debebat creare nouam ecclesiam, & noua sacrificia, & novos sacerdos- tes, & per cōsequēs nouam legem, quia translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio, fiat. Et etiā debebat mutas- re nomē illius populi in populū gentis- lem simul cū sacerdotio. Nam popul⁹ gentilis debebat nominari nomine Is- rael & Leui. Et subdit qualiter om̄ia fes- ta legalia, erant mutanda in festa Euā- gelica. Nam ex sabbato legali debebat succedere sabbatum euangelicum in ses- quenti die dominico.

Longum esset alias scripturas ad hoc  
pro⁹

propositū hic adducere. Vide Hier. 16.  
Vbi reperies q̄ Pascha & sabbatū erant  
mutanda, ubi dicitur non dicitur ul-  
tra uiuit dominus, qui eduxit filios Is-  
rael de terra ægypti etc. Et inde est qd̄  
asserunt Thalmudistæ, q̄ quādo uenit  
et Messias, mutabit om̄es festiuitates &  
cætera legalia. Idē uide Hier. 31. Da-  
nielis 9. Osee 2. & alibi.

Tertius articulus. Sola religio Chris-  
tiana seruat uerum & perfectū sabbatū  
per legem figuratum. Iudei moderni ce-  
lebrant falsum sabbatum. Nam sabbas-  
tum fuit preceptū celebrari in septima  
die in signum sepulturæ Christi futu-  
ræ, & in signū futuræ cessationis ab ope-  
ribus legis in septima die siue ætate mū-  
di ut dictum est. Sed utrūq̄ signum fuit  
iam cōpletū & iam est uerificatum per  
Christum quia iam Christus per totam  
septimā diē naturalem iacuit in sepul-  
chro. Et iam uenit septima dies mūdi  
& tēpus gratiæ, in quo debemus abstin-  
ere ab omni opere seruii legis & pecc-  
cati, ergo signū iam cessauit.

Sed q̄ sola religio Christiana seruat  
uerum sabbatū probatur. Nam dictum  
est

est q̄ illud sabbatū legale præcepit deus  
 ad requiē & sanctificationē, & in memo-  
 riam creationis, & in signū futuri sabba-  
 ti, & septimæ ætatis, & diei Messix. in  
 quo homo debebat cessare ab omnibus  
 operibus legis, Sed totum tēpus in quo  
 sumus, est septima dies mūdi & gratiæ,  
 & dies Christi in lege promissi. Per illud  
 sabbatum figuratus, & totū istud tēpus  
 nos celebramus ab operibus legis abstin-  
 nendo, & ipsum tēpus & diē exhibendo  
 deo ueram patriam sanctificamus. Ergo  
 sola Christiana religio, qui nos sumus,  
 uerum sabbatū sanctificat & celebrat.  
 Maior iam probata est .s. q̄ omnia lega-  
 lia figurabāt tempus Messix in ultima  
 ætate. Sed minor probatur, scilicet q̄  
 tempus quod colit ecclesia modo sit ul-  
 tima ætas, & seculū, & tempus & dies  
 Messix, & per cōsequens est uerum sab-  
 batum mundi, probat̄ ex sacra scriptu-  
 ra a simili cū experientia. Nam licet Ius  
 dei moderni negent Christū fuisse Mes-  
 siam in lege promissum (quis id false  
 negent ut alibi probat̄) tamē nullo mo-  
 do possunt negare tēpus Messix iā ad-  
 uenisse. Et hoc ex manifesta experientia



eo q̄ uidemus & uident tēpus determinatū per Prophetas, & Thalmudistas, in quo Messias erat uenturus, esse cōpletum. Item quia uidemus principalia, quæ erant promissa Patriarchis & Prophetis esse cōpleta, quæ negare nō possunt. Vnde promissum fuit ipsi Iacob. Gen. 49. qđ ablato sceptro de Iuda Messias erat uenturus. Quod est cōpletū in aduētū Christi, quādo Herodes alienigena, quia Idumeus, regnauit apud Iudæos. Itē promissum fuit Danie. 9. qđ post 62. Hebdomadas a cōstitutiōe secūdi templi erat Christus uenturus. Itē promissum fuit Aggei. 2. & Malach. 3. qđ Messias ad secūdū templū erat uenturus. Ibi em̄ dicitur. Veniet desideratus cunctis gentibus magna erit gloria domus istius nouissime magis q̄ primæ. Hoc autē templū iam est destructū per Titū & Romanos. Ergo iam tūc uenit Messias. Et sic patet, qđ tempus determinatū per Prophetas iā transiuit. Ergo iam uenit Messias. Et ita, nos uerum sabbatū habemus.

Hec aliquanto prolixius scripsi, tum propter perfidos Iudeos, tū propter hæreticos

reticos, qui sabbatū legale uenerant.  
 Secūdo dicamus quomodo obseruans  
 dū & intelligendū sit hoc preceptū ters  
 tium.

Hoc imprimis tenēdū, qđ per hoc pres  
 ceptū iudicē nobis obseruatio hebdomas  
 madaria diei dñicæ, ut in illa uacemus,  
 & intendamus obsequio dei & seruitio,  
 per frequentationem ecclesiæ & auditi  
 onē officij ecclesiastici. Quare ad hoc p̄  
 ceptum obseruandū, ante omnia requiris  
 tur, qđ in die dominico abstineāt fides  
 les ab opere seruili & manuali. Ut merc  
 eator a mercatione actuali, agriculo ab  
 actu agriculturæ, & quisque artifex a  
 suæ artis mœchanicæ exercitio, quo pos  
 sit liberius & cōmodius intendere anis  
 mum ad Deum colendum.

Attamē per hoc p̄ceptum, opera chas  
 ritatis & pietatis in deum & proximum  
 nullo modo debent intelligi prohibita  
 in sabbato. Ut datio elemosynæ, uisita  
 tio iuifirmorum, susceptio sacramentos  
 rum ecclesiæ, Non minus die dominis  
 co fieri possunt, q̄ alio quouis die, im  
 mo plus. Vnde in euangelio Christus  
 Phariseos sepe confutat, qui dicebāt  
 O & ipna

ipsum non custodire Sabbathum, quia  
in die sabbathi, paraliticos curabat, ces-  
cos illuminabat, & alios diuersis oppres-  
sos morbis sanabat. Sed eorū calūniam  
hoc argumento contundebat frequēter  
Iohan. 8. In Sabbatho circumciditis ho-  
minē, ut non soluat Lex Moyfi, & mihi  
indignamini quia totū hominē sanum  
feci in sabbatho? Et Matt. 12. Sabbathis  
Sacerdotes in Templo, sabbathū uiolāt  
(manualiter scz operando in hostiarū  
p̄parationib⁹ & immolationib⁹) & sine  
crimine sunt.

Etiam per hoc p̄ceptū non excludun-  
tur opa necessitatis, & quæ in aliud tem-  
pus cōmode differri non possunt, neq̄  
phibent in die festo fieri, ut p̄paratio cis-  
borū, manducatio, potatio, medicinæ  
sumptio. Phlebothomia pro ægroto, &  
consimilia. Quod Dñs in Euangelio in-  
sinuat Pharizæos his uerbis confutans  
Luc. 13. Hypocritæ unusquisq̄ uestrum  
sabbatho non soluit Bouem suum aut  
Asinū, & ducit ad aquare? Et apud euns-  
dem Euangelistam cap. 14. Cuius uīm  
Asinus aut Bos in puteum cadet, & non  
continuo extrahet illum die sabbathi?

Vnde

Vñ, nimia simplicitate usi fuisse dignoscunt illi Iudei. 1. Mach. 2. Qui militibus Regis Antiochi inferentibus illis bellum in die sabbathi noluerunt resistere, ne uiolarent sabbathum, sed permiserunt se omnes usque ad unum occidi. Quod audiens Matathias pater Machabæorum, & amici eius, prudenter apud se constituerunt & definirunt, quod quicumque hostes uenirent ad eos in die sabbathi, & bellum ipsis inferrent, resisterent eis, & pugnant contra eos non minus quam in alio quocumque die. Sui ipsi enim defensio, est de iure naturali, & potest quocumque tpe licite fieri.

Secundo per hoc preceptum obstringuntur omnes in diebus Dominicis & festis audire Missam, ex constitutione Ecclesie, quae declarauit modum sanctificandi sabbatum in hoc uno inter cetera consistere. scilicet ut fideles deuote & reuerenter audiant Missam. Quod potissimum de Missa Parochiali est intelligendum, quoniam ad illam praesertim audiendam obligantur Parochiani, dum modo non habeant aliquod legitimum impedimentum, quod eos rationabiliter excuset. Et ergo qui ex ne-

O 3 gligens

gligentia aut contemptu, diebus festis non audiunt Missam, nec conueniunt ad Ecclesiam, nullam penitus habentes excusatione, neq; curam audire Missam suam Parrochiale, peccat mortaliter, quia faciunt contra hoc pceptu, & contra pceptum Ecclesie.

Tertio p obseruatione huius pcepti, debent fideles dieb<sup>9</sup> festis couenire ad Ecclesiam pro audienda predicatione publica uerbi Dei, ad instructionem suam & salute anime suae, Quia uerbum Dei est pabulum & cibus uitae spiritalis.

Dicit August. ser. 38. ad fratres in Heremo. Scriptu e fratres charissimi, Exo. 30. q Moyses posuit in tabernaculo labrum aeneu in quo lauarent Aaron q filij eius cum ingrederent sancta sanctoꝝ. Quid hoc significat? Per labrum aeneu legem Dni intelligo in qua omnes studeere debent, ut per eam mundent, & sic purificati ad sancta sanctoꝝ ascendere mereantur.

Est autem quadruplex utilitas uerbi dei  
Prima, Fidem generat ad Roma. 10. Fides ex auditu, auditus autem per uerbu Dei.

106

Dei. Vnde in illis partibus quas tenet  
Turcus, ubi olim erant Christiani, fides  
pro magna parte perijt, ppter defectum  
uerbi Dei. Scdo spem auget, sicut dicit  
Psal. Memor esto uerbi tui seruo tuo, in  
quo mihi spem dedisti. Crebro ueniunt  
ad audiendum uerbū Dei, adulteri, iniu-  
sti, desperati, & resipiscūt, Psal. Misit uer-  
bum suum & sanauit eos. Tertio Charis-  
tatem inflammat, Psal. Ignitū eloquiū  
tuum uehementer. Quarto animam ci-  
bat. Vnde. Sicut sine cibo corpus morit̃  
Ita anima sine uerbo Dei. Chrysost. Hos  
mil. 3. su. Genesim, Sicut esurire corporalis  
sanitatis est indicium, Ita & studio ma-  
gno audire diuina eloquia, bonæ uale-  
tudinis animi certissimum est argumē-  
tum. Patet hoc ex uerbis Christi Matth.  
5. Beati qui esuriunt & sitiunt iusticiam  
Et quid quæso aliud est iusticia, nisi uer-  
bum Dei?

Qua ppter signum salutis est, libenter  
audire uerbum Dei, Nam tria sunt sig-  
na salutis, ut dicit Thomas in Opuscu-  
lo de humanitate Christi. Primū, Testis  
moniū conscientię. Alter. Internus gu-  
stus diuinę sapientię. Tertium auditus  
uerbi Dei.

O 4 Quare

Quarto pro obseruatione huius præcepti, debent fideles audiendo diuinū officium esse intenti orationi, & non cōfabulari in Ecclesia, aut deambulare ulstro citroq; quasi in publica platea, quoniam a Dño dictum est, Isa. 59. Domus mea, domus orationis uocabit̄ cunctis gentibus.

Chrisost. lib. 1. & 2. de modo orandi, Inducens nos ad sepe orandū dicit, Si sicut sol lucem prebet corpi, sic animæ lumen est p̄catio. Et si ceco damnosum est non intueri Solem, q̄nto grauius est dānum homini Christiano, si non assidue depreceſt̄. Iam uero quis non obstupescat & admireſt̄ tantam benignitatē & beniuolentiam quam in nos declarauit Deus, qui hominib⁹ tantum honorem largit̄, ut dignos nos habuerit, qui cum ipso colloq̄mur, nr̄aq; uota apud ipm̄ deponamus. Nam uere p̄fecto cū Deo confabulamur quotiens uacamus deſprecationi.

Quantus hic honor! Si qui cū Cæsare miscnt sermones, familiariterq; cū eo cōuersant̄ non possunt esse pauperes, multo minus fieri potest, qui deum assidue

due deprecatur. Neq; em̄ fieri potest, ut non obtineat qui petit, pudicitiam, iustitiam, mansuetudinē, benignitatē etc. Ait em̄ dñs . Petite & dabit̄ uobis. Omnis ius qui petit accipit .

Caterū, orare est opus angelorū. Oratio te separat a mutis animantib⁹. Hec te sociat angelis. Sine hac non stat uita, sicut nec sine uernis corpus. Ideo si uidero aliquem non amantē studiū orādi, cognosco quod nihil egregie dotis in animo possidet. Ecōtrario, Si quis insaciabiliter adhæret cultui diuino, & id in summis damnis numerat, si non cōtinenter orauerit, cōiecto talem esse firmum mediatorē omnis uirtutis, & tēplum dei. Etem̄ si uestitus hominis, si pedum incessus, si risus dentiū, declarat, qualis quisq; sit, ut dicit Salomon, multo magis deprecatio, & cultus dei, signū est totius iustitiæ, quum sit ornatus animæ. Hæc Chrysof.

Quinto ad huius precepti plenā obseruationē debent ipsa sacramenta ecclesiastica debita ueneratione honorari, & potissimū Eucharistiæ summe honorandæ, est deuota genuflexione, capitis  
 O 5 inclin



Inclinatione, & alijs signis ad honorandū Deum institutis. Alia etiam sacramenta sunt debite honorāda, aut ea suscipiendo, aut suscipientibus assistēdo, cum debita reuerentia, & sine irrisione, aut cachinnis. Quemadmodū interdū, ex praua consuetudine, in sponsalibus, aut despōsatiōe, cōtractibusq; matrimonialibus, & benedictione nuptiali in ecclēsijs publice facta, solent a petulātib9 dici scommata & fieri irrisiōes inhoneste quod cedit in irreuerentiā tanti sacramenti. Similiter & alijs tēporibus, in tēplo solent fieri murmura, aut alia & crebro de rebus inutilibus colloquia.

Chrysoft. Homil. 33. super Matth. Tanto honestius in hac domo est cōuersandum q̄ in uestra, q̄to hec domus q̄ uestra excellentior est. Nam hic magnæ nobis sunt possessiones.

Hic om̄is spes nostra sita est. Om̄ia quæ hic sunt, sublimia certe sunt atq; fulgentia. Hec mensa preciosior multo est atq; iucundior q̄ tua, Arca etiā hec melior est quam tua, non em̄ preciosas uestes, sed misericordiā inclusam cōtinet, qua qui priuant, culpa sua priuantur. Hic

& lectulus est ualde tuo præstator. Diuinarum enim scripturarum lectio omni magis gnifico lecto suauior est. Cur ergo inhoneste te in hac domo geris?

Et infra, Et reuera, domus priscis temporibus ecclesie erat. Nunc ipsa etiam ecclesia in domum redacta est. Nihil autem in priuata domo carnale loquebantur. Nihil nunc in ecclesia spiritale meditatur, sed huc etiam fori & iudicij negocia introducitis. Cumque deus loquatur, non modo ipsum silentio non auditis, uerum etiam aduersae potestatis magna immiscetis hec ille.

Sexto, debet quisque fidelium die dominico examinare suam conscientiam coram deo, & uisitam suam discutere, quomodo per totam hebdomadam uixerit, & a deo petere uisitam suorum peccatorum, cum proposito confitendi, & emendandi uitam suam. Debet etiam recolere beneficia magna & multa a deo accepta, & de illis gratias agere, & implorare diuinum auxilium in sua directione ad recte uiuendum. Denique debet etiam eo die memorari nouissima, mortem scilicet & extremum iudicium, penas inferni, & gaudia paradisi, ut ex illo  
rum

rum cōsideratione, retrahat a peccatis .  
Iuxta illud Ecclesi. 7. Memorare nouiss  
sima tua, & in æternū nō peccabis ,  
Qđ si aliqua molestia aut grauitas, qua  
præssus es, tibi obuēnit, propter quam  
die festo hæc predicta perficere nō poss  
sis. Vt pote nec cōscientiā examinare.  
Nec beneficia dei recolere etc. Nō patiz  
aris te subuerti a tribulatione, cogitans  
do qđ siue uelis, siue nois, illatā patieris  
Sed si grate quidem feres, maxima luz  
craberis. Si uero ægreferens, superbiēs,  
& blasphemans. Neq; calamitatē ita mi  
norem facies, & maiorē reddes procel  
lam. Fer igitur omnia patienter, neq; de  
uotionē aduerso casu prepedias. Vidisti  
filium ante tēpus raptum? Dic. Domi  
nus dedit, dñs abstulit. Vidisti diuitias  
exhaustas? Dic. Nudus exiui de uentre  
matris meæ, nudus & in terrā reuertar.  
Reminiscere apostologę, qui quum in  
numera sustinerent tormēta gaudebāt.  
Ita & tu fer omnia gñrose & gratias age.  
Hec Chrysostr. Homil. 64. ad populū.

Septimo, ad huius precepti impletio  
nem debent fideles nō solū diem domi  
nicū, sed etiam dies festos sanctorū per  
annum

annū occurrentes & ab ecclesia institutos celebrare. Ut festa beatissime uirginis Mariæ, sanctorū apostolorū, martyrum, confessorū, atq; uirginum, ex ordinatione ecclesie solenniter peragere.

Nam honor qui sanctis impeditur, in deum finaliter refertur qui illos sanctificauit, & nunc in cœlis glorificat. Quod em̄ ( inquit Matth ) uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Cap. 25.

Nunc tertio dicamus, quomodo cōtingat hoc tertium preceptum uiolari per transgressionem.

Varij varijs modis hoc transgrediuntur preceptum.

Primo illi qui diebus festis faciunt op<sup>9</sup> seruale, siue manuale contra constitutionē & consuetudinē ecclesie, ex cupiditate aut paruipensioe diei festi, sine aliqua necessitate, ut mercaturā, siue opus artis mechanicæ, Quomā talis operatio est signum cōtempus dei & ecclesie, atq; negligentie sue salutis atq; incurie, Quodq; tales operantes plus curant pprium commodū q̄ Deum. Et idcirco Mercaturæ publicæ & fora quæ dieb<sup>9</sup> festis tenent in urbibus aut Pagis  
debes

deberent auctoritate Episcopi & rectorum reipublicæ prohiberi, & in alium diem transferri, ne palam & publice committatur tam aperta transgressio huius præcepti, in Mercaturis & Foris, Vnde Nume. 15. scriptum est, quod quum quidam ex populo Israel inuentus fuisset collegisse ligna in die Sabbathi, reclusus est in carcerem a Moyse, donec interrogaret Dominum quid de illo faciendum esset. Cui Dominus respondit quod educeres extra castra, & lapidibus obrueres, a populo. Quod & factum est. Ecce quod graui poena multatus est iubente Deo, qui hoc præceptum uiolauit. Quid ergo de nobis future est?

Præterea notandum quod cum dicitur, quod opus seruale diebus festis prohibeat, Opus seruale, dicitur tripliciter, Primo, a seruitute culpæ. Et de opibus sic seruilibus, licet semper, tunc tamen summe cessandum est. Committitur autem seruitus culpæ seu peccatum quinque modis. Primo quando homo peccatum perpetrat. Secundo quando ad peccatum alium incitat. Tertio quando peccantem defendit. Quarto quando peccantem acceptat. Quinto quando peccantem dissimulat

lat nec arguit & negligit castigare, Hæc Bonauen. super Tertium præceptum.

Secundo opus seruite dicit a seruitute fortunæ, ut sunt opera Mechanica, quoniam olim talia fiebant a seruis, ut dicit Philosophus in Politicis. Et ab his quoque die festo abstinendum est, ut spiritus possit libere Deo uacare. Nisi necessitas, uel pietas aliud suadeat. Tertio opus seruite dicit, a seruitute naturæ, ut quodlibet opus laboriosum, ut itineratio etc.

Tale autem opus, aut libertatem spiritus non impedit, ut modica itineratio. Et hæc non nocet, quemadmodum etiam in Molendinis, quæ uento uel aqua mouentur. Secus in alijs Molendinis. Aut tale opus multum impedit libertatem spiritus. Aut ergo opus illud suadet necessitas, aut pietas, aut mera uoluntas. Si necessitas est Sic non nocet, ut quum hostes nos impugnant, necesse habemus nos defendere, ut dictum est. Vel quum nuncius se offert qui mox recessurus est, potest quis literas scribere. Aut cum quis Haleca capit, propter necessitatem aut damnum uitandum, quando congruum tempus est ad Haleca capiendam, preterquam in  
maios

maioribus solēnitatibus. Ita tamen q̄  
post factam capturam, congruam facis  
aut portionem Ecclesijs circumpositis  
atq; pauperib⁹ Christianis Extra ca. Cō.  
Credo etiam q̄ si iacentibus segetib⁹ in  
agris, aut fœnis in pratis immineat tēs  
pestas, aut pluuia que corrūpat aut mul  
tum ea deteriora reddat, nō sunt prohi  
bendi domini rerum illarū ea remoue  
re, & damnum precauere. Sed hic sepe  
mentitur iniquitas sibi, Trepidāt timos  
re, ubi non est timor, fingunt necessita  
tē, ubi tamen non est. Inde est ut iā pas  
sim tempore messis uideas in agris, dis  
ebus festis, non minus q̄ alijs laborans  
tes, Vnde hoc de hœcibus & similibus  
secundū Guilhelmū potius limitandū  
est ad arbitrium boni uiri, q̄ per aliquā  
doctrinam generalem tradendum.

Aut illud opus suadet pietas. ut cū quis  
laborat in agro pauperis proptet Deū.  
uel cū quis uadit ad predicandum, quia  
necessitas & pietas æquiparantur. extra  
de ferns Cap. ultimo.

Arare tamen agros pauperū, aut eis alia  
quid uehere, aut alio modo laborare,  
non credo licere in diebus dominicis,  
aut

aut alijs maioribus solénitatib9. s. Chri  
 sti festis , & beatæ uirginis , & in diebus  
 apostolorum, De cæteris auté festiuitas  
 tibus , quo ad hoc credo q̄ liceat sequi  
 cōsuetudinem regionis, quam scit episc  
 copus loci & non reprobat. Si auté dus  
 bitatur an sciat Episcopus & sustineat  
 recurrere debet Sacerdos ad Episcop  
 um , ut super hoc ab eo certior red  
 datur? Ad hoc auté, ut talia licite susti  
 neant̄ aut licite fiant, oportet q̄ per hus  
 iusmodi laborem non reuocentur las  
 barañ. a diuinis audiendis quæ tenens  
 tur audire. Et q̄ talia principaliter fiāt  
 propter deum, & non propter affectum  
 carnalem, aut spe remunerationis terre  
 ne , & q̄ necessitas paupertatis illi9 cui  
 talia fiunt hoc uideatur exigere .

Aut tertio illud opus suadet mera  
 uoluntas, sic non est licitum .

Circa hoc queritur, utrū excusent̄ serui  
 aut rustici , quos eorum dñi cōpellunt  
 ad laborandū in diebus festis ? Respon  
 detur q̄ non debent dominis suis in ta  
 libus obedite. Non em̄ tenentur obedi  
 re, nisi in licitis & honestis , quale non  
 est hoc. Si uero domini eos cōpellunt

P ad



ad laborádú diebus festis, runc, serui, ancillæ. & rustici, sic coacti iusto meru excusantur propter necessitatē, sed domini grauius peccant, Potissime si ex cupiditate lucri subditos cogūt cōtra pcepta ecclesiæ, & sine necessitate. Vide Glo. Decreti & Hostien. in summa ti. defer.

Item querit. An illi excusentur qui obligati dominis ad uecturam biadorū, aut aliorū abducunt illa in festis? Respondetur scdm intentionē eiusdē glorse, q̄ non excusantur, sed uiolāt diem festū, nisi cōpellat eos ad hoc aliqua necessitas, ut incursum hostiū, aut aliquis alius casus de superius positis casib⁹ necessitatis, & specialiter, qui bladā & alia similia ducūt dominis suis diebus festiuis propter hoc, ut alijs diebus liberius possint proprijs & consuetis laboribus intendere, nō sunt omnino excusabiles, nisi arcta necessitas eos ad hoc compelleret.

Guilhel. & Glo. p̄dicta, aggrauat in hoc peccatū regulariū & sacerdotū, qui absq̄ necessitate diebus dñicis quadrigant, aut alia huiusmodi faciūt, quia ex emplo suo alios corrūpunt, qui eorum

facto

facto facile occasione similiter faciendi accipiunt, cum etiam nullas habent rationabiles causas.

Item qui in uigilijs festiuitatum ferendarum mittunt quadrigas, aut equos ad feda necessaria in die festo, si ea que afferunt sunt necessaria ad diem festum, ita quod sine illis non possunt commode transigere diem illum, nec ante poterant super his sibi afferendis prouidere, excusari possunt propter necessitatem. Alioquin non excusantur, & maxime si hoc faciant in die festo, ut uehicula & iumenta sua habent aut alijs diebus de quotidiana opera sua exercenda.

Secundo preuaricantur istud preceptum, qui diebus festis, cum deberent diuino interesse officio seu seruitio, uadunt ad spectacula & Ludos, aut uacant comensationibus & ebrietatibus, in Tabernis & Cauponis, Aut intenti sunt ludis inhonestis, ut Chartage aut Taxilloge, ea hora, qua celebratur magna Missa Parochiae, non habentes excusationem, aut dicuntur Vespere. A quibus ludis debent abstinere, etiam diebus non festis. Et ideo

P 2 catur

catum eorum aggrauat. Vnde in Decretis de Consec. dist. i. cap. Qui die, ex concilio Carthagineo quarto dicitur. Qui die solenni, prætermisso ecclesie conuentu ad spectacula uadit, excommunicetur. Et in eodem libro. De consec. dist. 3. cap. Irreligiosa dicitur irreligiosa consuetudo est, quam uulgus per sanctorum solennitates agere consuevit, populi qui debent diuina officia attendere, saltationibus turpibus inuigilant, cetera non solum mala canentes sed religiosorum officijs perstrepunt. Hoc etiam ut ab omnibus prouincijs depellatur, Sacerdotum & Iudicum a Concilio sancto, iuri committitur.

Vnde Augustinus. lib. de x. Chordis dicit, Dicit tibi ut specialiter obserues Sabbathum, non sicut Iudei obseruant carnaliter otio, Vacare enim uolunt ad nugas & luxurias suas, Melius quippe faceret Iudeus in agro suo aliquid utile, quam in theatris seditioni insisteret. Et melius foeminae eorum in die sabbati lanam filarent, quam tota die impudice saltarent.

Hoc autem dicit Augustinus. Non quod diebus festis non sit cessandum a negocijs actuum

um exteriorū, sed qm̄ Sacerdotes & Præ  
 lati, quorū est huiusmodi festa indicere  
 & determinare, q̄liter ab exteriori opere  
 sit cessandum, magis debent populum  
 reuocare ab his, quæ maiorem prebent  
 peccandi occasionem, aut magis sunt  
 culpabilia.

Nunc autem proch pudor Christiani  
 diebus festis sunt intenti, comestationis  
 bus, potationibus, scurrilitatibus, ludis  
 ac iocis phibitis, loq̄citatibus criminosis,  
 Choreis etc, quū tamen, ut dicit Gre  
 go. die festo curandum est, ut quicquid  
 negligentia per sex dies incurritur, die  
 Dominico ꝑcib⁹ expief. Et Hieronym⁹,  
 Valde absurdū est, nimia saturitate uel  
 le martirem honorare, quē scimus Deo  
 per ieiunia placuisse.

Tertium præceptum hoc transgredi  
 untur, qui diebus festis affunt quidē cor  
 pore in Ecclesia, sed animo nihil ecclesi  
 asticum agunt, sed aut colloquūtur de  
 alijs negocijs secularibus & confabulan  
 tur, aut deambulant per Ecclesiam, sine  
 quauis reuerentia & ueneratione in Des  
 um aut sanctos, ut de eis uere dici possit  
 illud Isa. 29. Populus hic labijs me hos  
 norat

norat, cor autem eorum longe est a me, ueruntamen sicut Christus Iohan. 2. facto de funiculis flagello, eiecit euentes & uendentes de Templo, & mensas numerulariorum subuertit. Ita istos confabulatores & deabulatores Immo quoscumque irreuerentes in templo, flagello aeternae damnationis percuciet, & de Templo suo supernae ciuitatis Hierusalem eiciet in lacum inferni.

## De Quarto praeecepto.

Quartum praeeptum Dei est, Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longeuus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

Notandum, quod duplex est iustitia qua homo habet recte ordinari scilicet & ad creatorem & ad creaturam siue ad Deum & ad proximum, Et secundum hoc duplex est Tabula, in qua Lex Dei est scripta. In prima Tabula continentur tria mandata ordinantia nos ad Deum, secundum tria appropriata tribus personis diuinis, quae sunt, Pater, Filius, Spiritus sanctus. Et secundum triplicem operationem animae. In primo mandato precipitur humilis adoratio

ratio summæ maiestatis. In secdo, fidelis  
 confessio summæ ueritatis. In Tertio  
 sincera dilectio diuinæ bonitatis. De  
 his tribus mandatis iam dictum est.

In secūda uero Tabula continent̄ sep-  
 tem mandata ordinantia nos ad proxi-  
 mum, quæ significant̄ per duo præcep-  
 ta legis nature, Hoc facias alijs quod ti-  
 bi uis fieri. Non facias alijs quod tibi  
 nō uis fieri. Et scđm hoc duplex est pars  
 iusticiæ ordinantis ad proximū, scz be-  
 neficentia, & innocentia, Mandatum be-  
 neficentiæ est, Honora patrem tuum, &  
 matrem tuam. Hoc autem mandatum  
 non solum est reuerentiæ, sed etiam be-  
 neficij & obsequij. Mandatū autem ins-  
 nocentiæ necesse est multiplicari, quia  
 hoc mandatum consistit in hoc, ut cas-  
 ueas ab offensa proximi tui. Est autem  
 triplex offensa proximi in corde, in uer-  
 bo, & in facto. Offensa in facto, est trib⁹  
 modis, scđm q̄ homo tribus modis fas-  
 cto, potest offendere proximū. Primo  
 in ppria persona, Et scđm hoc est præ-  
 ceptum, Non occides. Secundo in pers-  
 ona coniuncta. Et scđm hoc est p̄ceptū,  
 Non Mechaberis. Tertio in possessione

P 4 terre

terrenorū, Et scđm hoc est præceptum.  
Non furtum facies. Dehinc sequit̃ offen-  
sa in uerbo. Contra quā est unū manda-  
tum, Non falsum testimonium dices.  
Offensa autem in corde duas habet ras  
dices, scđm duplicem concupiscentiā,  
Quia est concupiscentia carnis, & con-  
cupiscentia oculorū. Contra concupiscē-  
tiam carnis, est unum mandatum, Nō  
concupisces uxorem proximi tui. Con-  
tra concupiscentiam oculorū est aliud  
mandatum, non agrum nec aliquā aliā  
rem. Et ita patet sufficientia decem præ-  
ceptorum.

Et quia inter proximos, maxime pa-  
rentibus obligamur, ideo inter præcep-  
ta ordinantia nos ad proximū, primū  
ponitur Exo. 20. De honore parentum,  
De quo præcepto dicemus duo. Primo  
quomodo intelligendū sit hoc p̃ceptū,  
& obseruandum. Scđo dicem⁹, Quibus  
modis & a quibus hoc p̃ceptū uioletur.

De primo, Id ante omnia tenendum  
q̃ istud p̃ceptum primo intelligit̃ de pa-  
tre & matre scđm carnis originē, quos  
filij ipsi iubent̃ hic honorare.

Honor autē parentū in tribus cōsistit,  
hoc

hoc est, Si filij & filie uolunt hoc preceptum implere, tria debent parentibus, scdm quod parentes dant tria suis liberis. Primo eis dant stabilimentum, quoad esse, Ecclesi. 7. Memento quonia nisi per illos scilicet parentes natus non fuisses. Secundo dant eis nutrimentum seu fulcimentum, quoad necessaria uita, Nudus enim intrat filius in hunc mundum, sed a parentibus sustentatur. Tertio dant eis documentum. Ad Heb. 12. Patres quidem carnis nostrae eruditores habuimus. Ecce tria quae pueri a parentibus acceperunt.

Ita etiam filij & filiae tria debent parentibus. Primo pro stabilimento quoad esse, id est pro eo quod ab eis acceperunt esse, debent eis reuerentiam, Quae in tribus consistit.

Primo in affectu, ut scilicet liberi parentes suos ament. Vnde Hieronymus in epistola de parentibus honorandis, dicit. Memento parentum, quorum manibus crementa sumpsisti. Sit tibi grata ipsorum uita, quibus charior uita tua quam propria, redde eis amorem uicem colende pietatis.

P 5 Secus



Secūdo reuerentia parentibus a liberis  
suis debita cōsistit in signo, ut in exteri  
ori reuerentiali exhibitione, quæ fit as  
surgendo ipsis, supra se locando, aut  
alijs similibus modis, Deut. 27. Maledi  
ctus qui nō honorat patrem suum, aut  
matrem suam.

Tertio reuerentia consistit in timore fi  
liali, Vt liberi timeant parentes offens  
dere, uerbo, signo, uel factō, Ad quem  
timorē filijs ingerendū parentes obser  
uent solicite, ne ex inordinato affectu,  
dissoluta leticia cum illis cōuersentur,  
sed grauitate discreta & exemplari uita  
se semper illis exhibeant. Nā ex nimia  
parentū leticia & lenitate filij fieri solēt  
insolentes, & reuerentiā timorēq; erga  
parentes amittere. Postq̄ autē contra  
eos ceruicē erexerint, ex correctiōe ple  
rūq; deteriores fiunt. Et ideo semper in  
iuuentute sub disciplina parentum cur  
uandi sunt.

Secūdo pro nutrimento & fulcimento  
quod liberi a parentibus acceperūt, des  
bent eis sustentationē in eorū necessitas  
te. Quæ sustentatio similiter in trib<sup>9</sup> cō  
sistit scdm Alex. de Hales.

Pris

Primum est, solatium uerborum. Tenentur enim liberi parentes alloqui non uerbis duris, & asperis uel contemptibilibus, sed blandis & consolatorijs, unde Eccle. 3. dicitur. Dedecus filij pater sine honore. Et sequitur. Suscipe senectam patris, & non contristes eum in uita illius.

Et Hieronymus de honorandis parentibus. Nemo patrem asperis uerbis ledat, affectum sonent quicquid linguæ dixerint filiorum. Hec ora loquantur filiis orum, quod parentes delectat audire. Secundum in quo consistit sustentatio parentum est exhibitio obsequiorum, ut scilicet eis diligenter seruiant, per se, uel per alios. Et si sint infirmi, eos uisitent, & eorum ministerio, & curationi intendant. Unde Eccle. 3. dicitur. Qui timet dominum honorat parentes, & quasi dominis seruiet his qui se genuerunt. Et merito. Nam parentes seruerunt liberis, quando sibi ipsis preesse & seruire non poterant. Ideo de lege naturæ est, ut & liberi uicissim ipsis parentibus seruiant & obsequantur in paupertate, aut infirmitate, aut senio, quando sibi ipsis amplius sufficere non possunt. Alioquin esset ingratitude maxima.

Ters

Tertium est, exhibitio necessariorum, ut sit sint pauperes, ipsis uitae necessaria pro posse ministrat. Et hoc de proprijs facultatibus. Quae si non suffiunt utrisque, scilicet parentibus & liberis. Addant liberi proprium laborem Eccle. 3. Retribue illis, quomodo & illi tibi. Et Ambrosius super Lucam. 18. dicit. Si paueris matrem, non reddidisti ei cruciatus quos pro te passa est, Non obsequia quibus te gesta uir. Non alimenta, quae tribuit tibi pietatis affectu, immulgens labris ubera, Non famem quam pro te tolerauit, ne quid quod tibi noxiu[m] esset comederet, neque quod lacti noceret hauriret. Tibi illa ieiunauit, tibi manducauit, tibi illa cibum quem uoluit non accepit, tibi quem noluit cibum assumpsit, tibi uigilauit, tibi fleuit, & ita illam egre pacieris & illi debes quod habes, cui debes quod es.

Et Thob. 4. dicitur honorem habebis matri tuae cunctis diebus uitae tuae. Item, memor esse debes quae & quanta pericula passa sit in utero suo propter te.

Exemplum obligationis filiorum ad prouidendum parentibus possumus accipere a Christo, qui quum esset in mortis angustia

gustia, non est oblitus matris, sed curam habuit, quomodo hic post eum maneret, & ideo eam charo discipulo Iohanni commendavit.

Et hoc idem natura nos docet quosdam uestigio & Exemplo in Ciconijs iunioribus, quae uolant ad predam & uictum queritandum, & quod inueniunt protinus deferunt Ciconijs parentibus suis senioribus, & in nido quiescentibus quia amplius uolare non possunt ad predam, & ita nutriunt suos parentes.

Et ut paucis rem absoluaui, benedictio Dei omnipotentis descendit super illos, qui parentes suos educant in senectute. Et diuerso maledictio Dei uenit super domum illorum, qui parentibus suis denegant uictualia, cum sunt in aegritate & penuria. Idcirco Dominus noster Matth. 15. Acerbe reprehendit Scribas & Phariseos, qui hanc peruersam & falsam atque erroneam doctrinam disseminabant in populo ad suum lucrum & commodum, atque aucupium, quod melius esset filio diuiti offerre munera Deo in Templo & facere magnas oblationes, quam succurrere suis parentibus in necessitate positis, & subministrare

ministrare illis necessaria, quoniam (ut  
dixerunt) illæ oblationes factæ ad altas  
re a filio, etiam profunt parentibus quoniam  
tum ad salutem animarum, Sed ita docu  
erunt Pharisey, ut copiosiores fierent ob  
lationes in Templo, quæ in usum & pro  
fectum eorum cederent.

Tertio pro documento quod paren  
tes dederunt suis liberis, tenentur liberi eis  
obedientiam, ut obediant eorum præcep  
tis in omnibus, saltem quæ pertinent ad  
utilitatem aut necessitatem rei familia  
ris, & quæ pertinent ad bonos mores, &  
quæ salutem sunt necessaria Et hoc uoluit  
Apostolus ad Ephe. ii. dicens, Obedite fili  
parentibus uestris in Domino. id est secundum fidem  
& iustitiam domini Dei. Si enim præciperet  
aliquid contrarium Deo, non esset eis  
obediendum, sed Deo.

Secundo istud præceptum intelligitur etiã  
de patre & matre spiritali, Patres nostri  
spirituales sunt Prælati nostri, Episcopi  
& curati, atque alij Præpositi nostri Ecclesia  
stici, qui prouinciam habent nos instru  
endi, dirigendi, & sacramentis Ecclesiasti  
cis muniendi ac sanctificandi. Idcirco  
patres nostri sunt, non quidem corpore  
sed

sed animorum. Sicut Paulus ad Galat. 4. scribit, Filii mei, quos iterum parturio, donec formet in uobis Christus. Et 1. Corint. 4. ait. In Christo Iesu, per Euangelium ego uos genui. His autem patribus debemus etiam honorem, & obedientiam preceptis ipsorum, sicut testatur Apostolus ad Hebr. 13. Dicens. Obedite Praepositis uestris, & subiaceite eis. Ipsi enim perurgulant, quasi rationem de animabus uestris reddituri.

Debent etiam fideles illis patribus spiritualibus exhibere alimoniam, persoluenso decimas, oblationes, & alia iura temporalia. secundum laudabilem consuetudinem persolui illis solita. Nam iure diuino, naturali, & positivo, his qui spiritualia administrant, debent temporalia bona pro sustentatione eorum corporali, quem admodum innuit Apostolus 1. ad Thim. 5. Qui bene praesunt Presbiteri, duplici honore habeant, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Duplici inquam, scilicet honore obedientiae & subministrationis rerum temporalium, pro ipsorum sustentatione. Qui enim spiritualia seminant, debent temporalia metere.

**Ter**

Tertio per istud p̄ceptū debemus Ecclesiam sanctam honorare, ut matrem nostram spirituales, quæ nos Christo per Baptismum regeneravit. Huic autē debemus obedientiam, seruando ei⁹ p̄cepta, in festoꝝ celebratione, Ieiunioꝝ obseruatione, sacre Missæ auditione, p̄ festo Paschæ confessione, & sacra cōmunionē & cæteris ipsi⁹ constitutionibus. Nam Dñs Matth. 18. dicit. q̄ si quis Ecclesiam non audierit, haberi debet sicut Ethnicus & Publicanus. Et Bt̄s Augu. libro de expositione Symboli ad Catechuminos, ait, Non habebit Deū patrem qui Ecclesiam cōtemnit habere matrē.

Quarto patres nostri sunt reges & principes terreni, similiter iudices & magistratus locorū, qui curam habēt gubernandi populū in pace & tranquillitate reip. Et his debet a subditis primo honoratiōe superioris & sublimioris status & gradus. Iuxta illud. 1. Pet. 2. Regem honorificate. Secūdo timorē ratione potestatis quā habet ad eos cohercendū. Iuxta illud ad Roma. 8. Si male feceris time, Non em̄ sine causa gladium portat, glo. id est non sine causa habet

bet iudiclariam potestate. Dei enim mis-  
nister est uindex in ira ei qui male agit.

Tertio debet eis obedientia ratione of-  
ficij gubernationis, ut sic ad ipsorum im-  
perium moueantur, saltē inquantū iusta p̄s-  
cipiunt, & quæ ad modū suæ superioris  
tatis pertinent, Vnde. 1. Pet. 2. Subiecti  
estote omni hūanæ creaturæ propter des-  
um, siue regi tanq̄ precellenti, siue ducis-  
bus tanq̄ ab eo missis.

Quarto tenent eis ad tributa, quæ sunt  
stipendia labore eorum. Iuxta illud ad  
Roma. 13. Reddite omnibus debita, cui  
tributū, tributum, cui uestigal, uestigal,  
cui timorem, timorē, cui honorem, hos-  
norem.

Et ita facientes, ad implebimus inte-  
gre hoc quartum preceptum.

Et nota q̄ hoc preceptū congrue, ser-  
uantibus promittit dñs longeuitatem,  
non solū quantū ad uitā futurā, sed etis  
am quantū ad presentē. Quod etiā apo-  
stolus. 1. Timo. 4. innuit, ubi dicit. Pies-  
tas ad omnia utilis est, promissionē has-  
bens uitæ, quæ nunc est, & futuræ.

Sed querit, Quare dñs huic manda-  
to addidit p̄missionē premiij plus q̄ ces-

Q teris



eris? Respondet Alex. de Hales in suo  
tertio, q̄ ideo, ut ad sustentationē parens  
cū allicerent filij ex diuina promissioe,  
quēadmodū ad sustentationē filiorum  
inclinantur parentes ex natura.

Iterum querit, Quare huic precepto  
addita sit potius promissio longeuitas  
tis, q̄ promissio alterius premij? Respō  
det S. Tho. 2. 2. q. 122. q̄ ideo, quia qui  
gratus est beneficio, meret̄ secūdu quā  
dā congruentiā, ut sibi beneficiū conser  
uet. Sed propter ingratitudinē meret̄  
quis perdere beneficiū. Beneficiū au  
tē uitæ corporalis post deū a parentib⁹  
habemus. Et ideo ille qui parentes ho  
norat, quasi gratus de bñfitio accepto,  
meret̄ eiusdē beneficij scilicet uitæ suæ  
conseruationem.

Qui autē non honorat parentes, meret̄  
tanq̄ ingratus suscepto ab eis beneficio.  
scilicet uita, priuari. Quia tamē presen  
tia bona uel mala, non cadunt sub me  
rito, nisi inquantū ordinant̄ ad futurā  
remuneratiōē. Et ideo quādoq; scdm  
occultā rationē diuinorū iudiciorū (q̄  
maxime futurā remuneratiōē respici  
unt), aliqui, qui sunt p̄ in parentes citi  
us

as uita priuant. Alñ uero qui impietas  
tem in parentes demonstrat, diutius ui  
uunt.

Pro expediēda scđa parte huius prece  
pti dicemus, qui sunt, qui hoc quartum  
preceptum transgrediuntur.

Contra hoc preceptū faciunt primo  
illi qui parentibus suis secundū carnem  
sunt inobediētes, aut eos irrident & for  
sitan pauperes & debiles senio cōfectos  
spēnūt & cōtemnunt. Aut duris uerbis  
cōtristant, aut uerbis cōtumeliosis deho  
nestant. Aut maledicūt, aut mortē eorū  
ex odio optant, forsitan ut hereditatē  
possideant, aut licētiose uiuant. Aut ma  
nus uiolentas inhiūt, aut necessitatib⁹  
eorū nō obsequunt neq; prouident, neq;  
indigentibus pro posse uitæ necessaria  
ministrant.

Tales solent a dño deo grauiter puniri,  
ut narrāt historiæ. Vt Cham filius Noe  
Gen. 9. quia patrem suū irrisit, iacētem  
nudū in tabernaculo, somnoq; & ebrie  
tate oppressum, & illam nuditatē fratri  
bus suis nūciauit. incurrit maledictionē  
patris cū tota sua posteritate. Alñ uero  
duo filij eius, Sem & Iaphet, quia nudis

Q 2 tatem

tatē mēbroꝝ uirilifū p̄ris cū uerecundia  
cōtēxerunt, benedictionē paternā sunt  
consecuti .

Isaac maxime cōmendat̄, quod quum  
agnosceret paternam uoluntatē de sui  
imolatione, ne uerbo quidem uno recu  
sauit, sed lubens collū districto ensi pres  
buit. Quæ res illi bene contigit . Nam  
& a morte conseruatus est, & p̄pter obe  
dientiam, benedictionem a dño accipe  
re meruit .

Iacob quia obediuit matri Rebecca, be  
ne ei fuit coram deo, Male autē contis  
git Esau inobedienti & contumaci .

Thobias suis uirtutū operibus meruit  
edoceri ab Angelo de remedio cæcitat̄is  
paternæ curandæ. Et cap. 3. Tobiā dicit̄  
quomodo Thobias ipsā pater orabat p̄  
suis parentibus, Ne reminiscaris delicta  
mea, uel parentū meoꝝ. Et cap. 4. timēs  
mori uocauit ad se filium suum, dixitq̄  
ei honorē habebis matri tuæ, etc . ut su.

Hieremiæ quoq̄. 35. dicit̄ de filijs Ios  
nabath. filij Recab. quod domin⁹ misit  
Hieremiam ad pbandum eoꝝ obediē  
tiam ad patrem, & iussit Hieremiæ, ut  
offerret eis uinum, Qui responderunt  
Non

Non bibemus uinū, quia Ionabath pater noster præcepit nobis dicens, Non bibetis uinum uos, & filij uestri usq; in sempiternum. Sequit̃. Obediem⁹ ergo uoci patris nostri etc. Et eodem ca. dixit eis Hieremias. Pro eo q̃ obedistis præcepto patris uestri, & custodistis omnia mandata eius, non deficiet uir de stirpe Ionabath, stans in conspectu meo cunctis dieb⁹. i. prosperans in hac uita & futura.

Insup̃ diuus Ludouicus quondã Rex Francor̃, quũ semp̃ præceptis fidelissimus. matris Blanchæ Regis Castellæ filiæ, paruisset, cõparauit sibi, cum in hoc sæculo abundantissimas opes, & nunq̃ intermoriturũ famæ decus, tum uero in cœlis gloriam, & p̃petuam fœlicitatem. Quæ bona quũ intelligeret se esse affectum propter p̃stitam matri obedientiã, moriens in primis iussit Philippo filio mox futuro Francorum Regi, ut matri (quã ipsa coniugem cognouerat sanctitatis & religionis plenam) illi inq̃, si fœlix & longeuus esse uellet diligentissimè obsequeretur.

Postremo Paul⁹ ad Rom. i. Inter pec

Q 3 cata

cauta mortalia annumerat inobedientie  
am erga parentes, in rebus scz honestis,  
& quæ non sunt contra Dei honorem.  
Et Deut. 21. Præcepit Dñs filium contu-  
macem & pteruim, qui monita paren-  
tum audire cõtemnit, & illis est inobes-  
diens condemnari ad mortem, & lapidari a populo. In secũdo uero libro Re-  
gum ca. 18. dicit, qd Absalon filius Da-  
uid, suscitauit coniurationem cõtra pa-  
trem suum, & uoluit expellere eũ regno  
sed ob id ignominiosa morte perijt, per  
crines arbori, sub qua male insidens trãs-  
sijt, adherens, & tribus Lanceis a Ioab  
principe militiæ Dauid confixus p præ-  
cordia & occisus. Talis certe est finis il-  
lorũ, qui parentes suos psequunt.

Insup Btũs August. 22. de Ciuita. ca.  
8. Narrat terribile Exemplum, de quas-  
dam matre uidua, quæ septem habebat  
filios, & tres filias, rebelles matri suæ &  
inobedientes. Quibus ipsa simul ex im-  
patientia, & acerbitate animi, imprecas-  
ta est maledictionem. Statim omnes il-  
li decem, tali plaga a Deo sunt pcussi,  
quod toto corpore, & omnibus corporis  
membris tremuerunt, continuo tre-  
more

more & asfiduo. Et ex illis duo, frater & soror uenerunt ad Hipponensem ciuitatem, ubi Br̄s August. erat tunc Episcopus, & p̄ inuocationem sancti Stephani factam ad reliquias eius, in eadem Ecclesia repositas, ambo liberati sunt ab illa plaga tremoris corporalis.

Et certe cōmuniter id uidemus accideze ex diuina permissione, quod quando aliqui fuerūt rebelles & inobediētes suis parentib⁹. Vbi postea habuerūt filios, aut filias. Illi etiā fuerunt ipsis rebelles, cōtumaces, & inobedientes, ut per q̄ quis peccat, per hec torqueat̄ Sapiē. 11.

Meminit quoq; & Bonauentura in expositione huius quarti præcepti, cuiusdā exēpli terribilis, quod & in libro apum latius scribitur. In Normandiæ partibus, uir admodū diues erat sed ignobilis. Hic habebat filiū unicū & dilectum, quē delicate educauerat. Conuenit ergo patrē miles quidā nobilis cū amicis dicēs. Filia est nobis, nimis decora & prudens, per quā si tibi placuerit posteritas tua exaltari poterit & iuuari. Hanc filio tuo dabimus in uxorē, hoc tamē modo, ut cedas possessionib⁹ uniuersis, &

Q 4 filius

fili9 tibi & matri, q̄ diu uixeritis abūdās  
tissime ministrabit. Annuuit pater. Pers  
actis ergo nuptijs, filius & uxor eius, an  
no quidē primo. Honorant parētes, uis  
ctū copiose ministrāt, sed scdo anno mi  
nus. Tertio inuerecūdius q̄ decebat.  
Quarto autē anno, suggerente uxore, fi  
lius parentibus suis, domūculam paruā  
in opposito domus suæ cōstituit, ut mis  
nus esset indecens iuuenibus ibi eis nes  
cessaria insufficienter ministrare. Pertu  
lit ergo senex pater ibidem cū uxore des  
crepita non modicā egestatē. Accidit ut  
filius cū uxore caponē coquerēt, Venit  
pater ut aliquid de capone sibi p̄ esu da  
retur. Mox illi in archam caponem ab  
scondūt ne pater illum uideret uel edes  
ret. Quo uiso pater exiit domo. Tūc ux  
or dixit marito, modo possum9 come  
dere in pace, uade ad archam & accipe  
caponē coctū. Iuit ille & inuenit bufonē  
maximū caponis pectori herentē,  
nisusq̄ bufonē excutere, ut uiolenter ins  
titit, bufo resiliens a deo faciem eius ins  
uasit, ut nulla arte uel consilio deponi  
posset aut excuti, sed sic multis annis in  
herendo, hominis nequitia punit.

Cons

Cōteritus igif & contritus adñt' episco  
pū suū, & cum omī dolore confessus, p  
pœnitentia recepit ab illo, ut per omēs  
fines Normandiæ & Galliæ ciuitates re  
uelata facie circuiret, & ubiq; narraret,  
populis euentū rei, ut per hoc exēplum  
sumerent filij honorare parentes, & dis  
sacerēt quam periculosum sit uicē nō re  
pendere laboribus, quos ipsi parētes fis  
lijs impenderent. Hunc tamē post mul  
tam pœnitentiā audiui<sup>m</sup> sanctoꝝ quoꝝ  
rundā p̄cibus liberatū, & disparuisse sus  
bito fœdū monstrū. Tametsi Bona. dis  
cat hūc hominē mala morte perh̄s̄e.

Maxima mali pars, & causa inobedis  
entiæ atq; irreuerentiæ liberoꝝ erga pas  
rentes, manat ex praua educatione pas  
rentum, qui nihil neglectius habēt quo  
nihil p̄ciosius. Docent̄ uicia priusq; nos  
runt quid sit uicium. Nondum scit los  
qui, & iam scit quid sit coccum. Adhuc  
puer & iam mirat̄ gemmas. Si quod re  
pertum est uestis genus, ut quotidie ars  
Sartore parit aliquid noui, hoc infanti  
addunt, Docent̄ sibi placere, Quomo  
do ergo postea supbiam oderit? Videt  
puer patrem eximie potum, aspidet pas

Q s rum



rum pudicis conuiujs. Instigant puerū  
ad bibendum. Quomodo oderit gran-  
dis temulentiam, qui infans didicit esse  
uinofus? Instillant uerba illis, uix scors  
to pmittenda, & si quid huiusmodi red-  
didit puer, osculis excipitur.

Mundana tantū docent & uicia. Aus-  
dias patres sic dicentes. Ille humilis huius-  
mili loco natus quia dicendi facultatē  
nactus est, summos Magistrat⁹ & impe-  
ria administravit, opes acquisiuit ingē-  
tes, uxorem accepit diuitem. Construxit  
pclaras ædes. In maxima gloria uersat.  
In regia clarissimus est. Omnes claros  
uiros in saculo memorant, cœlestis uer-  
ro conuersationis & cœlestium bonorū  
mentio nulla. Quod si quis aliquid huius-  
iufmodi memorare uoluerit, reuocatur.  
Et ita cum hac doctrina teneros eorum  
animos imbuunt, nil aliud q̄ materiam  
omnium malorū docentes, duos istos  
uiolentissimos amores inferentes, pec-  
cuniarū, & uanissimæ gloriæ, quæ om-  
nia corrumpunt. Vbi optandum erat  
quomō hanc pestem euadere possent.  
Hæc Chrysostomus.

Mala ergo educatio, inobedientes pa-  
rit liberos. •

Secundus

Secundo transgrediuntur hoc præceptum, qui suis superioribus & Prælatibus Ecclesiasticis sunt inobedientes, nec uolunt obedire mandatis eorum publicis, iustis & rationabilibus. Quinimo detrahunt suis Prælatibus, obloquentes contra uitam & mores eorum. Et non considerant quod quantumque sunt scandalosi in uita sua, non tamen idcirco sacramenta per eos ministrata, sunt minoris efficaciam is qui rite ea suscipiunt, quoniam non a bonitate aut conditione ministrorum, sed ex diuina institutione & uirtute uim suam habent. Et propter improbam uitam Prælatorum, subditi non eximuntur ab eorum obedientia & subiectione, quum de malis Prælatibus dicat, Christus Matth. 23. Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, nolite facere, dicunt enim & non faciunt. Et. 1. Pe. 2. dicitur. Obedite Præpositis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discoloribus. Et id quidem propter prælationem, quam Deo permittente gerunt.

Tertio uiolant hoc præceptum, qui mandata ecclesie de festis celebrandis, aut ieiuniis obseruandis continent. Similiter & hi, qui censuras ecclesiasticas, & excommunicationis

municatōes parui pendūt, & hi qui decimas & oblationes ministris ecclesiæ debitas, pro sustentatiōe uitæ eorū. Fideliter & integræ nō persoluūt. Omnia enim hæc redūdant in cōtemptrū Ecclesiæ, & ministrorū eius. Et sunt cōtraria huic salutari monito Eccle. 7. Honorifica sacerdotes, & da illis partē (sicut mandatum est tibi) Primiciarū, & purgationis & de negligētia tua purga te eū paucis.

Heretici longe aliter sentiūt, qui docent neq; ecclesiæ, neq; prelatis eius esse obediendū. Sed hoc facit temeritas proprii ingenij sibi ipsi nimiū credens atq; confidens.

Inde tā multi hoc tēpore, antiquis sprete patribus, sprete prelatis & pōtificibus, sprete sanctis doctoribus, sprete deniq; cōsiliis, ac postremo sprete omni auctoritate & diffinitionibus sacro sanctæ ecclesiæ, homines licet parū docti, uouas quotidie fingunt opiniōes & nouos errores. Nam dū uni uolūt inherere scripturæ, hac perperam intellectā, sensum quem inde sibi eliciūt adulterinū, dicūt uerbū dei, quū sit proprii capitis sui figmentum.

gmetū. Hoc tamē adeo persuadēt, adeo  
credendū statuūt. ut mordicus etiam p  
illo digladientur.

Hinc fit etiā, ut natiuū ac genuinū scrip-  
turæ sensum, quem recepit & habet ecc-  
lesia singulari priuilegio ex instinctu  
spiritus sancti, ipsi abiciat, adeo ut quic-  
quid iam olim in ecclesia statutum est  
atq; receptū, aut eliminent, aut permus-  
tent, aut interrumbent. His deest humili-  
tas, sine qua uerbū Dei intelligi aut tra-  
ctari non potest, Christo dicente. Confi-  
teor tibi Pater, quia abscondisti hæc a  
prudentibus & reuelasti ea paruulis.

Hij uero arrogantes, tot sanctis patribus  
tot sæculis foeliciter transactis, suas pfe-  
runt insanias, quasi in scripturis intelli-  
gerent, quod innumeri sancti. Immo  
quod uniuersa Ecclesia a Christi tempo-  
ribus hætenus sub maximo periculo ex-  
rans ignorasset.

Quod si admitteret, ubi tunc Christi  
esset ueritas, promittentis spiritum sc̄m  
sefe missurū qui uere doceat inducatq;  
in omnem ueritatem, puta obscura elu-  
cidādo, & non reuelata manifestando,  
idq; non nisi per sanctos homines spi-  
ritu Dei illuminatos. Quam

Quam temerariū autem est ac supbi  
tam est etiam stultum quoduis Ecclesiæ  
membrū hanc sibi arrogare gratiam, ut  
doctorem habeat spiritū sc̄m, quo liceat  
sibi quicq̄ aliud sentire ab Ecclesia dis  
uersum. Non recte sentit, quisquis aliter  
q̄ Ecclesia senserit, quālibet suæ opiniōi  
uideat astipulari Scriptura, quia qui in  
Scriptura loquit̄, non est Deus dissensio  
nis, sed unitatis & pacis.

Obediamus ergo Ecclesiæ, Admonet  
nos obedientiæ quod in ueteri Testamē  
to, si quis Sacerdotis summi detractasset  
imperium, aut spreuisset mandatū, mors  
tis supplitio puniebat̄. Atqui Noui Tes  
tamenti Sacerdotiū, iurisdictio autho  
ritas, & dignitas spiritualis, longe sunt  
p̄stantiora. Adde quod Christus dicit.  
Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut  
Ethnicus & Publicanus. Et iterū. Super  
Cathedram Moyse sederunt Scribæ &  
Pharisæi, quæcūq̄ dixerint uobis facite.  
Et item. Qui uos audit, me audit etc.

Qua p̄pter dicere summum Sacerdotē  
Prælarū, & animarū nrarū pastorē, nihil  
posse præcipere, nisi quod Scripturæ ex  
plicitus iubent, plane ridiculū est. Certe  
nihil

nihil potest precipere contra Scripturā  
sed iuxta scripturam aut pro scriptura,  
quæ non possit, ubi id flagitet animarū  
(quorum Pastor est & pater) necessitas, aut  
evidens magnaque utilitas.

Qui non est contra uos, ait Christus  
pro uobis est. Quod non est contra scrip-  
pturam, pro scriptura est, & pro Scriptura  
militat.

Si ergo prelati & pater & pastor, pro  
nobis deo reddet rationē, ut in Ezechie-  
le clarissimū est. Vbi dominus pro eius  
negligentia se animarū sanguinē de ma-  
nu eius requirere cōminat, quomodo  
non possit precipere nobis, aut quomo-  
do non deberem⁹ nos illi obedire?

Si dixerit hæreticus, apostolis cōmis-  
sum erat ecclesiæ regimē, non alijs. Re-  
spōdet, hoc merū figmentū est, quod non a-  
lijs quoque ab apostolis pastoribus & præ-  
latis fuerit cōmissum regimen ecclesiæ,  
qui possint constitutiones facere. Habēt  
enī quæque tēpora sua pericula, quibus e-  
regione sua debent a pastoribus etiam  
uigiliæ atque curæ. Nouis quotidie mor-  
bis emergentibus, noua etiā parari reme-  
dia necesse est, ad quæ prelati deus aus-  
thoris

roritatē dedit, & spiritū sanctū non negat, immo pollicet sic se daturū spiritū sanctū, ut maneat nobiscū in æternum. Idq; (ne tergiuersandi ullus pareat subditis locus) non pro merito ꝑcipientis sed in utilitatem, quam Christus diligit subiectæ plebis.

Ideo nō considerandū est, quis & cuius uitæ sit, aut meriti, qui in Ecclesia ꝑsudet nobis sed cuius iussu, ordinatione atq; autoritate Prælat⁹ sit nobis. Neq; em̄ iussi sumus Prælatore imitari opera sed seruare præcepta, Nec autoritas, & Iurisdictio quam in subditis habent, Sacerdotaleq; officium, super merito uitæ eorum, sed super uerbo Christi fundata sunt.

Cæterū q̄ impium est queso pro Republica & commodis temporalibus leges ferre, & pro saluandis animabus Leges institutas non ferre? Fateri uni generali Prælato Ecclesiæ (quod necesse est) uniuersalis regimen cōmissum esse, & nihil eundem posse subiectis ꝑcipere subditisq; non obediendi libertatem asstruere?

Nemo tamē propterea putet nobis uis  
tana

tam prelatorū oēm placere, nec abusus  
qui perperā introducti sunt laudari.

Absit hoc a nobis, pro his suadeo orans  
dū, donec uel a deo, uel a concilio gñra  
lic quoniā aliud nō possum⁹ corrigantur.  
Hæc propter hæreticos dicta modo  
sufficiunt, ad propositū reuertamur.

Quarto cōtra hoc quartū preceptum  
faciūt, qui regibus & principib⁹ suis in  
obedientes sunt, & quibuscūq; superioribus  
suis in ciuili administratiōe, fraudantes  
eos in tributorū & uestigaliū p  
solutione, quū dixerit dñs Matth. 22.  
Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & q̄  
sunt dei deo. Et beatus Paulus ad Ro  
ma. 13. ait. Reddite ergo om̄ibus debita,  
cui tributū, tributū, cui uestigal uesti  
gal, cui honorē, honorē, cui timorem tim  
orem.

Ad hec igitur subditi tenent. Sed tamē  
sciāt principes & superiores mutuū esse  
inter principē ac populū cōmertū. Tis  
bi populus censum debet, debet obsequiū,  
debet honorē. Sed tu uicissim populo  
debes bonū ac uigilantē principē  
aut superiorē. Cū exigis uestigal a tuis  
ueluti debitū, fac prius excucias temets

R. ipsum



ipsum num illis officij tui uestigal persolueris. Cū principatū aut prefecturam suscipis, ne cogita quantū accipias honoris, sed quantū oneris ac sollicitudinis. Nec arbitreris tibi predā obtigisse, sed administrationem. Princeps aut quisq; superior, qui nihil aliud cogitat, nihil aliud agit, nisi ut q̄ plurimū pecuniarū a subditis extorqueat, ut uendat magistratus & officia, ut pœnas immensitas exigat, utrum is princeps, uel superior dicendus sit, an negotiator, an ut uerius dicā prædo? Et num talis a subditis amabitur? Quisq; superior debet imitari deū, cuius locū tenet. De⁹ amatur a bonis om̄ibus, nō timet nisi a malis, timore seruili scilicet, ne scilicet sibi noceat. Ita prefectus, princeps, nulli debet esse formidabilis, nisi fontib⁹ ac scelerosis. At ita rursus, ut his quoq; spes ueniæ reliqua fiat, si modo fuerint sanabiles. Ex aduerso Cacodemon amat a nemine, formidat ab omnibus p̄cipue bonis. Nam malis cū illo conuenit, Ita Tyrann⁹ optimis quibusq; maxime est inuisus, Id itaq; quisq; superior caueat.

Si tamē superior malus fuerit, nihilomin⁹

hominus ei a subditis debetur census & obedientia in licitis & honestis.

Tantū de Quarto Præcepto.

# De Quinto præcepto.

Quintum Præceptum est, Non occis des.

Notandum circa hoc, q̄ fuit una hæresis, quæ dicebat q̄ in noua lege non liceat cuiuscūq; potestati scilicet Ecclesiasticæ, aut seculari interficere hominem quā tumcūq; etiam malefactorem, nec liceat quicq; facere ratione cuius uita hominis abbreviet. Sed contra hanc hæresim est quod Petrus contra Ananiam & Saphiram sententiam mortis dedit. Et Paulus sententiam cecitatis contra Elimā magum, Actu. 13. Et ad Roma. 13. dicit, q̄ potestas non sine causa gladium portat Dei em̄ minister est uindex in irā ei qui male agit, Et Augu. Epistola. 2. ad Macedonium Præpositum expresse determinat. Non ergo phibet hic occisio hominum, sed tantum iniusta.

De hoc præcepto dicemus duo. Primo quō hoc p̄ceptum debeat intelligi & obseruari. Secūdo quō cōtingat hoc p̄ceptum solui & uiolari. R. 2 De

De primo nota, q̄ inter ista Sex præcepta Dei negatiua, istud in ordine præceptorũ quintũ, phibet maximũ & summum detrimentum inferri personæ hominis, scz occisionem, per quã aufertur hominis uita, & ipsa persona interit.

Præterea, Homicidiũ multis modis diciť fieri. Et unusquisq; illoꝝ, per hoc præceptum phibet. Primo sola mente, cum quis habet odium implacabile in aliquem, & animo secum reuoluit quõ illum occidat actu, perquirens circũstantias & oportunitatem ppetrandi illius sceleris. Tale em̄ ppositum, & consensus deliberat⁹ occidendi aliquem, licet etiã eam intentionem non exequat⁹ opere, est p̄tũ mortale, & transgressio huius præcepti, quoniã est Homicidiũ mentale. Vnde Btũs Iohan. 1. Iohan. cap. 3. dicit. Omnis qui odit fratrem suum, Homicida est. Et ergo p̄ istud præceptum non solum phibet occisio exterior actualis, sed etiam interior occidendi uolũtas.

Et ea omnia, quæ possunt cõmuniter ad actum aut uoluntatem occidendi inducere, ut Ira, rixa, contentio, uerba  
cont

contumeliosa, iniuriæ, odium frat. rñ, & similia, ex quibus solet occasio & materia sumi ppetrandæ cedis. Vnde Dñs Matth. 5. dicit, Audistis quia dictum est antiquis. Non occides, qui autem occiderit reus erit iuditio, Ego auté dico uobis, quia omnis qui irascit̃ fratri suo, etiam motu cordis tantum reus erit iuditio, id est ob p̃t̃m puniet̃ & iudicabitur uide ibi de Racha, & de hoc qui dixerit fratri fatue. Vbi Christus recte interpretans præceptum de prohibito Homicidio, ostendit eodem præcepto etiam p̃hiberi iram irrationabilem, & uerba contumeliosa, quæ solent dare occasionem perpetrando Homicidio, nisi caueat̃.

Secūdo homicidium perpetrat̃ lingua, quādo quis imperat alijs, ut quis iniuste occidat̃. Talis em̃ uere Homicida est licet manu illud malū nō perpetraverit. Vt .2. Reg. 12. dicit̃ rex Dauid Uriam militē suū percussisse gladio, quia per eum scripsit lras, quod a Ioab poneret̃ ex aduerso in acie belli, ubi maximum esset periculū uitæ, & sic interficeret̃. Et eiusdem .2. libri cap. 13. Absolon dicitur interfecisse fratrem suum Amnō in cō

R 3 • uiuio

uiuio, quia suis seruis precepit, q̄ ipsam  
affidentē mensæ interficerent. Consi-  
liter Iudei Matth. 27. uere dicuntur in-  
terfecisse Christū in sua passione, quonia-  
am succlamauerūt tumultuoso clamore  
ad pilatū, q̄ crucifigeres & occideres.  
Vnde beatus Petrus Act. 3. Authorē uis-  
tæ interfecistis, interfecerunt nō manu,  
sed lingua.

Tertio perpetrā homicidiū manu,  
id est, exteriori perēptione, siue fiat gla-  
dio, siue telis, siue lapidibus, siue uenes-  
no, aut alio quouis instrumento, siue  
etiam aperte, siue dolose.

Et iste modus tertius, cōmittitur uarijs  
modis ex intentiōe S. Thomæ. 2. 2. q. 64  
& aliorū, primo, siue sit iudex, siue alter  
homo, qui uoluntarie occidit innocen-  
tem, qui nullam pœnam meruit. Talis  
occisio est iniusta.

Secūdo quādo iudex uel eius minister,  
uel alius, occidit uoluntarie & scienter  
eum, qui licet pœnam meruerit corpor-  
talem, nō tamen mortē, sed uel pœnā  
carceris, uel uerberationis etc. Ista ergo  
occisio est iniusta.

Tertio, quādo quis hominē, siue reū,  
siue

siue nocentē, uoluntarie occidit, nō ser-  
uato debito ordine iuris, & maxime si  
ipse occidens nō habet ad hoc authori-  
tatē legitime potestatis, ut quia non est  
in hoc iudex illius occidēdi, nec est mi-  
nister talis iudicis, qui ex eius manda-  
to hoc faciat, scilicet ut plectat reos a Iu-  
dice sentētiatus, aut ut in bello iusto oc-  
cidat hostem.

Quarto, qui occidit hominē etiā reum  
mortis, sup quē habet potestātē legitimi-  
mā sed occidit mala intētiōe, & iniusto  
animo, ut non ex amore iustitiæ & pro-  
pter cōmune bonū, sed forte ex liuore  
uindictæ aut ex appetitu pœnæ.

Quinto qui occidit hominē cōpuls-  
sus necessitate, euitabili tamen, ut quia  
inuadentē se, & occidere uolentem, eua-  
dere posset fugiendo, uel adiutoriū ali-  
orum inuocando, & non uult propter  
uerecundiā, aut aliquo alio modo pos-  
set se saluare, sed non uult & occidit eū.  
Talis homicida reputatur, & agit con-  
tra presens preceptum.

Sexto, qñ quis danda operā rei illi-  
citæ, & quam uitare deberet, occidit ho-  
minem casu, & propter intentionem.

R 4 Vt

Vt si quis uiolenter percutit utrū mulieris p̄gnantis, non intēdēs occidere. Et si inde sequatur mors mulieris, aut foetus, reus est homicidij, maxime si foetus fuerat animatus. Et peccat cōtra hoc preceptū, ut habet̄ Exo. 21. In hoc enim dat operam rei illicitæ, eo q̄ ex tali percussione nata sit sequi mors. Aut qui mittit iaculū uersus locū, ubi cōsueuit esse transitus hominū, tūc dant operam rei illicitæ, quare si occidit, agit cōtra p̄sens preceptū. Et sic intelligit̄ de alijs similibus casibus.

Septimo hoc homicidiū quod dicit̄ inu seu facto cōmittit̄, quādo quis, dando operam rei licitæ, non tamē adhibendo diligentia debita, occidit casu hominē & preter intētionē, ut si quis in loco publico ubi cōsueuerit transire homines secat arborē. Ille adhibet operā rei licitæ, & tamē si non adhibet debitā diligentia scilicet circūspiciendo, aut alte clamando, ut sibi caueant homines, & arbor cadens opprimat aliquē & occidat, ille secās reus est homicidij, eo q̄ nō adhibuit diligentia quæ in tali loco debita fuisset, ita de similibus casibus.

Octa

Octauo ; qui negligit pro posse liberare  
a morte hominē, quem noscit positum  
in extrema necessitate, & in periculo ui-  
tæ. ut cū noscit aliquem in tali articulo  
constitutū, q̄ circa eum apparent signa  
probabilia extremæ necessitatis futuræ,  
nisi ei subueniat, si tūc hō negligat, illi  
pro posse subuenire homicida reputat,  
& agit contra hoc preceptū, unde Am-  
bro. Pasce fame morientē, si non pauis-  
sti, occidisti. Ita similiter dicendū est de  
subsidio amictus.

Et istud debent studiose & cum tre-  
more attendere diuites, qui habent co-  
piam uictualium & uestium, & pecuniæ  
in arcis. Et tamen non distribuūt illa p̄  
sua facultate pauperibus extrema neces-  
sitate oppressis, qui fame & frigore con-  
fecti & seminudi iacent ad ianuas eorū,  
& plerūq; in plateis moriunt̄ defectu ui-  
ctus & amictus. Certe diuites illi in die  
iudicij accusabunt̄ coram diuino tribu-  
nali, tanq̄ homicide illorum pauperū,  
& tūc nullum erit eis subterfugium.  
Dicit Chrisost. Homil. 78. super Math.  
Audite qui bona prodigaliter cōsumis-  
tis. Non accepisti ut deuorare habeas,

R 5 sed



sed ut ad elemosynā utaris . An forsan  
tua te credis habere? Res pauperum tibi  
credita est, etiam si laboribus iustis, etiā  
si hæreditate paterna in te peruenerit.  
Num putas non potuisse deum abs te  
hanc pecuniam auferre? Sed ideo nō fe-  
cit . quia te dñm esse uult benignitatis  
erga pauperes, Audiant qui uentri seruis-  
unt, qui pecuniā consumunt ad cænas  
opiparas. pecuniā dico, quæ non nostra  
est, sed pauperæ, Qui excogitant potatio-  
nes, conuiuia, Modo tu alios uocas, mo-  
do uocaris ab alijs. Ita nunc tu cōsumis  
nunc alios consumere cogis, & duplicē  
tibi præparas cruciatū, unū ab his quæ  
tu, alterū ab his quæ alij hortatu tuo fa-  
ciunt. Et paup̄ fame moriē.

Et solent prætere excusationem, di-  
cuntq; Dent diuites. Ille & ille habet ta-  
lenta auri, tot habet agros, tot cōdit pas-  
latia, multa possidet, nec aliquid dat  
pauperibus, quare igit̄ ego dare debeā?

Rñdet his Chrysost. Homil. 65. super  
Matth. Quid inquit nugaris? Cur nō  
respicis probe uiuentes? Laudabiles, qui  
exquisitissime præcepta seruant, sed ad-  
miraris offendentes Deū, & inglorios?

a quis

a quibus multa Exempla nequitie colligis: Respice Abraham aliosq; qui florebant misericordiae opibus. Quid ad te si alij non dant? Eris mirabilior, si pauper existens fueris liberalior. Ne respicias ad illos, sed ad Christum, Noli alium iudicare, Maiora tormenta tibi imminet, si cum alios accuses, ipe non facias.

Nono, Mulier quae causa est abortus sibi ex nimia ingluuie, aut ex nimia stultitudine uestimentoꝝ ad lasciuia ordi nata, aut ex nimis forti & magna agitatione in Choreis, aut alijs uanis, aut quocumq; alio indebito modo. Et si foetus iam sit animatus, tunc peccatum est grauius, quia est uerum Homicidium, Similiter qui dat mulieri uenenum sterilitatis, aut mulier quae huiusmodi recipit propter hoc, ut non concipiat puer, aut quocumq; alio modo illicito impediunt uoluntarie ne foetus concipiat.

Decimo, qui sibi inicit manus, id est qui seipsum occidit, quia hoc precepto, non solum prohibet alterius hominis occisio, sed etiam suisipsum, quoniam per Legem charitatis, debet unusquisq; proximum suum diligere, sicut seipsum. Et ergo sicut aliquis

aliquis per fraternæ charitatis obligati-  
onem, non debet alteri mortem inferre  
ita neq; sibi ipsi. Quoniam suis occi-  
sio, non solû diuinæ legi, sed etiam na-  
turali summoque repugnat, p quam unû  
quodq; etiam animal brutum, studet se  
ipsum conseruare in esse & refugit suis  
lesionem. Idcirco qui seipsum p im-  
patientiam, grauem tristitiam, & melan-  
coliam, aut desperatione occidunt, per  
petuam incurrunt damnationem, quia  
subtrahunt sibi ipsi spaciû pœniæ, & nō  
relinquunt sibi temp<sup>9</sup> quo de peccatis  
suis, Deo satisfaciant. Quemadmodum  
2. Reg. 17. Legimus Achitophel consili-  
arium Absalon seipsum laqueo suspen-  
diffe, qui fuit figura Iudæ traditoris, et  
am laqueo a seipo strangulati, Samson  
licet se cum Philisteis obruerit, tamen  
a pctō Homicidij excusatur quia ut ait  
August. 1. de Ciui. Dei. Hoc latenter spi-  
ritus sc̄tus iusserat, qui per ipsum mira-  
cula faciebat. Alias autem nulli licet se  
ipsum occidere.

Et non solum qui sic sibi manus injicit  
q se cito perimit, sed etiã qui sic uiuit,  
aut agit q propriã uitã notabiliter ab-

brevi-

breuiat & notabiliter ad mortem accer-  
lerat. Vnde Hieronimus nō refert utrū  
paruo tēpore, aut magno te interimas.

Et hoc scdm Bonauen. in 4. disti. 15.  
contingit dupliciter. Primo cū quis sibi  
diminuit uitam, & accelerat mortem, &  
facit hoc scienter, uoluntarie, & ex inten-  
tione. Et de illo loquit Hierony. Et est  
graue pctm̄. Et inter multa potest dari  
Exemplum. Inueniūť aliqñ homines,  
qui se sic sanctos reputant, qđ estimāt se  
securos de gloria cœli. Pro qua cito con-  
sequenda sic inquieti sunt & impacienť,  
qđ per indiscreta ieiunia, uigilias & cate-  
ra affligunt corp⁹ irrationabiliter, ut ab-  
breuiant sibi uitam; & sic sint cito cum  
Christo, qui in hoc male agunt, & non  
nunq̄ perdunt & uitam p̄sentem & futu-  
ram. Scđo contingit hoc, cū quis sibi ab-  
breuiat uitam, dando operam rei inuti-  
li & illicite, ut solet fieri per nimiam cra-  
pulam & inordinatum cibum & potū.  
Et illud quoq; est peccatū, & contra pre-  
sens p̄ceptum.

Vndecimo Homicidiū p̄petrat, mos-  
do quodam spūali, per malæ uitæ Exē-  
plum, quod alijs p̄stat ad imitationem

&

& simile malum etiam perpetrandum in  
ductis. Nam qui sic scandalū alijs infes-  
runt, animas eorū occidūt. Et longe gra-  
uius est illud malum, quando illi qui  
dant occasionem ruinæ alijs, debēt eis  
ut subiectis p̄stare bonæ uitæ Exemplū,  
ut Prælati subditis, & pareñ suis filijs, &  
de talibus dicit Grego. q̄ tot mortibus  
digni sunt, quot ceteros ad p̄ditionis &  
prauitatis Exempla transmittunt, Mat-  
th. 18. Dñs dicit de scandalizante, q̄ ex-  
pedit ei ut suspendat mola asinaria ad  
collum eius & demergat in profundū  
Maris.

Duodecimo fit Homicidium per des-  
tractionem & diffamationem alicuius  
absentis, Dicit em̄ Btūs Bernard⁹ q̄ des-  
tractor uno ictu tres animas occidit, suā  
scz, & illius audientis quē sua detractio  
ne inficit, & illius de quo detrahit, quia  
illi forsan p̄iudicium mortis uel damni  
irreparabilis, sua detractioe para t.

Vitium hoc detractiois maxime so-  
let uideri familiare fœminis. Nunc etiā  
ad uiros demigrauit. Irrepsit in aulas  
Principum, in Scholas eruditorū, in col-  
legia Sacerdotum. Nec opinor ullum  
fuisse

fuisse seculū quo latius regnaret hæc lux  
 es, q̄ hodie regnat. Huiusmodi deli-  
 ctijs nunc condiūt sua conuiuia. Inter-  
 dum a sacra lectione fit initiū conuiu-  
 orum, mox ad detractorias fabulas uer-  
 niūt. Rurſus gratiarū actio, deinde red-  
 dita ad intermissas obtrectationes, quū  
 tamē dñs etiam ociosa uerba uetuerit.  
 Arbitror a priscis in hoc adhibitam mu-  
 sicam in cōuiujs ut sermones indignos  
 cōuiuio discuterent. Fertur Augustis-  
 nus scripsisse supra suam mensam hos  
 uersiculos.

Quisq̄s amat dictis absentū rodere uitā  
 Hæc mensam indignā nouerit esse sibi.

Hieronimus par. 3. Ep̄læ tract.

9. cap. 20. dicit.

Putas te in eo sanctū si alios laceres? &  
 accusas quod facis? Cuius queso huma-  
 nitatis est, aut clementiæ insultare alio-  
 rum miseris, & uulnera aliena cunctis  
 monstrare? Sic ne te docuit ille Samari-  
 tes qui oleū plagis infundit? Quid mi-  
 hi prodest, si alij mala mea referas? hoc  
 non est me emendare, sed uitio tuo sa-  
 tisfacere, Si me uis corrigere delinquen-  
 tem, increpa secrete, uel adhibito teste  
 uel

uel testib⁹ ut dñs precepit. Si audire no  
luero, dic ecclesiæ. Quid q̄so uulneribus  
tuis prodest, si ego fuero uulneratus?  
Greg. uera iustitia cōpassionē habet, fal  
sa, dedignationē.

Audiant qui pro uoluptate ducunt etiā  
sacerdotibus detrahere. Detrahis gra  
dum per quē factus es Christianus? Chris  
tus peruersum honorauit pontificem,  
Paulus uenerat iubentē percutere cōtra  
legē, & tu detrahis? Iubemur obedire  
non tantū bonis, sed etiā discolis, & tu  
illis detrahis? Scitote fratres, Siue quis  
signa faciat, siue uirginitatem seruet, si  
ue ieiunet, siue humi dormiar, siue an  
gelos uirtute preueniat, omniū erit sce  
lestissimus, hunc habens defectū. & ini  
quior latrone, fure, lenone hec Hieroni  
mus.

Solent se excusare, dicentes. Ipse nō de  
traho, sed alijs loquentibus quid facere  
possum? Respondet P̄sal. Ad excusan  
das excusatiōes in peccatis ista pretendi  
mus. Christus nō deludif, om̄ia uidet,  
Si detractor tristem uideret faciem au  
dientis aut obturantis aures, ilico con  
ticesceret.

Alij

Alii vero detractores excusantes se dicunt.  
 Bono zelo loquor. Respondet. Hec est  
 comunis excusatio detrahentium. Pro clar  
 ori intellectu huius precepti, & eorum quae  
 dicta sunt. Notandum quod duplex est occis  
 sio hominis, quedam iusta, quedam iniusta.  
 Ad iustam occisionem requiruntur tria. Pri  
 mum est iusta causa, ut scilicet quis occi  
 datur pro culpa, per quam tale mortem  
 & occisionem meruit. Talis enim occidi po  
 test ex dei mandato. Ut habetur Exo. 22.  
 & in multis alijs passibus scripturae.  
 Secundum requisitum est iustus ordo. Ita quod  
 seruentur in hoc ea quae ad iuris ordinem  
 pertinent. Et maxime quod huiusmodi occi  
 sio iubendo uel exequendo fiat ab eo  
 qui habet auctoritatem legitime potestas  
 tis, ut qui est in hoc superior & iudex istis  
 us occidendi, aut minister eiusdem ius  
 dicis. Quod enim hoc requiratur ad iustam  
 occisionem. Patet in multis scripturae pas  
 sibus. Unde Num. 27. dicitur. Homicida  
 sub testibus punietur, ergo iudicialiter.  
 Item Deute. 21. de filio contumace qui  
 non audit monita patris dicitur. Ducent  
 eum ad seniores ciuitatis, & ad portam  
 iudicij. Ecce quomodo non licet pas  
 sentibus

S sentibus



rentibus occidere filiū auctoritate propria, sed tantum iudicialiter .

Tertiū requisitū, est iustus animus, ita q̄ etiā iudex mandās, & minister exequēs occidat propter bonū finem, & recta intentione, ut scilicet propter conseruationem iustitiæ, & correctionē culpæ, Istis em̄ conditionibus obseruatis, princeps aut eius minister habens publicæ potestatis auctoritatē, licite potest sibi subiectos punire, per illationē mortis, nec facit contra presens preceptū. Exo. 22. Maleficos ne paciaris uiuere, & Aug. lib. 1. de li. ar. Si homicidiū est hominē occidere, potest aliquādo sine peccato fieri, Nam miles hostem, & iudex ac minister eius nocentem non mihi uident̄ peccare cum hominem occidunt.

Alia est occisio hominis iniusta & cōtra ordinem iuris. Et fit q̄ttuor modis. Primo quādo occidit innocens qui nullam pœnam meruit. Scđo quādo occidit nocens, & qui meruit puniri, sed nō meruit mortem, sed aliquam minorem pœnā, Est em̄ illa occisio iniusta ex hoc q̄ tali inferit̄ maior pœna, q̄ eius meruit culpa. Tertio quā occidit ille qui mortē  
meruit

meruit, sed occidit non seruato ordine legitimo iuris, Et potissimū quādo occidit ab eo qui non habet ad hoc auctoritatem legitime potestatis. Quarto quā quis occidit pro culpa sua, & ab habente auctoritatem ad hoc, sed occidit ab eo non iusto animo, ut quia non amore iustitiæ, sed liuore uindictæ, aut ppter aliquē alium indebitum finem. Et omnis huiusmodi iniusta occisio hominis facta uoluntarie phibetur hoc Quinto pcepto.

Ulterius notandū, q̄ ut dicit S. Tho. scda. ij. q. 122. Licet in hoc mandato exprimat solum Homicidiū, cū dicit, Nō occides. Tamē in illo Homicidio tanq̄ in principaliori & maximo corporis nocumento intelligūt omnia nocumenta corporis, & omnis naturalium lesio, ut sunt, mutilatio, uulneratio, incarcerationio uerberatio & cætera huiusmodi. Et quælibet istarū lesio fit iniusta istis modis, quibus occisio fit iniusta, De quib⁹ nūc dictum est, Et sicut per hoc pceptum phibet omnis iniusta occisio hominis, siue fiat uoluntate, facto uel uerbo, siue iubendo. Sic per idem pceptum phibetur

S 2 betur

betur omnis iniusta mutilatio hominis in aliquo membro, aut uulneratio, uel uerberatio. Et sicut uarijs modis fit Homicidium, Ita uarijs modis potest fieri iniusta lesio, eodem modo applicando quo dictum est de Homicidio.

Secundo dicamus, Quomodo contingat hoc præceptum solui & uiolari.

Primo peccant contra hoc præceptum Homicidæ, quocumque modo occidant hominem iniuste.

Ab hoc peccato retrahere debet quælibet huius peccati grauitas & magnitudo, Est enim non solum contra hoc præceptum. Non occides, sed etiam contra charitatem fraternam, Proximo enim debemus & bonum uelle, & pro posse facere. Tenemur enim eum diligere sicut nos ipsos, Et est contra iustitiam, eo quod proximo sic iniuste sua naturalia auferimus, & eum in ipsis grauiter damnamus. Et ualde aggrauat hoc peccatum, magnitudo damni, cum scilicet auferat homini uita corporalis, quam inter omnia huius uitæ bona maxime diligimus, & per cuius ablationem omnia presentia auferuntur, ut sanitas, diuitiæ, potentia, honor, amici, filij etc.

Secundo

Secūdo retrahere debet homines ab hoc pctō, ip̄sius inhumanitas. Inhumanum enim est, sine causa aut ex leui, ut forte ex uerbi iniuria, aut aliō simili, mo: ueri ad tantū malū inferendū proximo. Quēadmodū faciunt quidam homines qui in mortalibus, & alijs hominū corporalibus lesionibus delectant, uelut fære siluestres quæ humanum sitiunt sanguinem.

Tertio deberent homines animo uol uere q̄ homo creatus sit ad imaginem & similitudinem Dei & ex hoc retrahi ab illo peccato, quū sancta Trinitas sic honorauerit hominem q̄ ipsum ad sui imaginem creauit.

Quarto deberent homines aduertere quam chare Christus dñs hominē redemit a dyabolica potestate, quia pro eo p̄ciosum sanguinē suū fudit, & seipm in passionē & mortem tradidit. 1. Cho, 6. Empti estis precio magno. Hoc aduerte re deberent & homines. Non tanti pars uipendere, ut eos occidant aut ledant. Et forte in peccatis eorū, & sic eis aufererēt nō modo uitā præsentem tēporalē, sed etiā æternam, & fierent causam dās

nationis his, pro quorum salute saluato-  
tor noster mortuus est.

Sed & summa diligentia cauendum  
est iudicibus & secularibus potestatibus,  
ne malefactoribus occidendis negent nec-  
cessarium tempus poenitendi per contritio-  
nem & confessionem, ne forte per eorum  
subitam occisionem precipitent in aeternam  
damnationem. Omnes enim homines  
huius uitae tenemur diligere ad bonum  
foelicitatis aeternae. Hec Aug. in Epistola  
ad Macedonium.

Quinto debet homines ab hoc pecca-  
to retrahere timor poenae aeternae a deo  
specialiter infligendae. Quod dominus signifi-  
ficauit quum ad Cayn primum homicidam  
dixit. Vox sanguinis fratris tui clamat  
ad me de terra, scilicet uindictam postu-  
lando. Quod dominus non dixisset, nisi specis-  
aliter hoc peccatum homicidii punire uo-  
luisset, etiam in aeterna damnatione.

Cuius aeternae poenae pro huiusmodi peccato  
homicidii infligendae, magnitudinem, significat etiam magnitudo tempo-  
ralis poenae, quam ipsi Cayn dominus etiam hic  
inferebat. Subdit enim, maledictus eris su-  
per terram, quum operatus fueris eam non  
dabit

138  
dabit tibi fructū suum. Et post addit.  
Vagus & profugus eris super terrā om-  
nibus diebus uitæ tuæ.

Sexto ab hoc peccato deberet homi-  
nes retrahere difficultas satisfaciendi p-  
ximo pro tali damno. De quo hęc fert  
sententiā Scotus & alij. Qd̄ si quis occi-  
dit aliquem iniuste, si sibi pro illo a ius-  
dice secundū legem isti⁹ loci infligitur  
mors, ut sic uitam reddat pro uita, des-  
bet illā patienter ferre, & sic soluere pœs-  
nam illam. Si autē mors sibi a nullo in-  
fligitur iudice, tunc expedit sibi, ut uitā  
suā exponat in causa iusta, ut contra in-  
fideles & inimicos ecclesiæ, pro restitu-  
tione faciendā illi cui uitam abstulit.

Quod si non uelit tantam restitutionē  
facere, nō potest tamen a restitutiōe fa-  
ciendā omnino immunis esse. Sicut quis-  
dam fatui (dicit Scotus) absoluunt ho-  
micias, nec eis restitutiōe necessario in-  
cūbentem iniūgentes, quasi facili⁹ poss-  
sit transire homicida, q̄ bouicidia, quia  
si quis occideret bouē proximi sui, non  
absolueretur sine restitutione. Tenet̄ er-  
go ille ad restitutionē faciendā equiua-  
lentē uitæ quam abstulit, & hoc eo mo-  
do

do quo potest equiualétia in talib⁹ esse,  
ut pecunia, oratióe, elemosinis etc. sicut  
etiam parentib⁹ non potest reddi equis  
uaiens, sed reddat⁹ quod possibile est.

Ita hic. Nec hoc solú tene⁹, sed si inter  
fectus sustentabat aliquos, ut patrem,  
matrem, uel propinquos, tene⁹ interfe  
ctor om̄ibus illis ad tantá restitutioné  
quantam eis abstulit per interfectioné  
istius.

De mutilatione uero aut alia lesiõe cor  
porali debet fieri restitutio per pecuniá  
dicit Scotus. Et illa debet respõdere nõ  
solum damno quod quis incurrit p mu  
tilationé pro toto tẽpore uitæ suæ, quo  
usus fuisset mẽbro absciso, sed debet  
etiam respondere expensis appositis in  
curatione. Et ultra hoc, placationi lesi,  
quæ requirere⁹ etiã si non esset talis mu  
tilatio, & cõsolationi sic afflicti, quia p  
petua est sibi desolatio de tali mutilatis  
one. plus etiam ponderanda est mutila  
tio pauperis q̄ diuitis, quia pauper plus  
indigebat membro absciso ad uictũ ne  
cessarium conquerendum.

De talibus restitutionibus dicit Tho.  
ñ.ñ.q. 62. q̄ in quo potest recompensa

ri equiualeus, sufficit q̄ recompenſetur  
quod eſt poſſibile, Abſtulit quis alicui  
membrũ, recompēſet in pecunia, uel in  
aliquo honore etc, conſiderata condi-  
tione utriuſq; perſonæ, & ſecundum ar-  
bitrium boni uiri.

Hic deploranda eſt peſſima & admo-  
dum periculofa quædam conſuetudo,  
immo abufus & temeritas, quæ in non-  
nullis territorijs uiget, & apd̄ nos quoq;  
ut aliquo uulnerato, aut interfecto con-  
ſanguinei eius ſe congregent, & propria  
authoritate pergant ad ulciſcendam il-  
latam iniuriam, ira aut odio commoti,  
quod totum eſt mortale, & ſibi inuicem  
cõmunicant in peccatis. Interdũ quoq;  
occidunt innocentes, quibus iniuria il-  
la multũ diſplicuit. Immo nonnũq; &  
ipſi qui ad alios occidendos aut uulne-  
randos ꝑficiſcũt, ſubito in ſuis ſclerib9  
occidunt. Ideo Dñs terræ deberet huius  
modi conſuetudinem proſ9 eradicare,  
alioquin timendum q̄ hæc facinora in  
ipſum redundant, Nam impietati cui  
non reſiſtitur, conſentitur.

Scđo, tranſgrediunt̄ hoc Dei præcep-  
tum, qui atrociter alios mutilat aut uer-  
berant

S 5 berant



berant, aut uulnerant, aut alia molestia corporali afficiūt. Quod si ex tali mutilatione aut lesione sequitur perpetua impotentia alicuius membroꝝ ipsius, ut brachioꝝ, manuū, tibiaram, aut pedū, sic quod ille exinde reddatur impotens ad lucrandum suum uictum, ille lædens obligatur ad reddendum illi omnia damna, quæ sequuntur ex tali impotentia, & paupertatem ipsius lesi subleuare sustentando eum & uictum subministrando. Quod si persona quæ læditur sic atrociter & uulneratur aut mutilatur, sit Ecclesiastica, ut Clericus aut Sacerdos, tanto grauius est illud peccatum, quia sic lædens, incurrit sententiam excommunicationis, per ca. Si quis suadente Diabolo. 17. q. 4. Quod si lædens ipsa sit Clericus aut sacerdos tanto etiam ipse grauius peccat, cum beatus Paulus ad Thimo. describens quilibet debet esse Episcopus & Diaconus dicit ca. 3. eum esse non debere percussorem.

De alijs Homicidijs iam satis dictum est.

Tertio peccant contra hoc præceptum qui cor suum habent exulceratum odio fraterno, quod tamen gerunt in animo implacabili

cabiliter, & cū desiderio uindictæ, quoniam uolunt ulcisci iniuriam, sibi ut existimant indigne illatam. Illo autem appetitu uindictæ nihil est perniciosius salutis animæ, cū dicatur Ecclesiastici. 28.

Qui uindicari uult a Dño inueniet uindictam, & peccata illius seruans seruabit.

Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur etc. Ex quibus uerbis manifeste ostenditur quam periculosa sit humanæ salutis reseruatio iræ in animo diuturna contra proximum cum appetitu uindictæ, quoniam huiusmodi odium & appetitus uindictæ nūq̄ cessare solet, nec facias ri, nisi se uindicer. Et ita ista exulceratio animi, est dispositio multū propinqua ad perpetrandum Homicidium.

**Pro his amplius intelligendis nota.**

Quod inter omnia opera misericordiarum precipuum est, remittere iniurias, Non ulcisci, non seruare inimicitias, nō exercere crudelitatem. Rationem huius ponit Aug. in Enchiridion ca. 69. Quia non est magnum facere misericordiam  
uel

uel ostendere beneficiū illi, qui tibi nihil  
mali fecit. Sed certe maximum signum  
bonitatis est, si tuum quoq; inimicum  
diligas, eiq; remittas iniuriam quā tibi  
intulit, & miserearis debitoris.

Vult Dñs omnino nos esse pacificos  
in domo sua. i. in hoc mundo. Et q̄les  
nos fecit sc̄da natiuitate, sez in Baptis-  
mo, tales uult renatos p̄seuerare, ut qui  
coepimus esse filij Dei, in Dei pace ma-  
neamus. In hoc differimus ab Ethnicis,  
sicut Dñs dicit, Ioan. 15. In hoc cogno-  
scent omnes quod mei discipuli estis, si  
habueritis dilectionem adinuicem.

Et ecōtra, nihil ita deus odit sicut ho-  
mirē ultionis auidū, & seruantē in cor-  
de inimicitias, uel crudelitātē exercens  
tem. Adeo odit, q̄ a tali nec sacrificium  
uult suscipere. Vnde Matth. 6. dicit. Si  
offers munus tuum ad altare, & ibi re-  
cordatus fueris, quia frater tuus habet  
aliquid aduersum te, relinque ibi munus  
tuum, & uade prius reconciliari fratri  
tuo etc.

Contra hec solent uarij uarijs modis  
se excusare.

Dicunt quidam. Ego sperno eū qui me  
spernit

spernit, amo me amantem. Respondet  
 Chrysoſt. ſermo. 14. Demonũ hec ſunt  
 uerba, digna publicano uel gentili. Tu  
 uero Chriſtiane ad ampliorem rem uocas  
 tus es, & cœlo conſcriptus, ergo obno  
 xius es maioribus legibus. Etiam homi  
 nes abhorrentes ab amicitia tua. reduce  
 re debes in gratiam tuã plurima benis  
 uolentia, & compellere ad te amandũ.  
 Et hoc propter duas rationes. Prima  
 quia ſunt membra unius corporis, mē  
 brũ autem ſi fuerit reuulſum a reliquo  
 corpore enixe omnia facim⁹, & curamus  
 om̄ibus uirib⁹, ut illud reuocemus ad  
 priorem copulam. Ita & hic faciendũ  
 eſt. Secũda ratio, ob maius premiũ, ma  
 ioris eſt em̄ premiũ cũ aliquem nec uo  
 lentem inducimus ad nos amandum.  
 Nam & ob eam cauſam deus iubet in  
 uitare ad prandiũ eos qui nõ poſſunt  
 reddere, ſed deum reddes tibi obligatũ.

Alj dicunt, non poſſum amare eum  
 cui ego ſum exoſus. Respondet idem  
 iſta reſpõſio eſt Ethnicorũ. Potes enim,  
 quia Chriſtus dicit q̄ potes, alioquin  
 nõ precepiſſet diligere inimicos, ſi non  
 poſſes. Item Ioseph dilexit fratres ſuos,  
 qui

quibus tamē ipse erat exosus *Gest. 4.*  
Item Moyses dilexit Iudeos quibus erat  
exosus. Vñ *Exo. 32.* dixit Dñs ad Moys  
sen. Dimitte me ut irascat furor meus,  
& cōteram illos. Respōdit Moyses. Si  
dimittis dimitte. Sin autē & me perde.  
Vide quantū eos dilexit? Et Paulus cus  
pit esse anathema pro persecutorib⁹ sus  
is, immo & gentiles hoc poterant. Phi  
lippus rex Macedonū, solebat mittere  
munera sibi detrahentibus, & per hoc  
illos sibi conciliabat.

Refert Seneca de Augusto Cæsare, q̄  
quū quidam ei dixisset, Tyranne, Augu  
stus nihil aliud respondit, nisi hoc, si es  
sem, scilicet Tyrannus, non hec diceres,  
id est, non auderes me uocare tyrannū.  
Idem quoq; exemplo probat alio. Non  
uidisti eos, qui a turpi fœmina, ab adul  
tera, afficiunt innumeris cōtumelijs, ces  
duntur, cōspuunt. Quid ergo? Num a  
mor soluitur? Nequaq; immo magis in  
cendit. Si amor dyabolicus habet tantā  
uim, quomodo nos nō pudet dicere q̄  
non possimus amare nostros persecuto  
res?

Alij dicunt, Sed nescis quantam ego ab  
eo

eo passus sum iniuriam, quomodo ergo cogis me ut illi ignoscam? Respondet Chrysostomus, Homil. 68. ad populum. Non tu pateris iniuriam, sed is qui fecit. Probat, Dicit enim scriptura Ezech. 18. Anima quae peccauerit ipsa morietur. Peccauit autem non qui male passus est, sed qui male fecit iniuriam. Ille mortuus est. Non ergo mortuum oportet uicisci, sed orare pro eo, ut eruat a morte, Nonne uidetis apem, quomodo immoritur aculeo? Per illud animal nos docet Deus, ne proximos afficiamus tristitia. Ipsi enim prius mortem excipimus.

Alii dicunt. Sed apud alios me calumniatus est. Respondet idem, Et quid est hoc? Quum Deus qui omnia scit, poenas sit exacturus, non autem illi qui audierunt. Te apud homines accusauit, ipse uero apud Deum accusatus est. Cogita quod & Christus accusatus est. Ignosce ergo Exemplo Christi.

Theodosius Christianissimus Imperator interrogatus, quomodo sic iniurias sustineret,

neret, & ledentes se non occideret? Res  
spondit, Si possemus mortuos suscitare  
non esset magnū uiuos occidere. Idem  
quoq; cognoscens se p̄mptum ad iram,  
ministris suis p̄cepit, ut nihil executioni  
mandarent, nisi quod sero p̄ceperat, ma  
ne cōfirmaret. Et quod mane p̄ceperat  
sero confirmaret.

Dicunt si oportet me omnia remitte  
re aduersario meo. Nec repetere quod  
abstulit rei uel honoris, ergo frustra iu  
dicia Forensia sunt posita, R̄ndef, Non  
frustra Nam Ap̄stol<sup>9</sup> ad Roma. 13. De  
his qui p̄sunt dicit, Dei minister est. Nō  
sine causa gladium portat potes iure re  
petere abiata. Vindicta etiam tempora  
lis potest peti a iure ad correctionē ini  
mici, scz ut emendef & nō pereat in sce  
lere, uel etiam ut Respub. conseruetur,  
& ut eius Exemplo alij a malo terreant  
Hoc autem non est malum cupere iniu  
rianti sed est beneficiū. Sicut Helias mor  
te multos affecit. 3. Reg. 18. Sic & Petrus  
Act. 5. Curauit ut suis uerbis, Ananias &  
uxor ei<sup>9</sup> mortui sunt, ut alij<sup>s</sup> metus uti  
lis incuteref. Dum modo non fiat ani  
mo uindictæ & odij, uitandum est ergo  
odium.

Quarto

Quarto peccant contra hoc Quintā  
pceptū, qui iubent seruis suis & subditis  
q̄ inferant nocumentum aliquod in ali  
quam psonam, quam odio, psequuntur  
maxime nocumentū psonale, ponendo  
insidias uitæ alterius. Quoniam quicq̄  
illi iubent mali fieri suo proximo, etiā  
sunt iilius mali authores p̄cipui, & totū  
redundat in eorum caput.

Nec minus illi sunt transgressores hu  
ius mandati Dei, qui nulla subsistente  
legitima causa, ex odio, aut causa uindi  
ctæ in animo conceptæ, suscitant aduer  
sus proximos suos p̄cessus iudiciales &  
actiones Forenses, ad inquietandū suos  
fratres. Propter quas inquietationes, nō  
solum in rebus, sed etiam in corpore læ  
dunt alios, quoniam p̄pter illa graua  
mina incurrunt interdum, qui ita uex  
antur morbū ex dolore animi, & deniq̄  
mortem.

Studeamus ergo omnes sic ab omni  
occisione, ira, odio abstinere, ut tandem  
æternæ mortis euadamus aculeū, & ad  
uitam perueniamus æternam.

# Tantum de Quinto

Præcepto .

T

Sex



**Sextū preceptū est. Nō**  
mœchaberis.

Hoc præcepto prohibetur omne genus libidinis, & immundiciæ, ex cōcupiscētia carnis exoriētis. Mœchari quidem scđm propriam suā significationē designat adulterari. siue adulterium cōmittere, Sed scđm unam sacra scripturæ regulam, loquendiq; cōsuetudinem admodū frequentē, qua a parte totum intelligit. Per hoc preceptū non solum prohibet adulteriū, sed & omnis alia cōmixtio & carnale consortium extra statum matrimonij, intelligi debet etiam esse prohibitū, ut omēs doctores catholici concorditer testant & confirmat idē glossa interliniaris Exo. 20. Nam est regula, q; per quodlibet mandatū decalogi, totū genus unius peccati uel maleficij, & omēs modi eius & species eius intelligūtur prohibiti per unam speciem illius generis quæ ibi prohibet. Sicut prohibitio idolatriæ. quæ fit per primū preceptum, illa extendit se ad diuinationes & auguria, & huiusmodi superstitiones. Sic etiā prohibitio homicidij per preceptum

dens mandati, extendit se ad omnia alia  
 damna, quæ inferunt homini in corpo  
 re. Ut sunt, mutilatio, uulneratio, uerbe  
 ratio, quæ tamé sunt minora peccata q̄  
 occisio ut dictû est. Ita & hic per moes  
 chian intelligit omnis illicitus cõcubit⁹  
 & omnis illicitus & innaturalis usus uel  
 appetitus, qui fit ad procurationé libis  
 dinis, & causa experiendæ uenerec dele  
 ctationis.

Nec solû ipse actus libidinosus hic uetis  
 tus est, sed etiam omnia exteriora, quæ p  
 uocant ad libidiné, ut impudicus aspes  
 ctus, & coniectio oculorû, fixa in aliquã  
 personã cõcupiscentia.

Dicit em̄ dñs Matth. 5. Qui uiderit mu  
 lieré ad concupiscendû eam, iam moes  
 chatus est eam in corde suo. Et August.  
 dicit. Impudicus oculus impudici cors  
 dis est nuntius. Similiter oscula, am  
 plexus impudici, & attactus, quoniam  
 solent ad libidiné prouocare naturam  
 nostrã, ad malum satis procliuem, etiã  
 prohibet per hoc preceptum. Nam dis  
 cit beatus Ambro. q̄ osculum mulieris,  
 quoddam pignus est Veneris. Nec mis  
 nus etiã uerba lasciuæ, & impudica sunt

Sci T a hic

hic prohibita, quoniã plerũq; inficiunt  
audientes & incitant ad turpia. Iuxta  
illud. 1. Chor. 15. Corruptunt bonos  
mores colloquia praua.

Deniq; crapula & comestatio, ebrietas  
& omnis ingluuies atq; gulæ species ac  
modus etiã per hoc preceptum prohibe  
tur, quoniã proximã prestat uia & laps  
sum ad libidinis inquinameta, & cõci  
tãt luxuriæ flãmas. Vnde Apostolus ad  
Ephe. 5. dicit. Nolite inebriari uino in  
quo est luxuria.

Neq; sine causa prohibet per hoc pre  
ceptum omnis species & modus libidinis,  
quoniam per illam corpus nostrum, qd  
esse debet templũ Dei & spiritus sancti  
habitaculũ, om̃ino polluit, auferturq; a  
deo, & prostituitur de moribus fitq; eor  
um habitatio. Quẽadmodũ scribit be  
atus Paulus. 1. Chor. 3. Nescitis quia tẽs  
plum dei estis, & spiritus dei habitat in  
uobis.

De hoc precepto dicemus tria, primo  
de diuersis luxuriæ speciebus, per hoc  
preceptum prohibitis. Secũdo dicem  
adhortationẽ pro uitanda luxuria. Ter  
tio de remedjs ad euadendum tam pe  
stiferum luxuriæ malum. De

De primo, id agnoscendum q̄ multis  
 tæ sunt species incōcessæ libidinis, quas  
 rum singulæ per hoc preceptum sunt p̄  
 hibitæ. Expedi autē eas cognoscere, ut  
 in cōfessione sacramētali sciant qui op̄  
 pus habēt eas distinguere & internosces  
 re, & de illis se debite accusare, quoniā  
 alie sunt alijs grauiores.

Prima species luxuriæ est. fornicatio  
 simplex quæ est concubitus soluti cū so  
 luta prius corrupta. Quod dico pro  
 pter stuprū, quod nō est simplex fornis  
 catio. Intelligunt autē solutus & soluta  
 a uinculo matrimoni, cōsanguinita  
 tis, ordinis, religionis, & uoti continen  
 tiæ. Et hec simplex fornicatio semper  
 est peccatū mortale. Quod ex sacræ scri  
 pturæ testimonio uel apertissimæ cons  
 tat. Siquidem propter hoc peccatū ( ut  
 ait Gerson in opere tripartito ) Gene. 7.  
 Deus aquis diluuij sub Noe perdidit to  
 tū mundū, exceptis his qui in Arca sal  
 uati sunt, quoniam, ut dicitur Gene. 6.  
 Omnis caro corruerat uiam suā, Et p̄  
 pter fornicationē populi Israel cum fi  
 liabus Moab in deserto, uiginri quatus  
 or milia. ( Num. 25. ) hominū interfecta

T 3 sunt

sunt. Plaga diuinitus immensa. Illa autē  
tē grauitas punitionis, ostendit plane  
grauitatem criminis, quoniam non so-  
let Deus ppter leue crimen & ueniale  
tam grauem plagam immittere.

Præterea, Fornicatio simplex exclusit  
hominem a regno cœloꝝ, ut testat̃  
Apostol⁹. 1. Corint. 6. dicens, Neq̃ For-  
nicarij, neq̃ idolis seruientes, neq̃ adul-  
teri, neq̃ molles, neq̃ masculoꝝ concu-  
bitores, neq̃ fures, neq̃ auari, neq̃ ebriosi,  
neq̃ maledici, neq̃ rapaces regnum  
Dei possidebunt. Idem quoq̃ in Ep̃la  
ad Gala. 5. inter opera carnis enumerat  
primo loco fornicationem, Et subiungit,  
q̃ qui talia agunt, regnum Dei non  
possidebunt, & ad Ephe. 5. idem confir-  
mat, Dicens, Hoc em̃ scitote intelligentes,  
q̃ om̃is Fornicator, aut immundus  
aut auarus, quod est idoloꝝ seruit⁹, nō  
habet hæreditatem in regno Christi &  
Dei. Idem ad Hebre. ultimo, Et Apo. 21.  
dicit q̃ fornicatoribus & alijs maleficis  
pars erit in stagno ardenti igne & sul-  
phure, quod est mors sc̃da. At propter  
leue & ueniale pct̃m, non detrudit̃ ho-  
mo in damnationem æternam.

O ins

**O** inaduertens excecatio fornicarios  
 rŭ, qui tantas sacrae scripturae cōminas  
 tiones nec considerant, nec scire uolunt  
 Et inuenias tales uanos & stultos fornis  
 carios qui curiosas quærelas faciunt, &  
 potissimum tres. Prima quærela est, q̄re  
 inquit Deus nobis luxuriam, & p̄cis  
 pue simplicē fornicationem p̄hibuit?  
 Scda, Dicunt, non esse in potestate eoge  
 caste uiuere. Tertia, Dicunt quidem se  
 uelle caste uiuere, sed non tam cito, sed  
 nisi prius iuentus elabaf.

Responsio ad primā quærelam. Qua  
 re Deus fornicationem p̄hibuit? Dico  
 q̄ Deus potest facere de creatura sua q̄s  
 quid uult, & eam scdm beneplacitū suū,  
 obligare, Et stat pro ratione uoluntas,  
 ut dicat, Sic mihi placet. Tanq̄ si Miles  
 quispiam interrogaret, quare ei non des  
 tur honor sine certamine? Præterea. Si  
 fornicatio admitteret, matrimoniū pes  
 riret & uilesceret. Insup per hoc mulie  
 res impregnatae malum tempus habes  
 rent, Non em̄ pprium haberent uirum  
 qui eas adiuuaret. Cæterum nostis opus  
 carnale uiri & Mulieris fuisse ordinatū  
 ad procreandam sobolem, & ad habend

das successiones, Finis autē ille magno  
pere impediret. Mulieres enim infructis  
fere fierent. Mulieres etiam cum se pau  
peres sentirent, & sine auxilio, aut cons  
olatione, necarent pueros sub natiuita  
tis tempore, uel ante, uide q̄nta mala se  
querent si fornicationem Deus permis  
sisset?

Preterea; te interrogo, si tibi essent iu  
uenes, filia, sorores, uel cognatae. non  
dum matrimonio iūcta. Velles ne eas  
esse om̄ibus uiris cōmunes? Non opi  
nor. Cur igitur uelles alios sic facere?  
Vult deus ut filijs suae omnē munditiā  
honestatē seruent. Stulta igitur inter  
rogatio est, dum queris, quare deus for  
nicationē uetuerit, Quemadmodū stul  
ta esset interrogatio, si quis diceret prin  
cipi, quare non paciatur filiam suam  
cuiq; uiro prostituī?

Responsio ad secūdā quærelā, qua non  
nulli dicūt. Non possum caste uiuere.  
Te rogo qui sic dicis,. Quid intelligis  
quū dicis. Nō possum caste uiuere?. Vis  
ne dicere deū præcepisse tibi aliquid qđ  
adimplere non possis? Hoc dicere, er  
ror est in fide & bonis moribus. Er Hie  
rony.

ronimus dici t; q; dicere deum aliquid  
impossibile præcepisse , anathema sit ,  
Nullus em̄ peccat in hoc qd̄ in sua pos-  
testate non est.

Preterea, falsitas tui dicti apparet ex  
uita multorum sanctorū & sanctarum .  
Quot em̄ erant uirgines, quæ ad finem  
usq; illibatā cōseruauerunt castitatem?  
Immo etiā apud Ethnicos tales multe  
reperiebantur, ut patet in uirginib⁹ ues-  
talibus .

Si uero dicas te non posse , id est , non  
uelle castitatē seruare , nulla excusatio  
est. Si autē intelligas, esse difficile, & pœ-  
nale in castitate uiuere? Admitto . Est  
em̄ grauis pœna & immodica tentatio,  
sed paciendū atq; tolerandū est, ut me-  
lius acquirat̄ scilicet regnum cœlorum,  
ipsi deo obediendo. Considera quanta  
paciuntur famuli dñorū quos dolores,  
quas fatigationes , ut parū pecuniæ lu-  
crent? Milites, aut negociatores quan-  
ta tollerant pro cōmodo tēporali? Tu  
uero ppter Deum suppreū dominū  
tuum, & pro premio perpetuo nihil sus-  
stinere uelles?

Hoc quoq; certo scias , q; si tibi ipsi uelis

T s esse



esse auxilio, deus tibi prestabit auxiliū,  
& erit tibi leue & iucundū quod modo  
uidetur graue. Dicit enī. Iugū meum  
suaue est, & onus meum leue.

Si per unū mensem te caste seruares  
ob aliquod premiū, uel ob timorē amif-  
sionis alicuius. Puta manus uel oculi,  
uel propter aliquā uerecundiam, potes  
illud idem facere propter amorem dei.  
& considerando eius presentiā in omni  
loco.

Tertia querela quo est cōmunior, eo  
plures ducit in perditionē, dicunt cas-  
te uiuam sed nō modo. Pœnitentiam  
agam sed postea, Ages ne pœnitentiam  
cū uolueris? uelis ergo modo, & potius  
cito q̄ tarde, quia sepe numero, qui non  
uult cū potest, nō potest cū uult.

Dicis, uolo iuuentutē trāfigere O sum-  
me Iudex mundi, quot uidemus qui sic  
proponūt in iuuentute, qui nihilo in se-  
nectute meliores fiūt, & semp de peiori  
in peius labunt. Qui non est hodie cras  
minus aptus erit. Et quid scis an hodie  
ernus dies non est tibi ultimus? Sed de  
his paulo infra.

Secunda luxurie spesies est adulteriū  
quod

quod est uiolatio Thori coniugalis, qñ  
 uel solutus ad coniugatam, uel coniuga  
 tus ad solutam, uel coniugat⁹ ad coniu  
 gatam accedit. Et tunc non solum pro  
 missio fidei facta Deo in fatie Ecclesiæ  
 de fidelitate thori connubialis soluitur  
 sed grauisissima inferē iniuria alteri par  
 ti coniugum, cui etiam data fides uiol  
 latur.

Quam graue autē sit adulteri⁹ pētm,  
 patet primo. Quia ex omni genere caus  
 sarum ostenditur grauitas & detestatio  
 huius peccati. Primo ex causa efficiēti  
 Nam saltem alter eorū habet in se Sacra  
 mentū matrimoni⁹ quod est maximū  
 significatione, Significat em̄ coniun  
 ctionem deitatis cū humanitate & Chri  
 sti cū Ecclesia. Nūq̄ autem Deus separas  
 tus est ab humanitate postq̄ assumpsit  
 eam, nec Christus ab Ecclesia, nec Eccles  
 sia a Christo. Contra illud tam magnū  
 Sacramentum, agit Adulter separans se  
 a coniuge & alteri adherens, Dignitas  
 autem scđm Tho. in prima scđæ aggrau  
 uat pētm, Nam q̄nto in maiori est quis  
 dignitate, tanto grauius peccat ceteris  
 paribus.

Secdo

Secundo ostendit̃ grauitas huius peccati ex causa materiali, ipsi⁹ scz actus, qui exercetur per duos, Et sic ubi Diabolus in alijs peccatis unum interficit, per istud, duos simul. Immo interdum plures. Nam interponunt̃ mediatores. Et tantū quandoq; crescit insania amoris, uel potius libidinis, q̃ procuratur mors coniugis per Adulterum uel Adulterā, uel promittit eam se accepturę in uxorem, mortuo coniuge. Quod si fecerit id est, si duxerit eam in uxorem, continue manent in peccato mortali, quia matrimonium nullum est, propter impedimentum criminis, & sic multiplicant̃ pctā. Extra de eo, qui duxit in ma. quā pol. p̃ adul. sup eo. & c. Significasti.

Tertio ostendit̃ grauitas adulteri ex causa formali. Hęc est in quolibet pctō mortali aduersio ab incōmutabili bono, Sed per nullum pctm̃ ratio ita absorbetur ab omni cōsideratione Dei, ita ut efficiat̃ homo totus caro, sicut ibi, Hieronymus dicit q̃ etiam in actu coniugali p̃sentia spiritus sancti, non habetur a ueris Prophetis scz quo ad actum prophetandi, multo magis in actu adulteri,

ri,

ri, totaliter mens auertit a Deo ppter inordinatum amorem unde pcedit Adulterium. Vnde dicit Prouerb. 6. Qui adulter est ppter cordis inopiam, scz amisso vigore rationis perdit animam suam.

Quarto ex causa finali, finis huius mali est, consecutio uoluptatis. Sed quanto quis potest facilius remedium inuenire peccato, & non facit, tanto grauius peccat, quia maiori inordinatione uoluntatis. Sed huic malo facile potest remedium prestare, Nam si habet uxorem, potest sibi satisfacere, Si non habet, potest habere, ergo inde grauitas huius peccati apparet. Si autem uxorem non uult habere, maneat in coelibatu.

Quinto hoc peccatum aggrauat ex causa circumstantiae. Nam quanto plura scandala & mala inde sequuntur, tanto grauius est peccatum. Sed quis mala quae ex adulterio sequuntur posset enumerare? Quot homicidia & quanta inde sequuntur, non modo in corpore, sed & in anima? Quot hereditates depredantur per filios habitos occulte ex adulterio, quibus ut legitimis relinquatur hereditas? Quot res  
gna

gna exterminata sunt? Nonne Troia illa tam famata ciuitas propter adulterium perpetratum a Paride cum Helena funditus perijt? Et ipse Dauid propter commissum adulterium. 2. Reg. 11. grauissime punitus legitur in suis liberis & uxoribus. Nam Amnon filius eius, permittente deo, uiolauit Thamar sororem suam. 2. Regum. 13. & propter hoc occisus est in conuiuio dolose ab Absolon fratre suo. Ipse uero Absolon. 2. Reg. 16. concubinas id est uxores minus principales patris sui uiolauit, & molitus est patrem suum regno deicere, & occidere. Et ipse. 2. Reg. 8. Tandem uiolenta & miserabili morte interijt. Ecce mala ex adulterio Dauid.

Et quamquam adulterium sit a deo graue, tamen uerificatur nunc illud Osee. 4. Non est ueritas in terra. Non est misericordia, sed maledictum, mendacium, furtum, adulterium inundauerunt, id est creuerunt. Immo adulteri honorantur. Fur oculos non audet attollere pro rubore, adulteri autem in primis locis locantur, nec erubescunt.

Sed propter praedicta, grauitas huius abominandi peccati. Secundo ostendit ex omnibus

ni

ni Lege arguente ipsum, Nam Dñs arguit de Adulterio.

Primo per legem intrinsecam & naturalem. Lex naturalis menti intrinseca est illa, quæ dicit. Quod tibi non uis fieri, uide ne alteri facias, Sed quis est ille, qui uelit uxorem suam adulterare? Certe nullus nisi stultus & pessimus, Ita & de muliere. Ergo & tu hoc serua.

Secdo arguit de adulterio Deus p Legem Mosaicam & Prophetalem, Exod. 20. Non Mechaberis, Et Leui. 20. Morietur Mechus & adultera qui adulterati fuerint. Et per Malach. dicit Dñs cap. 3. Ero testis uelox maleficis, adulteris, & p iuris, scz ad accusandum ut puniatur.

Quod auté aliqui ex patribus cū haberent uxores accedebant ad ancillas p habendis filijs, ut Abraham ad Agar, Geñ. 16. Et Iacob ad Balam & Zelphā ancillas, Geñ. 30. Non ppter hoc commiserunt adulterium, quia cognouerūt eas non fornicarie, sed maritali affectu, cū quibus De9 dispensauit, ut simul haberent plures uxores absq; pctō, ut Extra de Diuor. cap. Gaudemus, Et hoc ob multiplicandum cultum Dei, qui solū remans

remanserit in familia eorum ex multiplicatione hominū eorū per generationem in illa familia, Et etiam ob spiritusalem significationem, quæ habet. 32. q. 4. Recurrat & c. sequenti, & ca. obſcūf.

Tertio arguit ſeu reprehendit adulterium per Legem Euangelicā, Nam dixit Chriſtus Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet, reprehendens illos Iudeos, qui dabant libellum repudiū uxori cū nō placeret eis, & ea dimiſſa contrahebant cum altera Adultera, declarans hoc eſſe adulterium, non matrimonium, Et quia Moyses ppter duritiē & crudelitatem illoꝝ hoc pmiſerat, nō ut bonum & licitū, ſed ut minus malū ne Vxores occiderent ſi eas dimittere non poſſent.

Separat igitur homo quos deus cōiunxit & male facit, infringens dei ordinationē, cum ſine cauſa legitima dimittit uxorem, uel uxor uirum. Et multo magis ſi adulterat, & peius ſi de facto cum alia contrahat.

Pro nulla igitur cauſa licitum eſt accedere ad aliam quā ad propriam uxore. Nec ex eo q̄ ſterilis ſit uxor, ut ex alia habes

batur, uxor perdit dotem. ut in Autē .  
 Ut liceat marito Para. Qui uero .Colf.  
 8. Perdit & famam & honorē, perdit &  
 uitam aliquando. Quāuis autē ipse les  
 ges seculares nō puniant ita uiros perpe  
 trantes adulteria cū solutis, sicut mulies  
 res perpetrantes cū solutis uiris, uel con  
 iugatis, tamē scđm rectius iudicium ec  
 clesie, ita peccat unus sicut & alter, &  
 æque puniri debet. Vnde dicit Inno  
 cen. Papa. Christiana religio adulteriū  
 in utroq; sexu pari ratione condemnat.  
 32. q. 5. & q. 6. Aug. ait Indignatur ma  
 riti si audiant adulteros uiros, similes ad  
 dulters foeminis pendere, id est sustines  
 re pœnas, quum tanto grauius eos puni  
 ri oportuerit. Quāto magis ad eos per  
 tinet, & uirtute uincere, & exemplo rege  
 re foeminas .

Priuat etiā lex Ciuilis natos ex adul  
 terio paterna hæreditate, & om̄ibus dis  
 gnitatibus tēporalibus. Ecce quomodo  
 om̄ia iura summe arguūt & detestantur  
 adulteriū. Sed hec parua sūt in respectu  
 penarū, q̄s iustus deus adulteris infligit  
 in futuro seculo, De quo Apostolus ad  
 Heb. 13. dicit. Adulteros iudicabit Deus

V 2 scis



scilicet ad ignē æternum . Nūc quidem  
adulteri minime erubescūt. Gradiuntur  
collo extento. Locus eis est tantū scelus,  
quoniā excecauit eos malitia eorū. Nos  
lunt em̄ nosse peccati grauitatē, Sed ues  
niet tandem tēpus, quo iudicabit adul  
teros Deus quū cōfundent̄ uehementer  
quia nō intellexerūt obprobriū scilicet  
peccati Hieremiæ. 20.

Et ut in generali paucis grauitatē hu  
ius peccati ostendamus. Grauitas adul  
teri patet. Primo ex iniustitia maxis  
ma & iniuria quam infert proximo &  
uiolatione Sacramenti Dei & Ecclesiæ.

Secūdo statuit hæredem ex alieno ma  
trimonio quod est summa iniustitia.

Tertio, est detestabile furtum.

Quarto infamia, & puerorum dede  
cus. Quinto, Innocentis coniugis into  
lerabilis tristitia, Nec potest orare, nec  
negotia sua implere. Si liberos intuetur  
mirum q̄ cor non rumpit̄. Officinam  
suam dimittit, bona dilapidat.

Sexto, odia, blasphemix, detractiões  
quæ p̄pter hoc emergunt. Si Mulier  
adulteras, Maritus q̄si semp̄ odit eam,  
Nec potest eam intueri, Sibi & filijs im  
pros

properat, Vnde oriuntur contumeliæ,  
 Meretrix appellat, quod sustinere non  
 ualet. Si Vir Adultet est, Vxor blasphem  
 mat, impcat sibi mortem, summe odit  
 eam cum qua adulterat, anxiat suspitio  
 nibus, Mulier adultera aliquando necat  
 filios ex adulterio natos, etiã sine Ba  
 ptismo, ad occultandũ adulteriũ quod  
 est summa crudelitas.

Non sufficit calamus tanti mali gra  
 uitatem exponere. Ideo considerantes  
 malitiam adulteri, Non modo Roma  
 ni, sed & Hæbrei & barbari, adulterium  
 pœna capitali puniebant, Laudat nos  
 bilis Susanna, quæ coniugij fide serua  
 ta malebat mori, q̃ ea amissa uiuere. Sed  
 tam sanctũ foeminae ppositum cũ nos  
 set Dñs, & ab accusatorũ infamia pur  
 gatam, & a mortis periculo liberam red  
 didit, Danielis. 13.

Queret quis, Vxor mea fornicata est  
 an tacebo? Rñdes. Si pctm̃ est occultũ  
 & uides in ea contritionẽ & spem emen  
 de, debes poci⁹ celare. Primo ideo, quia  
 per hoc lucraberis animam uxoris, quæ  
 forsan si denudes pctm̃ eius, erit pstitus  
 ta semp.

V 3 Scdo

Secdo quia dedecus Mulieris in uirū  
redundat & sic seruando famam eius,  
seruabis tuam. Tertio quia dum eius  
uitium cognoscis, Illud semper erit cau-  
sa humiliandi eam, & maioris subiectio-  
nis, plures em̄ ceciderunt & resurrexerūt  
Si uero non sit spes emendæ & potest p̄  
bari, potes per iudicium diuortium que-  
rere. Securius esset dissimulare in pluri-  
bus casibus. Non potes autem eam oc-  
cidere in foro Dei.

Tertia spesies luxuriæ hoc præcepto  
prohibita est stuprū, id est, uiolatio uir-  
ginis, promissionibus & blanditijs, cō-  
sentientis in sui corruptionem. Quod  
graue supra modum est p̄t̄m, propter  
etiam incommoda quæ sequunt̄. Nam  
sic corruptæ uirgines, cognito facinore  
ab alijs, incurrunt p̄petuam infamiam,  
& recusant̄ duci in uxores, neq̄ inueni-  
unt facile quibus nubant. Inde derelictæ  
a suis amatoribus, interdum p̄stitus-  
unt se publicæ omniū libidini ex despe-  
ratione uel inopia. Aliquando uero sus-  
stollunt̄ clam a domibus parentum, &  
sequunt̄ suos stupratores, a quibus pos-  
tea desertæ, fiunt miserimæ & calamito-  
sæ.

De

De satisfactione stupri, utrū teneatur in aliquo stuprator satisfacere, & in quo? Rñdes scdm Anthoninū par. ij. summe Tit. 5. q̄ in Foro iudiciali Ecclesiæ uides tur teneri ad alterū horū constuprator, scz aut sumere eam in uxorem aut maritare. i. dotem dare Ar. extra de adul. ca. 1. Sed ut dicit ibi Glo. Hæc fuit pœna antiqua. Hodie autem sic punif, q̄ aut eam ducat, aut uerberatus, & a sacris exclusus retrudatur in Monasteriū ad agēdam pœnitentiam, de quo egredi non posset, extra eo. Cap. ij. aliq̄ etiam Glo. intelligunt hæc seruanda de seductore, quando seducit. i. seorsum a domo adducit per uiolentiam.

In foro autē conscientie sic agendū est scdm Guil. Si deflorat eam uoluntariam, nō tenetur ei, Patri autē tenetur, quia iniuriatus est ei. Vnde ei in aliquo satisfaciat, uel eum placet. Si autē seduxit eam. puta promissionibus & mendacijs, tunc iniungendū est sibi q̄ satisfaciat ad arbitrium boni uiri, uel cū ea cōponat. Et si p̄misit eā ducere, in uxorem ut copulam ab ea extorqueret, seruet promissum, & multo magis iuramē

eo firmatum, Et hoc nisi nimis distans  
esset eorum conditio puta mulier ple-  
bea, uir nobilis & potens. Non em̄ mu-  
lier presumit fraudē ignorasse, uel etiā  
si magnū aliquod scandalū inde credis-  
tur prouenturū. Et tunc petat remissio-  
nem promissi, & aliter satisfaciat scdm̄  
suā facultatem & mulieris indigentia.

Quarta species est raptus, id est uiolas-  
tio mulieris om̄ino renitentis & recus-  
santis, atq; contra suam uoluntatem ut  
Sichem filius Emor principis Sichimis-  
tarum Gen. 34. rapuit Dinam filiam Ias-  
cob propter quod a filijs Iacob postea  
occisus est, cum patre suo, & tota urbs  
Sichem euersa. Sic Iudicum. 19. Vis-  
ri urbis Gabaa de tribu Benjamin, rap-  
uerunt uxorem Leuitæ, & propterea  
a filijs Israel cæterarū Tribuū, urbs illa  
ferro & igni est uastata, & Iudic. 20. tota  
tribus Benjamin fere exterminata.  
Deniq; 2. Reg. 13. Amnon rapuit, & ui-  
oppressit Thamar sororem suam, & ob  
hoc ut dictum est a fratre suo Absolon  
in conuiuio est dolose obtruncatus. Ecce  
quem habent exitum qui raptum cōs-  
mittunt omni iuri etiam naturali con-  
trarium. De

De pœna raptoris mulieræ dicit Raym. in summa , qđ pœna raptoris secundũ leges est ut capite puniat scđm Canones autẽ raptor efficitur seruus raptæ, nisi se uelit redimere, & debet excõmunicari, hoc in foro iudiciali non pœnitẽs ciali .

Quinta species luxuriæ est incestus. quãdo quis consanguineã, aut affinitate sibi cõiunctam cognoscit , cõtra ipsi9 naturæ reuerentiam & honestatẽ . Graue peccatũ, Beatus Paulus. i. Chor. 5. uirũ Corinthium, qui nouercã patris sui duxerat uxorem , tradidit Satanæ nexandũ, in interitum carnis, ut spiritus eius saluus fieret, & quanto gradus consanguinitatis aut affinitatis est ppinquior tanto istud abominabile flagitiũ est deterrius & magis execrandum.

Sexta species luxuriæ, est sacrilegium, quando quis uoto se astrinxit ad seruãdam castitatem & illã sicut deo uouit , non seruat sed uiolat, aut ducẽdo uxorem, aut nubendo, aut quouis alio modo spurcicis libidinis se cõtaminando. Per cõcubinã aut fornicationẽ. Et tale crimen cõmittunt clerici in sacris ordi

V 5 nibus

nibus constituti, qui castitatē deo & ecclesie promissam non seruant, sed impudice uiuūt. Similiter religiosi & monachi post factum uotū solenne castitatis in sua professione, si impurā agunt uitam, hoc horrendū cōmittūt crimē.

Hoc peccatū est admodū graue. Ideo & poena grauis a iure expressa. Nam dicitur. 82. dist. c. Proposuisti. Incontinentes in officijs altaribus positi, omni honore ecclesiastico priuentur, nec admittantur ad tale ministerium quod sola cōtinentia oportet compleri.

Sed pro dolor, multi sunt sacri altaris ministri incōtinentes. De quibus Dñs Isa. 5. cōquerit. Quid est quod debui ultra facere uineæ meæ, & non feci ei? Expectaui ut faceret Uuas, & fecit labruscas omnis enormitatis & luxuriæ. Qui patrimonium pauperum, sanguine Iesu Christi comparatū in nefandam libidinem, Gula & ocio enutritam, pfundunt dissipant, distrahunt, Apud Romanos uirgo uestalis in stupro dephensa (quia ad seruandam castitatem erat ex instituto astricta) uiua in terram defossa fuit,

&

& impudiciæ tristes poenas dedit. Quã  
 do fornicatus est insup̄ populus Israeli  
 ticus, cū filiab⁹ Moab in deserto Sethyn  
 Nume. 25. grauisima a Deo plaga affe  
 ctus est, suspens̄ primū contra Solem  
 in patibulis populi principibus, iussu  
 domini. Cur igit̄ tremendum Dei non  
 riment iudicium Sacerdotes uel Clerici  
 incontinentes? Quis eis dabit fugere a  
 uentura ira Dei? Iam em̄ securis ad ra  
 dicem posita est. Horrende em̄ & cito  
 ueniet Dñs supplicium sumptur⁹ de his  
 qui non custodierunt uas corporis sui  
 in sanctificatione & honore, qui Tem  
 plum spiritussancti fecerunt membra  
 Meretricis.

Septima speties luxuriæ hic p̄hibita  
 est p̄t̄m̄ contra naturam, de quo publi  
 ce loquendum est cum sobrietate, & ex  
 tra confessionē parū habendus est ser  
 mo. Sed id unum omnibus est inculcã  
 dum, q̄ p̄pter illud detestabile crimen  
 Geñ. 19. Quinq; ciuitates, quarum duæ  
 sunt Sodoma & Gomorra, igne & Sul  
 phure de cœlo misso a Deo consumptæ  
 sunt, & habitatores eorū in infernum de  
 merfi, Et ut ait Ioan. Gerson in suo ope  
 tris



tripartito subitæ inundationes aquarũ,  
pestes, sterilitates agrorũ, fames, & uastitas  
bellorum, solent a Deo immitti illis  
regionibus, in quibus regnat hoc execrabile  
flagitium, & non puniuntur nec ex-  
terminantur.

Secũdo dicamus adhortationem  
pro uitanda luxuria.

Dicit beatus Aug. Sermo. dñicæ 23.  
post Trinitatis. Ad uos mihi sermo o iu-  
uenes. Flos etatis, periculum mentis.  
Om̃is quidẽ etas non potest uacare a tẽ-  
tationib⁹, mox ut homo nascitur, & si nõs-  
dum in animo suo, tamẽ in animo pa-  
rentũ uel amicorũ suorum qui nutriunt,  
tentari potest. Fiunt ligaturæ, fit negli-  
gẽtia baptismi, diligitur infans & Chri-  
sto negligitur. Si ergo nec infantia uacat  
a tentationibus, quid dicã de cæteris eta-  
tibus? An forte senectus excepta est? An  
forte iam illicitæ concupiscentiæ frigus  
erit in carne iam uicina cadaueri? An  
iam non sunt tentationes? Immo sæpe  
tanta est in senibus auuiditas gutturis &  
uentris, q̃ sicut boni senes sunt pruden-  
tes, ita isti uinolenti, quasi ad hoc aris-  
da uiscera curuent. Quid auaritia radix  
omnis

41  
omniū malorū. 1. Thimo. 6. Nonne in  
eis feruentius ardescit, quanto citius res  
lictura est quod acquirit?

Si ergo puerilis & senilis ætas a tētatiōi  
b<sup>9</sup> nō est libera, quæ altera, id est pueri  
lis nondū bene mundū ingredis, altera  
id est senilis iam ista uita egredis, quid  
sentiendum est de flagrantia iuuenilis  
etatis? Quæ existens in medio, & ab in-  
firmitate pueritiæ iam recessit, & non  
dū accessit ad torporem senectutis, Hæc  
igif ætas pluribus & maioribus tentatio-  
nibus quatit. Hæc crebrioribus fluctib<sup>9</sup>  
sæculi operit, Præsumit uiribus. Iactat  
dignitate formæ, optat fulgere pompa  
rerum temporalium. Ideo uenenū est ei  
quicquid ueritas præcipit. Esca. quicquid  
Diabolus suggerit. Sed scriptū est Pro.  
27. Dultiora sunt uulnera amici quā blan-  
dia oscula inimici. Amant sibi dici, Mā-  
ducem<sup>9</sup> & bibamus, cras em̄ moriemur  
1. Chorin. 15. Oderunt dici. Sobri<sup>9</sup> esto-  
te, Dicuntq<sup>3</sup>, Venite fruamur bonis, Sa-  
pien. 2. Vino, unguentis nos impleam<sup>9</sup>  
utamur creatura tanq̄ in iuuentute cele-  
riter, nullū pratum sit quod non p̄trans-  
seat luxuria nostra.

Hortor

Hortor uos o iuuenes, fugite luxuriã,  
fugite desideria carnis, Nuptæ cogitate  
Sufannam. Viduæ Annam, Virgines  
Mariam. Mementote q̄ omnis caro fœs  
num, castitas uero uita Angelica. Cogi-  
tate mala luxuriæ, uoluptates carnis fu-  
cata sua spetia, orbem fere totum capi-  
unt. Quos autē ceperint, nihil istis pe-  
cori uicinius. Nulla em̄ re homines pro-  
pius accedunt ad brutorū conditionē,  
q̄ fœdisima carnis libidine, quæ eo no-  
centior, quo blandior. Plato eam uocat  
escam malorū, ut em̄ esca Hamo p̄fixa,  
pisciculos allicit, seq̄ captantes capit, ita  
illa melle quodam, sua uenena dissimu-  
lans, animas prædæ auidas pellicit, pel-  
lectas inficit, infectas uehementer peris-  
mit.

Nulla capitalior pestis q̄ uoluptas.  
Ex hac innumera mala (Catho ap̄d Ciz-  
cero.) hinc patriæ p̄ditiones, hinc rerū  
publicarū euerfiones, hinc clandestina  
cum hostibus colloquia. Nullū est scel⁹  
nullū magnum facinus, ad quod susci-  
piendum non libido uoluptatis impel-  
leret. Ex hac nascunt̄, egestas, infamia,  
graues & turpes corporis morbi, preser-  
tim

ris, publicabo. Tertio pmisit se dimissus  
 ram idola si ei cōsentiret. Rñdit Ioseph  
 Nō sunt faciēda mala ut eueniant bo  
 na. Quarto misit ei epulum solēne, sed  
 incantatum. Sed Ioseph oratione muni  
 tus, nil sibi nocuit. Quinto dixit q seips  
 sam occideret nisi sibi consentiret. Sex  
 to apprehendit palliū eius Gen. 39. Sed  
 ipse fugit. Septimo postq̄ Ioseph inius  
 ste fuit in carcerem coniect⁹, illa insinua  
 uit sibi occulte quod educere uellet eū  
 de carcere si sibi consentiret, sed ille nō  
 acquieuit. Et ob id postea Ioseph ditat⁹  
 multum primus post Regem Aegypti  
 habitus est.

Ad ppositum, Incauta oculorū cons  
 iectio huius mulieris in castissimum Io  
 seph, fuit horum omnium p̄dictorum  
 causa.

Et Danielis. 13. iniecerunt duo senes  
 iudices oculos suos in castam Susannā,  
 & exarserunt in concupiscentiam eius,  
 Ideo dicit Hier. 10. Ascendit mors per  
 fenestras uestras.

Queris, uidere psonam aliquam pul  
 chram & sumere delectationē, supposito  
 q nō desideret, est ne p̄tīm mortale?

X 2 Rñdet

Rñdet Gerson parte. 4. q̄ saepenumero  
est periculosa curiositas, & sepe causa  
malæ estimationis ipsi marito, aut mas  
tri. Et saepe causa faciendi peccare in su  
perbia uel luxuria, p̄sonam illam quæ  
inspicit. Et scđm illos fructus bonos uel  
malos iudicate q̄le sit p̄ctm̄, & scđm ra  
dicem cogitatiois uestræ & malū quod  
infertis alteri.

Secūdū remedium contra pestem lu  
xuriæ, est Parsimonia in uictu, abstinē  
tiaq̄ in cibo & sobrietas in potu cū di  
scretioe. Nam Prouerb. 29. dicit, Qui a  
pueritia delicate nutrit seruum suum. i.  
carnem, postea sentiet eum contumacē,  
Et Comicus inquit, Sine cerere & Bac  
cho friget uenus. Et Ap̄lus ad Ephe. 5.  
Nolite inebriari uino in quo est luxuria  
Et Hierony. Venter Vino æstuans, cito  
in libidinem spumat,

Querit. Comedere uel bibere ut quis  
inflammetur in luxuriam, an sit p̄ctm̄  
mortale? Rñdet Gerson ibidem, q̄ sic,  
quando est extra matrimoniū p̄fertim.  
Immo in matrimonio si est ad habendū  
aliam uoluptatem, q̄ requirit ma  
trimonium, Speties, uina fortia, & alia  
huius

huiusmōi deberent prohiberi tanq̄ mor-  
tales stimuli contra castitatem, preser-  
tim illis qui non sunt in matrimonio.  
Hæc ille.

Queritur, Gloriarī in hoc q̄ quis pos-  
test plus bibere & comedere, q̄ alijs, an sit  
peccatum mortale? Respōdet idem ubi  
supra, q̄ sic, si gloria hec inordinata fu-  
erit.

Queritur, an sit peccatum emere pisces,  
aut carnes magni precij, ad delicatius  
manducandū? Respōdet idem, q̄ stat⁹,  
diuiciæ, & personæ conditio cōsiderari  
debet. Et malum exemplū quod ex hoc  
sumit, ac subsequens paupertas. Preci-  
pue ecclesiastici debēt esse magis sobrijs  
in celebrandis talibus prandijs. Bona  
em̄ quæ exponunt, sunt tanq̄ bona ele-  
mosynæ. Debēt quoq̄ mōstrare alijs bo-  
nū sobrietatis exēplū, & succurrere in-  
digētibus. Artifices etiā quib⁹ sunt uxo-  
res & liberi non debēt in huiusmodi sus-  
perfluitatibus quid habent exponere.

Ve mūdo ab ebrietate, De qua Ambro.  
lib. de Helia & ieiunio sic dicit. In prin-  
cipio conuiuij prolusorij se excitat po-

culis, ut irritent sitim, mox certant pos-  
cula cum ferculis. Procedente potu, cōs-  
tentiones diuersæ & magna certamina  
quis bibendo precellat. Nota grauis, si  
quis se excuset. At ubi cōsumatæ fuerint  
epulæ, putes iam esse surgendum? Tunc  
de integro potum instaurant, & quum  
consumauerint, tunc inchoare se dicūt.  
Tunc deferunt maximi crateres. quasi  
instrumenta bellorum. Certatur, Cedūt  
pincernarum manus uina fundētium,  
& coquorū labores calida ministratiū,  
Ibi uideres sine excusatione certamina.  
In bello, si quis se inferiorem uiderit ar-  
ma conuertit, & meretur ueniam, hic si  
quis calicem conuertat, urgetur ad po-  
tum, omnes inebriantur uictores & uicti.  
Qui autē damna non sentit, hanc men-  
sæ suæ gloriam putat, si ex ea uulneras-  
ti omnes de harena exeant O spectaculū  
Chrianoꝝ. Quid inde sequitur luxuria,  
otium, inanis tēpis psumptio, psumptio  
pecuniæ, uerberatio uxorum. & alia ma-  
la innumera. Quid em̄ mali hec fœdis-  
tas non inducit, sues ex hominibus fas-  
cit, immo furiosos & ueluti demonis-  
acos.

Chris

**Chrisost. super illud Matth.** Hoc genus demoniorum non excutitur nisi in oratione & ieiunio. Nemo inquit diabolus magis amicus, quam qui delictis & ebrietate maculat. Hec est enim fons, mater, atque origo omnium uitiorum, hac una scilicet ebrietate olim Hebreos dyabolus in cultum idolorum iniecit, hac iniquos amores Sodomitarum inflamauit, ut Ezech. 16. dicitur. Hec fuit inquit iniquitas Sodomae abundantia panis etc. Hac denique uia, mille alij gehennae traditi sunt.

Sunt autem nonnulli qui accusantes uinum dicunt, Utinam uinum non esset, ne inebriemur. Respondet Chrisost. O demencia, Ergo similiter dices, utinam ferrum non esset, ne fiant homicidia, Utinam nox non esset propter fures, Utinam foemina non esset propter adulterium. Sic omnia Dei opera destrues. Ne igitur uinum crimineris sed ebrietatem, datum est uinum ad laetitiam non ad turpitudinem nostram, Datum est ut modeste rideamus, non ut proximos irrideamus ebrii, datum est ut ualeamus, non ut egrotemus. Honorauit te hoc munere Deus scilicet uino, cur te ipsum dehonestas propter intem-

X 4 perans



perantiam bibendi? Audi Paulum ad  
Thimo. dicentem, Modico uino utere  
ppter stomachū & crebras egritudines  
tuas, Quod si sanctus uir ille morbo de  
pressus, in alternis egritudinibus labo  
rans, quousq; magister p̄misit, uino non  
utebat, quā ueniam nos consequemur  
uino ad ebrietatem sani abutētes. Ideo  
1. Chor. 6. Dicit idem Ap̄lus, Nolite eri  
rare, Neq; ebriofī regnum Dei posside  
bunt. Ecce horrenda huius mali conclu  
sio.

Tertium remedium contra omnem  
luxuriæ labem, est deuotio ocis, & oc  
cupatio assidua circa aliquod honestū  
opus, Ezech. 16. dicit, Hæc fuit iniquitas  
Sodomæ, supbia, saturitas panis, & otium  
ipsius & filiarū eius. Ociosī nāq; a mul  
tis impugnantur dæmonib⁹, ppter quod  
dicit Ecclesi. 33. Multa mala docuit ocio  
sitas, atq; ut ait Hierony. Intensum stu  
dium circa Scripturas, facit despiciere  
carnis delicias, Et multo plus facit hoc  
assidua occupatio mentis, in meditan  
do, orando ac aspirando ad Deum.  
Qui. Otia si tollas priore cupidinis arc⁹.  
Querit, Legere libros mouētes ad luxu  
riam

riam, utrum sit peccatum mortale? Rñdet  
 Gerson ser. de luxuria, Difficile est quin  
 sit peccatum mortale, Et hi qui eos retinent  
 deberet compelli per eos Confessores  
 ad comburendos eos aut lacerandos,  
 ne ipsi uel alij amplius peccarent, sicut  
 est Ouidius de amore etc. Eodem mo-  
 do dicendum est de Picturis foedis & in-  
 honestis.

Utrum est peccatum audire uerba dissolu-  
 ta stultorum amantium, Rñdet q sic, &  
 foemina quicquid dicat casta non est si  
 eas libenter audiat.

Quartum remedium, est deuitatio fre-  
 quentis consorcij foeminae, per quod  
 emollit cor hominis, & trahit diuturna  
 consuetudine ad illecebras earum,  
 Quod sic innuit Salomon Pro. 6. Nus-  
 quid potest homo abscondere ignem in  
 sinu suo, ut uestimenta illius non arde-  
 ant? Aut ambulare sup prunas, ut non  
 comburantur plantae eius, Et Hieronymus  
 ad Oceanum scribens dicit, Cum proximat  
 stipula, incendit ignem.

Quintum est oratio. quonia Sapien-  
 tie. 8. dicit, non possum esse continens,  
 nisi deus dederit, Dei ergo adiutorium

X 5 &

& gloriosissimæ uirginis opem, ac proprii angeli subuentione incessabiliter inuocare, atque in solo deo confidere, humiliterque fateri se proprijs uiribus ac studijs nullatenus posse præualere purgari, perficere, Hoc est remedium contra luxuriam efficacissimam. Adde consideratione æterni supplicij, quod pro breui luxuriam oblectamento infligit. Et quis queso uellet per horam unam in igne iacere, ut suam ualeat cum dilecta concupiscentiam faciare? Si ergo timore & horrore temporalis tormenti sperneret omnis delectatio carnis, id potius fieri debet intuitu & pauore infernalis perpetuique incendiij.

### Conclusio.

Itaque quum habeamus contra luxuriam tot emplastra, ac tanta remedia, nonne inexcusabilis est omnino qui superatur ab illa? Viriliter ergo contra eam preliemur per arma ista, & ante tentationem simus parati & exercitati ad pugnam huiusmodi.

### De septimo præcepto.

Septimum præceptum est, Non furtum  
fas

facies. Per quod phibet unusquisq; in-  
 ferre nocumentum proximo suo in bo-  
 nis suis externis, possessionibus, diuicijs,  
 pecunijs, & alijs rebus per furtiuam ab-  
 latione rei alienæ, eo inuito cui ea aufer-  
 tur. In hoc autē præcepto etiam a parte  
 totū intelligit. Nā sicut in. 5. mandato  
 dñs solū noiauit, & expressit homicidi-  
 um, & tñ in illo tāq; in quodā principas-  
 liori phibuit omnem lesionem, & omē  
 damnū quod inferē homini iniuste in  
 corpore. Et in sexto mādato, in ipa mœ-  
 chia prohibuit omnē illegittimū concu-  
 bitū generaliter, & plura alia. ut dictum  
 est. Ita in hoc septimo mandato, prohi-  
 buit non solū furtū, sed etiam, rapinā,  
 usuram, sacrilegium, symoniam, omnē  
 fraudem in emptionibus & uenditioni-  
 bus, infideles aut fraudulentos labores,  
 & generaliter omēs contractus illicitos.  
 Et in uniuersum omēs tales modos, qui-  
 bus homo uoluntarie infert alteri dam-  
 num in rebus téporalib⁹. Qui modi pa-  
 tebunt ex sequentibus. Similiter prohi-  
 buit auaritiam scđm omēs suos ramos  
 & filias.

De hoc precepto dicemus duo, Primo  
 qui

qui sunt qui hoc præceptū trāsgressiūf  
& uiolāt. Secundo de restitutionibus.

De primo, multi sunt qui, contra hoc  
dei preceptum agunt.

Primi sunt fures, furtum autē, est, clam  
destina & secreta ablatio rei alienæ, in  
uito domino. Sic q̄ si hoc cognosceret,  
sibi displiceret. Et nō solum contra hoc  
preceptū peccat, sed etiam restituere tes-  
nes. Et q̄uis hoc peccatū in ueteri lege  
Exo. 20. Nō puniret morte, sed tantum  
redditione quadrupli, aut quintupli, ut  
pro una oue sublata, tenebat fur redde-  
re q̄ttuor oues, Et pro uno Boue p̄ fur-  
tum ablato, quinque Boues. Attamen ipse  
Leges ciuiles, attendentes hoc furti ma-  
lum maxime esse p̄nitiosum Reipubli.  
& turbatiuum tranquillæ habitationis  
hominū, ordinauerunt illud si domesti-  
cum fuerit aut asiduū, esse morte ple-  
tendum, alioqui nullus esset in domo  
sua tutus, Quod si quis ob sublatam sis-  
bi furto pecuniam, aut res ad uitam ne-  
cessarias, ita fuerit depauperatus, ut ex  
illo sustineat penuriam & indigentiam  
aut incidat in morbum uel mortē, illæ  
fur reus est omnium malorū & incom-  
modorū

modoꝝ accidentiũ ratione furti ab ipſo  
facti, & tenet omnia restituere usq; ad ex  
tremũ quadrantem.

Querit. Est ne pctm̄ mortale si quis  
alteri furaret aliquam rem parvam, ut  
Acum, uel pennam ad scribendũ? Res  
pondet Tho. 2. 2. q. 66. Quod in talib9  
rebus minimis, si homo cui res auferret  
non reputat sibi damnũ inferri, & istæ  
qui accipit potest p̄sumere hoc non esse  
contra eius uoluntatem cuius est res, &  
si esset p̄sens ipse non dissentiret, p̄ tan  
to ergo si quis huiusmodi res furtiue. i.  
alio nesciente accipiat, potest excusari  
a pctõ mortali. Si autẽ habeat animum  
furandi, & alteri inferendi damnum, po  
test esse in talibus minimis pctm̄ morta  
le. Sicut & in sola uoluntate furandi est  
mortale ubi etiam extrinsecus nullum  
inferret nocumentum.

Iterum querit. Si quis rem suam apd  
alterum iniuste detentam, occulte reci  
peret, cõmitteret ne furtum in re sua?  
Rõdet Tho. ubi supra, q; talis peccat, nõ  
quia grauet illum qui detinet, nec teneo  
tur ad restituendum aliquid, uel ad res  
cõpensandum, Sed peccat contra com  
munem

munem iustitiam, dum ipsæ sibi usura  
pat suæ rei iudicium iuris ordine præter  
misso. Et ideo tenet Deo satisfacere, &  
dare operam, ut si inde ortū fuerit scanda  
lum proximorum, quod illud sedet.

Notandum est quod tria genera homi  
num qui debent interpretari fures.

Primi sunt diuites, qui nolunt in ne  
cessitate pauperibus subuenire. Retinen  
tes enim superflua, & ultra sumptus neces  
saria, cum sciant pauperes indigere & uis  
deant, si non subueniunt, fures sunt, un  
de Ambrosius, dist. 17. ca. Sicut his, dicit,  
Non minoris est criminis habenti tolle  
re, quam cum possis & abundas indigentibus  
denegare. Confirmatur per illud Ecclesi.  
4. Fili Eleemosinam pauperis ne defraus  
des, redde illi debitum tuum.

Secundi sunt Clerici & Ecclesiarum Præ  
lati, qui bona Ecclesiarum pauperibus debi  
ta male expendunt, dantes Meretricibus  
consanguineis diuitibus, & alijs similibus  
non propter sustentationem naturæ aut  
aliam causam licitam & honestam, sed  
uel propter lasciuiam, uel propter affectum  
cognitionis, uel propter fauorem sæculi  
& pompam uel alias male expendendo  
unde

unde Bernhardus ad quendam Canon-  
nicum. Concedit tibi ut si Altari seruias  
de Altari uiuas, non ut fræna deaurata  
inde emas, & similia. Similiter peccant  
si bona Ecclesiæ indebito modo conser-  
uant.

Tercij sunt qui sunt fures interpretatis  
ue, fornicariæ & huiusmodi turpes per-  
sonæ, quæ ditant uel pascunt de rebus  
Ecclesiæ, unde secundum Rodonéssem,  
qui fuit glossator Raymundi. Si huius-  
modi mulier recipit pecuniam p ope  
carnali a Clerico sæculari de rebus Ece-  
clesiæ, tenet ad restitutionem, Non ei  
qui dedit sed pauperi Ecclesiæ indigen-  
ti, uel pauperibus quæ Ecclesia satis abun-  
dat. Si autem recepit de reb9 pprijs Cles-  
rici, non tenet restituere, sed p œnitentis  
am tenetur grauem agere.

Secundi sunt qui hoc preceptum trans-  
grediunt sunt raptores. Rapina est uio-  
lenta ablatio rei alienæ, etiam presente  
& sciente eo cui auferit, sed nõ ualere res-  
sistere oppressioni raptoris, qui est fors-  
tior uiribus. Et hæc deterior est furto,  
quia fit per uiolentiam, & in presentia  
illius a quo sua bona rapiunt. De qua  
cons



conquerit Dñs per Esa. cap. 2. dicens,  
Vos em̄ depasti estis uineam meam, &  
rapina pauperis in domo uestra est.

Quare atteritis populū meum, & faties  
pauperum commolitis? Dicit dñs exerc  
cituum.

Et hoc peccatū summopere deo displicet,  
quoniam non solū excludit hominē a regno cœlorū dicente beato Paulo. 1. Chor. 6. q̄ fures & rapaces regnum dei nō possidebūt, sed etiā clamat uindictam in auribus dei, & expetit presentem ultionem inferri raptoribus. Nam Exo. 22. dicit Dñs uiduæ & pupillo nō nocebitis, si læseritis eos, uociferabunt ad me, & ego audiam clamorem eorū, & indignabit̄ furor me⁹ percutiāq; uos gladio, & erunt uxores uestre uiduæ & filij uestri pupilli, hec ibi.

Notandū autē, quod rapina tripliciter committitur.

Primo per uiolentam prædationē.

Secundo per doni extorsionem.

Tertio per debiti exactionem.

Primo per uiolentam predationem,  
dum scilicet quis ui & uolentia aufert  
alicui

alieni res suas eo invito, & talis uocat p̄do. Predo autē dicitur latro publicus, siue diurnus, qui in siluis uel in cōkursu uiarum insidiat transeūtibus & eos aggreditur, ut auferat eis res suas, Similiter predo dicit̄ latro diurnus, qui nocte agros uastat uel incendit, aut aliquos inuadit in domibus, ut eorum bona auferat. Et tales scdm Canones nō gaudēt securitate si confugiant ad ecclesiam.

Possunt em̄ impune extrahi. 17. q. 4. c. Sicut antiquitas, & denegatur eis p̄nitentia, nisi restituant ablata, uel plenā securitatem de reddendo faciant. Et si distulerit talis accipere p̄nitentiā usq; ad mortem, si petat p̄nitentiam, dabitur ei, & etiā uaticum, sed tamē sepultura ecclesiastica ei negabit̄. Extra. eo. cap. super Co. Nisi forte h̄eres, uel p̄pinqui uoluerint satisfacere. Nota tñ q̄ talis rigor de occultis raptoribus nō debet obseruari. Extra eo. in literis.

Similiter predo dicit̄, miles uel armiger qui accipit a personis ultra stipendia sibi constituta. In bello tamen iusto ab aduersarijs capere potest. Lucæ. 3. Ne minem cōcuciat̄ etc.

¶ Secū

Secūdo rapina cōmittit̄ per doni ex-  
torfionē dum scilicet quis ab aliquo ex-  
torquet aliquod donum uel seruitium  
iniuste, hoc em̄ repperit̄ in multis nobi-  
libus, qui auaritia ducti simplices indu-  
cunt ad sibi donandū pecuniam, ioca-  
lia, & huiusmodi, Et hæc quidem dona-  
tio, si fuerit illicita uel iniusta, recipiens  
tenet̄ ad restitutionem tanq̄ raptor,

Et ut clarius intellegatur quando dona-  
tio uel receptio fit iniusta. Nota has p-  
positiones. Prima propositio, **Qua**n-  
do is cui dat̄ a dante æstimatur pauper  
quū tamen sit diues. Tūc is qui accipit,  
male accipit, Hinc Scotus ait. Videant  
truphatores illi, qui diuites existentes  
tanq̄ egeni ælemosynas recipiunt, ne  
iniuste om̄ia huiusmodi recipiant, quia  
nō est ibi in dāte uoluntarium propter  
conditionis ignorantiam, quam dator  
respicit in dando. Talis igif̄ restituere  
debet danti, uel alicui pauperi, nisi inte-  
rim ipse pauper fiat, quia tunc illud res-  
tinere potest.

Secūda p-positio, quū quid alicui dat̄  
sub tali conditione, q̄ hoc uel hoc facis  
at

at .uel q̄ oret pro dante , si receptor nō intendit facere id propter quod sibi datur, fur est & raptor, & ad donum reddēdum obligat̄, uel ad faciendū per se uel per alium scđm dantis intentionē.

Tertia propositio, donum nullius efficitur ualoris, & iniuste accipit̄, quum fit ex uiolentia uel coactione, dum scilicet quis terrendo uel uiolētis precibus, aut cōminationibus inducit aliū addandū sibi aliquod donū. Et hoc proprio nomine dicit̄ extorsio, quæ quidē est mortale peccatū & rapina crudelissima. maxime cum totaliter tollit̄ ratio uoluntarij ab eo cui inferit̄ talis extorsio. Cuius signum est, quum talis est qui rogat uel minat̄ q̄ potest nocere, & cuius offensa p̄babiliter timeat̄, nisi habeat quod petit. Vnde quicquid tali extorsione donatum est, restitui debet ei qui dedit. Sic patet extra de censibus Exigit. lib. 6 cap. 1. Vbi precipitur restitui quod uisitationis causa iniuste receptum est.

Quarta p̄positio, Non ualet donatio quādo fit ab illo qui dare nō potest illi qui nec recipere potest , aut non potest esse dñs rei date. Exempli gratia. Nō est

X 2 iusta

iusta donatio qua datur pecunia fratri  
minori, quia ipse non potest esse dominus illius  
pecunie, & posito quod velit, prohibetur  
a lege superiori, id est a regula sua.  
Item seruus aut filius familias non potest  
dare. Item non potest dare uxor quae  
non habet res paraphernales. Neque monachus,  
neque pupillus sine auctoritate  
tutoris. Omnia igitur a talibus habita  
& donata restitui debent, nisi probabiliter  
presumatur, quod talis donatio placeret  
illis, qui super hoc habet potestatem, alioquin  
talis talia retinens, rapit alienum.  
Tertio rapina committitur per debiti exactionem.  
Et secundum hoc tria genera hominum  
merito raptores reputantur.

Primi sunt qui iustam causam habent  
exigendi debitum, sed modum & ordinem  
excedunt in exigendo, quia scilicet nimis  
crudeliter & inordinate exigunt.  
Hoc enim potest habere rationem rapinae  
maxime quando ipsae creditor uidet damnum  
notabile imminere debitori, ratione  
talis exactionis, nec tantam necessitatem  
patitur quin commode possit excedere.  
Talis ergo grauiter peccat indebito  
grauando suum debitorem. Immo  
est

est contra illud præceptū morale Exod. 22. Si pecuniam dederis mutuo populo meo pauperi, non nrgebis eū quasi exactor, repetens scz debitum cum nimia austeritate, q̄ diu impotēs est ad solvendum, uide Sco. in q̄rto, dist. 15. q. ij.

Secundi sunt qui merito raptores reputant per exactionem, qui Pupillos, Viduas & simplices, aut alios, iniuste trahunt ad iudicia, & per lites, & quæstiones iniustas conant bona eorū usurpare. De his, Isa. 3. Populū meum exactores sui spoliauerunt. Qui ergo scienter & ex pposito mouet tales quæstiones iniustas, mortaliter peccat, & tenet ad omnem restitutionem de damno lesis infecuto.

Tercij sunt qui merito raptores censent per exactionem, qui subditis collectas & seruitia graua imponunt & iniusta. Nec necessitatibus eorū, q̄ntūcumq̄ sint pauperes compaciuntur.

Tercij sunt qui hoc pceptum transgrediunt qui proximo suo iniuste nocent in re sua non quidem sibi eam usurpando & retinendo, sed eam siue occulte, siue manifeste destruendo, ut qui combu

rit alterius domum, aut destruit eius agrum etc, quis em̄ nihil de illa re apud eum maneat, tamen quia proximū iniuste damnificat, peccat contra hoc p̄ceptum & tenet̄ damnum recompensare, inq̄ntū potest, Nisi ille qui damnū est passus sibi illd̄ uoluntarie remittat, aut ab eo habeat uoluntariā dilationem.

Similiter peccant, qui alienas res habent & eas non restitunt q̄ntū possunt sed eas tenent inuito Dño. Hoc autē cōtingit tripliciter. Primo quū alicui ex causa licita obligat̄ in aliquo, & illd̄ nō restituit, sed tenet alio inuito, ut qui nō reddit depositū dño eiusdem depositi id legitime ab eo repetente. Qui non fideliter restituit rem sibi accommodatā. Qui non soluit pro posse rem sibi mutuatā, sed retinet inuito mutuate etc.

Secūdo contingit quē res alienas habere inuito dño, cū quis aliqua iniuste, & per contractus illicitos acquisiuit & non restituit pro posse. Tertio contingit quem habere res alienas inuito dño ut cum sibi aliquid datum est aut relinquitum in testamento, aut uenditū ab eo, qui hoc facere nō potuit, quia ius in tas

si re non habuit eo q non esset sua, nec  
 habuit posse alienandi, ut Exempli gra  
 tia, Monachus, uel filius familias etc, &  
 tamen talem rem scienter tenet, nec res  
 stituit illi cui debet, quocūq; illoꝝ mo  
 dorū homo scienter tenet alienū inuito  
 dño, ipsæ peccat contra hoc mandatū,  
 Quia dicunt Doctores, in q̄rto dist. 15.  
 q̄ sicut illo p̄cepto. Non furtum facies,  
 est phibita omnis iniusta alienatio rei  
 alienæ. Sic eodem p̄cepto est prohibita  
 iniusta detentio rei alienæ. Et ergo sicut  
 auferens iniuste alienum, peccat contra  
 dñm suū, sic iniuste detinens, peccat to  
 tiens cōtra hoc p̄ceptum, quotiens red  
 dere non uult in quantum posset.

Quarti, qui hoc preceptum transgredi  
 untur sunt usurarij, Usura autem est ex  
 mutuo quæsitum illicite lucrum pecus  
 niarium, quando quis exigit sibi plus  
 reddi, q̄ mutuauit.

Diffinitur autē a magistris usura sic, Us  
 sura est lucrum ex mutuo principaliter  
 intentum. In qua descriptione tria pon  
 nuntur, Primū, q̄ usura est lucrum, lucꝝ  
 autem proprie superabundantia nuncu  
 patur. Secūdo ponitur, ex mutuo, tan

Y 4 quam



¶ differentia distinguens usuram a lucris, quæ non ex mutuo acquiruntur.

Tertio additur, principaliter intentum quia si hoc principaliter non intendat, sed secundario, & debitor mere gratis aliquid offerret, non est usura.

Ad magis autem intelligendum quando sit usura. Nota, quod secundum Tho. 2. 2. q. 78. & secundum Doctores, quedam sunt res quarum usus non est eæ consumptio, ut usus domus, est inhabitatio, & non dissipatio eius. Similiter usus equi, est eius equitatio uel alter eius labor. Et in talibus potest usus concedi seruata proprietate. Et per talium rerum usu potest homo licite aliquid recipere, ut fit in earum locatione. Aliæ sunt res, quarum principalis usus est consumptio, ut sunt pecunia, panis, triticum, & cætera huiusmodi. Usus enim panis est eius comestio per quam consumitur. Sic de uino, & de consimilibus. Sic usus pecuniæ principalis, est eius distractio, secundum quam in commutationes expenditur. Et in talibus non debet nec usus principalis concedi sine dominio, quia in illis per mutuum fit translatio domini. Si enim tibi mutuo pecuni

pecuniam, illa erit tua per mutuū. Nā mutuū dicitur, quasi de meo tuū. Et ideo si mutuātū perditur ipm perdit illi qui mutuo recipit, licet teneatur reddere eq ualens. Similiter de pane & uino, & similibus est intelligendum.

Peccat ergo contra hoc mādatum p usuram. Primo qui alicui pecuniā mutuāt, & pro solo tali mutuo exigit lucrū tēporale in pecunia, aut alia re, cuius ualor potest pecunia mēsurari. Et dico notāter pro solo mutuo, quia, ut dicit Thomas ubi supra. Qui mutuū dat, potest absq; peccato in pactum deducere, cum eo qui mutuū accipit recōpensationem damni, per quod sibi aliquid subtrahit quod debet habere. Et potest illud damnum ab eo recipere, immo exigere, hoc em̄ non est uendere usum pecuniæ, nec est recipere lucrum p mutuo, sed est uisitare damnū. Et potest esse q; accipiens mutuū maius damnū euitet, q̄ dans incurrit, unde accipiens mutuū cū sua utilitate damnū alterius recompensat.

De hoc dat exempla Alexander de Hales. Si fideiussor soluit usuras creditori, potest eas petere a debitore. Pro quo fit

Y 5 deiusses

de iusserat, quia non sunt usurae quantum  
ad fideiussorem, nec est lucrum respectu sui  
sed potius damni uitatio. Item si debes  
as mihi centum marcas ad certum terminum,  
& noluisse persolvere in termino, & ideo  
oportuit me recipere pecuniam ad usuras  
propter negocia mea tractanda, tu  
teneris mihi restituere illas usuras, si solui,  
uel si non solui, teneris me liberare ab  
illa usurarum obligatione.

Subdit S. Tho. dicens. Recompensacionem uero damni, quod consideratur  
ex hoc, quod ipsae de pecunia non lucratur,  
non potest in pactum deducere, nec ab eo  
exigere, quia non debet uendere quod  
nondum habet, & potest impediri multipliciter  
ab habendo.

Dico etiam notanter, exigit lucrum, quia  
ut dicit Tho. ubi supra, Si mutuans accipit  
aliquid ab eo cui mutuat, non quasi  
exigens, nec quasi ex aliqua obligacione  
tacita uel expressa, sed sicut gratuitum  
donum, non peccat, quia etiam antequam  
mutuaret, licite poterat aliquod donum  
recipere gratis, Nec peioris conditionis  
efficitur per hoc quod mutuauit. Recompensacionem  
uero eorum quae pecunia non  
mens

mensurant, licet pro mutuo exigere, puta, beniuolentiam & amorem eius qui mutuauit, uel aliquid huiusmodi.

Secundo contra hoc mandatū peccat per usuram qui pro quacūq; re, quæ usu consumit̃ mutuata, accipit ex pacto ultra sortem pecuniam, aut aliam rem, cuius ualor potest pecunia mēsurari, quia cum talem rem mutuat alteri, tūc amplius non est sua, sed istius qui eam mutuo accipit. Si ergo exigat pro ea lucrū hoc fit de re sua.

Ex quo patet, q̃ usuram cōmittit, nō solum qui pro mutuo exigit munus a manu, sed etiam qui exigit pro mutuo munus ab obsequio, uel etiam a lingua, quia utriusq; illorum ualor potest pecunia mensurari, Vt patet in his qui operas suas locant, quas manu uel lingua exercent. Si uero mun⁹ ab obsequio uel a lingua, nō quasi ex obligatiōe iustitiæ sed beniuolentia & amicitia (quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit) exhibetur, tunc licet accipere, ut dictum est.

Tertio peccat contra hoc mandatum per usuram qui mutuat. 12. Marcos pro una per annum, quia omnis usura est p̃c̃m

pctm mortale, & contra p̄sens mandas-  
tum, sed mutuare. 12. Marcas pro una p  
annum, est usuram cōmittere. Immo si  
centum Marce mutuarent p̄ una p̄ an-  
num cū pacto de illa Marca soluenda,  
adhuc esset usura, quia esset lucrum p̄  
mutuo pacto debitum, uel exactum, Igi-  
tur esset usura per diffinitionem usuræ.

Immo si quis mutuaret alicui, & non  
faceret pactum de lucro dando sibi, sed  
solum haberet spem de lucro, ipsæ esset  
coram Deo usurarius, & peccaret cōtra  
hoc mandatū. Quod Dñs innuit Luce  
6. Vbi dicit. Mutuum dantes, nihil in-  
de sperantes. Et hoc scz, q̄ talis sperans  
lucrum pro mutuo sit usurarius mentalis  
est tunc uerū, quando spes lucri est cau-  
sa mutuandi. Ita q̄ alias non esset mutu-  
aturus, nisi de lucro recipiendo speraret  
aut aliquo emolimento, sicut propina,  
uel simili lucro etc.

Si uero quis principaliter moueatur  
ex charitate ad mutuandum, & cū hoc  
sperat de retributione alicuius lucri, il-  
lud non est usura.

Et dixi notanter q̄ mutuare. 12, mar-  
cas p̄ una, est usura, quia si quis nō mu-  
tuas

tuaret, sed realiter emeret super aliqua re immobili marcam annui cēsas, & daret pro illa iustū precium, scilicet tantū quātū in hac terra in tali re, & in tali loco solet dari perpetua marca census, ille contractus esset licitus & iustus, & uera esset emptio, si emptor postea uenditori marcam daret potestatem reemendendi eundē censum, p̄ eadem pecunia quādo uellet, aut posset, ut infra.

Quarto usuram cōmittit, qui mutuat alteri, ut etiam sibi postea remutuet, ut dicit Tho. Vbi supra, & alij doctores, quia sic mutuans uult rehabere mutuatū integrē, & ultra hoc, uult alium sibi obligatū esse ad remunerādū, Et hoc quia potest pecunia æstimari, erit lucrū p̄ mutuo, & sic usura. Licet ergo licitum sit, & ualde dignū, q̄ mutuanti unum, mutuet aliud, non est tamen licitū aliū propter mutuū obligare ad remutuantem.

Quinto usurā cōmittit, qui habens molendinū, mutuat pistorib⁹, aut alijs, cū illo pacto, q̄ molant solū in suo molendino. Accipit em̄ ultra sortē in tali mutuo, scilicet istam cōmoditatē, aut illud

emo

emolimentū, quod ex hoc acquirit, quod apud ipsum molant, quod utique est pecunia mēsurabile, & cū hoc aufert eis libertatē molendi ubi uolunt, & tenet eis ad satisfactionē, si saltē ex hoc aliquod damnum incurrunt.

Sexto usuram cōmittunt, qui mutua uerunt res suas ad certū terminū, quo ueniente nolunt dare prorogationē, nisi si data pecunia propter mutuū, aut alio equipollenti. Sunt em̄ usurarij etiam si expresse nihil petant.

Septimo, qui rem carius uendunt quā sit ipsius iustū pretium, propter hoc ut emptori de pecunia soluenda expectent usque ad certum terminū. uel qui rem uilius emit quā sit iustum eius precium propter hoc quia pecuniam soluit prius ante res sibi possit tradi. Aut etiam, qui tēpore collectionis bladi uini, & cōsimilium, quā minus soluere solent, uendit talia pro pretio, quod ualitura sunt circa Pascha, aut alio tēpore, in quo cōmuniter plus soluere cōsueuerunt. **Et sic de alijs modis palliatæ usuræ, quibus omnibus peccat contra presens preceptum, & usura uere & realiter cōmittitur. In quibus**

bus om̄ibus homo tenet ad restitutio-  
nem damni, proximo sic sibi iniusti ile-  
lari .

Octauo usuram cōmittunt , qui mutus  
ant ad usuram nomine alieno . Et hoc  
maxime est uerum de tutore , procura-  
tore, & curatore, etc. Qui in hoc nō pres-  
stant nudū ministerium, sed etiam aus-  
thoritātē, & sic usuras huiusmodi acce-  
ptas nomine alieno, tenentur restituere  
si iste cuius nomine recepit, nō est soluē-  
do, aut si non uult restituere . Idem in-  
telligi per om̄ia de uiticis ecclesiarū, &  
de his quibus cōmendata sunt hospita-  
lia, aut alia loca religiosa & pia. Nec ex-  
cusat eos q̄ huiusmodi lucra conuertūt  
in pios usus, aut in augmentum diuini  
cult⁹, quia dicit Ap̄tus ad Roma. 3. Nō  
sunt facienda mala ut eueniant bona,  
Nam quæcūq; sunt sc̄dm se mala, p̄pter  
nullas causas q̄ntūcūq; bonas sunt faci-  
enda, ut dicit August. in libro cōtra mē-  
datium. Et p̄bat per hoc, quia si quis di-  
cat ea quæ sc̄dm se sunt p̄tā, ut stupra,  
furta, blasphemias & huiusmodi, p̄pter  
causas bonas esse facienda, quid est aliqd̄  
hoc dicere, q̄ talia nō esse p̄tā, uel quod  
absurs



absurdus est, p̄tā iusta esse? Similiter  
de usura dicendum est,

Nono peccant omnes isti Ciues, quo-  
rum auctoritate consilio, uel consensu  
cōmunitas alicuius ciuitatis mutuatur ad  
usuram, & omnes qui auctoritatem ad  
hoc p̄stant aut p̄ceptum dant, aut cōs-  
ilium, sine quo Ciues huiusmodi usurā  
non cōmississent. Tenent̄ em̄ ad restituz-  
tionem in solidum, ceteri uero ut cons-  
sentient̄, p̄pter emolimentū quod eis ex  
hoc accrescit, tenent̄ ad restitutionem  
eius partis, quæ ad eos peruenit, aut q̄n-  
tum releuati sunt in expensis, quas alias  
fecissent, aut in usuris, quas eos soluere  
oportuisset.

Notandum autē q̄ usura triplici lege  
p̄hibet, scz lege naturæ, lege scripturæ &  
lege Ecclesiæ, Primo lege naturæ, Natu-  
ra em̄ p̄cipit, ut homo faciat proximo  
prout uelit sibi fieri, sed si tu sis indigēs  
& mutuo peteres pecuniam a proximo  
ut tibi mutuet si possit, sine omni spe  
usuræ, & ille nollet nisi cum usura, non  
esset tibi gratum, ergo caue ne tu similis  
ter alteri facias.

Secūdo usura est contra legem scrip-  
turæ

turæ, Nam in multis scripturæ locis tã  
 Veteris q̃ Noui Testamenti phibetur,  
 Leui. 25. Ne accipias a fratre tuo usuras  
 Nec amplius q̃ dedisti, Et paulo post.  
 Pecuniam tuam non dabis ad usuram,  
 & frugum supabundantiam non exigēs  
 Et Psalm⁹, Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo etc. Qui pecuniam suã non  
 dedit ad usuram, Et Luce. 6. Mutuum  
 date, nihil inde sperantes. Vbi scdm  
 Tho. ij. ij. q. 76. Ar. 1. Hoc uerbum duo  
 continet, scz consilium & p̃ceptum. Cõ  
 silium em̃ est dare mutuũ, extra casum  
 necessitatis. Præceptũ uero est, non spe  
 rare aliquid ultra sortem p̃pter mutuũ.

Tertio usura est contra legem Ecclesiæ,  
 quia tota sctã Ecclesia detestaf̃ usuram  
 & phibet, ut patet in multis locis Decre  
 torũ & alibi, Vnde. 14. q. 4. ca. Nec hoc  
 dicif̃, Nec hoc quoq; p̃tereundum duxis  
 mus esse quosdam turpis lucri cupidita  
 te captos q̃ usurariam exercent pecuni  
 am, & in foenore uolunt ditescere, quod  
 nos ut non dicamus in eos tantum, qui  
 sunt clericali ordine constituti, sed etiã  
 in alios cedere, & qui Christianos se di  
 ci cupiunt, cõdolem⁹ q̃ uindicari acri⁹

Z in

in eos qui fuerint confutati decreuim⁹  
ut omnis peccandi· opportunitas adis  
matur.

Et extra de usuris. cap. quia in om̄ibus  
dicit̄, quia in om̄ibus fere locis, ita cri  
men usurae inualuit, ut multis alijs ne  
gocijs p̄termiſſis, quasi licite usuras ex  
erceant. & qualiter utriusq; testam̄ti pa  
gina cōdemnant̄ nequaq; attendunt.

Ideo cōstituimus, ut usurarij manifesti,  
nec ad cōmunionem admittant̄ altaris  
nec Christianam, si in hoc peccato des  
cesserint accipiant sepulturam, sed nec  
oblationes eorum quisq; accipiat.

Contra hanc usuram pulchre loquit̄  
S. Basilius in sermone super Psalmū 14.  
Inhumanitas inquit est maxima ex mi  
seri calamitate opes exigere. Inhumanis  
tas inq; maxima est, si is qui egestate pre  
mitur, mutuū ad uitae subsidiū querat,  
dans uero minime sorte cōtentus, ex mi  
seri calamitate, prouentus ac opes sibi  
excogitet. Miser homo ad auxilium cō  
fugiēs, hostem reperit, Antidotum que  
rens, in uenenum incidit. Veluti si quis  
medicus accedens ad aliquem laboran  
tem, loco remedij, & reddendae sanita  
tis

tis, auferret eas uires, quæ restabant.  
 Potius o homo, noli accipere in mutuū  
 Primo quia accepta pecūia, fortasse lau  
 te uiues, & sic nec poteris postea dissols  
 uere fœneratori, Secūdo, quoniam sus  
 mere mutuū est initium mēdacij, ingras  
 titudinis occasio, materia periurij. Alia  
 sunt em̄ uerba quando sumis, alia quā  
 do exoptularis. Cogita igitur unde exs  
 olues, unde sumes, an res usui & exolu  
 tiōi sufficiat? Tertio, pauper es? sed lis  
 ber. Si acceperis in mutuū, iam libertas  
 tem amisisti, Nam qui debet, in paupers  
 tate cōtinuo dies & noctes habet insom  
 nes. Si quis ianuā pulsauerit, statim des  
 bitor latitat. Canis latrat, hic sudore ps  
 fluit. Vbi uero rēpus exoluendi uenit,  
 aliquid cōmentat̄ mendatium, quali ex  
 cusationi creditorem a se repellat.

Dices, Quomodo nutriar? Respōdet  
 idem, habes manus, habes artem, labora  
 ra, multæ sunt ad mercedē uix, multæ  
 occasiones. Si uero laborare non potes  
 ris, roga ab his qui facultatem possidēt.  
 At turpe inquis rogare. Turpius eo, qđ  
 fœnus accipit priuari.

Formica potest, neq; rogās, neq; mutuo  
 Z a acciō

accipiens nutriri, & apes propriū nutrimenti reliquias regib<sup>9</sup> condonant, quibus nec manus, nec artes natura dedit. Tu autē industriū animal homo, unā tantum ad uitæ usum uia reperiere nescis? Hec Basilius.

Obiectiones contra predicta.

Obijciunt usurarij licere usuare quoniam lex admittat. Nam in lege diuina dicit Deute. 15. Fœneraberis gentibus multis etc. Respondet. Fœnerari ibi simpliciter accipit pro mutuare nō ad usuram, prout & latini usurpant. Et est sensus. Si seruaueritis mādata dei, usq; adeo abundabitis, ut ipsi multis poteritis fœnerari, uos autē ab alijs non mutuabitis, quum futuri sitis diuites.

Item obijciunt, etiam Iudei, uolentes probare tanq̄ eis licitū sit a Christianis usuram capere. Nam eadem lex dicit Deute. 23. Nō fœneraberis fratri tuo sed alieno. Ecce prohibet solūmodo fœnerari fratri, nō etiā alieno. Respōdet, tum fratrem ibi posse accipi pro quolibet proximo, & ratiōe originis, quæ una est, scilicet a deo. Et ratiōe finis, qui unus fuit scilicet deus, & ratiōe parētis, qui unus fuit scilicet Adam.

Tum

Tum ea permissio fuit comparatiua ;  
 qua permittebat minus malum ne se-  
 quereſ maius, utpote, ne ſi nō fuiſſet Iu-  
 deis permiſſum ſcœnari alienigenis, ma-  
 iori crudelitati in ſuos graſſarentur, ut  
 ſuæ cupiditati ſatiſfacerent. 31. q. 1. Hac  
 ratione, qui interim a pœna tēporali le-  
 gis, non autē a pœna gehennali, nec ꝛ  
 peccato mortali excuſabant, neqꝫ mō  
 excuſant. Quod em̄ permittimus, nolēs  
 tes precipimus, quia alioqui malas ho-  
 minū uoluntates prohibere nō poſſu-  
 mus. Ita nimirum Iudæis quondā per-  
 mittebat dari libellū repudiij & repu-  
 diare uxorem ad remouendū uxoricidi-  
 um, quod maius fuiſſet malum, ut pa-  
 tet Deute. 24. Id quod Chriſt⁹ domin⁹  
 euidenter expreſſit, Matth. 19. dicens.

Quoniā Moyſes ad duritiam cordis ue-  
 ſtri pmiſit uobis dimittere uxores uſas,  
 ab initio autem non fuit ſic. Sic olim  
 uſura pmiſſa fuit Iudeis in alienigenas,  
 cauſa tamen ſubſiſtente, quoniam alie-  
 nigene fuerunt, quibus dñs terras eorū  
 conceſſerat, ut fuerunt Chananæi, & ab  
 illis licite recipiebant uſuras, nō ut uſu-  
 ras, ſed ut recuperationē ſui iuris. Sicut

& nunc licite recipere usuras a Christianis, ab eo contra quem agit iustum bellum. quum etiam liceret eum occidere.

Nullo modo ergo licitum est Iudæis a Christianis usuras accipere. Et precipi eis ab Ecclesia, ne usuras exigant, sed exactas restituant, ut in. c. post miserabilem de usuris. Et debent ad hoc compelli per Principes, ut in dist. c. Quod si non faciunt, debent compelli per iudicem Ecclesiasticum censura Ecclesiastica ut dicit Hosti. & Ioh. Andre. in nouella, in dicto ca. post miserabilem. Facit. c. Postulasti de Iudeis, Addit Angelus in summa, & alij. Quod Principes terrarum peccant mortaliter non cogendo eos ad restituendum usuras.

Quod si iterum usurarii obsecraverint, quod Leges humanæ, uelut ciuiles, concedunt aliquas usuras, precipue ut C. de usuris L. eos. Rñdes, quod Leges ciuiles dantur plebibus populis, quæ sunt ex maiori parte malæ uel imperfectæ, & intendunt pacificum conuictum Ciuium adinuicem, Vnde solum prohibent expressè uitari, quæ sunt magis perturbatiua ciuilitatis & quietis temporalis, puniendo transgressores, & coercendo

do poenis ab illis, ut adulteria, furta, homicidia etc. Alia uero pmittunt, non ut licita concedentes, sed nō punientes, ut alia uicia p̄dicta, & hoc ne peiora contingant, ut patet de Scottis. Lex uero diuina, phibet omne pct̄m, ostendens illd̄ puniri in diuino iudicio, quæ & annuls lat Leges humanas, quæ concedūt pct̄a, ceu sunt, quæ pmittunt usuras simpliciter. Et si em̄ Leges huiusmodi ciuiles sint iustæ quoad ciuilitatē p̄sentis uitæ, nō tamen quo ad ciuilitatem supernam adipiscendam.

\*  
 quibus em̄  
 committitur  
 Quod in se fit  
 iuste fit  
 h. c. h.

## De contraccibus reem- ptionis.

Contractum reemptionis, qui diceret illicitum, contradiceret iuri cōmuni. Ut si emunē in bonis ciuitatis, Villæ, Monasterij certi census in perpetuū, uel ad temp⁹, licitus est talis contractus.

Patet in quadā bulla Martini quinti, q̄ incipit. Regimē uniuersalis ecclesiæ, ubi papa sic dicit. Comperim⁹ huiusmodi cōtractus ueridicos. & iura determinationē doctore licitos fore, ac iuri cōmuni cōformes inuenim⁹, ac ipsoꝝ cō-



fusi uenditores ad ipsorum solutionem, res  
moto contradictionis obstaculo, obliga-  
ri, & loquitur ibi de reemtionibus, Non er-  
go committunt usuram emptores illo-  
rum censum suum, tam seculares quam spirituales, ut ibi-  
dem papa declarat, Nam ista extrava-  
gans facit ius commune, ergo cuiuslibet est  
permisum. Item usura sola committitur in  
mutuo, secundum dictum Christi. Mutuum dantes  
nihil inde sperantes, sed hic non est mu-  
tuum, sed emptio, ergo non usura. De hoc  
etiam habet Codicem de pactis inter em-  
ptorem, & uenditorem. L. 2.

Sed huiusmodi contractus, primo debet  
fieri cum discretione debita, quod huiusmo-  
di census non constituentur in libera perso-  
na. Quia libera persona non potest obli-  
gari, ut patet extra. de pig., Igitur fieri de-  
bet in uniuersitate, ciuitate, communitate  
uilla, agro, domo, Et respiciendum est, an  
de talibus rebus tot redditus possunt pro-  
uenire. Etsi res casu uel incendio periret,  
& emens nihilominus uellet esse certus  
de prouentibus sibi dandis illicitus. &  
illiberalis esset contractus, quia tunc fieret  
obligatio personalis. Item quod sit equa-  
litas inter ementem & uendentem, ut seruetur  
consuetudo

cōsuetudinē laudabilem patriæ in res  
 emptione, ut si emant quinq; uel quatuor  
 florinos pro centū annuatim etc.  
 Item q; pactū appositū sit licitū. Et pas-  
 ctum reemptionis debet apponere uen-  
 ditor, & nō emptor, alioquin contract⁹  
 esset pignoratitius, & percōsequēs usu-  
 rarius, si emptor posset repostulare pes-  
 cuniā, quādo ille uellet. Ut patet in cap.  
 Illo nos, de pigno, Vel esset simulatus,  
 ut patet in ca. Ad nostram de emptiōe  
 & uenditione. Aliquādo etiam est talis  
 pœna apposita, quæ multū est impia,  
 ut si census debit⁹ solut⁹ nō fuerit, sem-  
 per post decem dies a termino solutiōis  
 duplex, donec adequat⁹ sorti principali  
 & sic reemptio aspirat, & emptori adius  
 dicent⁹ bona simpliciter pro censu non  
 soluto. Talis contractus est illicitus con-  
 tra illud tota die miseret⁹ & cōmodat.

Secūdo debet fieri intentiōe recta scilicet  
 q; non decipiat fratrem suū, scđm  
 quod dicit Apostol⁹. 1. Thessa. 4. Nemo  
 circūueniat fratrem suū in negotio, sci-  
 licet neq; in precio, q; precium sit equas-  
 le, q; uēdibile sit tale, & sit equalitas in-

Z 5 rer

erementem & uendentem. Si autem p̄-  
cium esset minus q̄ res ualeat, & est de cō-  
sensu uenditoris, tūc contract⁹ bene uas-  
let, quia uenditor mera uolūtate posset  
illam rem dare emptori, ut patet de fis-  
de instrumentoꝝ C. Cū Iohannes. Si au-  
tem nō est de consensu uolūtario, & uēs-  
dens est angustiatur ad uendendū rem  
suam pro minori p̄ciao, & emptor nō  
habet causam minorandi p̄ciao, nisi  
p̄pter pactū reemptionis, sic contract⁹  
est illicit⁹, repugnans iustitiæ cōmuta-  
tiue. Et est contra illud p̄ceptū natu-  
ræ, Quod tibi non uis fieri, alteri ne fes-  
ceris, In institutis. De iustitia & iure. §.  
Iuris p̄cepta, uide de hoc in ca. ad n̄ram  
de Emptioe & Vendi. Vbi Abbas ponit  
quinque casus quibus committit̄ fraus in  
isto contractu.

Quinto peccant contra hoc p̄ceptū  
septimum, Non furtum faties, Symoni-  
aci. Est autē Symonia, qñ res sacra & spi-  
ritualis p̄cio cōparat̄, aut emitt̄ aut uens-  
dit̄, ut si quis bñficiū Ecclesiasticū,  
aut Ordines aut Sacramenta, data pecu-  
nia ex pacto cōferret & reciperet, Cōtra  
illud Dñi p̄ceptū, Matth. 10. de Spiritua-  
libus

libus donis. Gratis accepistis, gratis da-  
 te. Et hæc Symonia, accepit nomen a Si-  
 mone Mago, qui (ut dicitur Act. 8.) cū vis-  
 dissest qd p impositionem manus Apos-  
 tolorū dare spū sanctus hominib⁹ ob-  
 tulit ei pecuniam dicens, Date & mihi  
 hanc potestatem, ut cuiuscūq; imposuero ma-  
 nus, accipiat spū sanctū. Brūus autē Petrus  
 rēdit ei. Pecunia tua tecum sit in perditio-  
 nem, quoniā donū Dei existimasti pec-  
 unia possideri. Et Geizi seruus Helisæi.  
 3. Reg. 5. quia a Naaman Siro sanato a  
 Lepra per septemplicem lotionē in Ior-  
 dane, iuxta uerbum Prophetæ, accepit  
 munera, uestes scz & pecunias, quasi in  
 compensationem illi⁹ sanationis, quæ  
 tamen Helizeus constanter recusauerat,  
 factus est subito Leprosus.

Nunc prochi dolor Symoniaci in Ecc-  
 lesia sunt frequentiores, qui sacra uen-  
 dunt & emunt, atq; licitanter. Vnde fit  
 ut in plerisq; locis pene omnes Ecclesiæ  
 ppter pecuniā, idoneorū uiroꝝ penuris  
 am paciant, qm̄ nulla, ut debet, in præfi-  
 ciendis Prælati, quos dicunt, nec uirtu-  
 tis, nec pbitatis, neq; scientiæ habeatur  
 ratio, sed qui plus ualent uel potentia,  
 uel

uel pecunia acceptant, nihil deinde rei Ecclesiasticæ, sed sui commodi, studiosi qui & ideo nihil minus sunt q̄ Sacerdotes & Prælati.

Ad cognoscendam autē Symoniam, opereptium est scire quid sit Symonia diffinitiuē. Symonia est studiosa uoluntas uel cupiditas emendi uel uendendi aliquod spūale, uel spūali annexū, ut in Glo. i. q. i. q̄ quidam. Item. c. qui studet. ea. q. Vnde Symonia non est aliud scdm̄ Anthoninū in summa. par. 2. Tit. i. c. 5. q̄ emere uel uendere, uel alium contractum non gratuitū facere pro spūalibus habendis p̄cio rei temporalis.

Voluntas ibi ponit̄, non pro potentia, sed p̄ actu eius, Omne em̄ p̄ctm̄ actuale, actu uoluntatis committit̄.

Studiosa dicit̄. i. deliberata, Nam etiā sola uoluntate p̄uia rationis deliberatione, committi potest Symonia licet ab Ecclesia non puniat̄, dum non p̄cedit in opus extra. Nomine emptionis & uenditionis cōphendit̄ omnis contractus non gratuitus, excepta p̄mutatiōe, quæ licite fieri potest, seruatis debitis cōditionibus. Spūale uero, scdm̄ Rich.

In q̄rto dist. 33. tripliciter dicit̄. Primo essentialiter, ut gratia & uirtutes. Sc̄do causaliter, ut sacramēta, quæ causant gratiam suo mō. Tertio effectiue uel actualiter, ut p̄dicare, corrigere, uisitare, orare & huiusmodi quæ sunt actus sp̄uales.

Annexum sp̄uali etiam dicit̄ dupliciter sc̄dm Tho. in q̄rto, Vno modo quia dependens a sp̄uali, ut habere Ecclesiastica beneficia, quia non competit, nisi habenti offitium Clericale, Alio mō, quia ordinat̄ ad sp̄ualia ut ius Patronat̄, ius Decimale, uasa sacra & similia. Sub p̄cio autem cōphendit̄ omne munus temporale, quod pecunia æstimari potest, ut munus a manu, a lingua, ab obsequio. Dum ergo pro illis sp̄ualia conferunt̄, ut horū intuitu, Symonia committitur Et ita patet iam declaratio diffinitiōis Symoniæ.

Sed cū dicit̄, spiritualia dari p̄ tēporalibus, seu intuitum tēporalis. Notanda est regula, quam ponit Petrus de Aliaco Cardinalis Cameracen̄, quā repetit Gerson in fine Tract. de Symonia quæ quadruplex potest esse intuitus ad com̄modū tēporale in datione & ministrat̄ione

tione spiritualium . Primus intuitus potest referri ad cōmodū tēporale tanq̄ ad pretiū rei spiritualis , quasi sit adeq̄s tio ualoris unius rei ad alteram sicut est in emptione & uenditiōe in ciuilibus .

Secūdo potest fieri intuitus ad cōmodum tēporale, tanq̄ ad motiuū principale dandi uel ministrandi spiritualia, uel tanq̄ ad finem ultimū, in quo fit intuitus spiritualia cōferentis uel recipientis. Tertio potest fieri intuitus ad cōmodū tēporale tāq̄ ad motiuū min⁹ principale. Quarto potest fieri intuitus ad cōmodū tēporale tanq̄ ad rē debitam iure diuino. Pro sustentatione illius qui spūalia subministrat. Iuxta doctrinam Christi Luc. 10. Dignus est operarius mercede sua .

His premissis ponit conclusio prima , Sacerdos rependēs spiritualia, & accipiens tēporalia intuitu tercio uel quarto, id est tanq̄ ad motiuū minus principale, uel tanq̄ ad rem debitam p sustentatione, excusat a symonia, quia nō cōmutat spirituale ministeriū, scilicet orationē uel missam pro tēporali ex obligatione quasi ciuili uel legali, tāq̄ sit uera cō-

mus

mutatio unius p̄ alio, appreciati pro pe-  
 cio, immo talis appreciatio sc̄dm ualor-  
 em inter hec fieri non potest, quia spi-  
 rituali bono, cunctæ opes terrenæ per es-  
 quiualentiam cõparari nõ possunt. Neq̄  
 cõmutat sacerdos p̄ tẽporali laborẽ suũ  
 corporalẽ, quia non est uerisimile, ait  
 Scotus, q̄ aliquis tãtum daret pro laborẽ  
 corporali habito in illo actu, immo  
 neq̄ in corporalib⁹. Ergo talis sacerdos  
 nõ est symoniacus.

Sed quomodo tunc celebrabit sacerdos  
 pro pecunia uolens cauere symoniam?  
 quomodo intentionẽ suam rectificabit,  
 ne si lumen intentionis scilicet oculus,  
 quod in eo est, tenebræ fuerit, totũ cor-  
 pus actionis suæ cõtenebrescat? Respon-  
 def. Tripliciter id fieri potest. Primo ses-  
 cundũ Scotũ, ut celebret pro tẽporalib⁹  
 tanq̄ p̄ aliquo sibi libere oblato, cũ mẽ-  
 dicatione orationis & sp̄ualis suffragij.  
 Sic em̄ tenebitur recipiens oblatum il-  
 lud bonũ tẽporale sc̄dm iusticiam exau-  
 dire mendicantẽ spiritualia, qui tẽpora-  
 lia contulit ex iusticia, & recipiendo tẽ-  
 poralia, se obligat liberaliter, hoc est, si-  
 ne cõuentione & cõmutatione ad orã-  
 dum



dum p. benefactore. Vnde (exempli gra-  
tia) religiose uolens facere institutionē  
alicuius anniuersarij perpetuo, die cer-  
to peragendi in aliquo collegio seu mo-  
nasterio, dicat. Assigno uobis talem uel  
talem agrū, domū, aut decimā, & peto  
ut anniuersarium p. me & amicis meis  
taliter peragatis. Ex hac receptione libe-  
raliter donata, cum petitione suffragij,  
scdm iusticiam surgit obligatio ad audi-  
endū preces cum dato huiusmodi por-  
rectas.

Secūdo sic rectificabit sacerdos suā intē-  
tionem, ut nō impendat spirituale pro-  
pter pecuniam, tanquā propter finem  
principalē, sed tanquā ppter finem mis-  
nus principalē & secundariū, referendo  
intentionē ad suam sustentationem, ut  
nūc aut postea liberius occupari possit  
circa spūalia exercitia. Ita ut finis seu in-  
tētio principaliter sit gloria dei, & sal<sup>9</sup>  
animarū per spūale op<sup>9</sup> pmouēda. Cui  
ut possit insistere, pecuniam potest reci-  
pere, quia sine tēporalib<sup>9</sup> spiritualia diu  
subsistere nō possunt in hac mortalis ui-  
tæ miseria, Recipiat igit non tanquā p-  
cium spiritualis operis, sed tanquā nes-  
cessas

cessarium decentis sustentationis.

Corrolarie sequit̄, Quod ecclesiasticus officians ex debito beneficio suo, sicut frequētando horas canonicas, uel mortuorū exequias, nō ideo cōuincitur symoniacus, si recipiat, aut recipere intendat distributiones tēporales assignatas illis, qui talibus assistunt officijs, etiam dum aliquādo sub hac intentione mercedis, uadit ad aliquod officium ecclesiasticū, alias pro tūc nō iturus, Patet hoc quia nō refert illa tēporalia in aliud, nisi in sustentatiōe incōgruā, quā alias habere non posset, Congruam dico, suo officio, ad dei laudem, & animarū salutem exercendam.

Ex quo patet, q̄ fallit argumentū multorū. Ille uadit ad chorum p̄pter pecuniam, alias non iturus. Ille celebrat p̄pter pecunias, alias non celebraturus, igitur est symoniacus. Sed oportet addere. Facit hoc p̄pter pecuniam principaliter. Hoc autē non facit, qui refert actum suū ad dei honorem, & pecuniam in sustentationē sui, quatenus sic spiritalibus officijs melius possit intendere & uacare.

A a Attēs

Attendat tamen quilibet diligenter, ne  
menciatuꝛ iniquitas sibi, ut non ex aua-  
ritia & cupiditate per talia spiritualia  
opa sibi multiplicet diuitias plurimas  
& superuacuas, & p̄ter necessarias, pom-  
pam & curam carnis nō spiritus agat in  
delicijis. Et si principaliter uadit ad hos-  
tas canonicas p̄ denarijs, grauius peccat  
& mentalē symoniam cōmittit.

Tercio, intentionē suam rectificabit  
celebrans p̄ bono tēporali, quasi p̄ mer-  
cede & premio minus principali sibi de-  
bito iure diuino & naturali, p̄ sustenta-  
tione uitæ corporalis, secūduꝛ regulam  
Christi & Ap̄li, Dignus est operari⁹ mer-  
cede sua, Luce. 10. Et. 1. Chorin. 9. Qui al-  
tario deseruiūt, cum Altario participāt.  
Nemo militat suis stipendijs unq̄. Si  
nos uobis sp̄alia seminam⁹, magnum  
est, si nos uestra carnalia metam⁹? Ita  
& Dñs ordinauit his qui Euangelium  
anunciant, de Euangelio uiuere. Viuere  
dicit Ap̄lus, non luxuriari. Sic ergo, ex  
debito ministracionis sp̄alium suffra-  
giorum, iustū est ut ministranti sp̄alia;  
corporalia redonentur.

Vnde dicit Gerson de Simo, p̄positio-  
ne

180\*

ne. 5. Obligatus ministrare spūalia & ministrans ea, habet uerū ius & ptatem recipiendi temporalia absq; hoc q; mēdicet ea. Et sub hac intētione, licet min<sup>9</sup> principali potuit uel potest obligare se ad ministrandum spūalia & pro mercede uel stipendio, aut cibo & sua sustentatione recipere temporalia.

Conclusio scda, Quādo quis dat uel ministrat spūalia. Primo uel secundo intuitu, p̄dicto, id est, referendo ad cōmodum temporale tanq̄ ad p̄cium rei spūalis; uel tanq̄ ad motiuū principale dandi uel ministrandi spūalia, semp̄ est Symoniacus.

Quæstiones breues magis communes de Symonia.

Vtrum offerens bona sua Ecclesiæ ut efficiat<sup>r</sup> Canonic<sup>9</sup>, & ex illis bonis postmodū instituat<sup>r</sup> sibi p̄benda, sit Symoniacus? R̄ndet<sup>r</sup> q; sic, Secus si pure & liberaliter donasset, & post humiliter peteret admitti in Canonicū & retinere p̄dicta in p̄bendam, & Clerici pure cōsentirent, quia tunc liceret.

Si Sacerdos Parrochialis non habet sumpt<sup>9</sup> necessarios, utrum poterit sine

A a 2 symon

Symonia exigere aliquid pro spūalib⁹ e  
Rñdē scđm Panor. q̄ si potest aliunde  
sibi honeste uictum querere, puta scribēs  
do & huiusmodi, sic non potest exigere  
sed laborare debet manibus. 91. dist. c.

Clericus. Si uero non potest, tunc Epi  
scopus debet sibi providere, uel popul⁹  
potest compelli ad p̄standum sibi neces  
saria pro uictu, & facit Glo. bona in c.

Omnis Christian⁹ de conse. dist. i. quae  
dicit q̄ potest subtrahere Sacramenta  
populo, nisi oblationem faciat.

Utrum possit sine Symonia aliquid  
dari Presbitero pro Baptismo, qui non  
uult aliter Baptizare? Rñdē q̄ in adul  
to, Non, quia p̄pter contritionē potest  
saluari, Ar. ca. debitū, & quod ibi notat  
de Baptismo, & in c. n̄. de Pres. no. Bap.  
Sed pro infante sunt Opiniones, Aliqui  
ut Tho. n̄. n̄. Et Petr⁹ de Palude in quar  
to, & Glo. in c. Baptizandis. i. q. i. dicūt,  
q̄ non licet, quia nō sunt facienda ma  
la ut ueniant bona. Sed Panor. & Rich.  
& Landullin q̄rto dist. 15. reputant ueye  
in adulto quia bona uoluntas ei sufficit  
in tali casu. Sed qñ quis habet puerum,  
& non reperit alius qui possit Baptiza

re, uel sciat, ut puta, quia est mutus, uel non habet manus ille qui querit q̄ baptizet, nec alium habet, q̄ tūc licite dat, quia non emit spūale, nec hoc debet intendere, sed remouere uexationē & impedimentum, & debet intendere emere temporale. scz aquam solum, Et hoc tenet.

Vtq̄ uasa sacra, & sacrae uestes possunt uendi. Rñdē. Licet ista sint annexa spiritali, tamē uendi possunt sine Symonia, non habito respectu ad formam cōsecrationis, scdm Rich. in Quotli. ij. q. 22. ita tamen q̄ alteri Ecclesiae in eadem forma uendant, sed psonae saeculari nō licet uendere, nisi redacta uasa in pristina massam. Et idem dicendū de uestibus sacris, q̄ alteri Eccliae uēdi possunt.

Vtrum reges & principes & alij recipiētes pecuniā ut consentiant electioni seu promotioni ad aliquā dignitatem, uel prelaturā, sint symoniaci? Respondef scdm Panor. q̄ sic, & tenetur restituere illi ecclesiae de cuius prelatura agebatur, licet nō esset de bonis ecclesijs. uiz de Angelū in summa & allegat.

Quid si clericus pro p̄cio uigilet ad de  
A a 3 functū

functum & dicat Psalteriū ? Respondet  
Hosti. q̄ si fecit pactū p̄ eo legere Psal-  
terium, symonia est, Si autē q̄ uigilaret  
nō est symonia, licet scit tacite q̄ debe-  
at legere psalterium. Art. de p̄bend. c. sis-  
gnificatū, quia sic uendit laborem, quē  
nō tenet impendere.

Quid de fraternitatibus ita constitutis,  
q̄ nullus recipiat ad eas, nisi promit-  
tat. uel iuret, q̄ annuatim soluet. 10. des-  
narios. Respōdet Ray. q̄ fiat p̄pter caus-  
sam honestam, puta pauperibus alendis  
captiuis redimendis & huiusmodi, nō  
est ibi symonia, immo licite sunt, & qui  
eas despicit anathematizandus est. 42.  
Dist. Si quis despicit & art. 16, q. 7. sane.  
Rodo. tamē dicit, q̄ si statutum est sub  
forma negatiua, nō licet, quia excludit  
pietatem, sed sub forma affirmatiua li-  
cet, scilicet. ut quisquis fuerit receptus,  
det tantū. Sed nō placet q̄ fiat iuramē-  
tum propter periculum periurij.

Quæ pœna symoniaci ? Respondetur,  
quadruplex, Suspendio, depositio & in-  
famia, si de hoc in iudicio constiterit.

Excōmunicatio papalis, & quarta, q̄ p̄-  
cipitur sub pœna excōmunicationis la-

182  
ta sententiæ om̄ibus q̄ si sunt Romæ te-  
nent reuelare symoniacos etc. Vide as-  
libi plura de his.

Exclamatio contra Symonia-  
am & ambitionem.

Proh dolor, Væ symoniæ quæ ex am-  
bitione prouenit. quam iam nō erube-  
scunt, nō iā ei⁹ sentitur fetor, nec fun-  
gitur, quia omnes ea infecti. Bernhar-  
de consideratiōe. Plena est inquit ambi-  
tionis ecclesia, hinc est q̄ impudenter li-  
tigat̄ pro episcopatibus, prelaturis, pre-  
bendis etc. Bis eam domin⁹ de templo  
eiecit, & ecce quomodo excreuit? Sed  
tertiam peremptoriam expulsionē facis  
et, ille qui dixit. gratis accepistis, gratis  
date Matth. 10.

Refert Dionisius Carthusianus, q̄ legit̄  
de quodam abbate Cisterciensis ordinis,  
q̄ diuinitus fuit cuidam personæ reuela-  
tum de illo, q̄ symoniace esset abbatia  
adeptus, quia electione instante fratri-  
bus ipsum consulentibus, an de domo  
deberent eligere, consuluit ut unum eli-  
gerent ex conuentu domus suæ, quia ps-  
babiliter estimauit, q̄ si unum e domo  
sua eligerent, non eligerent nisi ipsum,

Aa 4 qui



qui cōuentualis fuit eorū, quo cognito ;  
abbas ille resignauit offitium.

Sexto peccant contra hoc preceptū sep-  
timū, sacrilegi, Sacrilegiū est surreptio  
rei sacræ in loco sacro, ut de tēplo, alta-  
ri, aut rei sacræ de loco nō sacro, uel rei  
nō sacræ de loco sacro. Et iniquitas hæc  
in sacra scriptura legif̄ grauit̄ punita.  
Siquidē Iosue. 7. scribit̄. q̄ postq̄ Iosue  
totam pdam urbis Hiericho captæ, cō-  
secrauerat Dño, uetueratq̄ aliquid a  
quopiā inde sumi in proprium usum.  
Achan unus ex filijs Israel furtim sustu-  
lit aliquam pecuniam & uestes in ppri-  
um usum, & occultauit. Qui postea sor-  
te deprehensus, lapidatus est iubente Io-  
sue a populo, & om̄is substātia ei⁹ igne  
consumpta. Et, 2. Macha. 3. scribit̄ de  
Heliodoro principe Antiochi q̄ missus  
in Hierusalem ad spoliandū templum,  
& illud attentans, grauiissime fuit diuis-  
na uirtute flagellatus, & deportatus ex-  
trā templū. Quasi semimortuus, & ita  
templū mansit illesum.

Septimo peccant cōtra hoc preceptum  
qui proximū suū scienter damnificant  
per iniustā & fraudulētā emptionē aut

uens

uenditionem. Fit autē huiusmodi em-  
 ptio iniusta aut fraudulēta tripliciter,  
 scđm S.Tho. 2. 2. q. 77. & scđm Sco. in  
 4to, dist. 15. Primo si fraus committat̄  
 in substantia rei uēditæ, ut cū quis rem  
 unius speciei sciēter uendit pro re altes-  
 rius speciei, aut pro re substantiæ min9  
 p̄ciosæ, ut Auricalcum pro auro, aut az-  
 quam pro Vino, aut denarium cupreū  
 pro argenteo uel aureo. Secūdo fit em-  
 ptio fraudulenta, si fraus committat̄ in  
 q̄ntitate quæ per mensuram cognoscit̄,  
 siue mensuret̄ res p̄ pondus siue p̄ mens-  
 suram crassam in liquidis uel aridis. Ut  
 si quis in uendendo utit̄ sciēter defe-  
 ctuoso pondere, aut defectuosa mensus-  
 ra, aut defraudat in numero, & sic p̄xi-  
 mum damnificat. Vel si utit̄ iusta mens-  
 sura, iniuste tamē mensurat cum ea, ut  
 quia nō replet eam, nec replere uult etis-  
 am ad instantiam erementis. Hij omnes  
 grauiter peccant, & tenent̄ ad restitutio-  
 nem. Tertio fit emptio iniusta cū fraus  
 cōmittit̄ scđm qualitatem rei, puta, cū  
 quis animal infirmum uendit q̄si sanū  
 sit, aut Vinū corruptū uel mixtum, q̄si  
 purum, aut crocum falsificatū uendit p̄

A a 5 recto

recto & puro etc. In omnibus his uendi-  
tor, qui scienter per talia pximū defrau-  
dat & damnificat, peccat contra hoc p̄-  
ceptum, & tenet ad restitutionem.

Et quod dictum est de uenditore, est  
similiter intelligendū ex parte emptor-  
is. Contingit em̄ quādoq; uenditorem  
credere rem suam esse minus p̄ciosam  
q̄ntum ad speciem, sicut si quis aurum  
uendat loco auricalci, emptor si illud  
cognoscit, & solum tanq̄ auricalcū emit  
& soluit, defraudat uenditorem, & pec-  
cat contra hoc p̄ceptū, & tenet ad resti-  
tutionem. Aut si quis simplex peregrin-  
us credens Equū suum ualde infirmū,  
exhibet eum uenalem, & emptor astut⁹,  
q̄uis noscat defectum esse paruū, aut for-  
te p̄ noctem sanabilem, & tamen emit  
eum pro paruo p̄cio q̄si ualde infirmū,  
ille scienter & iniuste dānificat pximū  
suum, & peccat contra hoc p̄ceptum, &  
tenet ad restitutionem. Eadem ratio est  
de damnificante alium scienter in q̄ns-  
titate continua uel discreta rei emptæ.  
Et dixi notanter, qui scienter damnifi-  
cat, quia si emptore aut uenditore igno-  
rante aliquis p̄dictor; defectuum in re  
ipsa

ipsa fuerit, uenditor carius uendendo, aut emptor leuius emendo q̄ res ualeat non peccat. Excusat em̄ p̄ ignorantiam. Tamen cū hæc damnificatio ad ei⁹ nos titiam puenerit, tunc tenetur satisfacere parti damnificatæ.

Octauo peccat iudex, qui ex cupiditate, timore, odio, amore, aut ex q̄cumq; alia causa scienter, male iudicat, & sententiam fert in damnū p̄ximi sui. Et tenetur illi quem sic iniuste lesit ad omne interesse. Similiter intelligendum est de illo qui licet sit ignarus, & ad talem causam iudicandam insufficiens, tamen p̄sumit eam iudicare, sine consilio aliorū magis peritorū, & sic contingit eum per ignorantiam iniuste iudicare & p̄ximū damnificare. Peccat em̄ talis contra hoc p̄ceptum iniuste iudicando, & tenetur leso ad restitutionem. Eodem modo dicendū est de illo qui sufficiens fuit ad iudicandum, sed neglexit adhibere diligentiam debitam, quia non studuit & uidit, quæ studere & uidere debuit, & sic ex sua negligentia male iudicauit in proximi lesionem.

Videant illi qui accipiunt munera ad  
subs

subuertendū iudicium. Quod acerbe re  
prehendit dñs per Esaiam cap. 5. dicēs.  
Qui iustificatis impium p muneribus,  
& iustitiam iusti aufertis ab eo. Et id cir  
co precepit dñs populo Israel Deut. 16.  
Nō accipies psonam nec munera quia  
munera exceant oculos sapientum, &  
mutant uerba iustorum.

Nono peccat cōtra hoc preceptum ad  
uocatus aut pcurator qui sciēter defen  
dit causam iniustam, ut dicit Tho, 2. 2.  
q. 62. quia iniustum & illicitū est sciens  
ter alicui cooperari ad malum, siue cō  
sulendo, siue adiuuando, siue qualiter  
cūq; cōsentiendo. Vnde ad Roma. 1. di  
cit Apostolus, digni sunt morte non so  
lum qui faciūt, sed etiam qui consenti  
unt facienti. Tenet etiam ad restitutio  
nem eius damni quod contra iusticiā p  
eius auxilia, altera pars incurrit. Si uero  
in principio credit causam esse iustam,  
& in pcessu apparet sibi iniusta. Debet  
causam deserere sine aduersarij dāno, ut  
dicit Tho. ubi supra.

Similiter peccat aduocat⁹ aut Procu  
rator si parti bonam causam aufert, aut  
eam grauat uel damnificat in expensis,  
aut

aut impedit in consecutione iustitiæ, p  
 hoc q̄ petit dilationes supfluas, aut pro  
 ducit scienter falsa instrumenta, aut fal  
 sos & corruptos testes, aut inducit falsas  
 Leges, aut quascūq; falsas p̄hibitiones.  
 Et tenet parti aduersæ quā sic iniuste le  
 sit ad restitutionem omniū, quæ per ei⁹  
 iniustum patrociniū amisit.

Eodem modo intelligendū, q̄ aduo  
 catus huiusmodi aut Procurator parti  
 suæ, cui auxilium p̄stitit, tenet ad restit  
 tionem omniū, quæ iniuste amisit p̄  
 pter suam infidelitatē, aut negligentia  
 aut p̄pter suam ignorantiam, si saltem  
 se dicebat aut iactabat scientem, cū tai  
 lis non esset.

Simili modo puto intelligendū, de  
 quolibet Artifice, ut Sartore, Pellifice,  
 scripturæ etc, qui per suam infidelitatē,  
 negligentiam, aut p̄pter suā ignorantia  
 damnificat hominem in re sua.

Nono peccant contra hoc præceptū  
 Dñi, qui a subditis suis per iniustas Tal  
 lias, aut exactiones indebitas, supfluas,  
 insuetas, subditos suos grauāt, & ab eis  
 temporalia exigunt. Sunt tamen aliqui  
 casus scđm Raym. & Hostien, in quibus  
 licit

licitum est dominis ultra censum debi-  
tum & consuetum exigere a subditis, as-  
liquod subsidium, moderatum tamen.  
Primus est pro defensione patriæ. Secū-  
dus si dñs uadit ad bellū iustum a Prin-  
cipe uel Rege uel Ecclesia indictum, nec  
sufficit ad expensas, potest petere a sub-  
ditis subsidium. Tertius si in bello iusto  
fuerit captus ab hostibus, & non sufficiat  
se redimere absq; graui damno. Et si  
qua alia causa similis emergat, potest pe-  
tere moderatum auxilium. Si uero dñs  
extra tales & similes causas rationabiles  
ultra consuetum exigere uellet, teneretur  
ad restitutionem.

Decimo peccant, qui census & tallias  
consuetas & Telonea, Vectigalia & simi-  
lia iuste instituta aut ab antiqua cōsue-  
tudine, cuius contrariū nō est in memo-  
ria, introducta, non soluūt, sed in toto  
aut in parte dominis subtrahunt frau-  
dulenter & tenentur ad restitutionem, Si-  
militer qui Parrochiano Sacerdoti, &  
alijs subtrahunt iura, ipsis aut eorū Eccle-  
sijs debita, ut qui non soluūt decimas fi-  
deliter, aut oblationes consuetas, tenentur  
ipsis ad restitutionem.

**Vndecimo** qui Thelonea iniusta imponunt, de quo nota aliquas ppositio-  
 nes. Prima ppositio. Si Theloneum est  
 nouum, nisi sit certum esse institutum a  
 Principe, ppter imminētem necessitatē  
 rapina est, & tenent ad restitutionē secū-  
 dum Ray. Et sunt excōicati. Scda pposi-  
 tio. Si Theloneū sit nouū a Principe ins-  
 titutum, uel etiā antiquū qd scit uel cre-  
 dit impositū ab his qui potuerunt, uel  
 non extat memoria, tunc si est ex iusta  
 causa impositū, utputa, pro defensiōe  
 uia publicæ contra prædones, uel p des-  
 fensiōe fidei, patriæ, contra paganos uel  
 Hæreticos etc, licitū est. Etiā si non face-  
 ret tūc expēsas, quia nō est necesse, quia  
 terra est bene purgata a latronib⁹, para-  
 tus est tñ, si necesse sit. 24. q. 3. Si quis Ro-  
 mipetas. Et. 12. q. 2. ca. uobis em̄. Tertia  
 ppositio. Si Theloneū non sit authori-  
 tate Principis inductum, uel etiā si non  
 facit illud ppter quod est institutū, rapī-  
 na est, & tenent restituere uel si alij non  
 sunt pauperibus erogare.

**Quarta** ppositio. Imponentes tallias  
 nimias in psonis uel rebus, uel imppor-  
 tionatas, rapina est. Tho. 1. 1. q. 66. Et si  
 mis



militer dicendū de exigentibus a subdi-  
tis seruitia indebita. De talib⁹ omnibus  
dicit, Ezech. 22. Principes in medio ei⁹  
q̄si Lupi rapientes p̄dā. Roboā Rex Ius-  
da qui uoluit alleuiare iugū exactionū  
graue, quod Salomon pater eius impos-  
suerat populo, ad continuandā pompā  
& iactāriam curiæ suæ, amisit decem tribus.  
Qui autem exigebat p̄ eō tributa.  
lapidatus est a populo. 3. Reg. 12. Quinta  
ppositio. Si quis exigit Theloneum a  
rebus proprio usui deputatis, & non ue-  
nalibus, illicitum est. Similiter si a Cle-  
ro exigit etc.

Duodecimo peccant cōtra hoc p̄ceptū  
qui detinent mercedē eorū qui labora-  
uerunt in aliquo opere, & non persolui-  
tur eis quod iustū est. Contra illud p̄-  
ceptum dñi Leuit. 19. Non morabitur  
opus mercennarij tui apud te, usq̄ ma-  
ne. Et beatus Iaco. cap. 5. Cōtra diuites  
detinentes mercedē pauperū, clamat ac-  
riter his uerbis. Ecce merces operarioꝝ  
qui messuerunt regiones uestras, q̄ frau-  
data est a uobis, clamat & clamor eorū  
in aures Dñi Sabaoth introiuit.

Terciodecimo peccant, famuli & famu-  
læ

157  
est lucri. In omnibus etiam his, si principalis restituit, alij deobligantur a debito restituendi.

Tertio queritur, quid sit restituendum? Rñdetur, Omne alienum quod quis iniuste abstulit, aut iniuste detinet invito domino rei, tenetur restituere.

Circa quod notandum quod tripliciter contingit que iniuste aliena auferre uel destinare. Primo cum alteri ex causa licita ad aliquid obligatur, & ei non soluit alio invito, ut cum non reddit depositum rite deposcenti, Non restituit accommodatum, non soluit mutuum, Non reddit precium mercenario, aut non soluit alias debita, ut sunt Vestigalia, Telonea, census, decimæ etc huiusmodi, ad quæ solvenda quis iuste obligatur.

Secundo cum quis aliqua iniuste acquisiuit quocumque modo, siue per rapinam, siue per usuram, siue per furtum, siue per defraudationem in mensura liquidorum, siue quocumque alio modo, de quibus dictum est.

Tertio, cum ei aliquid tale datum est in munere aut relictum in hereditate, aut in testamento, aut est sibi uenditum ab

eo qui ius in eo non habuit, quia res sua non fuit, aut potestatem eam dandi non habuit, Omne igitur tale oportet restituere, alioquin contra preceptum agit, Et istis addit, quod qui alteri iniuste nocuit & damnum in rebus intulit, tenetur sibi damnum recompensare, etiam si nihil inde habuerit, ut si combussisti domum meam iniuste, teneris mihi ad recompensationem totius damni, quis nihil de domo apud te remanserit.

Secundo dicit, quod non solum iniuste ablatum est restituendum sed & fructus eius, si sit res de se fructifera, ut agri, vinea, Et hoc dicunt esse verum de possessore male fidei, & de fructibus qui sunt deductis expensis, quae fiunt gratia fructuum querendorum, congregandorum, & conseruandorum. Si autem ablatum sit res, quae non est de se fructifera, ut pecunia, tunc auferens, uel iniuste detinens tenetur ad restitutionem equivalentem, & ad recompensationem damni, quod ille passus est ex carentia pecuniae suae, Non tamen oportet quod tantum restituat, quantum ille lucrari potuisset cum pecunia, sed secundum aestimationem lucris quod accidere consuevit, pensa

to labore & infortunijs quæ in lucro as  
lias accidere potuisset. Lucræ em̄ non so  
lum causas ex pecunia, sed etiam ex ins  
dustria & labore.

Quarto querit. Cui sit restituendum?  
Rñdent Doct. q̄ illi qui est uer⁹ dñs rei  
aut qui iniuste dānificatus est, si est uicis  
nus & nosci⁹, & est p̄sens. Si uero dñs rei  
aut qui iniuste dānificatus est sit uiu⁹  
& nosci⁹, sed non est p̄sens, debet expe  
ctari aduentus eius, & tunc sibi restitui,  
si scz speratur aliqñ reuersurus. Si autem  
non speratur reditus eius, tunc si res est  
magni ualoris, debet sibi transmitti, si  
potest cōmode fieri. Nec obstat scđm  
Tho. si remittens damnum in remitten  
do paciatur, quia ipsæ sibi huius damni  
causa fuit, p̄ hoc q̄ alteri suū iniuste ab  
stulit, Si autē sibi transmittere nō posset  
aut si forte res non sit magni ualoris, ut  
non possit sibi mitti sine maiori incom  
modo, q̄ res esset sibi utilis si eam habes  
ret, tunc potest eam dare aliquibus cog  
natis ei⁹ p̄pinquiorib⁹, quia p̄sumitur  
Lege naturæ, q̄ ille uelit magis restitus  
tionem fieri p̄pinquis suis q̄ alienis. Et  
si non haberet cognatos, aut non nosce

C c a reatur

rentur, possit rem committere uni cœ-  
nobio, cum tali p̄testatione, q̄ sibi red-  
dere teneatur, si unq̄ requisierit aut cō-  
paruerit, aut etiam restituat hæredibus  
eius, si unq̄ tales comparuerint.

Si autē dñs rei restituendæ, uel ipse dā-  
nificatus om̄ino incertus sit & ignotus,  
& non potest sciri, & similiter hæredes  
eius ignorantur om̄ino adhibita suffici-  
enti diligentia, tunc pauperes sunt hæ-  
redes illarum rerū restituendæ. Nō em̄  
ille iniustus ablator, aut detentor aliena-  
rum rerum per hoc deobligat̄ a restituē-  
do, nec potest sibi ipsi retinere, sed tene-  
tur dare pro anima illius, cui restitutio  
debeatur.

Si uero dñs rei restituendæ, siue ipse in-  
iuste damnificatus est mortuus, tunc de-  
tur hæredibus suis. Quod si nulli sui hæ-  
redes sciant̄, nec sciri possunt adhibita  
sufficienti diligentia, detur pauperibus  
p̄ anima sua. Cui em̄ nō potest tēpora-  
liter reddi, tēddat̄ spiritualiter.

Dices, per cuius manū debent talia  
reddi & distribui pauperibus? Respons-  
detur q̄ per manus confessoris, uel alius  
cuius alterius de cui⁹ fidelitate cōfidat.

Sed

189  
Sed dicit Scotus, Quod si non inuen-  
rit, quis necessario determinatus sit me-  
diator in distribuendo illa pauperibus,  
uidetur inquit mihi q̄ talis per seipsum  
possit pauperibus distribuere, cōsilio ta-  
men alicuius boni uiri. Nam posset cō-  
tingere q̄ daret tali mediatori, de cuius  
fidelitate ipse quidem cōfideret. At-  
amen ille sibī ipsi applicaret uel alijs usi-  
bus q̄ deberet.

Quinto queritur, quando sit restituens  
dum? Respondetur, q̄ quilibet tenetur  
statim restituere alienū, nisi dilationem  
uoluntariam habeat, ab eo qui est dñs  
rei, quia, ut dictum est, sicut est cōtra ius-  
ticiam, & contra dilectionē proximi, &  
cōtra diuinū preceptum iniuste auferre  
alienū. Ita & tenere alienum iniuste, &  
ideo est magnū peccatum. Sed constat  
q̄ per nullum tēpus licet peccatum cōs-  
tinuare, sed statim dimittere, igitur qui-  
libet tenetur statim restituere iniuste ab-  
lata, aut quæcūq; aliena, in quibus non  
habet ius, nisi ipse obtineret uoluntari-  
am dilationem a dño rei.

Et si obiiciatur, quod rem alienam resti-  
tuere, est præceptū affirmatiuum, ergo

C c 3 oblis

obligat semper, sed nō ad semper. Res-  
pondet q̄ preceptum hoc, quīs sc̄dm  
formā uerborum sit affirmatiuū, implis-  
cat tamē in se negatiuum illud præce-  
ptum, quo prohibemur rem alterius de-  
tinere. Hæc Tho, in summa .

Ab isto tamen excipit Scotus aliquos ca-  
sus, in quib⁹ sc̄dm eum licitū est differ-  
re restitutionē exteriorem, dū modo as-  
sit interior restitutio, id est firma uolun-  
tas restituendi, quam cito occurrent cir-  
cūstantiæ opportuna .

Primus casus est, quādo restitutio ad sta-  
tim esset notabiliter dānosa cōmunitas  
ti, tunc nō tenetur ille statim restituere,  
quia in tali casu, alter debet uelle restitu-  
tionem nō statim sibi fieri, quia debet  
magis uelle magnū bonum cōmunitas  
tis. Et ideo debet rationabiliter uelle a-  
liqualem dilationem illius restitutiōis  
boni utilis .

Secūdus casus, quando restitutio esset  
dānosa ei cui debet fieri, ut reddere gla-  
dium furioso, quo mediante se uel ali-  
um interficiat. Nec tamen ille qui deti-  
net rem alienam, debet sibi eam approp-  
riare in tali casu, sed reseruare, ut con-  
gruo tempore restituat. Terz

190  
Tertius casus est, quādo immediata res-  
stitutio esset diffamatoria restituentis.  
Sicut fur occultus nō tenetur statim de  
facto restituere, sed potest captare tēpus,  
in quo sine sui diffamatione restituat.  
Debet tamē statim habere voluntatē re-  
stituendi, q̄cito oportunæ potest, & des-  
bet ad hoc diligentiam adhibere. Ad-  
dit etiam Scotus, q̄ quādo ablatio fuit  
occulta, tunc nō tenetur ablator se pro-  
dere, nec tenetur per seipsum restituere,  
sed potest hoc facere per aliam personā  
fidelem. Et expedit q̄ per confessorem,  
cui prius peccatū est in confessione de-  
tectum, supposito q̄ sibi credatur de fi-  
deliter restituendo, & q̄ restituat sine fu-  
ris manifestatione.

Quartus casus est, quando acceleratio  
restitutionis esset multum damnosa res-  
tituere debenti, & brevis dilatio restitu-  
tionis, non esset damnosa, uel non mul-  
tum damnosa, ei cui fieri debet, tūc itē  
nō tenetur statim restituere de facto, sed  
habeat firmū p̄positum statim restitu-  
endi, cum cessabunt impedimenta hinc  
inde.

Quintus casus, quando quis est omis



nino impotens ad restituendū. Talis em̄  
pro tunc non tenetur, sed postea quū p̄  
uenerit ad pinguiorem fortunam, actio  
em̄ non expirat per inopiam, nec sopit̄  
Et debet talis habere fortem uolūtatem  
restituendi, si aliqñ ad hoc potens erit.  
Et scđm Tho. ij. q. 62. In hoc casu des  
bet homo remissionem petere ab eo cui  
restituendum est, uel saltem uoluntaris  
am dilationem. Et hoc petat aut per se,  
aut per alium. etc.

**De restitutione seu so  
lutione Decimarum,** Hoc primū sciens  
dum, Decimas dare nō esse humanam  
constitutionem, sed Dei, patet ex multis  
scripturis p̄cipientibus ut Exod. 22, Deu  
tero. 12. Leui. 27.

Scđo Decimas Sacerdotib⁹ etiā No  
ui Testamenti deberi, non potest negas  
ri. Probat̄ primo, quia p̄ceptum de de  
cimis dandis partim morale est & nega  
tium, Ait em̄ Deus ad omnes Laicos,  
Exod. 22. Decimas non tardabis solue  
re. Atqui quod p̄hibitium est semper &  
ad semp (ut sic dixerim) id est, omni tē  
pore obligat, & quod De⁹ semel ut mo  
rale

rale præcipit uel phibet, in eo non uult mutari, Dicit em̄ Malach. 3. Ego Deus sum qui non mutor.

Secundo quod etiam in hodiernis sacerdotibus ratio decimãdi perseuerat, patet, Nã adhuc manent causæ ob quas Decimæ sunt institutæ scz in signũ uniuersalis dominij, quia Deus p Decimas recognoscitur Dñs uniuersoꝝ ex terra puenientium, q̄lis ab initio fuit, et est, eritq; semp, ideoq; Decima semp est persoluenda.

Tertio idem patet, quum in ueteri lege Leuitis & Sacerdotib⁹ decima solita fuerit dari in sustetatione corporis p labore, certe adhuc oportet sustentari sacerdotes, & ipsis reddenda est pro labore merces. Nam Apostol⁹ de unoquoq; sacerdote Noui Testameti. i. Chor. 9. ait, Quis militat suis stipendijs unq;? Quis plantat uineam, & de fructu eius nõ comedit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis nõ manducat? Nescitis, quoniã qui in sacrario operant, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiũt, cum altario participant? Id est de altari uiuunt, Aduerte hic non dicit tritu

C 5 ran

rando, aut ligua secando, aut arādo eos  
uictū sibi quærere debere, ut stupidi, &  
crassi dicunt laici, etiam Parrochū tri-  
turare debere, Paulus uult illum de alta-  
ri uiuere? Et Christus ait Luc. 10. Dign⁹  
est mercede operarius. Si igitur om̄is ad  
huc causa decimandi subsistit, certe sus-  
berit & ipse effectus.

Quarto idem probatur, quia Apostol⁹  
2. Chor. 3. probat sacerdotes Noui Tes-  
tamenti tanto esse digniores quā erāt  
Ve. Testa. quanto ueritas umbra est di-  
gnior. Ergo hi plus honorandi q̄ illi.  
Si ergo De⁹ illos sacerdotes dicimus ho-  
norauerat, multo magis eisdē uult istos  
Noui Testamenti honori.

Quinto probat, Leuitis ueteris testamē-  
ti, quibus dabant⁹ decimæ, successerunt  
nūc sacerdotes, Ergo & Lex de decimis  
successit. Probat cōsequētia per Apo-  
stolū ad Heb. 7. quia translato sacerdo-  
tio, necesse est ut & legis translatio fiat.  
Si dixeris ergo & circūcisio transferet⁹?  
Respōsio, non, quia circūcisio est præ-  
ceptum carimoniale.

Sexto pbatur, quia de decimis inueni-  
tur p̄ceptū in noua lege, patet ex Apo-  
stolo

**stolo iā allegato ex. 1. Chor. 9. Item ex il**  
**lis uerbis Christi. Reddite quæ sunt Cæ**  
**saris cæsari, & quæ sunt Dei deo. Et**  
**Matth. 23. Hæc oportuit facere, scz deci**  
**mare mentam, Anetum, Ciminum, ubi**  
**non corripit Scribas & Pharizæos, q de**  
**cimarent mentam, Anerum Ciminum**  
**etc. sed corripit eos, quia quæstus auidi,**  
**reliquerunt grauiora Legis, scz Iuditiū,**  
**miseri cordiam & fidem, Iuditiū in his**  
**quæ sunt debita alteri, Et misericordiã,**  
**in his quæ sunt necessaria licet non de**  
**bita pauperibus & uniuersaliter indigēs**  
**tibus, Et fidem id est ueritatem seu ueras**  
**ctité in uerbis, in promissis, in factis. Et**  
**quia quæ dulcia fuere seruarunt nō au**  
**tem alpera, & grauia, ideo subdit, Hæc**  
**oportuit facere, iudicium scz misericor**  
**diam & fidem, & illa non omittere, De**  
**cimare mentam, Anetum & Ciminum,**  
**Et dixit hæc, ne putares Christum repre**  
**hendisse obseruationem minimorum,**  
**Non uituperat seruantes minima sed si**  
**mulantes se obseruatores Legis seruans**  
**do minima, Quibus sane uerbis p̄cipit**  
**decimationem fieri sacerdotibus, mos**  
**do ipsi grauiora legis non intermittāt.**  
**Nec**

Nec obstat quod Leuitis olim dari p̄ceptæ sunt Decimæ, Num. 18. pro sustentatione necessaria, qui & contenti debeant esse oblatione Decimarū, nec habere portionē in terra p̄missionis, nec aliquid inter filios Israel possidere. Sed hodie Sacerdotes, & maxime qui pluribus abundant bñficijs sunt diuites, ergo Decimis non indigent, nec ipsis dari debēt Rñdes, Decimas non solū p̄pter sustentationem Sacerdotū, sed & pauperū, sed & causa diuini honoris esse institutas, ut dictū est, quæ causa ut est stabilis, ita & stabilis esse debet decimatio.

Sed hic magnopere cauendū est Sacerdotibus ut quod residuū habent de Decimis eo bene utant̄, & dispensent ip̄m, scientes illud dictum Christi, quod sup̄ est date Eleæmosinā, id quod maxime dictū est ad Sacerdotes, Quos Apostolo teste ad Tit. 1. non oportet turpis esse lucri cupidos, sed habentes uictū & quib⁹ tegant̄, sint contenti. 1. Thimo. 6. Ideo quod habent sup̄flui maxime ex Decimis, elargiri debēt egenis, quorū & ideo esse dicūt̄ Decimæ, quia de ipsis ali per sacerdotes debuerint. Id quod ex eo claret,

ret, quoniã in Veteri Testamēto duplex  
 erat Decima, Vna quæ fiebat singulis  
 Annis pro sustentatione Leuitarum, de  
 qua nunc loquimur, Altera quæ fiebat  
 a tertio Anno in tertium pro sustentati  
 one pauperũ. Et hoc est quod scriptura  
 ait apud Thobiam. i. l. Quod Thobias  
 dederit omnia primitiua sua & Decis  
 mas suas fideliter offerens, ita ut tertio  
 Anno p̄selythis & aduenis ministraret  
 omnem decimationē. In cui⁹ quidem  
 decimatione terci⁹ Anni, quia hodie  
 succesit Eleæmosina, constabit ut eam  
 lege Dei teneant exhibere sacerdotes in  
 opibus. Quod si neglexerint, quid alie  
 ud erunt quam deuoratores pauperum  
 & occisores, & depredatores rei alienæ.

Ve igitur illis sacerdotib⁹, qui quod ha  
 bent ex patrimonio Christi & ecclesiæ  
 non in sustentationē pauperũ, sed in luc  
 xum, canum, equorũ, uestium atq; scors  
 torum exponũt, & frustra in gulã & cras  
 pulam dilapidant, cuiusmodi nõ pauci  
 reperiuntur. Quales si fuerint, nõne ad  
 eos Dñs. Væ illud æternum dicit⁹ est,  
 qđ ad Scribas & Pharizæos dixit Math.

23. Ve

23. Ve uobis scribe & pharizæi qui decimas mentam & anethum, & cuminū, & reliquistis quæ grauiora sunt legis .s. Iudicium, misericordiã & fidem, Id est Ve uobis sacerdotes, qui studetis auaritia, qui studiose etiam rerum uilium decimas exigitis, & iudicium in disceptatione negotiorum, misericordiãq; in pauperes, & fidem seruãdo ius, quæ magna sunt prætermittitis. Qui etiam auaritia pleni, si quis decimas alicuius rei minime nõ obtulit, corripitis quasi crimen magnum cõmisisset. Si quis uero altege lædit, uel in deum peccat, nõ curatis eũ corrigere, de lucro uestro solliciti, nõ autem de labore quẽ refugitis, de gloria quoq; dei & salute hominũ negligẽtes. Sane deus facere iusticiam & misericordiam, & habere fidem propter gloriam suam mandauit, decimas autẽ offerre. Partim propter utilitatẽ sacerdotum, ut sacerdotes quidẽ populo in spiritualib9 administrant, populi autẽ in carnalib9 sacerdotib9 prouideant. Apostolo dicẽte. 1. Chor. 9. Si nos uobis spiritualia seminam9, magnũ est si nos carnalia uestra metamus.

Sed

Sed proh dolor nunc plerique sacerdotes,  
 & quidem pro maiori parte, de suo honore  
 & comodo solliciti sunt, de honore  
 autem dei nihil. Plerique omnes suas portio-  
 nes uigilanter defendunt, sed circa obse-  
 quium ecclesie curam impendere non  
 attendunt. Si populus decimas non ob-  
 tulerit, Murmurent omnes. Si peccantem  
 populum uiderint, nemo murmurat con-  
 tra eos.

Nota quod contra eos qui patrimonium Chri-  
 sti turpiter consumunt sunt remedia ius-  
 ris. Ut in cap. Sicut & in cap. Si autem  
 de cohabitatiōe clericorum, & mulierum  
 ut uidelicet talis ter moneatur. Secūdo  
 suspendatur ab officio & beneficio, Ter-  
 cio excōmunicetur. Quarto si se non cor-  
 rigit priuatur beneficio.

Nota quod Deus, de non persolutiōe dec-  
 imarum sumit non modo poenam æternam,  
 sed & temporalē. Constat enim nunquam  
 uel raro bene successisse detentoribus de-  
 cimarum, quādo in iure non aliter habent  
 ac inuasores rerum alienarum.

Quare & ipsos plerumque semper Deus si-  
 nit turpiter fieri pauperes, & nobiles si  
 fuerint, in tempore reddi ignobiles, aut  
 certe



certe eorū filios, uel certe illorum stirpē  
deniq; euanescere. Et hoc est quod Dñs  
alibi ait ad eas, qui decimas ei nō per-  
soluunt. . . Et in penuria uos maledicti  
estis. Et e diuerso, dantibus hilariter de-  
cimas copiam largif omniū eorū quib⁹  
indigent. Nam dicit per Malach .3. In-  
ferte oēm decimationē in horrea mea,  
ut sit cib⁹ in domo mea, & p̄bate me si  
non effudero sup uos cataractas cœli, &  
effudero uobis benedictionem usq; ad  
abundantiam.

Sed p̄pter Hæreticos ultra queritur.  
Vtrum Ecclesia potest habere bona tem-  
poralia? Rñdes q̄ sic. Falsum est enim  
q̄ Ecclesia non deberet habere, Domo,  
Prædia, Villas, & alia bona temporalia,  
quæ sunt dispensanda per Prælatos Ec-  
clesiæ. Similiter & illud falsum est, q̄ Ec-  
clesia tempore Constantini incepisset  
habere illa bona.

Falsitas primi patet, quia si Clerus nō  
deberet habere huiusmodi bona tempo-  
ralia, uel hoc esset inq̄ntū sacerdotes &  
Clerici, uel inq̄tum Clerici noue legis,  
tanq̄ scz sit p̄hibitum in noua lege, Nō  
potest dici, Primū, hoc est, Non est illici-  
tum

rum habere Clericis bona temporalia,  
ea ratione qua sunt spirituales, ad diuinum cultum specialiter deputati, quia  
in lege naturæ Sacerdotes erant ditissimi. Quia enim Sacerdotes erant Primogeniti, & non alij, quorum prærogatiua fuit in  
quinque, ut refert Hugo Cardinalis super  
25. ca. Gen. Primo quia primogenitus ha-  
buit uestem specialem qua induebatur  
in sacrificijs offerendis. Secundo in benedictione qua in solennitatibus & conuiujs  
benedicebat. Tertio in benedictione finali  
patris, ut patet de Isaac & Iacob, Gen. 27  
Quarto quia duplam portionem recipiebat in diuisione hæreditatis. Quinto, quia erat Dominus aliorum.

Et ita patet quod Sacerdotes in Lege Naturæ erant abundantes. Item Melchizedech fuit Rex & Sacerdos, & ita ditissimus, Gen. 14.

Item in lege Moyse Leuitæ habuerunt prædia, possessiones, ciuitates, uillas. Et licet Dominus dixerat Numeri .18. ad Aaron.  
In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos, ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Israel. Et  
idem repetit Deut. 18. Hoc tamen non est

D d     intels

intelligēdū q̄ simpliciter nihil habuissē  
sent, quia ipsemet Dñs deus dixit Nu-  
meri. 35. Precipe filijs Israel, ut dent Les-  
uitis de possessionib⁹ suis, Vrbes ad ha-  
bitandū, & suburbana earū per circuitū.  
Et iussit eis dare. 48. opida. Ex quare nu-  
mero sex debebant esse in fugitiuorū au-  
xilia. Et ideo quum dixit. Nihil posside-  
bitis etc. intelligitur q̄ non debuerunt  
habere partē separatam sicut aliæ trib⁹,  
Debebant enim seruire in sanctuario ad  
utilitatem omnium.

Et ex hoc patet, q̄ plus habuit trib⁹ Les-  
ui q̄ aliæ tribus, quia ultra possessiones  
illas, adhuc habuerunt decimas & obla-  
tiones aliare tribuum.

Et ita patet, q̄ non est illicitum clericis  
ecclesiæ habere possessiones, ea ratione  
quia sunt sacerdotes.

Nec etiam scđm, hoc est, Non est indec-  
ens eas habere possessiones, ea ratione  
quia sunt sacerdotes Nouæ Legis, quia  
nullibi inuenit̄ eis phibitū in noua Les-  
ge, Etsi hæretici adducant aliquas scri-  
pturas, tamen more suo male intelles-  
ctas. Adducunt illud Matth. 10. Nolite  
possidere aurum, neq̄ argentū, neq̄ pes-  
cunis

196  
cuniam in zonis uestris. Non peram in  
uia, neq; duas tunicas, neq; calciamenta,  
nec uirgam.

Sed hoc Christus dixit in prima missio-  
ne. s. ad predicandū Iudeis, ubi cōsue-  
tudo fuit prouideri doctoribus p̄ eorū  
sustentatiōe. Istud autē p̄ceptum relaxas-  
uit Luc. 22. Cū dixit, quando misi uos  
sine pera etc. Sequitur, Sed nūc qui habet  
sacculum tollat, similiter & peram etc.

Vnde etiam in primitiua ecclesia Paulus  
iubet Ep̄os esse hospitales. 1. Thimo.  
3. ex quo patet, q̄ Ep̄us tunc bona tēpo-  
ralia habere debuit uel potuit, alioquin  
quomodo potuisset esse hospitalis. Itē  
illi episcopi habebāt uxores & liberos,  
necessaria ergo erāt eis bona tēporalia.  
Item Acto. 21. Dicitur. Intrans domum  
Philippi, qui fuit unus ex Diaconis  
bus mansimus apud eum. Ecce patet q̄  
habebat possessionem.

Itē. 1. ad Thimo. 5. docet Apostolus qua-  
les uiduæ debebant eligi ad sustentan-  
dum de prouentibus Ecclesiæ. Ecce patet,  
q̄ tunc iam ecclesia habebat prouē-  
tus. Item statuit Cōcilium Apostolorū,

D d a q̄

q̄ fiat inuentariū separatū de bonis ecclesie, & Epi ne confunderent per mutuatam commixtionē.

Ex quo apparet q̄ adhuc tēporib⁹ Apostolorū Ecclesia habuit aliqua bona, q̄ dispēlabant per ministros Ecclesie. Et ita falsum est etiā illud sc̄dm dictū hæreticoꝝ, q̄ primo a tēpore Cōstantini Ecclesia incepisset habere bona temporalia, habuit em̄ ut patet ex dictis, ante tēpora Constantini, quibus per Constantinum fuerit Ecclesia magnificata.

Venit autē in consuetudinem, ut Ecclesia habeat bona immobilia, ut narrat Urbanus Papa qui multo tempore fuit ante Siluestrum, & ita ante Constantinum, Quia prius fideles uendebant suas possessiones, & p̄ciū earum dabant Episcopis, ut prouiderent pauperibus, Sed quia uidebant Episcopi, Leuitæ, & alij fideles, quod maior p̄fectus posset esse si illæ hæreditates & possessiones darent Ecclesijs in ditionem, q̄ si statim uēderent, quia sic possent p̄desse & p̄sentibus & futuris. Ideo fideles dederunt illas hæreditates Ecclesie, Unde dicit Urbanus, quod etiam tempore suo intantum

rum auctæ fuerunt possessiones Ecclesie q̄ uolentibus uiuere de cōmuni, sufficienter p̄uidebat. Ita q̄ nullus erat indigēs. Ita q̄ p̄uidebat ex eis & ministris Ecclesie, & alijs indigentibus.

Et hoc ordinatione Dei factum est etiam in subsidiū cōmunis populi, quia populus cōmunis, tenet p̄uidere ministris Ecclesie, ut dictum est. Istud autem aliquñ non posset facere sine suo grauiamine, Ideo Deus p̄uidit ut fierent huiusmodi donationes per diuites.

An autem seculares possent bona illa auferre sp̄ualibus excessiuis & malis? Iam dictum est q̄ non, Pro quo ultra p̄dicta aduertendū est, quod Prælati Ecclesie non sunt domini illorū bonorū Ecclesie, Quia de ratione dominij duo sunt, Primū p̄prietas, ut scz illa res sit p̄pria eius, Scdm̄, prerogatiua finis q̄ scz dñs sit finis rerū p̄prietarū ut scz omnia disponant ad cōmodū dñi, & bonum eius, ut Seruus, siue dormiat, siue comedat, totum id ordinat in cōmodū dñi, ut scz confortatus forcius labore. Ita & de Equo etc.

Neutq̄ horū conuenit Prælati & clericis

D d - 5 ricis

vicis, Proprietas em̄ est apd̄ Ecclesiam,  
ut Augu. dicit sup̄ Ioh. Tract. 6, Ville nō  
sunt Augustini, columba. i. Ecclesia has  
bet uillas, Nec etiā p̄rogatiua finis, quia  
omnia bona Ecclesiæ non sunt p̄pter  
solos tantum Prælatos, sed p̄pter Eccle  
siam fidelium, Nec ipsa Ecclesia est pro  
pter Prælatos, sed e contra Prælati sunt  
p̄pter Ecclesiam. i. Chor. 3. Omnia ues  
tra sunt.

Non ergo sunt dñi p̄priae sed minist  
ratores & dispensatores, propter quam  
administrationē sunt aliquo mō dñi.  
Sicut & de Ioseph dicit Scriptura, Gen̄  
45. q̄ erat dñs uniuersæ domus Pharaos  
nis, cum tamen erat dispensator & p̄cus  
rator.

Ex hoc apparet, q̄ non licet auferre  
bona Ecclesiæ p̄pter uicia Clericorum,  
quia Ecclesia non est punienda propter  
p̄ctm̄ p̄sonæ, sicut nec Ciuitas. Item di  
spensator Regis nulli facit rationē nisi  
Regi, uel cui Rex cōmittit, Nec ali⁹ ha  
bet potestatem eum corrigendi.

Item auferre bona Ecclesiæ est cōtra  
Legem naturæ, quia contra legem Nas  
turæ est, ut uoluntas ultima uioletur,  
qd̄

498  
qd fieret, si raperent bona Ecclesie data  
comuniter p uoluntatem ultimam.

Clamēt igif, obganniant, latrent Hæ  
retici qui bona Ecclesie rapiunt, sed ues  
ritas ubiq; uincit, Et dicunt se id bono  
zelo facere, Sed intelligendum est, bono  
zelo, id est odio in Clerum implicabili,  
& summa auaritiæ cupiditate.

## Nunc dicendum de Re

stitutione in bonis animæ.

De hoc Sexto querit, Quomodo da  
nificans alium in bonis animæ teneat  
& possit sibi restituere? Et per bona ani  
mæ intelligo bona moris, quæ acquisi  
ta corrumpunt, & acquirenda impedi  
unt. Per pctā em̄ uirtutes iam acquisitæ  
corrumpunt, & quæ deberent ex bonis  
actibus generari, per uicia impediunt,  
ne generent. In istis bonis animæ scz  
uirtutibus & actibus uirtuosis, non pos  
test unus alium directe damnificare, au  
ferendo ea sibi, sicut auferunt exteriora  
bona, aut infundendo sibi contraria. s.  
uitia & peccata, quia pctm̄ intantum est  
pctm̄, inq̄ntum est uoluntariū, & si non  
esset uoluntarium, non esset pctm̄, secū;

D d 4 dum



dum August. de uera Religione. Igitur sola uoluntate ppria potest quis sic directe se damnificare, scz in seipso causando uolitiones malas & pctā, & sic uitia generando. Potest tamen in his unus alium damnificare indirecte, scz retrahendo ex intentione a bonis opibus, & inducendo ad mala opera. Et talis industria ad malū, & retractio a bonis contingit multis modis, scz Iubendo, consulendo, psuadendo, rogando, deridendo bona & laudando mala, & sic de alijs multis modis.

Per hoc respondēdo ad questionē, dicitur primo q̄ qui alium sic dānificat in his animæ bonis, grauius peccat, quia contra dei dilectionem agit, eo q̄ retrahēdo a bonis, minuit honorē qui deo exhiberetur, & inducendo ad malū, auget dei inhonationē, & offensam. Agit etiam contra dilectionem proximi, cui deberet uelle & facere bonū, sed uult & facit sibi malū. Et peccatum est tanto grauius, quanto damnum est maius qd̄ proximo inferit. Cum autem bonū anime, sit inestimabiliter melius bonis corporis, aut bonis fortunæ, sequit̄ q̄ lon-

197  
ge grauius peccat, qui damnificat aliū  
in bonis animæ, quibus meretur æternū  
bonum, quā peccat qui damnificat in bo-  
nis corporis aut fortunæ.

Secūdo dicitur, quod sic damnificans alium  
in bonis animæ tenetur sibi ad restitutio-  
nem, modo sibi possibili, ut dicit Scotus.  
Et patet, quia cum bona uirtutum sint  
maxima bona, inter omnia humana bona  
in presenti uita, secundum Augustinum lib. 1. Re-  
tracta. plus damnificat proximū qui in  
istis eum damnificat quā in quibusuis alijs,  
& per consequens plus tenetur secundum ius-  
ticiam ad restitutionem suo proximo de  
tali faciendam, quātū sibi possibile est,  
quā de alijs bonis. Talis autem restitutio  
sic fiat, ut ille damnificans illum dam-  
nicatū, suadendo, inducendo, exhortā-  
do, & alijs bonis modis, efficaciter in-  
ducat ad pœnitentiā, ad uitæ emenda-  
tionem, ad actus bonos uirtutum gene-  
ratiuos. Et si non sufficit sua propria per-  
suasio aut exhortatio etc. Tunc adducat  
alios efficaciores persuasores, dum mo-  
do tamē illis non prodat peccatum illi-  
li occulturn. Et si non sufficiunt pers-  
uasores huiusmodi ( quia facilius est per-

D d s uertes

nertere, q̄ conuertere ) tunc tenetur ultra hoc quantū potest impetrare illi cōuersionē per oratiōes proprias, & aliorum, his & alijs similibus, aut meliorib⁹ modis possibilibus damnificans alium quem in bonis animæ tenet sibi restituere, semper tamen peccatum illius celandō.

Ex his est diligenter cōsiderandū, q̄ magnum sit periculum inducere alium ad peccandū, quia est in se magnū peccatum, & ultra hoc, tenet ad restitutionē & damni recōpensationē, quod homo uix potest facere ad condignū, eo quod uoluntatem iam allectam, ad mala, uix potest homo reducere ad uirtutē. Pauci sunt qui sic restituere conant⁹, quum tamē multi sint, qui sic tenent⁹ restituere. Creberrima em̄ est illa damnificatio & maxime circa iuuenes utriusq; sexus, qui sapissime inducunt⁹ ad mala modis supradictis, & nōnūq; maiorū exemplis pessimis corrumpunt⁹.

Refert Gerson, par. 2. Ser. de om̄ib⁹ sanctis exēplū ad propositū nostrum spectans in hæc uerba, Legi inquit quendā magnū uirum narrantem de seipso, q̄  
habu

habuerat unū iuuenem nobilem, pudis  
cum & castum in principio, sed per ma  
litiā unius magistri, sui fuit seductus,  
& sapius monitus noluit tandē desiste  
re, sed plus obediebat magistro illi in  
crimine pessimo, q̄ amicis suis, & deo.  
**Quid euenit?** Audite rem horrendam,  
**Venerant** amici illius pueri in magna  
pompa uisitare eum, & dum post cœ  
nam, retractis om̄ibus ad cameras orna  
tas, dū puer esset in lecto suo, cepit hor  
ribiliter clamare & plangere. Venerunt  
ad eū seruitores sui & amici, & dū nesci  
rent cur clamaret, nec dicere uellet. Ad  
uocatus est Decanus Ecclesiæ & alij Cas  
nonici. Concitus ille uenit, residet ad le  
ctum clamantis, suadet confiteri pecca  
ta, hortat̄ ut confidat in deo non in ho  
mine. Hæc cum decanus fortiter ei dice  
ret. Tandem adolescentulus eum audis  
ens, inspexit terribilibus oculis, dicens,  
**Ve illi** qui me seduxit, ad quid, ad quid  
super me diuinum auxiliū inuocabo?  
**Ecce iam** uideo apertum infernū, uideo  
p̄sentes demones paratas me rapere.  
**Et cum omnes** ut se potius signaret in  
clamaret, signa te puer signo sanctæ cru  
cis

cis. Ille quasi nihil aduertēs, clausit oculos, & auertit faciē, & cum duris & miserabilibus uocibus, miseram animā exalauit.

De damnificante alium quo ad religionē dicit Dionysius Carthusianus super quartū, q̄ qui retrahit a religiōis ingressu suā personā utilem, intētiōe damnificādi, tenetur illi conuentui, cui subtrahit talem personam ad bonorū uirorū arbitrium. Si uero hoc facit intētiōe cōsulendi suæ utilitati tēporali aut spiritali, non suggerens falsum neq; in fraudem, non tenet illis ad aliquā restitutionem. Sed personæ cuius spirituales impediuit profectum, tenet in spūalib⁹ ad restitutionem quantū potest. Si placet plura de his scire, uide Scotum.

Septimo querit, quomodo damnificans alium in bonis corporis possit & debeat sibi restituere? De hoc iam dictū est in p̄cepto de homicidio. Tenet em̄ ad restitutionem equiualentē uitæ, quā abstulit, & hoc eo mō quo potest equiualentia in talibus esse. Nec hoc solum tenet, sed ut dicit Scotus. Si interfectus sustentabat aliquos, ut patrem, matrem uel

uel propinquos, tenes interfecto om̄ibus illis ad tantam restitutionē quantā eis abstulit per interfectionē istius.

De mutilatiōe uero aut alia lesione corporali dicit Sco. debet fieri restitutio pecuniam, Et illa debet respondere non solū damno quod quis incurrit per mutilationem pro toto tempore uitæ suæ, quo usus fuisset membro absciso, sed debet etiam respondere expensis appositis in curatione, & ultra hoc placationi lesi, & consolationi sic afflicti, quia perpetua sibi est desolatio, ex tali mutilatione. De his plura supra.

Octauo querit, Quō damnificans aliquem in fama teneat sibi restituere? Est notandum quod prout colligit ex dictis Tho. ij. q. 62. & Scoti in quarto dist. 15. q. q̄drupliciter contingit quem alium damnificare in fama.

Primo, uerum crimē suum de eo manifestando & iuste, ut cum aliquis malitiam alterius manifestat ei qui corrigere habet, aut si est incorrigibilis, manifestat in conspectu Ecclesiæ, & hoc bona intentione, scz ut confusus a peccato desistat, uel saltem ut alij discedant ab ei⁹

cons

confortio infectiuo & corruptiuo, serua  
to tamé debito ordine iuris, & fraternæ  
correctionis, Et qui isto modo manifes  
tat alterius crimen, & sibi aufert famā,  
non peccat in hoc, nec tenetur sibi fas  
mam restituere.

Secdo modo, damnificat quis alium  
in fama, & hoc iniuste, scz falsum crimē  
sibi imponendo id est, false eū coram a  
lijs accusando de aliquo crimine, Et ta  
lis sic diffamās, grauiter peccat quia ma  
ius pctm̄ est auferre famam q̄ temporas  
lia, homines em̄ plus diligunt famā suā  
q̄ temporalia. Talis etiam sic false & ini  
uste damnificans pximū, tenet sibi fas  
mam restituere, ut scz uerbum suū retra  
ctet absolute, apud omnes ad quos per  
eum puenit, dum modo sciat & possit,  
dicendo se falsum in hoc dixisse.

Sed dices, Aliquis non imponit alte  
ri crimen tale in publico, asserendo illd̄  
de eo, sed murmurat & incaute ac indi  
screte loquit̄, uel narrat alijs, non tanq̄  
sibi certum, sed dicit se audiuisse, an ta  
lis teneat famam illi restituere? Rñdet  
Sco. Rara fides, quia multi m̄pta loquū  
tur. Et ideo sic murmurans, aut incaute  
loquens

loquens de alio falsum crimē, dicendo forte hoc fecit, uel, audiui quod hoc fecerit, & hoc nisi ex modo dicendi talis ostendat aliquā certitudinem maiorem q̄ ex relatione communi, non aufert ex natura actus illi famam apud audientes, quia si illi firmiter credant, ex hoc illum de quo est sermo, criminofum esse, leues sunt, quia qui cito credit leuis est corde.

Verūtamē quia a scandalo pusillorū oportet cauere, iuxta illud Pauli. i. Chorrin. 8. Si esca scandalizat fratrem meū, non manducabo carnem in æternū, & multi sunt tales pusilli leues ad credendum mala, & ideo periculosum est corā illis talia audita ex relatu referre. Et si hoc fiat intentione mala scilicet animo & intentione ledendi famam illius, de quo sermo est, tunc non est facile excusare. quin sit contra charitatem, & persequens mortale. Si autē fiat coram talibus pusillis & leuibus ad credendum mala, & fiat ex inconsideratione, durū est dicere q̄ exeat genus peccati uenialis.

Tercio contingit q̄ aliquis damnificat  
 pximū



proximū in fama, & hoc uerum de eo  
dicendo, sed iniusto modo, ut cum quis  
occultū crimen alterius prodit cōtra de-  
bitum ordinem, seu cū uerum crimē al-  
terius, sed occultum non seruato ordi-  
ne iuris, contra eum in publico pponit.  
De hoc dicit S. Tho. q̄ tenet illi dam-  
nificato in sua fama reddere quantū po-  
test, tamen sine mēdatio, ut quod dicat  
se male dixisse, uel quod iniuste eū dis-  
famauerit, uel alio tali cōgruo modo,  
Et si non potest famā sibi restituere, de-  
bet sibi damnum illud aliter recōpensa-  
re, prout etiam de alijs damnis superius  
dictū fuit. Et Scotus de hoc dicit quod  
talis nō debet retractare uerbū suum qđ  
pposuit in publico, quia sic faciēdo mē-  
tiretur, quū sciat illud, quod contra eū  
dixit, esse uerum, & nō debet mentiri p-  
pter quodcūq; bonum alteri reddendū,  
immo in nullo casu est mentiendum.  
Sed tenet alio modo licito sibi reddere  
famam, ut per huiusmodi uerba, nō cre-  
datis eū esse talem, male em̄ dixi, & stul-  
te dixi. Et illud suum dictū est uerū, quia  
nō seruato ordine iuris proposuit in pu-  
blico, quod non fuit uerū publicum, &  
ergo

203  
ergo in hoc male & stulte dixit. Et illa  
persuasio, scilicet, nō reputetis eū talem  
bona est, quia quilibet presumendus est  
bonus, donec p̄betur contrarium.

Quarto p̄tingit quē dānificare aliū in  
fama, scilicet uerū crimē, sed occultū in  
publico sibi impositū negando, quia ip  
sum qui sibi crimen imponit, ostendit  
in hoc mendacem, & notat eum de cal  
lumnia, id est de falsi criminis imposi  
tione. Et de illo dicit Scot⁹, q̄ ille sic ne  
gans, non tenet̄ retractare negationem  
suam, qua negauit in publico uerū cri  
men sibi impositum, quia non tenetur  
quicūq; statim in iudicio confiteri se re  
um, non statim conuictus. Tenet̄ tamē  
per quædam uerba sobria, restituere fas  
mam illi accusanti, quem indirectæ no  
tauit de calumnia. scilicet dicendo. Nō  
habeatis eum pro calūniatore, quia cre  
do q̄ habuit intentionem bonam pro  
ponendo, uel forte ip̄e credidit se posse  
p̄bare intentum suum, & deceptus est.

Tantū de Restitutionibus.

Ex om̄ibus de restitutione dictis pensa  
re possumus & debemus, quantū homi  
nes sibi cauere debeant ab iniustā pros

Ec ximoxe

xlmoꝝ damnificatione siue in rebus, siue in corpore, siue in anima, siue in fama, quia sic grauius peccant cōtra diuinum præceptū, contra iusticiam, cōtra charitatem fraternā. Et ultra hoc, cōstituantur debitoꝝ ad restituendū alienū, & recōpensandum damnū. Et licet plurimi ad restituendū teneant, paucissimi tamen id facere conant, in magnū periculum animarū suarū, quia sine huiusmodi restitutione non possunt uere de peccatis pœnitere. Nec eis aliquod dimittit peccatū, nisi pro posse restituaſ ablatum. Et est uehemēter timendum, q̄ promptitudo ad nocēdū, & tarditas aut negligentia ad restituendū, multos ducat ad interitum damnationis æternæ, a qua nos custodiat, qui sine fine uiuit & regnat, Amen.

## De Octauo præcepto.

Octauū Præceptum Dei est. Non loqueris contra pximū tuum falsum testimonium, Quod phibet nocumentum inferri pximo per falsam testificationē, siue in iudicio, siue extra iuditiū. In Iudicio

204

ditio tamen, ubi ueritas a Iudice exquis  
ritur uia iuris, prohibere falsum testimoni  
um longe grauius est malum & execras  
bilis, q̄ extra iudicium, q̄uis & hoc, scz  
extra iudicium, pferre falsum testimoni  
um, sit etiam mortale p̄ctm̄ magnæ gra  
uitatis, ob uaria nocumenta quæ ex fal  
sa testificatione accidere possunt ei, con  
tra quæ pferē falsum testimonium, scz  
mortem. Quæadmodum Naboth iust⁹  
3. Reg. 21. p falsos testes subornatos accu  
satus, fuit condemnatus ad mortem. Et  
Christus Dñs itidem per falsos testes in  
sua passione fuit accusatus, & a Iudeis &  
Pilato condemnatus. Similiter & Btūs  
Stephanus Act. 5. Falsoꝝ testium accusa  
tione condemnatus fuit ad mortem.

Aliquando uero citra mortem ob fal  
sum testimonium inferē alicui exilium,  
uincula, carceres, infamia, iactura bo  
norū temporalium, deiectio a suo statu  
& offitio, & cætera id genus incōmoda.  
Et omnium horū malorū quæ irrogant̄  
innocentibus per falsam testificationē,  
rei sunt illi, qui loquunt̄ contra eos fals  
sum testimoniū, & tenent̄ ad restitutio  
nem omniū eorū quæ innocentibus ir

Et 2 rogans

rogant, occasione illius falsi testimonij  
Idcirco districte in scriptura prohibet, ob  
tam graua detrimenta, quæ exinde pro  
ueniunt, proloquutio falsi testimonij, etiã  
in alijs scripturæ locis, ut Exod. 23, cum  
dicit. Non suscipies uocem mædaci nec  
iunges manũ tuam, ut pro impio dicas  
falsum testimoniũ. Quod si pro utilita  
te impij, aut salute, non est dicendũ fal  
sum testimonium, ut liberes a periculo  
iudicij, qũto minus contra iustũ & inno  
centem dicendum est falsum testimoni  
um quo condemnetur ad mortem. Et  
Prouerb. 6. Salomon dicit. Sex sunt quæ  
odit Dñs, & septimũ detestatur anima ei⁹  
Vbi sexto loco nominat, proferentem  
mendacia, testem fallacem, Et septimo,  
cũ qui seminat inter fratres discordiam  
Et hic septimus, etiam hui⁹ mandati est  
transgressor, quoniam per hoc octauũ  
Dñi pceptũ, non solum prohibet falsi  
testimonij loquutio, sed & omnis prola  
tio sermonis atq; elocutio, qua læditur  
uero proximo, Modo, discordiæ disse  
minatio inter fratres, fit Lingua & uer  
bo.

Dicemus de hoc pcepto duo. Primo,  
qui

205  
qui sint qui illud transgrediuntur. Secundo quoniam lingua nostra refrenanda sit ab iniqua locutione.

De primo uarij sunt transgressores huius precepti. Primi sunt, qui loquuntur mendacium, quod est, falsa oris loquutio, cum intentione fallendi, quoniam scilicet quis ore alius quid profert, & tamen illi oppositum scit esse uerum in mente.

Et istud secundum Augustinum lib. de mendacitio est triplex scilicet officiosum, iocosum & perniciosum. Mendacium officiosum est, quod alicui prodest, & nulli nocet, ut si quis pro saluanda uita innocentis apud se occultati, aut pro seruanda pudicitia uirginis, quae queritur a Lenonibus ad stuprum, latitantis in domo sua, dicat quaerentibus, & hunc & hanc non esse domi suae, cum tamen sciat oppositum. Sicut Exodus. 1. Obstetrices Aegyptiorum mentitae sunt Pharaoni. Et Raab Meretrix Regi Hiericho de exploratoribus, Iosuae ca. 2. Et Iudith ca. 11. Holoferni ut liberaret populum Israel. Et hoc mendacium semper est peccatum ueniale, quia non licet cuiquam pro saluanda uita corporali aut spirituali alicuius etiam minimum peccatum committere ueniale.

Ec 3 Mens

**Mendatium iocosum est, quod nemini prodest, & nemini etiã nocet, & fit causa exhilarationis aliorum, & studio placendi, aut commouendi alios ad risum, ut cum quis confingit se audisse, aut uidisse aliquid, quod audientes adducat in admirationem, & credulitatem rei narratæ, ut cum eis iocetur, Tale tñ dictum nulli affert detrimentum bonorum aut famæ.**

**Et hoc etiam p̄t̄m est Veniale, magis tamen a recto recedens q̄ officiosum.**

**Tertium est mendatiũ perniciosum qd̄ nulli prodest, & alijs nocet, affertq̄ detrimentũ aut bonorum externorum, aut famæ, aut uitæ. Ut cum quis de alio confingit graue crimẽ, ut ponat eum in malam alterius gratiam, & inde aliquod temporale comodum assequat. Ut Siba .2. Reg. 16. Mentitus est ipsi David quod Mymphibozeth reliquisset ipsum David, Vide ibi. Et hoc genus mendacij semper est peccatum mortale, De quo intelligit illud Psal. Perdes omnes qui loquuntur mendacium.**

**Secundi sunt transgressores huius præcepti, qui contra proximũ ferunt in iudicio falsum testimonium, de quo dicitur**

tur

tur Prouer, 14. Falsus testis non erit impunitus, & testis mendax peribit.

Et scdm Tho, 2.2. q, 70. huiusmodi testimoniũ falsum triplicem habet deformitatẽ. Vno modo ex periurio, Testes em̃ in iudicio nõ admittunt nisi iurati, Et ex hoc est semper peccatum mortale, quia est periurium proprie dictum. Secũdo modo habet deformitatẽ, ex uio- latione iusticiæ. Et sic iterum est mortale ex suo genere, sicut & quælibet iniusticia. Et sic est directe & explicite cõtra hoc pceptum octauũ. Tercio habet deformitatem ex ipa falsitate, scdm quod omne mendaciũ habet deformitatẽ aliquam, & quodlibet est peccatũ. Et similiter peccat contra hoc præceptum, qui etiam extra iudicium iurat falsum sciẽter, aut etiam uerum quod tamen credit esse falsum. Et sunt illa piuria mortalia peccata, ut dictum fuit circa scdm præceptum.

Tercio trãsgressiunt hoc pceptũ, qui mentiunt, uel in doctrina religiõis, ut quia scienter falsum asserunt cũ intentiõẽ decipiendi alium circa res diuinas & circa ea quæ sunt fidei, uel menciuntur mens

Ec 4 dacio



dacio pernicioso, quod scilicet nulli p̄dest & alicui obest uel uni prodest, & alteri nocet. Et istis modis mēdaciorē nō solum peccat homo contra hoc præceptum, sed etiam si damnū sic intulit, tenetur recōpensare. Alia autē mendaciorum genera superi⁹ enumerata, licet nō sunt mortalia ex suo genere, sunt tamē sollicitè cauenda quia om̄ia sunt peccata, ut dictum est. Et etiam ideo, quia licet non sint ex suo genere mortalia, aut cōtra hoc præceptum, possunt tamē fieri mortalia uiris perfectis, aut etiam alijs, aut ratione scandali, aut ratiōe damni, quod natum est sequi, aut ratiōe nimiae libidinis mentiendi. etc.

Quarti sunt transgressores huius p̄cepti qui alteri detrahunt, falsum crimen sciēter ei imponendo .i. qui hominē falsē coram alijs accusat. Aut qui proximū damnificat in fama, uerū crimen de eo dicendo, sed indebite, ut quia occultū crimen eius prodit cōtra debitum ordinem, aut uerum crimen alterius licet occultum in publico p̄ponit, nō seruato ordine iuris. Et talis quomodo teneat reddere famam, iam dictum est, Aut qui alteri

alteri detrahit, non quidem asserendo de eo crimen, sed tamé murmurando, aut incaute coram alijs loquendo ut dicendo, Ille forte fecit hoc crimé, uel audiui eū hoc fecisse etc. Et si hoc fiat inté tione mala, scilicet animo ledendi aliū in fama, putat Scotus esse mortale. Si auté fiat non animo ledendi, sed ex leuitate animi, aut ex inconsideratiōe adhuc periculosum est talia ex relatu referre coram pusiillis, & ad credendū leuib<sup>9</sup> quales multi sunt.

Quinto transgrediunt hoc præceptum, qui iactando se uerbis, dicunt de se alijs qua maiora, q̄ eis insunt, & quorū usurpatio & falsa sibi attributio est contra charitatem Dei. Sicut cum quis de se iactanter pfert quod est contra dei gloriā illam scilicet quodam modo sibi usurpando. Sicut Ezech. 28. dicit ex persona regis, aut dyaboli. Eleuatum est cor tuū, & dixisti, De<sup>9</sup> ego sum. Similiter qui iactando se uerbis, loquitur contra charitatem pximorū, ut quia iactando & laudādo se, prorumpit in ptumelias aliorum Sicut Luc. 18. Phariseus dixit. Non sum sicut ceteri hominū raptores, iniusti. 25

Ec 5 dul

adulteri, uelut etiam hic publicanus. Similiter qui se iactat uerbis. supra id quod est, aut supra id quod de eo homines opinantur, & hoc ex appetitu lucri, per quod uellet alias damnificari, hoc enim esset contra charitatem proximi, cuius damnum iniuste uult, & esset contra presens preceptum reductiue.

Sexto peccat contra hoc preceptum omnis Hypocrita qui per exteriora signa, uirtutem quam in ueritate non habet, simulat se habere. Et maxime si hoc facit propter aliquem finem qui est contra charitatem, ut cum quis simulat sanctitatem se habere, ut falsam doctrinam disseminet, ut scilicet facilius sibi credatur, uel propter hoc simulat sanctitatem, ut sic dignitatem, aut aliud Ecclesiasticum beneficium, licet indignus, consequatur, aut ut consequatur aliqua temporalia lucra, cum damno aliorum. Et sic de alijs huiusmodi finibus, qui sunt contra charitatem Dei aut proximi. Omnis enim talis Hypocrisis, est peccatum mortale, & est mendacium hoc precepto prohibitum.

**Secundo dicamus de**  
refrenatione linguæ. Quia

208  
Quia omnes istæ prædictæ species prauæ locutionis, pueniunt ex immoderato linguæ usu & irrefrenato, Idcirco summo mope elaborandû est, ut discretionē adhibeamus nostræ linguæ, p quam moderatæ & sobrie loquamur.

Ad quam linguæ refrenationē quattuor nos debent inducere. Primo ipsa corporis nostri fabrica, ab optimo conditore nostro constituta & obseruata, in organis Visus & Auditus & mentis. In cerebro mens sedet. Cor sedem habet in precordijs sub leua Mamilla. Lingua in medio, uelut cordis ac mentis interpres, ut & cerebro subiaceret, nec procul abesset a corde. Cur ita? Vt lingua nō quæcūq; effutiret, sed mente & corde gubernetur. Vt lingua inq̄ non discrepet a corde, sed obtemperet rationi cui est subiecta, Nec prius in uocem prumpat quā adhibitis in consilium uicinis sensibus, præcipue aurib⁹ & oculis, quib⁹ inter corporis sensus principat⁹ tribuit⁹, sed multo magis rationi.

Peruerse igif agunt his, qui prius linguam laxant in uerba, quam audierint aut uiderint, aut q̄ animo ppenderint,  
quale

quale sit hoc de quo loqui uelint, aut quales sint hijs apud quos uerba faciēda sunt, quū oporteat huius membri ministeriū omnium esse postremum.

Præterea, ne lingua precipiti petulantique facilitate pñitiem affēret pro utilitate, aut uenenū pro remedio. Ideo quū ipsæ Creator binos oculos, binas aures, binas Nares addiderit, unicam dūtaxat linguā dedit, ut homo tardus sit ad loquendum, aures semp̄ patulæ, nec clausi nec auerti possunt, ut homo uelox sit ad audiendum. Oculos non nisi tenui pellicula textit ad somnū duntaxat. Linguam uero, uelut in specū abdidit, eamque tot uinculis alligauit, Locauit eā sub extremis palati partibus, opposuit geminum uallum ac repagula denciu tringinta duorum, ut uel morſu uulnereque coerceri possit, si non obtemperet rationi. Et saepe contingit incautius inter edendum uoluentibus Linguam, dentibus morderi, ut dolore admoneant non temere pferendum hoc membrum. Mox & Valuas obiecit labiorum, uidelicet docens in lingua p̄ciosum esse thesaurum, quā sic recondidit, sed cuius intempesti  
uus

uus atq; immoderat<sup>9</sup> usus, summū ha-  
 bet periculum, quā tantū presepsit, ad-  
 uersus effrenem petulantiam non pros-  
 mendi uerba, sed fundēdi temere quic-  
 quid in buccam uenerit. Quēadmodū  
 autem Equus nullo freno coercitus sæ-  
 pe numero, tum sefforem, tum seipm in  
 precipitium aliquod aut in paludem des-  
 fert, pdens simul & periens. Ita lingua  
 nisi rectæ rationis moderatione coeres-  
 atur exitiū affert, non solum his qui au-  
 diunt, creduntq; dicenti, uerum multo  
 sepius ei qui sic temere deblaterat.  
 Si hec homines cōsiderarēt, non essent  
 tot loquaces, linguaces, garruli, uerbofi,  
 uaniloqui, nugones, blaterones, rabulæ  
 loquaciores turture, pica, graculo, qui  
 frusto panis conduci possunt ut uel tas-  
 ceant, uel loquant. Nec tot essent qui ar-  
 chana quæ essent celanda patefacerent  
 cuiq;. Et dicere solent, apud amicū depo-  
 sui arcanū. At sciebas & illi amico esse  
 amicos. Nullus est mortalium tam cōs-  
 tinentis linguæ, aut animi tam circum-  
 specti, quin habeat uel unum, cui tantū  
 ausit credere, quantū ipsi creditum est.  
 Rursus hic alterum habet, hic rursus alio-  
 um

um. Itaq; postq̄ discessum est ab unione  
cito res ad plurimos p̄pagat. Habet &  
sagitta pennas suas, eam qui tenet, cohi  
bere potest, qui uero semel emisit, reuo  
care non potest, quo minus huc & illuc  
circūuolet. Cæterum telū emissum, non  
recidit in mittentē, sed alijs pocius af  
fert exitium, Verbū uero emissum, nulli  
cercius exitium affert, q̄ ei a quo fuerat  
emissum.

Catho senior dicere cōsueuerat inter as  
micos. Se trium dūtaxat rerum per oēs  
uitæ gradus pœnitentiam agere. Primū  
si quid arcani credidisset mulieri, Secū  
dū, si quo pedestri itinere proficisci licu  
isset, eo nauigio peruenisset. Tercium, si  
quem diē per incuriā absq; fructu passus  
fuiſſet elabi.

Plutarchus refert fabulam in libello de  
nugacitate. Romæ cō pluribus diebus  
quiddam serium & arcanum agitaban  
tur in senatu. De quo quum uaria esset  
hominū suspitio, mulier quædam alie  
as, quidē proba & pudica, mulier tamē,  
cœpit maritum p̄cibus ac blandicijs so  
licitare, ut arcanum impartiret tacituræ  
silenciū fidem, lachrymis, iureiurādo, dis  
r̄sq;

risq; imprecationibus pollicens. Addi-  
 dit quarimonias illas solennes, q; mari-  
 tus uxori fidē nō haberet. Maritus quo-  
 mulierculæ stulticiā redargueret simu-  
 lat se uictum uxoris precibus, decreuerā,  
 inquiring, tacere, sed uincor. Audi igitur  
 sed tacitura. Portentum horribile qd  
 a sacerdotibus nunciatum est, coturnix  
 auream galeam in capite gestans lance-  
 amq; ferens, uolare uisa est, & hac de re  
 consultat senatus, ambientibus auguris  
 bus. Vtrum boni quicpiā an mali mōs-  
 strum hoc portendat? Tu uero caue ne  
 cui dixeris. Hoc dicto ibat in forum. At  
 mulier, uelut urgeret abortus nacta ex  
 ancillis unā quæ prima occurrerat, cœs-  
 pit ea presente uerberare pectus, uellere  
 capillos, clamās obiter, heu mi uir, heu  
 patria, quid calamitatis imminet nos-  
 bis? His rebus ancillam ultro prouocās,  
 ut quid esset mali percontaret. Percons-  
 tatur illa hec narrauit ordine ré oēm,  
 & addidit clausulam solēnem omnib;  
 garrulis. Caue quisq; ex te sciat, sed file,  
 Mox ancilla dominæ similis, unā est cō-  
 seruis nacta rem illi denarrat de Cotur-  
 nice, Illa uicissim amatori suo, qui fore  
 te



te aderat, communicat. Itaq; breui Fabu  
la ab alijs ad alios transfiliens, deuenit  
in forū, tanta celeritate, ut p̄ueniret eū,  
qui cōmentus fuerat. Quū em̄ quidam  
notus illi factus esset obuius, Modo ne,  
inquit, e domo uenis? Modo respondit  
Nihil ne igitur audisti? Nihil, sed est ne  
noue rei quicquam? Coturnix inquit cū  
lancea, galeaq; aruea uolare uisā est, atq;  
hac de re senatus cogit. Ille uero ridens  
Euge inquit uxor mea, quam probe absq;  
te curatum est, ut arcanū tibi creditum  
me p̄curreret in forum, Mox adit primo  
res, & exposita Fabula, ciuitatem ac Se  
natum inani trepidatione liberat, deins  
de domū reuersus expostulat cū uxore,  
Heus bona mulier, pdidisti me. Senatus  
em̄ rescuit arcanum hoc ex ædibus no  
stris, pdisse in uulgus. Itaq; cogor incon  
tinentis linguæ tuæ dare pœnas. Illa  
primum negabat, sed frustra, Subiunxit  
maritus, Ex tempore commentus sum  
quicquid tibi credidi quo periculū face  
rem quam esses linguæ continentis.

### Ad propositum.

Secdo ad linguæ refrenationem debet  
nos

nos inducere sacra scriptura, periculum  
 ex ea pueniens, & difficultatem illi<sup>9</sup> ne  
 gocij atq; utilitatem multipliciter expli  
 cans, Dicit em sapiens Prouer. 18. Mors  
 & uita in manibus linguæ, Et Eccle. 14.  
 Btūs uir qui nō est lapsus uerbo ex ore  
 suo. Et Iacobi. 3. Si quis autē in ſſbo nō  
 offendit hic perfectus est uir.

Tercio ad edomandā linguam nos de  
 bent inducere q̄ plurima mala & peccas  
 ta quæ proueniūt ex laxitate & licencia  
 linguæ. Nam ex ea nascunt̄ scurrilitas,  
 turpiloquium, lasciuia uerborum, stult  
 tiloquium, contumelia, contencio, des  
 tractio, uaniloquium, ociositas uerboꝝ  
 multiloquium, in quo non deest peccas  
 tū Prouer. 10. Et mille alia genera mas  
 lorum. Vide Iacobi. 3.

Quarto ad reprimendam linguam de  
 bent nos inducere preclara authorum  
 literaturæ sæcularis documenta, eam sa  
 lutarem doctrinam nobis pponentia,  
 ut illud Cathonis distichon.

Virtutē primā eē puta cōpescere linguā  
 Proxim<sup>9</sup> ille deo est qui scit rōe tacere.  
 Solon unus ex septem sapientibus Græ  
 ciæ interrogatus, cur cæteris loquentib<sup>9</sup>

FF      tacca

taceret? Respondit, quia me loquutum  
fuisse aliquando poenituit, tacuisse uero  
nunq̄.

Demaratus Lacedemonioꝝ rex in con-  
fessu quodam similes, quum interrogas-  
retur, utrum stulticia sileret, an ob ser-  
monis inopiam? Respondit nemo stul-  
tus tacere potest.

Dicamus ergo singuli cum Propheta  
Dixi custodiam uias meas, ut nō delin-  
quam in lingua mea. Posui ori meo cu-  
stodiam cū consisteret peccator aduers-  
sus me. Oremus dominū ut id nobis  
prestare dignetur.

## De Nono praecepto.

Nonum praeceptū est, Non cōcupis-  
ces uxorem proximi tui. Et suo modo  
intelligendum est. q̄ nec foemina cōcu-  
piscat uirum alienum. Verū & hic a par-  
te totum intelligendo, non solum intel-  
ligi debet uetitum esse carnale deside-  
rium ad uxorem alienam, sed etiam ad  
quācūq; aliam mulierem extra thorum  
matrimonij. Omnis em̄ talis cōcupiscen-  
tia ad mulierem non coniunctam sibi  
matrimonio, siue uirginem, siue solutā  
siue

siue uiduam, siue consanguineam: siue  
religiosam, siue nuptam, est transgressio  
huius præcepti.

Pro quo notandū, q̄ error fuit hæreticorum  
dicentiū, ista duo mandata uel  
tota irrationabiliter esse posita, quoniam  
non possunt (ut aiunt) ab aliquo seruari  
in hac uita. Cū non possit hic homo  
sine concupiscentia uiuere, neq̄ seipsum  
continere quin interdū surreptat concupiscentia  
carnis, aut bonorum huius mundi. Sed hec est  
blasphemia. Nā qui dicit deum nos obligasse  
ad impossibilia anathema sit, dicit Hieronimus,  
hec autem tanta impietas & insania. illis  
obuenit, quoniam nesciunt distinguere  
diuersos concupiscentiæ modos, neq̄  
satis intelligunt, quæ concupiscentia  
per hæc duo præcepta prohibet̄.

Est enim triplex concupiscentia in nobis,  
quædam naturalis, expetēs uitæ huius  
necessaria, ut concupiscentia cibi in esuriente,  
concupiscentia quietis in fatigato & desiderium  
somnia in eo qui defessus est uigilia. Et hæc  
nullam habet rationem peccati, quia etiam  
in Christo dño nostro fuit, qui esuriuit & sitiuit.

Ff 2 Alia

Alia est concupiscentia mali, ex sola  
surreptione subito euanescent, & ratio-  
né præueniens, ut impremeditata car-  
nis concupiscentia, repente titillans ho-  
minem & desiderium alienorū bonorū,  
sine præcogitatione animū mouens. Et  
hæc etiam peccatū non est, sed primus ad  
malum motus, cui si uiriliter resistitur  
eam excuciendo corde, augeat hominis  
meritum, primi enim ad malum motus,  
non sunt in potestate hominis, ut senti-  
unt omnes. Tertia est concupiscentia  
mali ex præcogitatione & deliberatiōe præ-  
cedens, & cum pleno uoluntatis consen-  
su, Ut cum quis ex premeditatione fert  
in concupiscentiam alicuius mulieris  
consentiens in actū libidinis ex diuturna  
præcogitatione, uel similiter desides-  
rat bona proximi, cū consensu rapiendi  
illa. Et hæc tertia concupiscentia peccatū est  
& prohibetur per hæc duo postrema præcep-  
ta. Cæteræ uero duæ, neque peccatā sunt, neque  
hic prohibentur.

Et ut clarius intelligat, Nota quod hu-  
iusmodi concupiscentia, habet talem præ-  
gressum in animo hominis, quod nonnunquam  
contingit hominem aspicere mulierem  
alienam,

alienam, audire, uel tangere eam, aut de  
 ea cogitare, & sine culpa, Et q̄ntū ad huius  
 iusmodi aspectum, affatum, tactum etc  
 mox sequit̄ & mouet̄ in appetitu ei⁹ sen  
 sitiuo concupiscentia quædam respectu  
 eiusdem mulieris, quæ concupiscentia  
 dicit̄ passio, Et dicit̄ primus motus, cū  
 sic totaliter p̄uenit actū rationis. Et illa  
 non est p̄ctm̄ mortale, quum non sit in  
 potestate hominis. Vnde dicit August.  
 Non est in potestate n̄ra quib⁹ uisus tan  
 gamur, est tamen in potestate nostra ea  
 libere respuere aut acceptare. Sed si ho  
 mo postq̄ huiusmodi concupiscentiam  
 iam in animo ortam p̄cipit, eam p̄mit  
 tit in animo morari cum q̄dam moro  
 sa delectatione, sine tamen consensu uo  
 luntatis in opus, aut in delectationem,  
 tunc fit p̄ctm̄ ueniale. Imputat̄ em̄ uo  
 luntati in p̄ctm̄ ei⁹ negligentia, qua nō  
 p̄hibet, nec excludit, sed negligenter per  
 mittit in animo morari huiusmodi coi  
 cupiscentiam ad mortale inclinantem.  
 Si autem consequat̄ in uoluntate deli  
 beratiuus consensus in huiusmodi op⁹  
 p̄hibitū, aut in delectationem, tunc ille  
 consensus, qui etiam dici potest concu

Ff 3. p̄is

piscentia est mortale peccatum, etiam si homo nunquam exiret in exteriorem actum. Et de tali concupiscentia loquitur presens preceptum, cum dicit, Non concupisces uxorem proximi tui.

Uterius notandum quod multiplicia sunt peccata interiora, siue cordis & uoluntatis quibus peccat contra hoc preceptum. Quia omnis uoluntarius consensus in aliquod uenericum per sextum mandatum prohibitum, ubi tamen exterior actus non sequitur, hic prohibetur. Quare causa breuitatis non oportet enumerare in speciali, quia patent ex iam dictis in sexto precepto, ubi huiusmodi exteriora peccata sunt sufficienter enumerata, Ex quibus etiam nosci possunt interiora presenti precepto prohibita.

Et sicut sunt gradus in grauitate peccatorum luxurie quo ad actus exteriores, sexto precepto prohibitos, quia exterius adulterium grauius est peccatum quam simplex fornicatio. Et incestus est tanto grauior, quanto fit inter personas gradu consanguinitatis propinquiores, & sic de alijs. Ita etiam sunt gradus in grauitate peccati luxurie quo ad actus interiores hic prohibitos, ut uoluntio adulterij peior est, quam uoluntio

rio simplicis fornicationis, quibus utraq;  
sit mortale peccatum, Et sic intelligat de as  
ljs.

Nec prohibet hic solum uoluntari9  
consensus in opus uenereum prohibitum  
per sextum mandatum, Sed prohibetur  
etiam uoluntarius consensus in delecta  
tionem ad tale opus de per se inclinans  
te, Contingit enim quod homo non uellet op9  
extrinsece aliquo modo perpetrare, & ta  
men deliberate uult delectationem libi  
dinofam, p quam affectus suus est per se  
ad huiusmodi opus prohibitum inclin  
natus, ut si quis nollet fornicari forte  
ppter timorem, aut uerecundiam, aut pro  
pter aliam talem causam, uult tamen cog  
itare de fornicatione, aut de alijs libi  
dinofis ad eam incitantibus, ut de oscu  
lo, de tactibus, & alijs huiusmodi impu  
dicis, scz propter delectationem, Iste con  
sensus est peccatum mortale, ut dicit Tho. i.  
q. 74. & docet August. 12. de Trinitate  
Ideo etiam ille consensus est prohibitus  
isto Nono precepto.

Nec etiam prohibet per hoc preceptum  
solum uoluntarius consensus in opus ue  
nereum, aut in delectationem ad hoc in



elinantem, sed etiam phibentur oscula  
aspectus, amplexus, affatus, tactus, & si-  
milia impudica actum carnalis copulæ  
precedentia, & ad eum allicientia.

Sunt em̄ talia peccata mortalia, cū in-  
ter personas non iunctas matrimonia-  
liter fiunt libidinoſe. Et tali intentio-  
ne, ut una earum aliam per huiusmo-  
di incitet in ſui concupiſcētiā, aut ad il-  
licitū actum uenereum. aut ut in ſe pro-  
uocet delectationē ad huiusmodi actū  
inclinantem, huiusmodi em̄ aspectus li-  
bidinoſus eſt peccatū mortale, ut uult  
domin⁹ Matth. 5. dicens, Qui uiderit  
mulierem ad cōcupiſcendū eam, in corde  
ſuo mechatus eſt eam. Igitur a fortiſ-  
ſimi tactus & cætera libidinoſa p̄nume-  
rata, cum fiunt ad concupiſcendū, ſunt  
peccata mortalia, & omnia phibita hoc  
præcepto nono.

Prohibent quoq; hoc mandato omnes  
modi & geſtus mali, quibus una perſo-  
na aliam ſibi non matrimonialiter cōs-  
iunctam, trahit & ſollicitat ad peccatū  
luxuriæ, ſiue hoc fiat per internunciū,  
ſiue per literas, ſiue per minas, ſiue per  
p̄miſſiones, per munera, per mendacia,  
aut

aut per fictas adulationes, aut per superfluum, aut etiam lasciuū uestimentorū ornatum, siue per fucatum & mendacē faciei colorem. Qui em̄ talia fecerit potissime illa intentione, ut per hoc alie nam personam attrahat in sui cōcupiscentiam prohibitam, peccat mortaliter, etiam si nunq̄ fiat p̄gressus in op̄. Vnde dicit Chrisost. in Homiliario. Si mulier aliqua se ornauerit ornatu saltē superfluo, aut impudico, ut oculos hominū ad se attrahat & uiroz aspectibus placeat ad cōcupiscendū, etiam si nulli plagam intulerit, p̄nā pacietur extremam, uenenum em̄ confecit, etsi nullus inuentus sit qui bibat. Et idē quoq; de uiris intelligendum est.

**Quibus medijs compe-**

scenda sit concupiscentia carnis.

Opere p̄cium est hic docere, quomodo edomandæ sint prauæ carnis concupiscentiæ. Primo, id ante om̄ia obseruandū est, ne carnis cōcupiscentia diuurna mora conualescat, ut cū primum eam percipimus, protinus eam p̄ uiris excuciamus, & uiriliter resistam⁹ an

Ff 5 tequā

teq̄ sumat uires . Quoniam si in principi-  
pio uigilanter & aniose illi obluētemur  
statim elanguescet, & extrudet̄ animo .  
Si uero per longam tēporis moram si-  
nimus eam habere locum in nobis , &  
fouemus eam cū attentione & delectati-  
one, tandem preualebit nobis & precipi-  
tabit in uitium. Quemadmodū hostis  
bus corporalibus , cū primum nos aut  
nostram urbem impugnare incipiunt ,  
resistere solemus, neq̄ permittere ut por-  
tas urbis ingrediantur , alioquin uix pos-  
stea poterint expelli. Ita & hic , Scđo ad  
edomandas prauas carnis cōcupiscenci-  
as, summopere cauendū est a malis co-  
gitationib⁹, ad desideria carnis trahentibus,  
quoniam, ut dicit̄ Sapien. 1. Per-  
uersæ cogitationes separant a deo Ergo  
tales cogitationes mox excuciendæ sūt,  
ut dictum est, Hoc docet Dauid in Psal-  
mo dicens. Beatus qui tenebit, & allidet  
paruulos suos ad petram, Hieronimus  
Ille paruulos, suos ad petrā allidit , qui  
cogitationes suas prauas , cum primum  
insurgunt, & adhuc paruæ sunt ad Chri-  
stum, qui Petra est, cōcutit & elidit , eas  
protinus mente excuciēdo, & bonas de  
Chris

Christo dño cogitationes, earum loco  
assumendo.

Tercio ad refrenadã carnis ꝑcupiscenti  
am id maxime cõducit, q̃ ardores libis  
dinosos ex corruptione naturæ insurgẽ  
tes, etiam nobis inuitis interdũ in cors  
pore nostro, illico extinguiamus pro uis  
ribus, cõuertendo protinus animum ad  
memoriam acerbissimæ passionis do  
mini nostri, aut ad mortis nostræ afflic  
tionem durissimam, aut ad flãmas ges  
hennæ perpetuas, his qui scđm carnem  
uixerint paratas, ad Roma. 8. Nempe  
attenta cogitatio & infixã ad aliqd' hos  
rum trium, aut ad tria simul, adiutrice  
Dei gracia, afferet tranquillitatẽ nobis  
optatam. Nempe, sicut solent qui digi  
tum suũ exusserunt. statim partem dis  
giti exustã obh̃cere igni, ut calor ignis  
extrahat feruorem cõbustionis factæ in  
digito, Ita attenta mentis cogitatio ad  
pœnas & ignem inferni, æstum noxiũ  
carnalis cõcupiscentiæ mox restinguet,  
Neq̃ id fiat nobis graue factũ, quũ sanz  
cti multo grauiora fecerint ad remouẽs  
dum ardorem libidinis. Quemadmo  
dum sanctus Bñdictus legis scipm nudũ  
inies

iniecisse uepribus & urticis, seq̄ illic uoluisse, donec ardores libidinis in eo cōquieuisent, Et sanctus Franciscus ob eādem causam, legif̄ se nudum iniecisse altis niuibus. Ecce gloriosa sanctorum certamina contra stimulos carnis, quibus uicerunt.

Quarto ad hanc Tyrannidem carnis compescendam op̄ est mox confugere ad orationē, Deumq̄ suppliciter inuocare, ut sicut tribus pueris Hebræis mitigauit flammās igniū Fornacis Babyloꝝnicæ per Angelum sct̄m Dañ. 3. Ita & in nobis rore suæ gratiæ dignet̄ refrigerare ardores carnalis concupiscentiæ, Et ip̄e qui benignus est in omnes qui inuocant illum, exaudiet nos in illa tribulatione dabitq̄ uiriliter pugnantis gratiam in præsentī, & gloriam in futuro  
A M E N.

## De decimo Præcepto.

Decimum & ultimū Præceptum est. Non concupisces rem pximi tui, nō domum, non Seruum, non Ancillam, nō Bouem, non Asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Pro

Pro quo notandū, q̄ sicut dixim⁹ in  
 p̄cedenti Præcepto, ita intelligat̄ in pre  
 senti, scz q̄ primi motus cōcupiscentiæ  
 rei alienæ, prout consistunt infra limi  
 tes sensualitatis, seu prout p̄ueniunt to  
 taliter deliberationem rationis, & nul  
 lo modo a uoluntate dependent, non  
 p̄hibent̄ aliquo mandato, nec illo mo  
 do sunt p̄tā, Sed uolūtatis deliberatiu⁹  
 consensus in damnificatiōē proximi  
 per illicitam usurpationem temporali  
 um bonorū ei⁹, isto p̄hibet̄ ultimo Præ  
 cepto.

Ultra notandū q̄ sicut alienæ mulie  
 ris concupiscentia ad actum uenereum,  
 potest dupliciter cōsiderari, ut dictum  
 fuit, Ita similiter cōcupiscētiā rei aliene  
 a pximo possesse, potest dupliciter con  
 siderari. Vno modo considerat̄, prout  
 ex ea orit̄ & causat̄ exterior actus illicite  
 sibi usurpandi rem pximi, siue rem alie  
 nam. Et illa concupiscentia p̄hibet̄ eas  
 dem p̄hibitione qua p̄hibet̄ eius actus  
 exterior.

Alio modo illa interior uoluntatis  
 concupiscentia deliberata, considerat̄,  
 inq̄ntū ex ea non sequit̄ actus exterior  
 usuru

usurpandi sibi rem alienam. Et ne quis illam concupiscentiam interiorē solum, & sine exteriori actu eam concomitante, crederet non esse peccatam, ipsam Deus speciali Præcepto prohibuit, scz isto de cimo.

Per septimū ergo præceptum prohibetur actus exterior, illicite sibi usurpandi rem alienam, & simul prohibetur eadem prohibitionē interiorē concupiscentia, siue deliberatius consensus uoluntatis, a quo prædictus exterior actus oritur atq; imperatur huiusmodi uero concupiscentia uoluntaria alium illicite damnificandi per temporalium suorum usurpationem sola existens. Ita quod eam non comitat actus exterior. Prohibetur hoc presenti præcepto.

Cum igitur in septimo præcepto, quod est, Non furtum facies, enumerati sunt multi modi hominem iniuste damnificandi per exteriorē illicitam usurpationem suorum temporalium, patet clare, quod multis plura sint peccata, quibus contra hoc præceptum peccatur. Et patet etiam facile quæ sint illa, quia sunt omnis deliberata uoluntatis furti, ubi tamen non sequitur exterior furandi actus, forte propter aliquod impedie

27.  
quia miscent, ei sua uota deferentes? quā-  
ta sapientia, uirtute, prudentia, bonitas  
te, sobrietate, morū æquitate, replet il-  
los p̄catio? Precatio ergo est causa om-  
nis uirtutis, & iustitiæ. Ideo si uidero ali-  
quem, non amantē studium orādi, cos-  
gnosco quod nihil egregie dotis in ani-  
mo possidet. Econtrario, si quis infacia-  
biliter adheret cultui Diuino, & id in-  
summis damnis numerat, si non contis-  
nenter orauerit, coniecto talem esse fir-  
mum meditatorem omnis uirtutis, &  
Templum Dei, Etenim si uestitus homi-  
nis, si pedum incessus, si risus dentium,  
declarat quilibet quisque sit, ut dicit Salomō,  
multo magis deprecatio & cultus Dei,  
signum est tocus iustitiæ, quā sit orna-  
tus animæ.

Altera utilitas. Impossibile est absq̄  
precationis studio, cum uirtute degere.  
Nam quō fieri potest, ut quis uirtutem  
exerceat, nisi continenter adeat, & sup-  
plex ad genua p̄cidat ei qui omnē uirs-  
tutem largit̄ hominibus? Rursus quō  
fieri potest, ut aliquis cōcupiscat esse tē-  
peratus & iustus, nisi lubens cū eo con-  
suetudinem & colloquium habeat, qui  
Gg 2 hæc



hæc & alia multa exigit a nobis?

Tertia, precatio est Pharmacū quoddam egrotantib<sup>9</sup> animis. Exemplo sunt Niniuitæ, hos clarū est præsidio deprecationis accepisse remissionē plurimorum scelerum, quibus diuinam iram in se prouocauerant, Quā primū em̄ ceperunt orare, statim oratio iustos illos reddidit, & correxit statim ciuitatem, quæ iam assueuerat lasciuiæ, & maliciæ, Mox oratio impleuit eorū ciuitatem cœlestibus Legibus. Mox mansuetudo, temperantia, cura pauperū apparuit, Ita ut qui prius eam nouisset, nequaquā agnouisset mutatam, sicut si mulier mendica uestibus aureis indueret. Ita ut dici possit.

Hæc mutatio dextræ excelsi.

Quarta utilitas, q̄ p̄catio, non solum purgat a peccatis, sed etiam ingentia pericula depellit. Dic queso, quō Moyse populum Israel in bellis seruauit? Nōne p̄catione? Arma cum exercitu discipulo Iosue tradidit, Ipsa uero orationē opposuit hostiū multitudini, docens p̄ces istorū plus ualere, quā arma, quam pecunias, quam multas copias, Orante sm̄ Moyse superabant Iudæi.

David

David ille tantus, multos ac suos inimicos effugit ope p̄cationis, non alijs armis exercitū muniens, & uictoria positus est, Alij Reges spem ponunt in peritia Militū, in sagittarijs, cataphractis, in equitibus, David autem in p̄cibus, Hic inquit in Curribus & in Equis, nos autem in nomine Dñi, Illa sæpe in bello fallunt, Hæc nūq̄ Congressurus cum illo Goliath, ad orationem confugit, & uicit,

Ezechias Rex contra Sennacherib, oratione uicit. Daniel a Leonibus oratione tutus factus est.

Tres pueri in Camino tuti oratione.

Paulus omnes gentes per orationem saluas fecit, semp̄ illud dicens, Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem dñi nostri Iesu Christi, ut det uobis scdm̄ abundantiam gratiæ suæ uirtute corroborari per spiritum ipsius, ut Christus habitet per fidem in cordibus uestris.

Et quū esset tant⁹, mortuos suscitans, sanans languores etc, sæpe dicit, Orate pro me.

Quinta orationis utilitas, q̄ animam puram facile reddit, Docet nos ille pub

G g 3 licas

licanus, qui peccat a Deo remissionem peccatorum, & impetrauit, Luc. 18. Docet & ille Leprosus, qui simul ut peccidit ad pedes Dni, mundatus est, Quod si Deus corpus morbo corruptum celeriter ob orationem sanauit, multo magis animam, quae morbo tenet humaniter sanabit. Etenim quanto preciosior est anima corpore tanto magis consentaneum est hanc Deo maiori, curae futuram.

## Obiectio.

At dicit aliquis deditus socordiae & segnitiae. Tamen dicit Christus, Matth. 5. Non omnis qui dicit mihi Dne dne, intrabit in regnum caelorum etc, ergo oratio non uidetur esse tantae efficaciae. Respondetur. Atqui ego si credere solam precationem ad salutem nostram sufficere, merito prederet obiectio, Nunc autem quum profitear deprecationem caput esse omnium bonorum, basim & radicem uitae frugifere, non procedit obiectio.

His de causis, quum tantae utilitatis sit precatio, Paulus tanto studio non cessat nos adhortari, dicens, Orationi instantes, uigilantes in ea cum gratia & actione.

Et

Et alibi, Sine intermissione orate,  
Hæc est em̄ uoluntas Dei.

Ideo oportet & stratis relictis, diuino cultu ortum solis puenire, & quum ad mensam accedimus, & quum nos ad nocturnam quietem recipimus, Quin potius oportet singulis horis unam precationem offerre deo, ut oradi cursus, diei cursum equet. Cæterum hyberno tẽpore decet etiam noctis maximam partem precibus impendere, ac flexis genibus, multo cum tremore instare deprecationi, hoc ipso nos beatos existimantes, q̄ Dei cultui uacamus. Dic em̄ mihi, qua fronte solem intueberis, nisi prius adoraueris eum, qui lumẽ illud dulcissimũ oculis tuis mittit? Quo pacto frueris mensa, nisi prius adoraueris eũ, qui tibi tantum bonorũ largit? Qua spe trades te ipsum nocturno tẽpori, nisi te ipsum p̄munieris orando? Nimirum, contemptibilem captuq; facilem te ipsum p̄bebis sceleratissimis spiritib9, qui cõtinue obambulant, obseruantes nos, ut si quem deprehenderint nudatũ orationis p̄sidio, protinus abripiant. Si uero nos conspexerint deprecatione com-

Gg 4 munis

munitos, ilico resiliunt, non aliter quā  
predones ac facinorosi, ubi, ubi conspi-  
ciunt militis gladium in caput suū vis-  
brari.

## Quomodo orādum sic.

Orandū est autem cū multo tremo-  
re, & rursus cū multo gaudio. Tremore  
quidem dū metuimus, ne uideamur  
indigni, qui deum ꝑcibus alloquamur.  
Rursus gaudio repleamur. Reputantes  
honoris magnitudinem, qđ deus mors  
t aliū genus, tanta cura sua dignat⁹ sit,  
ut assidue diuino colloquio frui liceat.  
Hæc docuerunt nos angeli sancti, qui  
apud prophetas describunt omnes mul-  
to cū tremore laudes & cultum dño of-  
ferentes. Facies quidem ac pedes ob in-  
gentem reuerentiam tegētes, uolatu ues-  
ro, dum non ualent in quiete manere,  
magnum tremorē declarantes. Nimirū  
& nos illud interim docentes, ut tantis  
per dum oramus, humanæ naturæ ob-  
liuiscamur, sed occupati mentis alacri-  
tate simul & tremore, nihil respiciam⁹  
rerum ꝑsentium. Sed, existimemus nos  
In angelorū medio consistere idemq; sa-  
crie

crificium cū illis peragere. Nam in reli-  
 quis multū discriminis est inter condi-  
 tionem illoꝝ & noſtrā, ſiue naturā expē-  
 das, ſiue uiuendi genus, ſiue ſapientiā,  
 ſiue intelligentiā, ſiue quicquid aliquis  
 recensere poſſit. Cæterum orare, cōmu-  
 ne eſt opus angelorum pariter & homi-  
 num .

## Secundo dicamus cō- mendationē Oratiōis Dñicæ.

Inter omnes orationes dominicas, quas  
 ſancta frequentat eccleſia & fideles eius  
 filij oratio dñica iure obtinet primatū,  
 & ſupremū locum. Primo ob dignitas  
 rem authoris, quoniam ab ipſo dei filio  
 compoſita eſt & edocta, ſacroq; eius ore  
 deprompta . Et idcirco deo patri iure  
 acceptiſſima, & quam libenter exaudiet  
 tanq̃ a filio ſuo dilecto editam, Vñ Ciri-  
 prianus in ſermone de oratione dñica,  
 Quæ poteſt eſſe ſpiritualior oratio, q̃ q̃  
 a Chriſto nobis data eſt, a quo & ſpiri-  
 tuſ ſanctus nobis miſſus eſt . Quæ apud  
 patrem ꝑcatio exauditior, q̃ quæ ab ore  
 filij, qui eſt ueritas, prolata creditur .  
 Qui em̃ nos fecit uiuere, docuit & orare

Gg 5 ut

ut dum prece & oratione. quā filius docuit apud patrem loquimur, facillime utiq; exaudiamur, Hæc ille .

Secūdo excellentior est hæc oratio q̄ cæteræ, ob ipsius breuitatem, ex qua multiplex prouenit utilitas. Siquidem ob succinctam illam breuitatem facilius discitur atq; scitur, melius infigitur mēti, memoriæq; mandatur, frequentius iterat, minus fastidit orantem, q̄ si esset prolixior, plus etiā affectu q̄ uoce nobis orāsdum esse designat, dum paucis uerbis contextit, deniq; ignorantem ipsam grauius negligentia accusat, quū modico labore disci & sciri possit.

Tertio huius orationis excellentia supra cæteras omnes p̄spicit in continentia sententiarū atq; petitionum quas in se complectit, Septem em̄ petitiones ipsa in se continet, in quib⁹ uniuersa quæ a Deo licite desiderari & postulari possunt, continent, Vñ August. ad probā . Si recte & congruenter oramus, nihil aliud petere possumus, q̄ quod in oratione Dominica positum est. Et si omnia sanctorū precationum uerba discurras, q̄ntum estimo, non inuenies, quod non  
illa

illa ofo dñica p̄tineat & includat, & sub  
 dit declarādo. Qui em̄ dicit. Clarificare  
 in om̄ib⁹ gentibus, sicut clarificat⁹ es in  
 nobis, quid aliud dicit, q̄. Sanctificetur  
 nomen tuum? Qui dicit, Ostende faciē  
 tuam & salui erimus, quid aliud dicit, q̄.  
 Adueniat regnū tuū? Qui dicit, Dirige  
 gressus meos in semitis tuis, quid aliud  
 dicit, q̄. Fiat uoluntas tua? Qui dicit,  
 paupertatem & diuitias ne dederis mihi,  
 quid aliud dicit, q̄. Panem nostrū quo  
 tidianū da nobis hodie? Qui dicit Me  
 mento Dñe Dauid, & omnis mansuetu  
 dinis eius. Et si reddidi retribuentibus  
 mihi mala, quid aliud dicit, q̄. Dimitte  
 nobis debita nra? Qui dicit, Aufer a me  
 concupiscentias uentris, quid aliud dicit,  
 q̄. Et ne nos inducas in tempta. Qui di  
 cit. Erue me de inimicis meis De⁹ meus,  
 quid aliud dicit, q̄. Libera nos a malo?  
 Et sic, si per omnia p̄cationū sanctorum  
 uerba discurras, nihil inuenies, qd̄ non  
 in ista oratione Dñica contineat. Studia  
 ose igit̄ a quolibet fidei est frequentand  
 da hæc oratio quæ tantæ est dignitatis  
 & eminentiæ.

Tertio uidebimus expositionē

oratiōis Dñicæ.

Oratio



Oratio Dñica, duas partes principales cōtinet. In prima captat beniuolentiam eius qui rogat. In sc̄da ponūt petitiones earū rerū quæ ab ipso postulant. Et ista sc̄da pars incipit ibi. Sanctificetur nomen tuum.

De primo notandū, q̄ sicut qui rogare uult hominem, Primo incipit a laudibus ipsius Ambro. de sacramētis. Dic mihi, si rogare uolueris hominē, & sic incipias. Da mihi quod peto, nonne arrogans uideet̄ oratio? Propter quod sapiētes oratores. Hanc habent disciplinam, q̄ incipiunt a iudicis laudibus, ut eum fautorem sibi p̄stent, & beniuolum faciant cognitorem. Idem quoq; in hac oratione obseruatum conspicit̄. Nam beniuolentia captat̄, cum dicit̄. Pater noster qui es in cœlis. In quib⁹ uerbis primum cōmendat̄ Deus a magnitudine dilectionis & benignitatis suæ in nos, qua pater noster uocari dignat̄ a nobis. Est autē ipse De⁹ pater noster, quia nos creauit, quia nos redemit ab æterno interitu, & quia nos adoptauit p̄ gratiam potissimum Baptismalem.

Queritur ergo, quare in hoc loco, poti⁹  
nomen

nomen pater positū est a Christo, q̄ aliud quodcūq; nomen pertinens ad laudem dei, ut dñs, aut deus, uel om̄ipotens? Respondeſ, hoc fecit dominus propter rationabiles causas. Primo, ad designandam suauitatem & dulcedinem nouæ Legis, cuius hæc est oratio, in qua deus ipse ad nos se habet, ut pater optim⁹ ad dilectissimos filios. Et ita in Euangelio Matth, 5. nuncupat̄ a Christo frequenter, ut cū ait. Estote perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfect⁹ est. Et Matth. 6. Vt sitis fili⁹ patris uestri, qui in cœlis est. In Veteri autem Testamēto, quod erat seruitutis & timoris. Exo. 20. sub cōmemoratione domin⁹ ipsius dei super homines, data sunt præcepta. In quorū fine id sæpe repetitur. Ego dñs. Ego dominus deus uester.

Secūdo nomen patris ponit̄ in principio oratiōis dñicæ, ut cum maiori fiducia impetrandi quod petimus, accedamus ad deum, quoniam eo nomine, paterni affectus explicat̄ beniuolētia, quæ ad audiendas filiorum petitiones solet esse p̄pensissima. Vnde Bernardus Oratio quæ paterno dulcescit nomine, omnium

num petitionum mearum impetranda-  
rum mihi fiduciam præstat.

Tercia ratio, ut ex hoc nobis ostenda-  
tur, quod debemus sibi seruire, non ex timo-  
re pœnæ sicut serui dñis suis seruiunt,  
sed sicut boni filij optio patri ex amor-  
e, & solo filiali timore. Talis enim affectus  
amoris ad deum a nobis habendus est,  
ut si uerberet, si castiget, si aduersi alijs  
quid immittat, ab eo non recedamus, si-  
cut serui qui a dominis prementibus sus-  
ciunt, sed ei adhuc ut boni filij amore in-  
hereamus & seruiamus.

Ultra addit, noster, ut ex hoc moueamur  
ad fraternum amorem ad omnes ho-  
mines habendum, Non enim dicitur, Pater  
meus, sed noster, ad significandum quod  
est omnium pater. Sicut ergo habemus  
unum patrem in caelo, ita debemus nos  
cognoscere esse fratres in terris, & ex hoc  
mutuo ostendere fidelitatem & frater-  
num amorem. Tollitur hic omnis occa-  
sio superbiæ, ne diuites & nobiles sup-  
biant contra ceteros, sed noscant eos esse  
fratres natura, & natura pares, quis quo-  
ad fortunam sint dispares, ut dicit Aus-  
gust. Ser. in monte domini.

Est

224  
cūq; inuocauerit nomē Dñi saluus erit.

Tercio debēt fideles sanctificare no-  
men Dei, opere & facto, insistēdo scilis-  
cet bonis operationibus, & obseruatione  
ni mandatorū Dei, & omnia opera bos-  
na principaliter in honorem diuini no-  
minis referendo. Sicut dicit Apostolus  
prima Chor. 10. Siue manducatis, siue  
bibitis, uel aliud quid facitis, omnia in  
gloriam Dei facite.

Contra hoc peccant uarij tripliciter.  
Primo nō sanctificant nomē Dei, qui to-  
tum sui cordis affectum in illo nō collo-  
cant, neq; fiduciam, sed potius in diuis-  
cīs, aut in amicis suis, & fauore huma-  
no. Hier. 7. Maledictus homo qui cons-  
fidit in homine. Secūdo inhonorāt no-  
men dñi, qui illud in ore suo assumunt  
in uanum iurando, blasphemando, des-  
ierando. Tercio nō sanctificant sed ins-  
honorant nomē domini, qui opera sua  
nō faciunt principaliter ad honorē di-  
uini nominis, sed ad humanā laudem  
uel ad alium finem indebitum.

Secūda peticio, Adueniat regnum tuū;  
Boni filij est propriū hereditatē patris  
nam expetere, & ad illam pio mentis af-

Hh 2 festu

festu suspirare. Cum igitur ipse pater noster sit, & nos eius filii, & habet præclarā hereditatem, scilicet regnum cælorum, omni opulentia bonorum refertum, restat ergo hanc hereditatem nobis dari expectamus, dicendo. Adueniat regnum tuum.

Regnum autem dei est beatitudo essentialis, scilicet clara dei visio, & beatificatio fructio, & inestimabile gaudium de deo clare viso, & totis viribus sine fine amato, quæ omnem appetitum tunc primum faciabit. Cum ergo dicimus. Adueniat regnum tuum, petimus ut pater noster cælestis det nobis, ut post uitæ huius terminum adueniat nobis illud suum regnum, ut eum clare uideamus sicuti est, & eo beatifice sine fine fruamur.

Dicimus ergo, adueniat regnum tuum.

Nam illud comprehendit, omnia optabilia & desiderabilia. Et quæ sunt ista?

Primum optabile est uita. Ibi est uita, non dubia ut uita huius mundi, quæ morti est obnoxia, sed uita perpetua.

Secundum optabile est, quies. In regno Dei est quies, non ad tempus, & labore interruptenda, ut quies huius mundi, cui iterum succedit labor, sed ibi est quies sempiterna.

Tertium

Tercium optabile est lux. Ibi est lux nō  
interrumpenda tenebris, sed lux sempis  
terna & continua. Nam claritas Dei illu  
minat illud regnum, & lucerna eius est  
agnus Apoca. 21.

Quartū est pax, Ibi est pax, non munda  
na neq; quomodo mundus dat, ubi sæ  
pe sub umbra pacis obtegunt bella sæ  
uissima. Neq; hic pax diuturna. In re  
gno uero cœlorū, omniā est ciuiū unas  
nimis concordia, tranquillitas summa.  
ardentissima charitas, & amor syncerus  
& sine odio, & discordia.

Quintum optabile, est gaudium & læti  
cia. Ibi est gaudium, nō ut in hoc mū  
do ubi plarūq; extrema gaudij luct<sup>9</sup> oc  
cupat. Prouer. 13. Sed gaudiū purum, &  
uerum, in dño. læticiaq; nunq; per tristi  
ciam obnubilanda.

Sextum optabile est merces amplissi  
ma. s. uisio Dei.

Hæc sex sunt bona regni dei, quæ nos  
animare debent ad ipm ardentem expe  
tendum dicendo. Adueniat regnū tuū.

Sed fratres, quam multi sunt, qui pe  
tunt hoc regnū sibi dari, sed non quæ  
runt, primā id est principaliter regnum

H h 3 / Dei

Dei & iustitiam eius ut dñs iusfit Matth  
7. sed quærūt regnū mundi, & gloriam  
eius, ornamentū sæculi & diuicias eius,  
placitū carnis & delicias eius, Tales frus  
stra clamant, Adueniat regnum tuum.

Vnde & aliter exponit Adueniat re  
gnum tuū, id est, regnes tu De⁹ in nobis  
& nō regnet in nobis, Demon, caro, mū  
dus, ita ut non obediamus eorū iniquis  
suggestionib⁹. Sic em̄ ad illud regnum  
perueniemus.

Tertia petitio, Fiat uolūtas tua sicut  
in cœlo & in terra.

In præcedenti petitione, petiuimus  
regnū cœlorū, Dei autem facere uolun  
tatem hic in terris, est uia quadam expe  
diens, & medium conueniens ad pueni  
endum in regnum cœlorū, Cum dicat  
Christus Matth. 7. Nō omnis qui dicit  
mihi Dñe dñe intrabit in regnū cœlorū  
sed qui facit uoluntatem patris mei qui  
in cœlis est, intrabit in regnū cœlorum  
Recte igit̄ post regni Dei petitionē, hic  
continuo subiungit̄ postulatio diuinā  
uoluntatem faciendi. Nam frustra ali  
quis finis expetit̄ si non etiam exquirat̄  
media accommoda ad finem eius per  
ducētia, Merito

Merito autem petim⁹ Dei uoluntate  
a nobis hic fieri & compleri. Nam ipse  
pater noster est, & nos filij eius. Bon⁹ au-  
tem filius quid debet oprare cōueniens  
tius aut salubrius, q̄ quod uoluntas op-  
timi sui patris a se & a fratribus suis in-  
tegre pficiat? Vt omnes mandata eius  
obseruent & perficiant?

Preterea notandū q̄ in hac petitione  
non exposcim⁹ uoluntatem Dei ab ipso  
deo fieri, quoniā illa, nobis etiam non  
petentib⁹, ab ipso semp fit, ut dicit Pſal.  
Omnia quæcūq; uoluit dñs fecit in cœ-  
lo & in terra. Sed per hanc petitionem  
postulamus, q̄ sicut dei uoluntas cōple-  
tur a sanctis Angelis & Beatis in cœlo  
plene, ita & a nobis, & cunctis homini-  
bus in hoc mundo fiat & impleatur. In  
cœlo quidem uoluntas dei semp imple-  
tur. In terra uero non semp. Quæ enim  
p̄cipit Deus, plerūq; non faciunt homi-  
nes, quæ uero p̄hibet magna cupiditate  
prosequuntur.

Siquidē bona dei uoluntas duobus pos-  
tissimū modis inter cæteros nobis in-  
notescit primo precepto suo, quo iubet  
nos quæ bona sunt agere, diligere Deū

Hh 4 sup



Super omnia, & proximū nostrum sicut  
nos ipsos. Honorare parentes nostros, &  
eis obedire, refrenare cōcupiscentias car  
nis, odire mundi delicias, facere elemos  
sinam. Sed quotus quisq; est inter homi  
nes, qui hæc omnia ad unguem peragat?  
Secūdo innotescit nobis ipsa Dei uolū  
tas in sacra scriptura. Prohibitione eos  
rum quæ mala sunt, & animarū nostras  
rum saluti noxia, cum scilicet uetat nos  
ppetrare, furtum, rapinā, fornicationē,  
adulterium, loqui mendacium, aut fals  
sum testimoniū in proximū. Cum etiā  
phibet nos cōmittere homicidiū, habe  
re odium in fratrem, & cōcupiscere rem  
alienam atq; uxorem proximi. Verum  
rari inueniunt qui ab his integre abstin  
neant, quoniam ut plurimū sequuntur  
homines potius suas concupiscentias, q̄  
Dei uoluntatem. Quo circa non sine  
causa petimus, ut Dei uoluntas etiam a  
nobis in terra fiat.

Nam tria potissimum habemus, quæ  
nos retrahere solent a Dei facienda uol  
untate. Primo mundus, qui per concu  
piscenciam oculorū & cupiditatem diu  
tiarū, impellit nos ad auariciam, dolos,  
&

227  
& fraudes, ad cōgerendas opes cōtra dei uoluntatem. Scđo, caro quæ per concupiscētiā & illecebras carnales nos pellicit ad contemnendū & postponendū Dei uoluntatē & sequendū noxia desideria carnis. Tercio Satanas, qui per superbiam uitæ nos etiam studet abducere a cōplenda Dei uoluntate, suggerendo q̄ sublimia dignitatū, & honorū fastigia cōscendamus cōtra Dei beneplacitum. Dicentis Eccle. 3. Quāto magn⁹ es, homilia te in om̄ib⁹. Cū igitur tot & tam infestos habeamus hostes, qui nos a uoluntate Dei moliunt auocare. Nōne opus est solícite auxiliū dei & opem implorare, quia id ex nobis non possumus, ut det nobis gratiam & uirtutem ad faciendam suam uoluntatem.

Ultra notandū, quod q̄ dicimus Fiat uoluntas tua, petimus, ut pater cœlestis nobis donet q̄ uoluntas nostra sic conformet̄ suæ uoluntati, ut uelimus omnia quæ scim⁹ ipsum uelle, & q̄ omnia quæ circa nos aut nostros operatur deus, seu in p̄stando beneficia, seu pœnas & infortunia immittēdo nobis placeant tanq̄ uolita a rectissima sua diuina

Hh 5 na

na uoluntate, uel ad minus q̄ talia nob̄  
bis non displiceāt deliberate, nec delibe  
rato animo eis recalcitrem⁹, aut contra  
ea murmuremus.

Quod autem taliter nostram uolun  
tatem conformare debeam⁹ diuinæ uo  
luntati, ut scz uelim⁹, quod scimus deū  
uelle, & placeant nobis aut saltem non  
displiceant nobis deliberate p̄spera &  
aduersa, docet nos Scriptura Ecclesi. 39.  
B̄ndicite d̄nm in omnibus opibus, & di  
cetis in confessione, opa d̄ni uniuersa  
bona ualde. Et Psal. dicit. B̄ndicam do  
minū in omni tempore. Sup̄ quo dicit  
August. Nūquid solū quando tibi bene  
facit, quādo abundant temporalia, mul  
tum frumenti, Vini, & olei, auri & argē  
ti, pecorū & domorū etc, tunc benedicis  
d̄nm? Non, sed omni tēpore, b̄ndic &  
quādo ista dat, & quādo ea tollit, quia  
illa dat & ista tollit, sed seipsum a b̄ndi  
cente non tollit.

Hic querit, Vtrū homo teneat semper  
uoluntatem suā cōformare diuinæ uo  
luntati? R̄ndet q̄n homo nescit uolūta  
tem Dei, nō oportet ut cōformet uolū  
tatem suam diuinæ uolūtati, immo pos  
test

test cōtrarium uelle. Exemplum, Bonus filius licet uideat patrem suū infirmum nō ppter hoc debet uelle, nec debet sibi placere q̄ pater suus moriat̄, nec q̄ infirmitas eius nō remittat̄, quia nō constat sibi quod patrem suum Deus uelit mori & nō sanari, quod si sibi constaret, nō deberet uelle, nec per uiam medicinæ laborare uel aliunde q̄ sanaretur.

Corollarie sequitur, quod esset bonū & laudabile, & signum magnæ uirtutis q̄ homo semp̄ haberet deliberata uolūtatē cōplacentiam in omnibus dei operibus, & quicquid aduersi sibi inferret, totū cum gaudio susciperet. Illud tamē non tenemur ex necessitate facere, quia in hac uita non cognoscim⁹ p̄fecte uoluntatem Dei, & etiam sensualitas non p̄fecte obedit rationi, & ideo in hoc obfistit uolūtati, Sed ut dicit Tho. in fine primi sentētiæ, sufficit in talibus non recalcitrare diuinæ ordinationi, & non deliberate contrariū uelle, sed nō oportet in hoc gaudium experiri.

De Quarta petitione.

A petere

Quarta petitio est, Panē nostrū quod tidianum da nobis hodie.

Naturas

Naturale est filijs petere cibum a parentibus quo indigent ad sui sustentationem, neq; ad alienos cōfugiunt neglectis suis parentibus, Deus autem pater noster est, & nos filij eius. Iure igitur ab eo in hac petitione postulamus panem nobis dari ad corporis sustentationē, ut ipso corpore bene disposito & p cibum reparato, utatur anima ad bñ operandū. Et recte ad ipsum pro pane cōfugimus. Est em̄ ditissimus, quia domini est terra & plenitudo eius, & liberalissime omnia pascit, ut dicit Psal. Oculi omniū in te sperant dñe, & tu das illis escam etc. Et iterū. Qui dat escam om̄i carni. Ex quo ualidum sumit̄ argumentū, q̄ is qui pascit uolatilia cœli, ipsum hominē non negliget.

Pro declaratione huius petitionis, Notandū imprimis q̄ petendo panem, petimus nobis concedi a dño quacūq; ad corporis nostri sustentationē necessaria sunt. Qualia sunt, cōueniens cibus & potus, uestitus, domicilium, & cætera bona externa, ad cuiusq; status decetiam accōmoda. Quod autē in petitione ponitur panis. Hoc ideo fit, quia inter alia  
men

229  
menta nostræ naturæ cōuenientia. Panis primū obtinet locum, & cōmunissimus est atq; congruentissimus. Ideo Gene. 28. Dixit Iacob. Si Dñs dederit mihi panem ad uescendū etc. id est, uictū.

Preterea secūdo notandū, q̄ Dñs solum panem hic nominauit, & non carnes, pisces, uinum, ac similia id genus, quibus etiam indigent homines ad cōgruū & salubrem uictū, ut ex ipsa loquēdi forma & mō, nobis insinuaret, nos quā cōmodissime possumus, paucis cōtentos esse debere, & cōmūnibus esculētis & poculentis, ad uictum necessarijs, siue lautiorum ciborū exquisitione. Unde Chrysostomus exponens hanc particulam super Matth. dicit. Christ⁹ solum panē petendum docuit ut habentes alimenta & quibus regamur, his contenti sim⁹, innuens q̄ solum petere debeamus necessaria, non delicata, nec superflua. Hunc autē panem in presenti petitiōe nostrum dicim⁹, quantū ad usum & acceptionē, quoniā eum in usum nostrū recipimus. Idem tamen panis noster, ipseus Dei est ut authoris atq; datoris, qui nō modo spiritualium sed & temporalium  
lium

lium bonorū omnium largitor est unicus  
& primarius. Petendo autem hunc panem,  
significam⁹, q̄ ex nobis ipsis & no-  
stra uirtute hunc panē habere non pos-  
sumus, sed ipse Dñs posset nobis dare si  
uelit.

Dicim⁹ quoq̄, quotidianū, hoc est quo-  
tidie q̄ diu hanc ducimus uitam, nobis  
necessarium, & qui p̄ cuiusq̄ diei uictu  
sufficiat, ut eo nomine quotidianū, in-  
nuemus panem nostrum a Deo quæ-  
re, quantū uniuscuiusq̄ diei necessitas &  
usus exigit. Et hoc modo, scilicet, quoti-  
dianū Christus nos petere docuit, scdm̄  
Chrysost. ut luxuriosos cibos cōpesceret,  
& disceremus manducare quantū natu-  
ralis ratio requirit, nō quantū carnalis  
lasciua impellit. Qui enim ( inquit ) in  
uno cōuiuio ad superfluitatē & luxum  
tantum expendit ciborū, quantū suffices-  
ret pro octo dierū alimonia iam quoti-  
dianū panem non manducat, sed multis  
torum dierum.

Oramus insuper panē quotidianū nos  
bis dari, ut sic doceremur solitudinē  
immoderatā & anxiam rerum tēporali-  
am abh̄cere. quæ spiritualiū & diuinage  
rerum

230  
cōferri posset hæc medicina nobis, scilicet remissio peccatorū, & ad ipsum solū spectat propria authoritatē peccata dimittere. Nemo em̄ potest peccata dimittere nisi solus Deus Marci cap. 2. Remittunt quidē & sacerdotes hominū pctā, per potestātē a Deo acceptā, & tanq̄ ministri eius in sacramentorū cōmunicatiōne. Iuxta illud Iohan. 20. Quorū remiseritis peccata remittunt̄ eis, sed id non faciunt propria authoritate & uirtute, sed solū per potentiam a Deo eis delegatā. Solus autē Deus sua potestate ac uirtute primaria.

Secūda ratio quare ad Deum confugiendum est, p̄ peccatorū remissioē impetranda, quia illud est sibi peculiare & cōsuetudinariū, relaxare hominū peccata, ob uiscera misericordiæ quæ in nos gerit. Quæadmodū sancta ecclesia in una oratione id plane perhibet, dicēs, Deus cui ppriū est misereri semp̄ & parcere. Et Propheta in Psal. Qui ppiciat̄ omnib⁹ iniquitatib⁹ tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

Tertia ratio, quare confugere debemus ad Deū pro obtinenda pctōrū remissioe

i l ne,



ne, quia ad hoc ipm nos dulciter inuis  
tat, ut conuertamur ad ipm, & assequa  
mur ab eo ueniã pctõꝝ, Nempe p̄ Isai.  
ca. i. dicit. Si fuerint pctã uestra ut cocci  
num, q̄si Nix dealbabunt, & si fuerint  
rubra quasi uermiculus, uelut lana alba  
erunt. Et alibi sæpe.

Præerea pro intelligenda hac petiti  
one, hoc sciendum est, q̄ hic nomine de  
bitorũ primo intelligant̄ pctã nrã, quis  
bus deũ offendim⁹, & de quibus ei satis  
facere debem⁹, scđm iustitiæ exigentiã.  
Quod autem per debita, pctã intelligen  
tur, clare ostendit̄ Luc. 11. Hanc petiti  
onem exprimens his uerbis. Et dimitte  
nobis pctã nostra, siquidẽ & ipsi dimitte  
timus omni debenti nobis.

Huiusmodi autem hic debita recte di  
cunt̄ nostra, quoniã neq̄ authore Deo,  
neq̄ ipso adiutore sunt perpetrata pctã  
nrã, sed a nobis ipsis nostræq̄ uoluntatis  
deflexione ad malũ, hoc Oseæ ca. 13. no  
bis dñs contestat̄ dicens. Perditio tua ex  
te Israel, tantũmodo ex me est auxiliũ  
tuum. Inclinatione em̄ nostræ uoluntatis  
ad malum & ppetratio mali nullo mo  
do est a Deo, sed ex nostro defectu, & p  
ueritate dũtaxat.

Prætes

Præterea, in hac petitiōe, nomine des-  
bitorū scđm sacros expositores possunt  
intelligi pœne temporales pro peccatis  
ante cōmissis, & quas scđm diuinæ iusti-  
tiæ rectitudinem debemus p̄soluere in  
hoc sæculo uel in altero.

Ultra dicē, Sicut & nos dimittimus  
debitorib⁹ nostris, Debitorēs nostri di-  
cū, qui aut uerbo aut ope nos offendes-  
runt, malie quippiā, ut iniuriam, infas-  
miam aut dānū nobis intulerunt, Qui-  
bus tunc ex corde dimittim⁹ (ut debes-  
mus) nō solo uerbo irrogatā iniuriam,  
qñ ex inde nec odiū, nec indignationē  
animi in eos concipimus, neq; uindictā  
aut ultionem de illa expetim⁹. Et hæc  
dimissio est summope nobis necessaria,  
ad cōsequendā a Deo p̄tōre remissionē  
quoniam sine ea nūq̄ obtinebim⁹ a deo  
p̄tōre ueniam, cū hanc Deo p̄ponam⁹  
hic conditionē & sponfionem, q̄ sicut  
nos dimittim⁹ nostris debitorib⁹, ita &  
petimus q̄ deus nobis dimittat p̄tā no-  
stra. Ex qua statim consequens est q̄ si  
nos non dimittim⁹ hominibus, quæ de-  
bent nobis offensionū genera, neq; de⁹  
dimitter nobis p̄tā nostra. Et ad p̄bans

dum hoc adhuc laicius explicuit & repetit hanc particulam, cum Matth. 6. subiungit. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater uerum dimittet uobis peccata uestra.

Nec sufficit peccanti ignoscere, nisi cum a quo offensus es etiam dilexeris, Non potes dicere. Ego non loquar illi, non occupabo me penitus cum illo, fugiam ubi ille fuerit, quare enim hoc non licet? Respondeo. Ideo non licet quia constituit tibi Deus mensuram & modum cum proximo tuo, quem faciet ipse similiter tecum. Quomodo tu te exhibes fratri, ita se tibi exhibebit Deus. Dicis itaque. Nolo colloquium, nolo communicationem habere amicitiae cum hoc fratre. Si id dicis. Deus quoque tibi dicet. Ego me non intromittam de te, nihil tecum habeo. Hoc dicet, Nam quae mensura mensus fueris, remetiet tibi, & qualem exhibueris te proximo, talem tibi facies Deum. Itaque si offendit te frater, offensus disti & tu Deum. Si in gratiam redire uis cum Deo, reconciliare & tu proximo. Si offendit proximus, cogita quia tu Deum quotidie offendis multifariam, qui pro te & natus & mortuus est. Diligam igitur non solum lingua, sed ope & ueritate.

Com

232  
Cōmunia signa charitatis non licet pximo negare nisi cū amissioe charitatis.

De Sexta petitione.

Sexta petitio est, Et ne nos inducas in temptationem. 6 petitio

In hac petitione a futuris præseruari peccatis p̄ diuinam miserationē deposcim⁹, sicut in p̄cedente a præteritis & iā cōmissis absolui petiuim⁹. In hoc sequētes boni filij conditionē, cui si imminet periculū uitæ, paternū auxiliū supplex implorat, qua eripiat a periculo. Ita & nos ipsi in medio laqueorū hic positi, inter crudeles hostes, Carnem, Mundum, & Demonem, innumeris circumdamur periculis. Quod ut euadam⁹, dicim⁹. Et ne nos inducas in temptatiōem. Hostes nostri p̄cipue sunt triplices. Primus est domesticus, caro n̄ra, quē abijcere non possumus, quæ concupiscens contra spiritū carnalibus desiderijs militat aduersus animam. Scd⁹ est mund⁹, hostis n̄ familiaris blandimenta nobis uaria p̄ponens, p̄ delicias, diuitias, honores etc ut nos fallat. Tertius, Sathanas hostis noster occultus & quē uidere non possumus, qui semp̄ insidias nobis meditaf

li 3 ad

ad animarum nostrarum interitum, His tres  
hostes impugnant nos quotidie, contra  
quos assiduam debemus gerere pugnam,  
non uno die, sed toto tpe uitae nrae. Ideo  
merito orare debemus, ne nos permittat  
temptationibus horum hostium superari, re  
cognoscentes nram infirmitatem, quod scilicet  
non sumus sufficientes ex uiribus nostris  
resistere tot & tantis hostibus sed indi  
gemus auxilio Dei.

Item porrigentes hanc orationem non pe  
timus, ne Deus sit author & causa indu  
cens nos in tentationem, Deus enim nemi  
nem tentat, ut ait S. Iacobus. Hoc enim  
malum est, Deus autem non est author ma  
li. Inducere enim in tentationem est homi  
nem prauis suggestionibus allicere in con  
sensum peccati. Sed hic petimus ne si  
nat nos Deus pertrahi in consensum ma  
li, & ab ipsa tentatione uinci, sed ut resi  
stamus tentationi.

Nec Deum orare debemus, quod omnino ui  
uamus immunes ab omni tentatione,  
quonia illud non expedit saluti nrae.  
Nam ut testatur beatus Paulus ad Thimo.  
Qui certat in agone, non coronabitur, ni  
si legitime certauerit. Non potest autem  
geri

geri certamen, si nullus adest hostis nos impugnans, Sed postulamus hic a Deo, ut in tentationibus efficiamur inimicis nostris superiores, & fortiores, ut extingquam<sup>9</sup> omnia tela nequissimi ignea per Dei auxilium, ut etiam carnem spiritui subigamus reprimentes eius malas concupiscentias, ut deniq; mundū cū suis blandimētis cōculcemus & abijciam<sup>9</sup>.

### Septima petitio.

*1a petitio*

Sed libera nos a malo Amen.

Hic petimus liberari a malo pœnæ præsentis uitæ & futuræ, sicut per precedentem petitionem postulauim<sup>9</sup> liberari a malo culpe iam presentis aut imminētis sanæ si filius patrisfamilias uideatur sibi afflictionē aliquam imminere, ut morbum, calamitatem, indigentia, aut tribulationē, ad quem citius recurreret, q̄ ad patrem? Deus autē Pater noster est, Recte igit per hanc petitionem ad ipm̄ confugimus, & postulamus ut nos eripiat ab omni malo.

Nota, q̄ duplex est malum, malum culpe, & est peccatum. Et malum pœnæ,

Li 4 &

& est afflictio uel aduersitas, quæ acci-  
dit homini, in anima, corpore, aut bo-  
nis externis, ut calumnia, infamia, infir-  
mitas, cæcitas, amissio bonorum etc. Et  
de huiusmodi malo pœnæ intelligitur  
hæc petitio. Cæterū malum pœnæ ad  
huc est duplex. Aliquod est quod nobis  
euenire potest in presenti uita, Aliud est  
malum pœnæ post hæc uitam, ut ignis  
Purgatorij, uel ignis perpetuæ damna-  
tionis. Et ab hoc etiam malo petimus hic  
liberari. Ne scilicet hinc discedentes, no-  
biscum aliquid deferamus quod indige-  
at, igne purgatorio, aut exigentibus cul-  
pis igne Inferni perpetuo puniri. Et hæc  
oratio debet a nobis solícite fieri, etiam  
quotidie, ut ab huiusmodi malo libere-  
mur. Quod nobis conferat benedictus  
Deus in sæcula, Amen.

## De symbolo Apostolo- rum.

Qui uult ingredi domum, petit ian-  
uam, Quæ est ianua in cœlum? Respõ-  
dit Paulus, Accedentem ad Deum oportet credere. Et ad Roma. 5. Per quem ha-  
bem⁹

234  
bem<sup>9</sup> accessum per fidē in grām istā.

Fidei ostium humile quidem est, sed ingresso, ostendit inenarrabilem maiestatem diuinæ potentiae Sapiētiae & bonitatis. Submitte ergo caput. i. depone sensum carnis, & humane rationis argutias, ut simpliciter certoq; credas, quicquid nobis ad salutem tradidit diuina autoritas etiam si humano sensui uideatur falsum, aut impossibile. Fallit humana ratiocinatio, fallūt sensus corporis, solus Deus fallere non potest.

## Quid est fides?

Respōdet, duæ sunt p̄cipue uires animæ, intellectus & uoluntas. Vtraq; uiciata est ex primo parente. Ratione sepe putam<sup>9</sup> esse quæ nō sunt, aut nō esse talia, q̄lia sunt; uolūtate sepe expetim<sup>9</sup> mortifera p̄ salubrib<sup>9</sup>, sicut eger sepe, contra hoc duplex malum, diuina benignitas prouidit nobis duplex remedium, fidem quæ purificat rationē & charitatem, quæ corrigit deprauatam uolūtate. Fides pellit omnē errorem in his quæ pertinent ad salutem, Charitas remouet prauas cupiditates, ut ad ea tantum tendam<sup>9</sup>, quæ p̄cepit Deus. Fis



Fides ergo, est donum diuinit<sup>9</sup> infusum menti hominis, qua citra ullam dubitationem, credit esse uerissima, q<sup>æ</sup> cūq; Deus nobis per utriusq; testamenti libros tradidit & promisit.

Fides extendit<sup>r</sup> ad tria tēpora, quædā em̄ credim<sup>9</sup> quæ iam sunt preterita, ut mundū a Deo esse cōditū, & quicquid superioribus seculis gestū narrant diuina scriptura. Quædam uero credimus quæ sunt p̄sentia ut q<sup>od</sup> hodie De<sup>9</sup> mundum ecclesiamq; gubernat etc. Quædā quæ sunt futura, ut de die iudicij, de Resurrectione, & quicquid sacre litere pollicent<sup>r</sup> p̄ijs, & minantur imp̄ijs.

Firmissime tenenda & credēda est fides catholica. Nam ea credimus quæ ex magna parte consentanea sunt rationi. Itē p̄bant ea maxima miracula.

Itē Prophetarū consensus. Item cōstans consensus omnium Seculorū & nationū.

Tanta em̄ cōstantia retinet<sup>r</sup>, ut ab ea tot uirorum, pueroꝝ, fœminarū, uirginū milia, nec uarijs mortibus, nec tormētis morte formidabiliorib<sup>9</sup>, potuerint auelli. Idq; etiam mirabilius est, q<sup>od</sup> hæc sacra fides repente ueluti Sol quidam p̄

totum

totum orbem illuxit & uicit. Non auxilio uirium, non opum, non doctrinæ, nec humanæ calliditatis. Et stetit incōcussa hæctenus aduersus regiam potentiam, aduersus mundanam sapientiam. Aduersus Hæreticos, mille modis ad impietatem instructos, Iuxta Christi pmissum, Et porte inferi non preualebunt aduersus eam.

Dices. Quomodo credam quæ tot uos luminibus sunt scripta? Rñdēf Symbolo omnia continent, qđ est regula fidei. Symbolū aliqñ. i. signū quod imprimi tur epulis ac uasis, ne resignēf a quibus nō oportet. Ita in Baptismo frons renascentis cōsignat Crucis figura. Mentem sic obsignatam Deo semel, nefas est resignare Sathanæ.

Item inter Sponsum & sponsam dat symbolū ex mutuo consensu, ne liceat a pacto recedere. Fides ergo est Symbolū nephas sit unq̄ moliri diuortium. Quilibet nostrū est Sponsus, etiam abiectissimus. Neminem em̄ reñcit agnō ille misericissimus, qui latronem in Cruce mox inuitauit ad nuptiale conuiuium.

Deniq; militib⁹ sub ñsdem signis me  
ren

rentibus datur Symbolum, ut sub eodem imperatore militant inter sese agnoscerent.

Ita hic qui Baptizati sunt, profitentur Evangelicam militiam, dantque nomen regi immortalis Christo. Iam extreme perfidie est & ingratitude ab hoc principe ad Tyrannum Sathanam deficere, Deficiunt autem non solum qui Christum abnegant, & ad Turcam aut Iudeos transfugiunt, sed etiam qui toto pectore mundo mundanisque commodis dediti sunt.

Heu multi Sathanæ militat qui princeps huius mundi dicitur, qui tamen duriora tolerant, quam qui militant Christo. Ituri tandem in æternum supplicium cum Sathana. Qui vero Christo militat, in æternum gaudium.

## Narra Symbolum.

Crede unum esse Deum, & tres personas, Patrem qui solus a nullo est, Filium a Patre sine tempore genitum, Spiritum sanctum ab utroque procedentem.

Tres sunt proprietatibus distincti, sed triū

eadem est substantia siue natura, eadē  
 om̄ipotētia, eadem maiestas, eadem sa-  
 pientia, eadē bonitas. Hec trinitas ordi-  
 nē quidē habet, sed inequalitatē pr̄sus  
 nescit. Nullus em̄ est alio uel tēpore pos-  
 terior, uel dignitate inferior. Triū una  
 deitas, & tres unus deus. Hinc summa  
 oris Symboli distinctio. Principem locum  
 obtinet Pater, sc̄dm̄ Filius, tertium  
 Spiritus sanctus qui Charitas est & utri-  
 usq; nexus quidam ineffabilis. Pater cō-  
 didit uniuersa, Filius restituit prolapsa,  
 Spiritus sanctus utriq; cooperat̄.

Sed in filio, quoniam solus assumpsit  
 naturam humanā, nulla ex parte dimi-  
 nuta aut mutata diuina, quū sit una p̄-  
 sona. Triplicē tñ habet substantiā, diui-  
 nam, animā humanā, & corpus huma-  
 num, qui sicut ex patre Deo natus est ue-  
 rus De⁹, ita ex homine matre, natus est  
 uerus homo.

Huic adheret Ecclesia, sicut corpus ho-  
 minis adheret capiti. Corpus ergo Chri-  
 sti mysticum quartam Symboli partem  
 occupat.

¶ Recitemus ergo Symbolū.

Credo in Deum patrem om̄ipotentem

creas

creatorem cœli & terræ. Ecce prima per  
sona.

Et in Ihesum Christum filium eius unis  
cum dñm nostrum. Ecce altera pars  
symboli, quæ tradit Christi diuinā nas  
turam.

Qui conceptus est de spiritu sancto etc.  
Ecce uera & perfecta hominis in Chris  
sto natura, natus ex etc.

¶ Mox sequitur humani gene  
ris redemptio.

Passus sub Pontio Pilato. Crucifixus,  
mortuus & sepultus. Ecce p̄ter tot cer  
tissima argumēta uerum hominem de  
clarātia, admirabilem Christi pugnam  
cum Satana Tyranno.

Descēdit ad inferos. Ecce habes quid  
egerit illa sacrosancta anima Christi in  
terim dum iacuit corpus in sepulchro.

Tercia die resurrexit a mortuis. Ecce  
habes capitis uictoriam, membrorū  
spem.

Ascendit ad cœlos. Habes uictoris triū  
phum, Sedet ad dexterā Dei patris om  
nipotentis, Ecce eterna Christi monar  
chia, cui data est om̄is potestas in cœlo  
& in terra.

Inde

237  
Qui credit Deo, profitetur illum ueras  
cem in omnibus. Qui totam fiduciam  
in illum collocat, profitetur ab illo gu-  
bernari omnia, nec quicq̃ illo esse uel  
melius uel sapientius.

## Tercia doctrina.

Contra hoc peccant.

Qui negant ab eo conditum mundum,  
uel ab eo gubernari. Qui negant illi cur-  
ræ esse res mortalium, quasi nesciat re-  
gere quod condidit. Nec passerulus  
cadit in terram sine uoluntate patris.

Et capilli numerati. Qui male tenent  
de Christo, aut de spiritu sancto.

Item qui profitentur se nosse deum, sed  
factis negant Heb. 4. Quicq̃d homo pre-  
fert Deo, id sibi facit Deum. Exempli  
gratia, Deus dicit, Non mechaberis, Cõs-  
cupiscentia dicit mechare. Hic qui nes-  
glecto Deo obedit concupiscentiæ, nõs  
ne quadatenus Deum repudiat & in ei-  
us locum substituit concupiscentiam?

Deus dicit, Noli peierare, Auaritia  
dicit, peiera, Nonne hic auarus pro Deo  
uero colit mammonam? Scriptura dos

Kk i cet

et nos ubiq; Deum esse presentē . Nec  
quicq; esse absconditum ab oculis eius .  
An hi credunt hec, qui quotidie cōmit-  
tunt sub oculis Dei, quod homine teste  
non auderent committere ?

Qui ob mortem liberorum, aut ob ere-  
ptas merces confugiunt ad laqueum,  
Num hi credunt omēs res humanas ge-  
ri sapienter ac misericorditer a Deo gub-  
ernari?

Qui toto corde per omnem uitam mū-  
do seruiunt, letātes quum male fecerint,  
& exultantes in reb<sup>9</sup> pessimis, an isti cre-  
dunt Deum nihil malorū inultum res-  
linquere, sed qui hic noluerunt sua sces-  
lera per pœnitentiam expiare, mitti in  
ignem eternum? Profecto aut non cre-  
dunt, aut frigide credunt.

Rursus, qui considerata criminū sus-  
orum magnitudine, desperant ueniam,  
an hi credunt Deum esse infinite mise-  
ricordie? Non est uerisimile.

Plurimum igitur habet momenti ad  
pie beateq; uiuendum uiuida fide uerū  
nosse Deum. Qui ex animo credit illū  
esse summe bonum summeq; pulchrū,  
non poterit aliquid amare supra illum.

Qui

238  
Qui credit omnipotentem, non conabit  
illi resistere, qui uinci non potest . Qui  
credit summe sapiēter, nunq̄ illi obmur-  
murabit in rebus aduersis. Quasi idiota  
medicum reprehendat, q̄ uarijs corpori-  
b⁹ diuersa prescribat. Ita qui Deum in-  
dicat, quasi nesciat, quid cuiq̄ sit opti-  
mum . Medicus alium ungit ac lauat,  
alium urit ac secat, alium iubet dormi-  
re, alium uetat, & dicimus, medicus est,  
nouit quid expediat egroto. Et quum  
Deus huic largitur opes alij adimit, alij  
dat liberos, alij negat, huic dat prospe-  
ram ualitudinem, illi corpus obnoxium  
morbis, dicimus, quum Deus ad hūc mo-  
dum tractat homines, ac non potius di-  
cimus, Deus est, nouit quid cuiq̄ expe-  
diat .

Finis Symboli.

Benedictus Deus

in secula.

Inuens



**Inuentarium seu In-**  
dex eorum quæ in hoc Opuscu-  
lo continentur.

**In tractatu de Pœni-**  
tentiâ hæc continentur.

- Temp<sup>9</sup> q̄dragesimale quô pres. fo. A. 2.  
Quadragesima ab Ap̄lis est insti. fo. A. 3.  
Quare. xl. sunt dies. Ieiuniorum. A. 4.  
Quare Cineres benedicuntur. Fo. A. 5.  
Eiectio publice pœnium q̄re fit. A. 6.  
Imagines quare uelantur. Eodem.  
Cause mouentes ad pœniam. A. 8.  
Laus pœnitentiæ. Folio. A. 8.  
Vtilitates Pœnitentiæ. Folio .B. 4.  
Quô quis in se debeat p̄ctm̄ ulcisci. C. 3.  
Quare tres sint partes Pœniæ. Fo. C. 4.  
Quod fides nô est pars pœniæ. Fo. D. 2.  
Quod sit initiû cōtritiôis & quô pa. d. 2.  
Contritio quid habere debeat. Eodem.  
Confessioné om̄i tpe de<sup>9</sup> require. D. 5.  
Confessio Mosaica qualis erat. D. 6.  
Confessio in Lege Euangelica D. 7.  
Pœniâ solēnis, publica & priuata. D. 8.  
Qd̄ cōfiteri sacerdo. sit de iure diu. E. 1.  
Vtilitates

- Utilitates Confessionis.** Folio.E.3.
- Confessio qualis esse debeat.** Fo.E.4
- Casus, in quibus oportet confessionem reiterare.** Folio.E.8.
- Inter Hæreticos utrum quis debeat Hæretico confiteri.** Folio. F.1.
- Circumstantiæ peccatum Aggrauantes.** Folio. F. 2.

**De satisfactione et utrū**

- hō potest Deo satisfacere p pētis.** F.3.
- Christ⁹ quō satisfecit p pētis nr̄is.** F.4.
- De necessitate Satisfactionis.** F.5.
- De operibus satisfactorijs.** F.7.
- q̄tuor cōsilia utilia circa satisfactio.** F.8.
- Vtrum quis in peccato mortali possit satisfacere de peccatis.** G.2.
- Vtrum unus homo possit pro alio pœnam satisfactoriam explere.** G.3.

**In Tractatu de Præ**

ceptis Dei hæc continentur.

- Præcepta sunt quadruplitia.** G.4.
- Quæ sunt quæ nos inducunt ad hoc ut Dei Præcepta seruemus.** G.4.
- Quā stricte de⁹ uult seruari sua p̄c.** G.6.
- Quō Præcepta dei sunt seruāda.** G.7.
- Quæ**

Quæ utilitas præceptorum Dei si ser-  
uentur. Folio H.1.

Præceptum Decalogi quid sit. H.2.

## In primo Præcepto

hæc continentur. H.3.

Quare decem sint præcepta Dei. H.4.

Quo tripliciter deo seruire debet. H.5

Cultus exterior quare fit cum Deus cor-  
da uideat. H.7.

Quam differenter per exteriora Deum  
honoramus & sanctos. H.8.

Utæ imagines licite habeat Ecclesia .I.3.

Quæ sit utilitas Imaginum. I.3.

Soluuntur argumeta contra Imagines. I.5.

Qui sunt transgressores primi præcepti. I.7

Species diuinationis sunt multæ. K.1.

In speciali qui sunt transgressores pri-  
mi Præcepti. K.3.

## In secundo Præcepto

hæc continentur.

Vane iurantes peccant. K.4.

Duo errores circa materiã iuramenti. K. 8

Tres cõditiones ad iuramentũ licitũ. L.1.

Quod triplex est iuramentum. L.1.

Triplis

24  
Triplíciter nomé dei sumit inuanú. L. 2  
Qui sūt trāsgressores secūdi p̄cepti. L. 3.  
De Blasphemia. L. 6      De Votis. L. 7  
Quare uotum ex deliberatione factum  
obliget. Foli. L. 8.  
Vtrum uotum sit seruandum si urgat  
in exitum deteriore. M. 1  
Vtrum Vir possit uouere sine licentia  
Vxorís & econtra. M. 2  
Vtré uotú cōtinétia impediát matrimo  
nium. M. 4.  
Quando uotum obligat. M. 5.  
Vtré omne uotú sit dispensabile. eodē  
Vtré qs possit obligare aliú ex uoto. m  
¶ In tercio Præcepto. (6.  
hæc continentur.  
Qd̄ celebratio sabbati legalis cessare de  
buit & loco ei⁹ dñica dies institui. m. 8.  
Ad qd̄ homines obstringat̄ p̄ ter. p̄. O. 3  
Vtilitas audiendi uerbi Dei. O. 3.  
Vtilitas Orationis. O. 5  
Qui sunt q̄ trāsgridiūt̄ tertiū præ. O. 7.  
Peccatū quinq; modis cōmittitur. O. 7.  
Vtré serui uel rustici excusent̄ dū p̄ dños  
cōpellunt̄ die festo ad laborem. P. 1.  
Qui diebus Festis intendunt Ludis, co  
messationibus. Fo. P. 3.  
In

## In quarto Praecepto.

- Honor Parentū in trib<sup>9</sup> cōsistit. P.4.  
Patres spūales sunt honorandi. P.7.  
Ecclesiae praecipis est obediendū. P.8.  
Principes sunt honorandi. Folio.P.8.  
Quare huic praecipito addita est promissio longeuittatis. Folio. Q. 1.  
Qui q̄rtū praecipitū transgrediunt. Q.6  
Quā grauitur puniuntur inhonorant. parentes. Folio Q. 5.  
Contra parentes qui male liberos educant. Folio. Q. 5.  
Qd̄ prelatis ecclesiae sit obediendū. Q. 7.  
Qui superioribus suis nō obediunt peccant. Folio. R. 1.  
Principes uel superiores quales esse debeant. Folio. R. 1.

## In quinto Praecepto.

- Homicidium fit multis modis. R. 2.  
Contra prodigos & qui non dant elemosynam. R. 5.  
Qui se occidit, uel sibi uitam abbreviat. R.6. Detractio. R. 7.  
Occisio hominis duplex. S. 1.  
Quæ

241

Quæ retrahere debêt ab homicidio. S. 2  
Vulnerare hominem. Folio .S. 5.  
De odio. Folio, S. 5.  
Vlcisci non licet. Folio. S. 6

## In sexto Præcepto .

Mechia. T. 1.  
De speciebus luxuriæ, Folio. T. 2.  
Querelæ fornicariorum. T. 4.  
Adulterium quam graue. T. 6.  
Adulteriû est cõtra omnẽ legem. T. 6.  
Adulteriꝝ grauitas. Folio. Eodem  
Stuprum, Raptus, Incestus, Sacrilegi  
um. V. 3. 4. 5.  
Contra incontinentes sacerdotes. V. 5.  
Adhortacio pro uitanda luxuria. V. 7.  
Quomodo iuuenes nituntur se excusare  
re de luxu et solutio, V. 8.  
Remedia contra luxuriam. X. 1.  
Contra ebrietatem. Folio. X. 3.

## In septimo Præcepto .

Furtum. Folio. X. v.  
Tria genera hominum qui interpretati  
ue sunt fures. Folio. X. 7.  
Rapina tribus modis committitur. X. 8.  
Usura

Vsura qd, & quib <sup>9</sup> modis cōmittit.	Y. 4
Obiectiōes pro usura & solutiōes.	Z. 3.
Contractus reemptionis.	Fo. Z. 4
Symonia quid sit.	Z. 6.
Questiōes breues de symonia.	A a. 2.
Exclamatio contra symoniā.	A a. 4.
Sacrilegium quid sit.	Aa. 4
Venditio & emptio iniusta.	A a. 4
Iudex iniust <sup>9</sup> .	Aa. 6
Aduocatus.	Aa. 6
Exactiōes iniustæ.	Aa. 7
Thelonea.	Aa. 8
Mercedem detinentes.	A a. 8
Vxores furantes bona uirorū.	B b. 1.
Malignitates ludorū uetitorum.	Bb. 2
Participantes ludorū maliciam.	Bb. 4
Torneamenta	B b. 6
De restitutiōe	B b. 6
Cur necessaria restitutio.	Bb. 7
Quis teneatur restituere.	Bb. 8.
Quid sit restituendum.	Cc. 1.
Cui sit restituendū, & quando.	Cc. 2.
De decimis.	Cc. 4
Sacerdotes prodigi,	Cc. 8
Vtrum Ecclesia potest habere bona tēp poralia.	Cc. 8
De restitutiōe in bonis animæ.	Dd. 4.
De restitutiōe in bonis corporis.	Dd. 6
De restitutione famæ.	Fo. D d. 7.
	In

# In Praecepto octavo.

- Mendacium triplex. Fo. E e. 3.
- Falsum testimonium habet triplicem deformitatem. E e. 3.
- Detractores. E e. 4.
- De linguæ refrenatione. E e. 5.

# In nono Praecepto.

- Triplex concupiscentia. F f. 2.
- Concupiscentia carnis quomodo compescenda. F f. 5.

# In decimo Praecepto.

- Doctrina cōtra concupiscentiam diuitiarum. fo. F f. 8.

# Tractatus de Oratione

Dominica.

- Adhortatio ad Orationem. G g. 1.
- Cōmédatio orōnis Dominicæ. G g. 5.
- Expositio Oratiōis Dominicæ. G g. 6.
- Septem petitiones eiusdem Orationis late exponuntur. fo. G g. 8.
- Annotatio breuis de Symbolo Apostolorum, & declaratio eiusdē. Ii. 4.

FINIS.



Ex officina Adelchioris  
Lottheri incōniuentis industrię  
typographi q̄ maxima cura  
ac diligentia prodijt, An  
no a redemptō genere  
humano sesqmillesi  
mo et tricesimo sep  
timo Mense vero  
Februario.





